

เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะ: การประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นกับภาพแทน
ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย

นางนันทิพย์ เมธเศรษฐ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2556
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

NARRATIVES OF YAMADA NAGAMASA: THE CONSTRUCTION OF JAPANESE
IDENTITY AND THE REPRESENTATION OF JAPANESE–THAI RELATIONS

Mrs.Namthip Methasate

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
For the Degree of Doctor of Philosophy Program in Literature and Comparative Literature
Faculty of Arts Chulalongkorn University
Academic Year 2013
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะ: การประกอบสร้าง
อัตลักษณ์ญี่ปุ่นกับภาพแทนความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย

โดย

นางน้ำทิพย์ เมธเศรษฐ์

สาขาวิชา

วรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมพร สุริยะวงศ์ไพศาล

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อนงค์นาฏ เกกิงวิทย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมพร สุริยะวงศ์ไพศาล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อรรธยา สุวรรณระดา)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เด็อนเต็ม กฤษดาธานนท์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยาณี สีสสุวรรณ)

น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ : เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะ: การประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่น
กับภาพแทนความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย. (NARRATIVES OF YAMADA
NAGAMASA: THE CONSTRUCTION OF JAPANESE IDENTITY AND THE
REPRESENTATION OF JAPANESE-THAI RELATIONS) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
หลัก : รองศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล, หน้า.146

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านรูปแบบและเนื้อหาของเรื่องเล่า
ยะมะตะ นะงะมะชะ ซึ่งเป็นงานเขียนประเภทคะอิงะอิชุอิ (海外雄飛) มีเนื้อหาเกี่ยวกับ
วีรกรรมของชาวญี่ปุ่นที่เดินทางออกไปเผชิญโชคและประสบความสำเร็จในต่างแดน โดย
รวบรวมวิเคราะห์ด้วยบทตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงปัจจุบัน ตลอดจนศึกษาบทบาทของเรื่อง
เล่าดังกล่าวในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นผ่านการนำเสนอภาพแทนความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-
ไทย

ผลการศึกษารูปได้ว่า ในด้านรูปแบบและเนื้อหา มีการนำเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะ
มาดัดแปลงและผลิตซ้ำในหลากหลายรูปแบบและเนื้อหาที่มีความเปลี่ยนแปลงจากข้อมูลองค์
ความรู้เกี่ยวกับสยามที่เพิ่มมากขึ้น จากการสร้างเสริมโดยจินตนาการของผู้ประพันธ์ ทั้งยัง
เกี่ยวพันกับวาทกรรมความคิดต่างๆในสังคมร่วมยุคสมัยของการสร้างงาน ในด้านบทบาทใน
การประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นนั้น พบว่ามีการนำเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะมาใช้เป็น
เครื่องมือในการประกอบสร้างและปลูกฝังอัตลักษณ์ญี่ปุ่นโดยผ่านการนำเสนอภาพ
ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างญี่ปุ่น-ไทยในตัวตน โดยอัตลักษณ์ญี่ปุ่นในเรื่องเล่าดังกล่าวมี
ลักษณะเป็นพลวัตที่เลื่อนไหลปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมวัฒนธรรม สามารถแบ่งได้เป็น
3 ช่วงคือ

ช่วงที่ 1 ช่วงการก่อตัวของจิตสำนึกความเป็นชาติที่มีญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางอารยธรรมใน
สมัยปิดประเทศ ภาพแทนไทยจึงเป็นอนารยะซึ่งขบเน้นความเป็นชาติอารยะของญี่ปุ่น

ช่วงที่ 2 ช่วงการประกอบสร้างอัตลักษณ์ที่ซับซ้อนและขัดแย้งระหว่างการมุ่งเป็น
ตะวันตกกับการเชิดชูความเป็นตะวันออกตั้งแต่ญี่ปุ่นเปิดประเทศจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2

ช่วงที่ 3 ช่วงการแสวงหาอัตลักษณ์ที่หลากหลาย ผ่านการนำเสนอภาพแทนความสัมพันธ์
ญี่ปุ่น-ไทยในโลกระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์และพหุวัฒนธรรมตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2
ถึงปัจจุบัน

สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ ลายมือชื่อนิติ.....
ปีการศึกษา2556..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

5280525922 : MAJOR LITERATURE AND COMPARATIVE LITERATURE
KEYWORDS : NARRATIVES OF YAMADA NAGAMASA/JAPANESE IDENTITY/
REPRESENTATION OF JAPANESE-THAI RELATIONS/ JAPANESE NATIONALISM

NAMTHIP METHASATE : NARRATIVES OF YAMADA NAGAMASA: THE
CONSTRUCTION OF JAPANESE IDENTITY AND THE REPRESENTATION
OF JAPANESE-THAI RELATIONS. ADVISOR : ASSOC. PROF.
SIRIMONPORN SURIYAWONGPAISAL, Ph.D. , pp.146

This Dissertation aims to study development in forms (genre) and content of narratives of Yamada Nagamasa, a very popular travel narrative called “Kaigaiyūhi” (海外雄飛) , which has been reproducing and consuming in Japan from 17th century to the Present. The dissertation also studies the construction of Japanese Identity through the representation of Japanese - Thai relations in those narratives’ role.

The result of the study points out that forms and content of Narratives of Yamada Nagamasa has been modified and reproduced with a development in various forms while the content has been changed from increasing of information and body of knowledge about Siam as well as from the author’s imagination. It also related to the discourse and thoughts during the age of job creation. In term of studying the role of Narratives of Yamada Nagamasa as a tool of Japanese Identity construction, the study shows these Narratives as a tool to construct and to implant Japanese Identity through the representation of Japanese - Thai power relations in those narratives. Japanese Identity in those narratives is dynamic that can be changed through social and cultural contexts; which can be categorized into 3 periods:

First Period, the range of national consciousness formation when Japan becomes the center of civilization during the country shut down, thus, the Thai image is portrayed as uncivilized to emphasize the image of Japan as a civilized nation.

Second Period, the range of constructing identity which is ambivalent between the desire to be civilized in Western style and the ethnocentric perspective since Japan opened up the country until Japan became the super power of the imperialism during World War II.

Third Period, the range of searching for various identities through the representation of Japanese-Thai relation within the capitalistic globalized world and multi-culture from the World War II to the present.

Field of Study : Literature and
Comparative Literature
Academic Year ..2014...

Student’s Signature

Advisor’s Signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์ของรองศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ตรีศิลป์ บุญขจร ประธานโครงการหลักสูตรดุขฎิบัณฑิต ผู้กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ และข้อคิดเห็นต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย อีกทั้งให้กำลังใจ และคอยไต่ถามติดตามความก้าวหน้าในการวิจัยมาโดยตลอด ผู้วิจัยรู้สึกทราบบ้างซึ่งในพระคุณของอาจารย์เป็นอย่างสูง และขอกราบขอบพระคุณมาในที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่กรุณาให้โอกาส และให้การสนับสนุนผู้วิจัยในการศึกษาต่อในระดับปริญญาดุขฎิบัณฑิตในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.อนงนาฏ เกกิงวิทย์ ประธานคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยาณี สีสสุวรรณ รองศาสตราจารย์ ดร.อรรธยา สุวรรณระดา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์ ที่กรุณาสละเวลามาเป็นกรรมการในการสอบและให้คำแนะนำแก้ไขวิทยานิพนธ์

สุดท้ายขอขอบคุณครอบครัว ตลอดจนเพื่อนๆร่วมหลักสูตร ที่ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจมาโดยตลอด จนผู้วิจัยสามารถจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	4
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	4
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	4
1.8 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
บทที่ 2 เรื่องเล่ายะมะดะ นะงะมะชะกับการก่อตัวของจิตสำนึกความเป็นชาติญี่ปุ่นในสมัยปิดประเทศ.....	17
2.1 เรื่องเล่า ยะมะดะ นะงะมะชะกับภาพความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยในตัวตนปฐมภูมิ.....	18
2.1.1 ฉะมุโระโกะกุ ยะมะดะฉิ โคโบกิ.....	18
2.1.2 เท็นจิคุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ.....	25
2.1.3 ฉะมุโระโกะกุ ฟุโตะงุงกิ.....	27
2.2 เรื่องเล่ายะมะดะ นะงะมะชะกับโลกทัศน์อารยธรรมจีนเป็นศูนย์กลาง.....	31
2.3 เรื่องเล่ายะมะดะ นะงะมะชะกับการก่อตัวของจิตสำนึกความเป็นชาติปลายสมัยโทะงุงวะ.....	37

2.3.1 การปรับเปลี่ยนโครงเรื่องและเนื้อหาของเรื่องเล่า.....	39
	หน้า
2.3.2 การใช้กลวิธีทางภาษาเช่นคำและสำนวน.....	44
บทที่ 3 เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะกับการประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นสมัยใหม่และ ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยภายใต้กรอบวาทกรรมการขยายดินแดน.....	53
3.1 เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะกับการประกอบสร้างอัตลักษณ์คนญี่ปุ่นสมัยใหม่....	54
3.1.1 ญี่ปุ่นกับการพัฒนาสู่ความเป็นอารยะ.....	54
3.1.2 เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะ กับวาทกรรม “การก่อร่างสร้างตัว”.....	55
3.1.3 การประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นที่พึงประสงค์ ใน <i>วีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของยะ มะตะ นะงะมะชะในสยาม</i>	59
3.2 เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะกับความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยและอัตลักษณ์ญี่ปุ่นภายใต้ กรอบวาทกรรมการขยายดินแดน.....	77
3.2.1 ญี่ปุ่นคือเจ้าแห่งท้องทะเล คนญี่ปุ่นคือลูกผู้ชายแห่งทะเล.....	79
3.2.2 จินตนาการสวรรค์แดนใต้กับความรักในอาณานิคม.....	87
3.3.3 ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยกับวงศ์โพนุลย์มหาเอเซียบูรพา.....	96
บทที่ 4 เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะกับความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยหลังสงคราม: การทบทวนและ แสวงหาอัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่นในสากลโลก.....	103
4.1 การฟื้นฟูและผลิตซ้ำเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะหลังสงคราม.....	103
4.2 จากชาмуไรสู่นักธุรกิจ: นักรบเศรษฐกิจกับการต่อสู้ในโลกทุนนิยม.....	106
4.3 การรื้อสร้างภาพวีรบุรุษและมายาคติความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยสมัยก่อนสงคราม.....	112
4.2.1 คนญี่ปุ่นในต่างแดนคือคนพลัดถิ่นที่ไร้อำนาจ.....	113
4.2.2 ญี่ปุ่นคือวีรบุรุษผู้มากอบกู้หรือศัตรูผู้รุกราน.....	118
4.2.3 สยามเมืองยิ้ม: รอยยิ้มซ่อนยาพิษกับความเป็นมิตรจอมปลอม.....	120
4.4 ความเป็นญี่ปุ่นในโลกพหุวัฒนธรรม.....	127
บทที่ 5 บทสรุป.....	134
รายการอ้างอิง.....	141
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	146

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ยะมะตะ นะงะมะซะ 山田長政 (อีกชื่อหนึ่งคือยะมะตะ นิสะเอะมอน 山田仁左衛門) หรือที่รู้จักกันในประวัติศาสตร์ไทยในนาม “ออกญาเสนาภิมุข” เป็นชาวญี่ปุ่นที่เข้ามามีบทบาทในราชสำนักอยุธยา และเป็นที่รู้จักแพร่หลายในหมู่ชาวญี่ปุ่นสมัยช่วงสงครามโลกครั้งที่สองในฐานะวีรบุรุษผู้เดินทางออกไปเผชิญโชคและประสบความสำเร็จในต่างแดน ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับชีวประวัติของยะมะตะ นะงะมะซะซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในปัจจุบันคืองานวิจัยของอิวะโอะ เซะอิชิ 岩生成一 นักประวัติศาสตร์ผู้มีผลงานโดดเด่นด้านการศึกษาเกี่ยวกับการก่อตัวและแพร่กระจายของหมู่บ้านคนญี่ปุ่นในอุซาคเนย์ ที่ระบุว่ายะมะตะ นะงะมะซะเกิดราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นชาวแคว้นโอะวะริ 尾張¹ ก่อนเดินทางมาสยามเคยเป็นคนหามเกี่ยวให้ กับ โอกุโบะ จิเอะมอน ทะคะซุเกะ 大久保治右衛門忠佐 ไตเมียวเจ้าผู้ครองปราสาทนุเมะทซุ 沼津 ในแคว้นซุรุะ 駿河 ต่อมาได้ทำผิดกฎหมาย สันนิษฐานว่าเป็นการทำร้ายร่างกายหรือทำให้ผู้อื่นเสียชีวิต ด้วยความเกรงกลัวโทษทัณฑ์จึงหลบหนีลอบขึ้นเรือสำเภาที่เดินทางติดต่อค้าขายกับไต้หวัน ภายหลังจากเดินทางต่อมาถึงกรุงศรีอยุธยาในราวปี ค.ศ. 1612 ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม จากนั้นได้เข้าร่วมกองทัพอาสาญี่ปุ่น ประกอบความดีความชอบในการรบหลายครั้ง จนได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่น เจ้ากรมอาสาญี่ปุ่น และได้เลื่อนยศสูงสุดเป็นถึงออกญาเสนาภิมุขตามลำดับ ภายหลังจากได้รับพระราชโองการให้ยกทัพไปปราบกบฏและได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองลิกอร์ (นครศรีธรรมราชในปัจจุบัน) ในปี ค.ศ. 1630 ถึงแก่กรรมในปีเดียวกันเนื่องจากพิษบาดแผลที่ได้รับระหว่างทำศึก ซึ่งในเอกสารของญี่ปุ่นระบุว่าเพราะถูกวางยาพิษ (เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของยะมะตะ นะงะมะซะ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน 岩生, 1941:167-178)

¹ ถิ่นกำเนิดของยะมะตะ นะงะมะซะในต้นบทเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะแตกต่างกันไปหลายสำนวนหลักๆ มี 3 แห่ง คือ 1. บิฉุ 尾州 หรือแคว้นโอะวะริ 尾張 (แถบจังหวัดนะโงะยะ 名古屋 ในปัจจุบัน) 2. เซะอิฉุ 勢州 หรือแคว้นอิเซะ (แถบจังหวัดมิเอะ 三重 ในปัจจุบัน) 3. ซุนฉุ 駿州 หรือแคว้นซุรุะ (แถบจังหวัดมิซึโอะกะ 静岡 ในปัจจุบัน)

จากการค้นคว้าตรวจสอบของนักประวัติศาสตร์สรุปได้ว่ายะมะตะ (นิสะเอะมอน) นะงะมะชะน่าจะมีตัวตนอยู่จริง แต่ยะมะตะ นะงะมะชะในเอกสารญี่ปุ่น กับออกญาเสนาภิมุขในเอกสารไทยและตะวันตกจะเป็นบุคคลเดียวกันหรือไม่ และเขาได้เคยมีบทบาทสำคัญในสยามจริง ดังที่เล่าขานสืบทอดกันหรือไม่นั้น ในปัจจุบันยังมีนักวิชาการที่ตั้งข้อสงสัยได้แย้งว่าตำนานวีรกรรมของยะมะตะ นะงะมะชะเป็นเพียง “เรื่องเล่า” ที่ถูกสร้างเสริมเติมแต่งขึ้นเพื่อใช้สนับสนุนอุดมการณ์ทางการเมืองบางอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นเครื่องมือสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่นในการแผ่อำนาจทางการเมืองขยายดินแดนอาณานิคมในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง

หลังจากญี่ปุ่นปิดกั้นตัวเองจากโลกภายนอกด้วยนโยบายปิดประเทศในสมัยการปกครองของรัฐบาลทหารตระกูลโทะกุงะวะตั้งแต่ปีค.ศ. 1639 เป็นเวลายาวนานกว่าสองร้อยปี ล่วงสู่ครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความเสื่อมทรามตกต่ำของราชวงศ์ซึ่งตลอดจนการที่เงินฝายแพ้ในสงครามฝิ่น เป็นสัญญาณกระตุ้นเตือนผู้ปกครองและปัญญาชนญี่ปุ่นให้ตระหนักถึงภัยคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก เริ่มต้นตัวเห็นความสำคัญเร่งด่วนของการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับต่างชาติ รัฐบาลได้สั่งการให้ดำเนินการรวบรวมเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับการติดต่อค้าขายสัมพันธ์ไมตรีกับต่างชาติที่เคยมีการบันทึกไว้ตามเมืองท่าต่างๆ และถูกเก็บซ่อนไว้ นักคิดนักเขียนญี่ปุ่นพากันหยิบยกบันทึกเรื่องราวประสบการณ์ในต่างแดนของชาวญี่ปุ่นซึ่งเดิมเคยเป็นสิ่งปกปิดต้องห้าม นำมาเรียบเรียงเป็นเรื่องเล่าเผยแพร่ เพื่อให้ความบันเทิงและให้ความรู้แก่สาธารณชน งานเขียนกลุ่มนี้ถูกเรียกรวมเป็นวรรณกรรมแนว “คะอิงะอิยูอิ” 「海外雄飛」 เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะเป็นตัวบทหนึ่งในวรรณกรรมกลุ่มนี้ที่ได้รับความนิยมแพร่หลายในสังคมญี่ปุ่นหลังเปิดประเทศติดต่อกับโลกภายนอกอีกครั้ง และมีบทบาทในการประกอบสร้าง ป ลุกฝังความคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็น “ญี่ปุ่น” ในช่วงเวลาแห่งการพัฒนาสู่ความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่

นอกจากนั้น เรื่องเล่ายะมะตะนะงะมะชะยังมีความสำคัญในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย ทั้งนี้เพราะชื่อและเรื่องราวของเขามักถูกหยิบยกมาใช้เป็นสัญลักษณ์ตัวแทนความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยในบริบทสำคัญทางประวัติศาสตร์อยู่เนืองๆ อีกทั้งสำหรับสามัญชนคนญี่ปุ่นสมัยก่อนซึ่งไม่มีโอกาสเดินทางออกนอกประเทศและมีช่องทางในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับต่างชาติไม่มากนัก จะมีโอกาสได้รู้จักสยามหรือประเทศไทยเป็นครั้งแรก ก็จากภาพของกรุงศรีอยุธยาหรืออาณาจักรสยามที่ปรากฏในเรื่องเล่าวีรกรรมของยะมะตะ นะงะมะชะ ซึ่งมีการผลิตซ้ำและเผยแพร่ใน รูปแบบต่างๆ ทั้งนิยาย บทกวี บทเพลง บทละคร การ์ตูน

ภาพยนตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อถูกนำมาบรรจุในแบบเรียนระดับชั้นประถมศึกษาช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ภาพ “สยาม” ในสื่อเหล่านี้จึงได้กลายเป็นภาพแทนของ “ไทย” ในทัศนะของชาวญี่ปุ่นยุคก่อนสงครามโลกไปโดยปริยาย แม้กระทั่งในปัจจุบันเมื่อก้าวถึงประเทศไทยก็ยังคงมีคนญี่ปุ่นจำนวนมากไม่น้อยที่จะนึกเชื่อมโยงไปถึงยะมะตะ นะงะมะซะ

หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ญี่ปุ่นซึ่งพ่ายแพ้สงครามตกอยู่ใต้การควบคุมปกครองของกองบัญชาการฝ่ายพันธมิตรโดยการนำของสหรัฐอเมริกา มีภาระเร่งด่วนเฉพาะหน้าต้องรีบเร่งฟื้นฟูประเทศชาติเป็นช่วงสุญญากาศทางวรรณกรรม ประกอบกับภาพพจน์ของยะมะตะซึ่งถูกอุปโลกนขึ้นเป็นวีรบุรุษในสมัยสงครามนั้นกลายเป็นสิ่งต้องห้ามที่ผู้คนหลีกเลี่ยงจะกล่าวถึงความสนใจต่อยะมะตะจึงเงียบหายไประยะหนึ่ง ทว่านับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา พบว่ามีการนำเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะกลับมาเล่าใหม่อีกพร้อมกับมิติทางประวัติศาสตร์การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-ไทยและประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคอุษาคเนย์ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาว่า เหตุใดจึงมีการนำเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะมาผลิตซ้ำและบริโภคสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน ภาพความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร และภาพดังกล่าวสะท้อนถึงอัตลักษณ์ญี่ปุ่น หรือทัศนะของญี่ปุ่นที่มีต่อ “ตนเอง” และ “คนอื่น” อย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 ศึกษาพัฒนาการด้านรูปแบบและเนื้อหาของเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะ แต่สมัยศตวรรษที่ 17 – ปัจจุบัน

1.2.2 ศึกษาบทบาทของเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นผ่านการนำเสนอภาพแทนความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย

1.3 สมมติฐานในการวิจัย

1.3.1 เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะ เป็นตำนานวีรกรรมของคนญี่ปุ่นที่เดินทางออกไปเผชิญโชคและประสบความสำเร็จในต่างแดนซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลาย และมีนำมาดัดแปลง ผลิตซ้ำในสังคมญี่ปุ่น ตั้งแต่สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17 – ปัจจุบัน

1.3.2 เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะ มีบทบาทเป็นเครื่องมือในการปลูกฝัง ประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่น โดยผ่านการนำเสนอภาพแทนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างญี่ปุ่น-ไทยในตัวตน ซึ่งอัตลักษณ์ดังกล่าวมีลักษณะเป็นพลวัตที่เลื่อนไหลปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคม วัฒนธรรมโดยแบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 ช่วงการก่อตั้งของจิตสำนึกความเป็นชาติที่มีอารยธรรมญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางในสมัยเปิดประเทศ ทศวรรษ 1630 – ทศวรรษ 1850

ช่วงที่ 2 การก่อกำเนิดอัตลักษณ์ที่ย้อนแย้ง ในสมัยของการเปิดรับและต่อสู้กับอิทธิพลตะวันตก ช่วงทศวรรษ 1860 – สงครามโลกครั้งที่ 2

ช่วงที่ 3 การแสวงหาอัตลักษณ์ใหม่ในโลกระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์และพหุวัฒนธรรม ตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2- ปัจจุบัน

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาตัวบทวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะ ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงปัจจุบัน (ค.ศ. 2010) โดยคัดเลือกเรื่องที่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย เรื่องที่มีอิทธิพลต่อบทอื่นหรือสังคมอย่างกว้างขวาง และเรื่องที่มีแนวคิดแตกต่าง ได้แย้ง หรือต่อรองกับตัวบทเรื่องเล่าหลักอย่างมีนัยสำคัญ

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้จะใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.5.1 เก็บรวบรวม และศึกษาข้อมูลจากตัวบทปฐมภูมิ

1.5.2 รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1.5.3 วิเคราะห์ข้อมูล

1.5.4 สรุป เรียบเรียง และเสนอผลการวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1.6.1 ขยายเพิ่มองค์ความรู้ใหม่ในการศึกษาเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะในฐานะเป็นตัวบทวรรณกรรม

1.6.2 เป็นแนวทางในศึกษาบทบาทของตำนานและเรื่องเล่าในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ในวรรณกรรมญี่ปุ่นเรื่องอื่นๆ

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

1) การถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทยในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้ระบบที่เป็นผลงานวิจัยร่วมของคณาจารย์คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยาณี สีสสุวรรณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชาติ สัตยพงศ์, รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล จากสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

สุดาพร ลักษณะนียานาวิน จากภาควิชาภาษาศาสตร์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ดุษฎีพร ชำนิโรค ศานต์ จากภาควิชาภาษาไทย

ระบบดังกล่าวกำหนดการถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เขียนด้วยอักษรโรมัน(อักษรโรมะจิ) เป็นอักษรไทยซึ่งขออธิบายคร่าว ๆ เป็นตารางที่เข้าใจง่าย สำหรับผู้อ่านทั่วไปดังนี้
(* คือส่วนที่ผู้อ่านทั่วไปอาจยังไม่คุ้นเคยนัก)

สระ	
อักษรโรมะจิ	อักษรไทย
(สระเสียงสั้น, สระเสียงยาว)	
a , aa	อะ , อา
i , ii	อิ , อี
u , uu	อุ , อู
e , ee	เอะ , เอ
o , oo	โอะ , โอ
-ya , -yaa	เอียะ , เอีย
-yu , -yuu	อิ้ว , อี้ว
*-yo , -you	เอียว , เอี้ยว
พยัญชนะ	
อักษรโรมะจิ	อักษรไทย
P เมื่อเกิดต้นคำ	พ
เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ป
b	บ
m	ม
f	ฟ
w	ว
t เมื่อเกิดต้นคำ	ท
เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ต

* ts	ทซ์
ch	ช
d	ด
n	น
n (ที่เป็นพยัญชนะก่อกพยางค์ทำหน้าที่คล้ายตัวสะกด)	
เมื่อเกิดหน้า p, b, m,	ม
เมื่อเกิดหน้า k, g, w.	ง
เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	น
n' (ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดและตามด้วยสระ)	น
s	ซ
* sh	ฌ
* z	ซ
j	จ
r	ร
y	ย
k เมื่อเกิดต้นคำ	ค
เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ก
g เมื่อเกิดต้นคำ	ก
เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ง
h	ฮ

หมายเหตุ : ในงานวิจัยฉบับนี้ การถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่มีสระเสียงยาวซึ่งเขียนด้วยอักษรโรมะจิ ou จะใช้อักษรไทยสระโอ เช่นเดียวกับกับอักษรโรมะจิ oo หนึ่งคำบางคำที่ใช้แพร่หลายมากแล้วก็จะใช้ตามความนิยม โดยไม่นำระบบการถอดอักษรดังกล่าวมาใช้ เช่น โตเกียว โอซาก้า เมจิ ไชวะ ซามูไร ซากุระ เป็นต้น

2) การเรียกชื่อคน ภาษาญี่ปุ่นใช้ตามธรรมเนียมญี่ปุ่นคือเรียงจากนามสกุล-ชื่อ กรณีที่ตัวบทไม่ได้เรียกชื่อเต็มใช้เพียงชื่อตัว หรือชื่อสกุล ก็จะยึดตามตัวบท ชื่อนักวิชาการชาวต่างประเทศที่นำมาอ้างอิงครั้งแรกที่ปรากฏในตอนต้นบทจะเขียนทับศัพท์เป็นภาษาไทยและวงเล็บภาษาอังกฤษไว้ แต่ถ้ามีการอ้างอิงในครั้งต่อไปจะเขียนเป็นภาษาไทยเท่านั้น

3) การเรียกชื่อยะมะตะ นะงะมะซะ

ในงานวิจัยฉบับนี้ ส่วนที่ผู้วิจัยกล่าวถึงตัวละครยะมะตะ นะงะมะชะ จะใช้ตัวละครตามระบบการถอดเสียงที่กล่าวมาเบื้องต้น คือ ยะมะตะ นะงะมะชะ ส่วนการอ้างอิงเอกสารไทยซึ่งมีการถอดเสียงแตกต่างกันเช่น ยามาตา นางามาซา ยามาตะ นางามาสะ ก็จะใช้เช่นนั้นตามต้นฉบับเดิม และเนื่องจากในต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นมีการใช้ชื่อเรียกยะมะตะ นะงะมะชะแตกต่างกันไปตามบริบททางประวัติศาสตร์ เช่นยะมะตะ นิสะเอะมอน / ยะมะตะ นิสะเอมอน นะงะมะชะ / ยะมะตะ นะงะมะชะ / การอ้างอิงจะเรียกตามต้นฉบับ

4) การถอดเสียงชื่อเฉพาะภาษาไทย และภาษาอื่น ๆ นอกไปจากภาษาญี่ปุ่น

เนื่องจากการทับศัพท์ชื่อเฉพาะภาษาต่างชาติในต้นฉบับภาษาญี่ปุ่น บางครั้งมีปัญหาเรื่องการออกเสียงคลาดเคลื่อน หรือตัวละครไม่ถูกต้องอันเนื่องมาจากการคัดลอกต้นฉบับผิดพลาด ดังนั้นหากเป็นชื่อเฉพาะที่จำแนกได้ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ก็จะปรับแก้ให้ เป็นไปตามความจริง ส่วนกรณีชื่อเฉพาะที่ไม่สามารถจำแนกได้ว่าคำดั้งเดิมคืออะไรจะใช้วิธีถอดเสียงทับศัพท์ตามต้นฉบับ

5) การถอดอักษรชื่อเฉพาะในภาษาต่างประเทศในข้อความอ้างอิงหากเป็นเอกสารที่แปลเป็นภาษาไทย จะยึดตามฉบับแปลภาษาไทย

6) ชื่อเฉพาะภาษาญี่ปุ่นที่ปรากฏในงานวิจัยนี้ จะถอดเสียงเป็นภาษาไทยโดยมีตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นตามหลัง ส่วนคำภาษาญี่ปุ่นที่เป็นคำศัพท์ที่มีความหมายเฉพาะหรือที่ต้องการเน้นจะกำกับด้วยเครื่องหมาย 「 」 และกำกับเสียงอ่านภาษาไทยไว้ในเครื่องหมาย [] หากมีการใช้คำหรือข้อความนั้นซ้ำอีกจะเขียนด้วยเสียงอ่านภาษาไทยเท่านั้น

7) การอ้างอิงตัวบทภาษาญี่ปุ่นสมัยเก่าที่เป็นต้นฉบับมือเขียน หรือใช้ตัวอักษรแบบพิเศษ (変体仮名) ที่ไม่สามารถพิมพ์ด้วยโปรแกรมเวิร์ด โพรเซสเซอร์ได้ จะเปลี่ยนเป็นตัวอักษรแบบที่ใช้ในปัจจุบันแทน

1.8 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาตัวบทเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะในญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-สยาม หรือตรวจสอบชีวประวัติของยะมะตะ นะงะมะชะ ส่วนใหญ่จึงเป็นการศึกษาตัวบทที่เขียนในสมัยศตวรรษที่ 17 กล่าวได้ว่ายังไม่มีงานวิจัยที่ศึกษาเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะในฐานะเป็นตัวบทวรรณกรรมโดยครอบคลุมผลงานตั้งแต่สมัยเอโดะจนถึงปัจจุบันอย่างเป็นระบบครบถ้วน สาเหตุประการหนึ่งมาจากการที่งานเขียนเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะส่วนใหญ่จัดเป็นวรรณกรรมประชานิยมเพื่อความบันเทิง ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา

ไม่ได้รับการประเมินค่าให้ความสำคัญหรือสนใจศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากวงการศึกษาการวรรณคดีศึกษาญี่ปุ่นนั้นยึดติดกับขนบเน้นการศึกษาผลงานที่จัดเป็น “วรรณคดีบริสุทธิ์” (純文学=วรรณกรรมกระแสหลัก หรือวรรณกรรมระดับสูงที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาวิเคราะห์วิจัย) และมุ่งศึกษาเฉพาะนักเขียนกระแสหลักที่ผลิตงาน “วรรณคดีบริสุทธิ์” อีกประการหนึ่งคือในแง่ของวรรณคดีเปรียบเทียบหรืออาณาบริเวณศึกษา ภูมิภาคอุษาคเนย์เป็นอาณาบริเวณที่นักวิจัยชาวญี่ปุ่นยังให้ความสนใจศึกษาน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชาติมหาอำนาจตะวันตก หรือเอเชียบูรพาที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับญี่ปุ่นมากกว่า ในที่นี้ผู้วิจัยจึงทบทวนวรรณกรรมโดยจะยกตัวอย่างงานวิจัยชิ้นหลักที่ใช้อ้างอิงประกอบการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่

งานวิจัยของเซอร์ เออเนสต์ เมสัน ซาเตา Sir Ernest Mason Satow เรื่อง 『山田長政暹羅事蹟合考』 (วิเคราะห์ประวัติวีรกรรมของยะมะตะ นะงะมะซะในสยาม)² ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นในศตวรรษที่ 17 และเรื่องราวของยะมะตะ นะงะมะซะที่ปรากฏในเอกสารเหล่านั้น ซาเตาเป็นนักการทูตชาวอังกฤษซึ่งมีประสบการณ์ประจำการทั้งในสยามและญี่ปุ่น จึงมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของทั้งสองประเทศเป็นอย่างดีงานวิจัยชิ้นนี้ใช้เอกสารทั้งฝ่ายไทยและญี่ปุ่นตลอดจนเอกสารของชาวตะวันตกในยุคสมัยเดียวกันประกอบเอกสารฝ่ายไทยคือ พระราชพงศาวดาร ซึ่งไม่ได้ระบุชัดว่าเป็นฉบับใด ส่วนเอกสารฝ่ายญี่ปุ่นที่ใช้อ้างอิงคือหนังสือบันทึกรวบรวมหลักฐานการติดต่อกับต่างประเทศของทางการญี่ปุ่นที่ระบุชื่อชัดเจนคือ งามะอิฮันท์ซุโอะ 外蕃通書 (1808) และทซุโคอิชิรัน 通航一覽 (1850-1853) โดยได้ทำการแปลพระราชสาส์นติดต่อกันระหว่างพระเจ้ากรุงสยามกับพระเจ้ากรุงญี่ปุ่น และเรื่องราวเกี่ยวกับยะมะตะ นะงะมะซะในสยาม ตลอดจนเหตุการณ์ต่อสู้แย่งชิงอำนาจในราชสำนักสยามช่วงรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรมและพระเจ้าประสาททองตามที่บ้านที่กอยู่ในเอกสารดังกล่าว ซาเตาปฏิเสธข้อมูลเรื่องยะมะตะแสดงตนต่อพ่อค้าชาวญี่ปุ่นในฐานะเป็นกษัตริย์สยาม ซึ่งปรากฏในหนังสือสมัยเดียวกันอีกเล่ม คะอิงะอิอิเด็น 海外異伝(1850)³ ว่าเป็นเรื่องที่ “ไม่มีมูลแห่งความจริงเลย”

² 寺崎遜訳 『山田長政暹羅事蹟合考』 宮内庁、1896 แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ Intercourse.

Between Japan and Siam (1885) ฉบับแปลไทยโดย หลวงจินดาสนิทกิจ (ลม้าย ธนะสิริ) ประชุมพงศาวดารภาคที่ 20 จดหมายเหตุเรื่องทางไมตรีในระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงญี่ปุ่น พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2463

³ เขียนโดย ซะอิโต เซะทซุโด 斉藤拙堂 (1797-1865) นักวิชาการขงจื้อศึกษา ในเล่มประกอบด้วยเรื่องราววีรกรรมของชาวญี่ปุ่นในต่างประเทศสามเรื่อง

อย่างไรก็ตาม จากการตรวจสอบเหตุการณ์และเปรียบเทียบจุดที่คลาดเคลื่อนแตกต่างระหว่างเอกสารญี่ปุ่นกับเอกสารของชาวตะวันตกในสมัยเดียวกันทั้งของชาวอังกฤษ ฝรั่งเศส ฮอลันดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับ “จดหมายเหตุวันวลิต” บันทึกของ เยเรเมียส ฟาน ฟลีตชาวฮอลันดาที่มาประจำการเป็นหัวหน้าสถานีการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกในอยุธยาระหว่างปีค.ศ.1629-1634 เขาเตาได้สรุปโดยตั้งข้อสังเกตว่ายะมะตะ (นิสะเอะมอน) นะงะมะชะในเอกสารญี่ปุ่นกับออกญาเสนาภิมุขในจดหมายเหตุวันวลิตน่าจะ是一个人เดียวกัน ดังนั้นจึงน่าจะเชื่อได้ว่า “ผู้บังคับบัญชาทหารญี่ปุ่นในประเทศสยาม” (หมายถึงออกญาเสนาภิมุข : หมายถึงผู้แปล) มีอำนาจในราชการบ้านเมืองสยามมากมายจริงดังที่เอกสารฝ่ายญี่ปุ่นยกย่องสรรเสริญ(เขาเตา, 2525: 65)

งานวิจัยของซาเตาซึนนี้ กล่าวได้ว่าเป็นงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-สยามสมัยศตวรรษที่17 และเกี่ยวกับยะมะตะ นะงะมะชะ ชื่นแรกๆและชิ้นสำคัญที่ถูกนำมาอ้างอิงอย่างแพร่หลาย

งานวิจัยของ มิชิ ซะกะเอะ 三木栄 เรื่อง 『山田長政と日暹国交』 (ยะมะตะ นะงะมะชะ กับความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-สยาม) ⁴ รวบรวมศึกษาเอกสารภาษาญี่ปุ่นตั้งแต่ จดหมายเหตุ บันทึกเหตุการณ์ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ไปจนถึงต้นฉบับเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะสมัยโทะกุงะวะ ตรวจสอบเปรียบเทียบข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของยะมะตะในญี่ปุ่น การเดินทางและบทบาทวีรกรรมของยะมะตะในแดนสยาม และชี้ถึงประเด็นที่คลาดเคลื่อนแตกต่างจากเอกสารประวัติศาสตร์ฝ่ายไทย เนื่องจากผู้วิจัยเป็นผู้เชี่ยวชาญพิเศษที่รัฐบาลสยามจ้างมาทำงานมีประสบการณ์ใช้ชีวิตอยู่ในเป็นเวลากว่า40 ปี มีความรู้ภาษาไทยแตกฉาน จึงทำการอ่านตีความต้นฉบับ ชื่อบุคคล ชื่อสถานที่ ต่างๆเปรียบเทียบกับข้อมูลฝ่ายไทย ช่วยให้ความกระจ่างในการอ่านตัวบทยะมะตะ นะงะมะชะสมัยเก่า และเนื่องจากผู้เขียนใช้ข้อมูลเอกสารประวัติศาสตร์ภาษาญี่ปุ่นจำนวนมากหลากหลายกว่าข้อมูลของซาเตา ผลการศึกษาจึงมีรายละเอียดข้อมูลฝ่ายญี่ปุ่นแม่นยำมากกว่า

งานวิจัยของ อิวะโอะ เซะอิชิ 岩生成一 เรื่อง 『南洋日本町の研究』 (การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหมู่บ้านญี่ปุ่นในทะเลใต้) ⁵ ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของญี่ปุ่นในสมัย

⁴ 三木栄 『山田長政と日暹国交』 古今書院、1936年

⁵ 岩生成一 『南洋日本町の研究』 岩波書店、1941年

การเดินทางเรือสำเภาศตวรรษที่15-17 และการเดินทางอพยพของคนญี่ปุ่น การก่อตั้งกระจายตัวของหมู่บ้านญี่ปุ่นในแถบอุษาคเนย์และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกซึ่งญี่ปุ่นเรียกรวมว่า“นันโย” หรือ “ทะเลใต้” อิวะโอะเป็นผู้ค้นพบต้นฉบับเอกสารภาษาฮอลันดาโดยเฉพาะต้นฉบับบันทึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สยามของ เยเรเมียส ฟาน ฟลิต ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญที่ทำให้ความกระจ่างเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรมและพระเจ้าปราสาททอง อิวะโอะได้ใช้เอกสารฮอลันดาเป็นหลักฐานยืนยันการมีตัวตนอยู่จริงและบทบาทของยะมะตะ นะงะมะซะ ตลอดจนคนญี่ปุ่นอื่นๆในสยาม ซึ่งเอกสารฝ่ายไทยกล่าวถึงน้อยมาก ส่วนเอกสารญี่ปุ่นมีความสับสนคลาดเคลื่อนสูง ข้อสันนิษฐานของอิวะโอะเกี่ยวกับประวัติของยะมะตะ นะงะมะซะ และข้อพิสูจน์ยืนยันว่ายะมะตะ นะงะมะซะกับออกญาเสนาภิมุขเป็นบุคคลเดียวกัน ได้รับการยอมรับแพร่หลายในวงวิชาการประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นปัจจุบัน

งานวิจัยของยะโนะ โทรุ 矢野暢 เกี่ยวกับยะมะตะ นะงะมะซะและนันฉินนิยม 南進論 หลายเรื่องได้แก่ หนังสือเรื่อง 『日本の南洋史観』 (ทัศนะทางประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นเกี่ยวกับนันโย)⁶ บทความเรื่อง 「山田長政」 神話の虚妄 (“ยะมะตะ นะงะมะซะ” ตำนานเทพเจ้าโคมลอย)⁷ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับ“นันโย” หรือดินแดนที่อยู่ทางทิศใต้ของญี่ปุ่น ในสมัยการค้าขายและสำรวจทางทะเลศตวรรษที่15-17 ยะโนะคัดค้านข้อพิสูจน์ของอิวะโอะที่ว่ายะมะตะ นะงะมะซะคือออกญาเสนาภิมุข และศึกษาเปรียบเทียบตัวบทเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะ สมัยโทะกุงะวะ ซึ่ให้เห็นถึงกระบวนการใช้เรื่องเล่าประกอบสร้าง “อุปโลกน์” ยะมะตะ นะงะมะซะ (นิสะเอะเมน) ขึ้นเป็นวีรบุรุษแห่งการขยายดินแดนสู่ทิศใต้ตามแนวคิดนันฉินนิยม ทั้งที่แท้จริงแล้วในประวัติศาสตร์สยาม ตลอดจนหลักฐานเอกสารของชาวยุโรปไม่เคยมีการกล่าวถึงชื่อยะมะตะ นะงะมะซะ และคนญี่ปุ่นที่มีตำแหน่งออกญาเสนาภิมุขก็ได้เป็นวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ หรือมีบทบาทสำคัญถึงขั้นสามารถควบคุมบงการการเมืองการปกครองของอาณาจักรสยามได้ดังเช่นที่ปรากฏในเอกสารงานเขียนของญี่ปุ่น

งานวิจัยของโอะวะตะ ทะซึโอะ 小和田哲男 เรื่อง 『山田長政知られざる実像』⁸ (ยะมะตะ นะงะมะซะ โฉมหน้าแท้จริงซึ่งไม่เป็นที่รู้จัก) ศึกษาประวัติและภาพลักษณ์ของยะมะตะ

⁶ 矢野暢 『日本の南洋史観』 中公新書、1979年

⁷ 矢野暢「山田長政」神話の虚妄」、『講座東南アジア学第十巻 東南アジア と日本』至文堂、1991年： 64-86

⁸ 小和田哲男 『山田長政知られざる実像』講談社、1987年

นงะมะชะ โดยเปรียบเทียบตัวบทเรื่องเล่ายะมะตะ นงะมะชะกับเอกสารประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสมัยโทะงุะวะะ ตลอดจนอ้างอิงเอกสารของฮอลันดาตามที่อิวะโอะ(1941)ได้ศึกษาไว้ โอะวะตะสนับสนุนแนวคิดที่ว่ายะมะตะ นงะมะชะคือบุคคลเดียวกับออกญาเสนาภิมุข ผู้มีบทบาทสำคัญในราชสำนักสยาม แต่ได้ประเมินคุณค่าบทบาทของยะมะตะ นงะมะชะใหม่ ในด้านการเป็นนักการค้าและการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-สยาม สำคัญมากกว่าด้านการเป็นนักรบ

บทความวิจัยของทซุชิยะ ชะโตะโกะ 土屋了子 เรื่อง 『山田長政イメージと日タイ関係』⁹ เป็นบทความภาษาญี่ปุ่นซึ่งพัฒนาปรับปรุงมาจากวิทยานิพนธ์ภาษาไทย เรื่อง ภาพลักษณ์ของยามาดา นางามาซาในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ในคริสต์ศตวรรษที่ 20¹⁰ รวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารงานเขียนประเภทต่างๆเกี่ยวกับยะมะตะ นงะมะชะ ทั้งในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทย เช่นบันทึกการเดินทาง รายงานการสำรวจ จดหมายเหตุ ฯลฯ รวมถึงงานวรรณกรรม ตั้งแต่ปลายสมัยโทะงุะวะะจนถึงปลายศตวรรษที่ยี่สิบ ศึกษาพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์ของยะมะตะ นงะมะชะ ทั้งจากมุมมองของฝ่ายญี่ปุ่นและฝ่ายไทย โดยทางด้านญี่ปุ่นได้แบ่งพัฒนาการของภาพลักษณ์ยะมะตะ นงะมะชะเป็น 5 ระยะ และสรุปว่าเรื่องราวของยะมะตะ นงะมะชะถูกนำมาใช้ประโยชน์ เพื่อสนับสนุนอุดมการณ์ทางการเมืองการทหารของญี่ปุ่นเช่น “นันทินนิยม” และ “เอเชียนิยม” โดยทัศนคติของญี่ปุ่นต่อยะมะตะเป็นภาพลักษณ์ในทางบวก ยกย่องเชิดชูยะมะตะ นงะมะชะเป็นยอดวีรบุรุษผู้อุทิศตนในการก่อสร้างวงไพบูลย์เอเชียมหาบูรพา และเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ส่วนทางฝ่ายไทยนั้นมีเพียงจะเริ่มมารู้จักยะมะตะ นงะมะชะในช่วงความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นทศวรรษที่ 1930 และในช่วงทศวรรษ 1970 ยุคกระแสการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น ยะมะตะ นงะมะชะถูกโจมตีเป็นสัญลักษณ์การรุกรานทางเศรษฐกิจ มองว่ายะมะตะเป็นเพียงคนต่างชาติที่เข้ามาปฏิบัติงานเป็นทหารรับจ้าง ซึ่งสุดท้ายต้องพบจุดจบ เพราะเข้ามาแทรกแซงก้าวล่วงการเมืองภายในของสยาม

งานวิจัยของทซุชิยะ ได้ทำการรวบรวมศึกษาตัวบทเรื่องเล่ายะมะตะอย่างกว้างขวางครอบคลุมระยะเวลาตั้งแต่ปลายสมัยโทะงุะวะะจนถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบ อย่างไรก็ตามเนื่องจากเป็นงานวิจัยด้านประวัติศาสตร์ การวิเคราะห์ตัวบทมีลักษณะเป็นการสรุปเนื้อหาและ

⁹ 土屋了子 「山田長政イメージと日タイ関係」 Journal of Asia-Pacific studies Vol.5, Tokyo: Waseda University Asia-Pacific studies Center's Press, 2003: 97-125.

¹⁰ วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2540

แนวคิดโดยสังเขปที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์ยะมะตะ นะงะมะชะ มิได้วิเคราะห์องค์ประกอบรายละเอียดของตัวบทด้วยวิธีการศึกษาวิจัยวรรณคดี งานวิจัยของทศุฑิยะจึงมีประโยชน์ในแง่เป็นฐานข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับยะมะตะ นะงะมะชะและสรุปแนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของยะมะตะ นะงะมะชะที่สามารถนำมาศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในแง่มุมที่ต่างออกไปและในเชิงลึกได้

สำหรับเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องเล่ายะมะตะนะงะมะชะในเชิงวรรณคดีศึกษา ทั้งภาษาไทยและภาษาญี่ปุ่น พบว่ามีไม่มากนัก แม้กระทั่งเรื่องที่เป็นผลงานของนักเขียนกระแสหลักส่วนใหญ่มักเป็นการกล่าวถึงในลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของประวัติวรรณกรรมหรือใช้ประกอบในการอธิบายวรรณกรรมเรื่องอื่น ในที่นี้จะสรุปประมวลเอกสารงานวิจัยที่ศึกษาตัวบทเรื่องเล่ายะมะตะนะงะมะชะเฉพาะเรื่อง เท่าที่สำรวจพบคือ

บทความของ อิโนะอุเอะ เอะริ 井上 絵里 เรื่อง 「遠藤周作における歴史小説創作の意味—『王国への道 山田長政』から—」¹¹ ศึกษานวนิยายเรื่อง *โอโกะกุ เฮะ โนะ มิชิ* 『王国への道 山田長政』 (1981)¹² ซึ่งเป็นการนำเรื่องเล่ายะมะตะมาเขียนใหม่ โดยวิเคราะห์ทฤษฎีการสร้างงานเขียนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของผู้ประพันธ์คือเอ็นโด ฌูเซกุ เปรียบเทียบความเหมือน-ต่างกับบทละครเรื่อง *เมะนะมุงะวะ โนะ นิฮันจิน* (คนญี่ปุ่นแห่งแม่น้ำเจ้าพระยา) ซึ่งเอ็นโดประพันธ์ขึ้นก่อนในปีค.ศ.1973 พิจารณาว่าทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านแก่นเรื่องหรือแนวคิดที่ต้องการนำเสนออย่างไร อิโนะอุเอะสรุปไว้ว่า ผู้เขียนได้สร้างตัวละครเอกสองตัว ให้มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามทั้งด้านแนวคิดและวิถีการดำเนินชีวิต คนหนึ่งคือเพะตะโระ คิเบะ คริสตังผู้มีจุดหมายคือความสำเร็จในโลกแห่งธรรม กับอีกคนหนึ่งคือซามูไรปลายแถวชื่อโทโซ (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นยะมะตะ นะงะมะชะ) ซึ่งมีจุดหมายคือต้องการเป็นใหญ่ในโลกของมนุษย์ปุถุชน แต่ทั้งสองมีจุดร่วมคือเป็นคนญี่ปุ่นที่ “โกอินเตอร์” เพื่อแสวงหาคำตอบว่า “คนญี่ปุ่นคืออะไร” ซึ่งผู้เขียนได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความเป็นคนญี่ปุ่นไว้ในเรื่องคือภาพการเป็นนักรบและผู้รุกรานด้วยกำลังทางการทหาร เป็นภาพตายตัวที่ฝังติดค้างอยู่ในความทรงจำของคนเอเชียชาติอื่นๆ มาตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 17 สืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน (ที่เขียนนวนิยายเรื่องนี้) และวิพากษ์วิจารณ์จุดอ่อนของคน

¹¹ 井上 絵里 「遠藤周作における歴史小説創作の意味—『王国への道 山田長政』から—」、『九大日文』10(2002) : 38-51.

¹² ฉบับแปลไทยโดย บุษบา บรรจงมณี ชื่อเรื่อง *สู่แดนสยาม*. กรุงเทพฯ : เนชั่นบุ๊คส์, 2549) อย่างไรก็ตาม คำแปลภาษาไทยที่ยกมาอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แปลโดยผู้วิจัย

ญี่ปุ่นในสากลโลก คือนิยมรวมตัวอยู่ในกลุ่มแคบๆ ยึดติดกับวิถีชีวิตแบบเมื่ออยู่ในประเทศแม่ ไม่ยอมปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมวัฒนธรรมพื้นถิ่น ทำให้เป็นที่เกลียดชังของคนพื้นถิ่น และไม่สามารถแข่งขันกับจีนหรือตะวันตกในสังคมนานาชาติได้

งานวิจัยของลัดดา แก้วฤทธิเดช เรื่อง ภาพลักษณ์สยามประเทศที่ปรากฏในวรรณคดีญี่ปุ่นช่วงทศวรรษที่ 17-18 13 ศึกษาภาพลักษณ์สยามในงานเขียนสมัยศตวรรษที่ 17-18 สามเรื่อง ในจำนวนนั้นสองเรื่องคือ เรื่องเล่าของเท็นจิคุ โทะกุเบ 『天竺徳兵衛物語』 และ บันทึกความรุ่งโรจน์และจุดจบของนายยามาดา นางามาสาแห่งประเทศสยาม 『暹羅国山田氏興亡記』 ตัวย่อปฐมภูมิที่เป็นข้อมูลต้นแบบในการผลิตเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะในยุคหลังต่อมา ลัดดาได้ทำการอ่านตีความและแปลต้นฉบับวรรณกรรมทั้งสามเรื่อง และสรุปว่าภาพของอาณาจักรสยามที่ปรากฏ บันทึกความรุ่งโรจน์และจุดจบของนายยามาดา นางามาสาแห่งประเทศสยาม เป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ รุ่งเรืองด้วยการค้าพาณิชย์ทางทะเล และอุดมไปด้วยวิถีชีวิต ขนบประเพณีความเชื่อซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่แปลกพิสดาร น่าฉงนในสายตาของชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องเล่าของเท็นจิคุ โทะกุเบ ซึ่งบรรยายภาพสยามซ้อนทับกับภาพของประเทศอินเดียหรือชมพูทวีปในจินตนาการอันเต็มไปด้วยความลึกลับและกลิ่นอายของพุทธศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์ได้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้นักเขียนบทละครคาบูกิในยุคหลัง นำมาสร้างสรรคผลงานบทละครที่มีตัวละครเป็นคนต่างด้าว “จอมขมังเวทย์” ผู้มีพลังอำนาจวิเศษ

งานวิจัยของลัดดา นับได้ว่าเป็นงานวิจัยชิ้นแรกในภาษาไทยที่ศึกษาตัวย่อเรื่องเล่ายะมะตะในเชิงวรรณคดีศึกษา

งานวิจัยของ นะโอะอิ ฟูมิโกะ 直井文子 ศึกษาตัวย่อวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะในหนังสือเรื่อง คะอิงะอิอิเด็น 海外異伝(1850) ซึ่งต้นฉบับเขียนด้วยตัวอักษรจีนแบบคัมภูน漢文 โดยในบทความเรื่อง 「齋藤拙堂の『海外異傳』とその匡謬書について」¹⁴ ได้ศึกษาภูมิหลังการสร้างงานและวิเคราะห์การใช้อักษรวิธีในตัวย่อเปรียบเทียบกับเอกสารจีนที่สันนิษฐานว่าผู้เขียนคือชะอิโต เซะทซุโด 齋藤拙堂 (1797-1865) ใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงประกอบการ

¹³ รายงานวิจัยกองทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภชปีงบประมาณ 2546. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

¹⁴ 直井文子 「齋藤拙堂の『海外異傳』とその匡謬書について」、『日本漢文小説の世界』、2005: 78-98.

ประพันธ์ และชี้ถึงจุดที่คลาดเคลื่อนแตกต่างจากข้อเท็จจริงทั้งเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ตลอดจนด้านภูมิศาสตร์ อย่างไรก็ตามนะโอะอิกิกล่าวว่ามีได้มีวัตถุประสงค์จะประเมินคุณค่าของผลงานจากความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลทางประวัติศาสตร์ แต่มองว่าเซะทซุโดเขียนเรื่องนี้เป็น “นิยาย” มากกว่าเจตนาให้เป็นประวัติศาสตร์นิพนธ์ และผู้เขียนก็ประสบความสำเร็จคือสามารถใช้วิธีเล่าเรื่องที่ดึงดูดใจผู้อ่านให้สนใจติดตามได้ตั้งแต่บทนำของเรื่อง

ในบทความเรื่อง 「『海外異伝』の執筆「異」職」¹⁵ นะโอะอิกิได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อวิเคราะห์เจตนาของนักเขียนในการสร้างงานของผู้เขียน และสรุปว่าผู้เขียนคือเซะอิตะ เซะทซุโดซึ่งเป็นนักวิชาการขงจื้อศึกษาผู้ดูแลโรงเรียนประจำแคว้นทซุแห่งอิเซะ 伊勢津藩 และเป็นอาจารย์ของโทโด ทะกะยุกิ 藤堂 高猷 เจ้าผู้ครองแคว้นรุ่นที่ 11 เป็นผู้มีความรู้และสนใจเกี่ยวกับสถานการณ์ต่างประเทศและพยายามเก็บรวบรวมข่าวสารข้อมูลจากต่างประเทศเท่าที่จะทำได้ ในช่วงปลายสมัยโทะกุงะวะที่แม้ญี่ปุ่นจะยังอยู่ภายใต้นโยบายปิดประเทศ แต่ปัญญาชนและผู้นำแคว้นต่างๆที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลต่างตระหนักเห็นความสำคัญของการติดตามสถานการณ์การรับองค์ความรู้จากต่างประเทศ และเซะอิตะก็เป็นผู้หนึ่งที่มีแนวคิดที่ว่าญี่ปุ่นควรจะต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งของกองกำลังเพื่อป้องกันตนเองทะเล จึงได้รวบรวมเรื่องราววีรกรรมของชาวญี่ปุ่นที่ต่อสู้มีชัยเหนือชาวต่างชาติในต่างแดนเพื่อเผยแพร่ให้ผู้คนรับรู้และสอดแทรกแนวคิดชาตินิยมความเป็นญี่ปุ่นที่เป็นดินแดนแห่งเทพเจ้า กระตุ้นจิตสำนึกของผู้คนให้รวมกันเป็นปึกแผ่นเพื่อเตรียมรับต่อต้านการคุกคามของตะวันตกที่กำลังแผ่ขยายอำนาจเข้ามาในภูมิภาคนี้

บทความของ คุโบะตะ ยูโกะ 久保田裕子 เรื่อง 「近代日本における〈タイ〉イメージ表象の系譜—昭和10年代の〈南洋〉へのまなざし—」¹⁶ ศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ในการประกอบสร้างและนำเสนอภาพไทยในวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่ โดยได้ยกตัวอย่างตัวบทเรื่องเล่ายะมะตะ ประกอบการวิเคราะห์เป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมที่นำเสนอภาพไทย คุโบะตะระบุว่า เริ่มมีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยเชื่อมโยงกับยะมะตะ นะงะมะซะตั้งแต่ช่วงก่อนหลังสงครามญี่ปุ่น-จีน (1894-1895) และได้ยกตัวอย่างเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะที่แสดงถึงแนวคิดดังกล่าวคือเรื่อง ยะมะตะ นะงะมะซะ 『山田長政』 (1899) ของชิทซุเกะ เระอิซุอิ 遅塚麗

¹⁵ 直井文子 「『海外異伝』の執筆「異」職—」、『日本漢文小説の世界』、2005: 99-115.

¹⁶ 久保田裕子 「近代日本における〈タイ〉イメージ表象の系譜」、『立命館言語文化研究』21(3)、2010 : 29-41.

水¹⁷ ซึ่งคุโบะตะมองว่านำตัวละครยะมะตะมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างภาพตัวแทนของญี่ปุ่นในอุดมคติ ซึ่งในช่วงสมัยนั้นมีลักษณะเป็นผู้ต่อต้านตะวันตก แต่ก็รุกรานตะวันออกไปพร้อมกัน ไม่อาจแบ่งจุดยืนได้ชัดเจน ส่วนภาพของประเทศสยามและผู้คนชาวสยามนั้นแทบไม่ได้มีการบรรยายอย่างเป็นทางการเลย จากนั่นยกตัวอย่างเรื่อง *ยะมะตะ นะงะมะซะ โนะ อิฌิมโงะ สุนัน โนะ โอโตะริ* 『山田長政の一生—函南の鵬』(1943) ของชะโต ฮะรุโอะ 佐藤春夫¹⁸ ซึ่งผลิตในช่วงสงครามโลกครั้งที่2 มาเปรียบเทียบ ชี้ให้เห็นว่ามีการสร้างภาพยะมะตะเป็นผู้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมกับสยาม และจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน เป็นผู้กล้าหาญที่ลุกขึ้นร่วมมือกับสยามต่อต้านตะวันตก ซึ่งเป็นภาพอุดมคติของ “ญี่ปุ่น” ที่สูญเสียไปในอดีต อย่างไรก็ตามภาพความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับภูมิภาคนี้โดยรวมทั้งไทยที่แพร่หลายในช่วงสมัยสงครามนี้ เป็นภาพที่แตกต่างจากความจริงอย่างมาก ผู้เขียนงานนวนิยายเกี่ยวกับยะมะตะ นะงะมะซะส่วนใหญ่ไม่เคยเดินทางไปยังสถานที่จริง ภาพที่น่าเสียดใจไม่ได้มาจากความผิดพลาดจากการได้รู้จักได้เห็นภาพที่แตกต่างไปจากจินตนาการ หรือความแปลกประหลาดใจ แต่เป็นภาพสะท้อนความปรารถนาของผู้มอง(ผู้เขียน) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การบรรยายวาดภาพเรื่องราวของไทยเปรียบเสมือนภาพสะท้อนให้เห็นตัวตนของญี่ปุ่นที่เป็นสิ่งประดิษฐ์มิใช่ภาพความเป็นจริง

บทความของ ทนพร ตีรรัตน์สกุลชัยเรื่อง *การศึกษาภาพไทยในวรรณกรรมเรื่อง “โอโทะกุ เฮะ โนะ มิชิ-ยะมะตะ นะงะมะซะ”*¹⁹ ทนพรได้รับเอาแนวคิดจากบทความของอิโนะอุเอะ(2002) ประเด็นเรื่องความอ่อนแอของคนญี่ปุ่นในนวนิยายเรื่อง 『王国への道—山田長政』 มาใช้ประกอบการวิเคราะห์ภาพตัวแทนอยุธยาที่ถูกนำเสนอผ่านความอ่อนแอของคนญี่ปุ่น เพื่อศึกษาการให้ความหมาย “ไทย” ของคนญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่2 ในงานวรรณกรรม โดยทนพรได้ให้ข้อสรุปว่า “ความสัมพันธ์ของอยุธยาและคนญี่ปุ่นใน “โอโทะกุ เฮะ โนะ มิชิ” ที่เอ็นโดนำเสนอออกมานั้น สะท้อนถึงทรรณะของคนญี่ปุ่นที่มีต่อความสัมพันธ์ของไทยและญี่ปุ่นในหลายๆด้านอย่างชัดเจน” และ “ท่าทีของไทยที่มีลักษณะทั้งเป็นมิตรและไม่เป็นมิตรเช่นนี้ ทำให้ไทยถูกมองว่าเป็นชาติที่น่ากลัวในสายตาของคนญี่ปุ่น” (ทนพร, 2556: 144)

¹⁷ 遅塚麗水 『少年読本第七編 山田長政』 博文館、1899.

¹⁸ 佐藤春夫 『山田長政の一生—函南の鵬』 世紀書房、1943.

¹⁹ ทนพร ตีรรัตน์สกุลชัย. การศึกษาภาพไทยในวรรณกรรมเรื่อง “โอโทะกุ เฮะ โนะ มิชิ-ยะมะตะ นะงะมะซะ”. ใน เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่6. หน้า134-146. กรุงเทพฯ: สมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย, 2556.

ผลจากการสำรวจเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่ายังไม่เคยมีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง
เล่ายะมะตะในเชิงวรรณคดีศึกษา โดยครอบคลุมผลงานตั้งแต่สมัยเอโดะจนถึงปัจจุบัน ดังเช่นที่
ศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และยังมีตัวบทวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะ อีกจำนวน
มากที่ไม่เคยมีการนำมาศึกษา จึงกล่าวได้ว่ากลุ่มวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะ ยังมี
พื้นที่ซึ่งเป็นประเด็นน่าสนใจสำหรับการศึกษามาก

บทที่ 2

เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะกับการก่อตัวของจิตสำนึกความเป็นชาติญี่ปุ่น ในสมัยปิดประเทศ

ศึกษาพัฒนาการด้านรูปแบบและเนื้อหา(เค้าโครงเรื่อง แก่นเรื่อง) ของเรื่องเล่าวีรบุรุษยะมะตะ นะงะมะชะ(ยะมะตะ นิสะเอะมอน) สมัยโทกุงะวะ²⁰ ภายใต้บริบทการค้าเรือสำเภาไปเบ็กร่อง 御朱印船 [โกะฉุอินเซ็น] และการดำเนินนโยบายปิดประเทศของรัฐบาลโทะกุงะวะ ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากโลกทัศน์แบบจีนเป็นศูนย์กลาง (ระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออก) สู่การสร้างโลกทัศน์แบบญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลาง ศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นผ่านการนำเสนอภาพแทนความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยในตัวละครวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะ ที่บันทึกหรือประพันธ์ขึ้นในช่วงสมัยโทะกุงะวะ ซึ่งมีทั้งหมดจำนวน 6 เรื่องดังต่อไปนี้

	ปีค.ศ.ที่แต่ง/ บันทึก	ชื่อหนังสือ	ชื่อผู้เขียน(ผู้เล่า) / ผู้บันทึก
1	รัชสมัยเอมไป 延宝 (1673-1681)	ฉะมุโระโกะกุ ยะมะตะเมิ โคโบกิ 『暹羅國山田氏興亡記』 (บันทึกความรุ่งเรืองและล่มสลายของ ตระกูลยะมะตะในประเทศสยาม)	ชิชะวะ โคะโรสะชิ / คิโนะชิตะ สะชิเอะมอน 智原五郎八/木下八衛門
2	1707	เท็นจิคุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ 『天竺徳兵衛物語』 (เรื่องเล่าของโทะ กุเบ ผู้เดินทางไปชมพูทวีป)	โทะกุเบ (พระโชมิน)
3	ไม่ทราบชัด น่าจะภายหลัง 1 - 2	ฉะมุโระโกะกุ ฟุโตะกุกิ 『暹羅國風土軍記』 (บันทึกเรื่องการศึก สงครามและชีวิตความเป็นอยู่ในสยาม)	ชิชะวะ โคะโรสะชิ / ไม่ทราบชื่อ ผู้บันทึก 智原五郎八 / 不明
4	1794	ยะมะตะ นิสะเอะมอน โทะโตโระกุ 『山田仁左衛門渡唐録』 (บันทึกเรื่องการเดินทางไปแดนถังของยะ)	ฉิบะยะมะ ริวอินฉิ / ไม่ทราบ ชื่อผู้บันทึก 柴山柳陰子/不明

²⁰ สมัยโทะกุงะวะ หรือเรียกอีกอย่างว่า สมัยเอโดะ (ค.ศ.1603 -1868) คือช่วงระยะเวลาที่ญี่ปุ่นอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหาร (บะกุกุ) ซึ่งมีโชกุน (แม่ทัพใหญ่) ตระกูลโทะกุงะวะเป็นผู้กุมอำนาจในการบริหารราชการแทนจักรพรรดิ เริ่มขึ้นหลังจากโทะกุงะวะ อิเอะยะซุ (徳川家康) รวบรวมอำนาจจากแคว้นต่าง ๆ และตั้งรัฐบาลบะกุกุขึ้นที่นครเอโดะ (ปัจจุบันคือโตเกียว) ในปีค.ศ.1603 ยุคสมัยนี้บ้านเมืองสงบมั่นคงเป็นปึกแผ่น วัฒนธรรมสามัญชนชาวเมืองเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก

		มะตะ นิสะเอมอน) หรืออีกชื่อหนึ่ง ยะมะตะ นิสะเอมอน คิจิ 山田仁左衛門紀事	
5	1813	ยะมะตะ นิสะเอมอน 『山田仁左衛門』 ในหนังสือรวมเรื่องเล่าโคดัน 『伊吹於呂志』 (ลมหนาวแห่งเขาอิบุกิ)	อิระตะ อะทซุตะเนะ/ ลูกศิษย์ 平田篤胤/ 門下生
6	1850	ยะมะตะ นะงะมะซะ 『山田長正』 ในหนังสือ คะอิงะอิอิเด็น 『海外異伝』 (ตำนานวีรกรรมต่างแดน)	ชะอิโต เซะทซุโด 斉藤拙堂

2.1 เรื่องเล่า ยะมะตะ นะงะมะซะกับภาพความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยในต้วบทปฐมภูมิ

จากต้วบทเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะที่นำมาศึกษาในบทความนี้ทั้งสิ้น 6 เรื่อง ลำดับที่ 1-3 คือ ณะมุโระโกะกุ ยะมะตะฉิ โคโบกิ 『暹羅國山田氏興亡記』 (บันทึกความรุ่งโรจน์และล่มสลายของตระกูลยะมะตะในสยาม) เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ 『天竺徳兵衛物語』 (เรื่องเล่าของโทะกุเบแห่งชมพูทวีป) และ ณะมุโระโกะกุ ฟุโดะ กุงกิ 『暹羅國風土軍記』 (บันทึกเรื่องการศึกสงครามและชีวิตความเป็นอยู่ในสยาม) เป็นต้วบทที่บันทึกเรื่องราวร่วมสมัยที่ ยะมะตะ นะงะมะซะอยู่ในสยาม และถูกนำมาใช้อ้างอิงโดยนักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นรุ่นหลังในฐานะ เป็นเอกสารภาษาญี่ปุ่นชั้นปฐมภูมิที่ให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับยะมะตะมากที่สุด (Miki,1936: Iwao,1940: Yano,1991) เพื่อความสะดวกในการเรียกอย่างกระชับ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเรียกต้วบทสามเรื่องนี้รวมกันว่า “ต้วบทปฐมภูมิ” ส่วนต้วบทลำดับที่ 4-6 ซึ่งเรื่องมีการเรียบเรียงโครงเรื่องขึ้นใหม่แตกต่างจากต้วบทปฐมภูมิ และเรื่องเล่ายุคหลังนำไปใช้ตาม จะเรียกว่า “ต้วบทต้นแบบ” เพื่อความสั้นกระชับและเข้าใจง่าย

2.1.1 ณะมุโระโกะกุ ยะมะตะฉิ โคโบกิ 『暹羅國山田氏興亡記』

ณะมุโระโกะกุ ยะมะตะฉิ โคโบกิ 『暹羅國山田氏興亡記』 (บันทึกความรุ่งโรจน์และล่มสลายของตระกูลยะมะตะในสยาม จากนี้ไปจะเรียกอย่างย่อว่า โคโบกิ) เชื่อกันว่าเป็นเอกสารบันทึกคำให้การของชิชะระ โกะโระสะชิ 智原五郎八 ชาวญี่ปุ่นที่เคยอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านญี่ปุ่นในอยุธยา ร่วมยุคสมัยกับยะมะตะ ได้จดบันทึกเหตุการณ์ช่วงสงครามความไม่สงบภายในกรุงศรีอยุธยาไว้ และหลังจากนั้นเมื่อเดินทางกลับญี่ปุ่น ระหว่างที่พำนักอยู่ที่ท่าเรือนางาซากิได้ได้ถามเรื่องราวข่าวคราวประเทศสยามจากลูกเรือสำเภากี่เดินทางมาจากประเทศสยาม แล้วได้บอกเล่าถ่ายทอดเรื่องราวให้คิโนะฉิตะ สะชิเอมอน 木下八右衛門 เป็นผู้เรียบเรียงเขียนขึ้นภายหลัง

รูปแบบการเขียนมีลักษณะเป็นการบันทึกเหตุการณ์ซึ่งรวบรวมจากทั้งประสบการณ์ตรงของตัวผู้เล่าเอง เรื่องที่ผู้เล่าได้ยินได้ฟังมา ตลอดจนข่าวสารข้อมูลที่ถ่ายทอดผ่านลูกเรือสำเภาจีนนำมาเรียงต่อกันอย่างไม่เป็นเอกภาพนัก และมีส่วนที่บรรยายโดยใช้โวหารลักษณะแปลกพิสดารเกินจริงลักษณะเหมือนชนบการเขียนงานวรรณกรรมญี่ปุ่นประเภทบันทึกเหตุการณ์การศึกสงครามเรียกว่า “กุงกิ” 「軍記」 ซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 ตัวอย่างเช่นการระบุว่ามิซาวะชิเงฮารุอาศัยอยู่ในหมู่บ้านญี่ปุ่นในอยุธยาถึงแปดพันคน หรือการที่ชาวญี่ปุ่นในสยามมีเรือสำเภาในครอบครองถึงสามร้อยกว่าลำ เป็นต้น

ต้นฉบับตัวเขียนเก่าแก่ที่สุดที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันคือฉบับที่คัดลอกโดยมะทซึชิ ชูเนะนะงะ 松井脛長 ข้าราชการในสังกัดมะทซึตะอิระ ชูโอะโนะกะมิ 松平周防守 ลงวันเวลาที่จัดทำคือปีเคียวไฮะที่ 20 (1735) ผู้คัดลอกระบุว่ามีคนคัดสำเนาเรื่องนี้มาจากเมืองนะงะซะกิในช่วงรัชสมัยเก็นโรกุ (1688-1704) และลอกทำสำเนาถ่ายทอดกันต่อมาถึงเอโดะ แต่ไม่ได้จัดทำเป็นแม่พิมพ์แผ่นไม้ และเป็นสิ่งที่ห้ามไม่ให้เปิดเผยสู่สายตาคนทั่วไป ส่วนต้นฉบับตัวพิมพ์นั้นรวบรวมชำระต้นฉบับโดยชินมุระ อิซุรุ จัดพิมพ์ครั้งแรกปีค.ศ. 1928 รวมอยู่ในหนังสือ *คะอิเฮียวไซโตะ* 『海表叢書』 (บันทึกเรื่องราวประสบการณ์ในท้องทะเล) เล่มที่ 6

โครงเรื่องหลักของ *โคโบกิ* เป็นการบันทึกเหตุการณ์ความไม่สงบภายในสยามและการศึกสงครามกับศัตรูจากภายนอกที่มีชาวญี่ปุ่นเกี่ยวข้อง เนื้อหาแบ่งเป็น 5 ส่วนดังสรุปได้ต่อไปนี้คือ

โครงเรื่องของ “โคโบกิ”

1. 於暹羅國山田仁左衛門立身之事 ^{シヤムロ} เรื่องการก่อร่างสร้างตัวและความสำเร็จของยะมะดะ นิสะเอมอนในประเทศสยาม
 - บรรยายที่ตั้งและภูมิศาสตร์สยามโดยระบุว่า เป็นอาณาจักรใหญ่แห่งหนึ่งในชมพูทวีป (天竺) สภาพทางภูมิศาสตร์เอื้ออำนวยต่อการค้าขายทางทะเล จึงมีเรือสินค้าจากประเทศต่างๆ มาชุมนุมกันมากมาย ประเทศสยามจึงยิ่งใหญ่และรุ่งเรืองอย่างมาก
 - ความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น มีการติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่นมานานแล้ว จึงมีชาวญี่ปุ่นอพยพมาตั้งรกรากเป็นจำนวนมากตั้งเป็นหมู่บ้านญี่ปุ่นมีประชากรถึง 8000 คน
 - แนะนำความเป็นมาของยะมะดะ นิสะเอมอน 山田仁左衛門 (ยะมะดะนะงะซะ 長政) เป็นชาวเมืองโอะวะริ เริ่มทำการค้าขายจนคุ้นเคยกับข้าราชการสำนักสยาม ได้เล่าเรื่องราวจากหนังสือ

ตำรับตำราต่างๆ แสดงถึงความรอบรู้วิชาทั้งของจีนและญี่ปุ่น ความรู้ถึงพระกรรมของพระเจ้าแผ่นดินจึงทรงโปรดให้เข้าเฝ้าถวายการเล่าเรื่องเกี่ยวกับการอักษรและการยุทธวิธีของจีนและญี่ปุ่น จนเป็นที่โปรดปราน จึงโปรดให้รับตำแหน่งเป็นราชครู พระราชทานศักดินาให้มีที่ดินปกครองดูแล

- นิสะอะมะน เป็นผู้ให้คำแนะนำสนับสนุนพระเจ้าแผ่นดินให้เปลี่ยนวิธีการสืบสันตติวงศ์ จากพระราชประเพณีโบราณของสยามที่ให้พระอนุชาสืบราชสมบัติ เป็นการถ่ายทอดสู่พระโอรส ตามแบบจีนและญี่ปุ่น

- นิสะอะมะนได้รับแต่งตั้งให้นำทัพไปปราบปรามเมืองอิปิรุ 逸比留國²¹ ซึ่งออกญากำแหง 夸亜茶へん²² อนุชาของเจ้าเมืองขัดขึ้นไม่ยอมปฏิบัติตามพระบรมราชโองการเรื่องการให้โอรสเป็นผู้สืบทอดตำแหน่ง ผลจากการสู้รบทหารอิปิรุเสียชีวิตนับหมื่น ออกญาจักรี 夸亜茶キリ เจ้าเมืองพะโคซึ่งเป็นพระประยูรญาติกันได้มาเจรจาให้เข้าใจถึงผลได้ผลเสีย เพราะอย่างไรก็ตาม นิสะอะมะนไม่ได้ ออกญากำแหงจึงมอบเมืองไว้กับออกญาจักรี ส่วนตนหลบหนีไปยังแผ่นดินมอญ 孟留 นิสะอะมะนจึงบุกเข้ายึดครองเมือง จนได้รับแต่งตั้งให้ปกครองเมืองอิปิรุ

- พระเจ้าแผ่นดินทรงประหาร สังเสียให้ยะมะตะเป็นผู้สำเร็จราชการ โดยผลัดกันกับ ออกญากลาโหม²³ คนละปี

2. 太后不儀 (義) にして國家騒動之事 เรื่องพระมารดาคบชู้ผู้ชายเกิดความโกลาหล วุ่นวายในบ้านเมือง

²¹ เนื่องจากตัวอักษรจีนที่ยืมมาใช้ในภาษาญี่ปุ่นสามารถออกเสียงได้หลายแบบ แต่ในต้นฉบับมีเขียนของโคโบกิ ไม่ได้กำกับเสียงอ่านไว้ชัดเจน ในตัวบทที่ผลิตซ้ำยุคหลังจึงมีการถอดเสียงอ่านไว้ต่างๆ กันเช่น “อิปิรุ” “อิปิรุ” หรือ “อิทซุอิรุ” ขณะที่ในภาษาไทยไม่มีชื่อเมืองที่ออกเสียงตรงกัน แต่เมื่อพิจารณาจากบริบท และเทียบเคียงกับชื่อเมืองที่ออกเสียงใกล้เคียงกันในเอกสารของชาวฮอลันดาเช่นจดหมายเหตุวันวลิต สันนิษฐานว่าน่าจะตรงกับเมือง “พริบพรี” (Pipry/Pipery) หรือ เพชรบุรี

²² 「茶へん」 ออกเสียงว่า “ชะเฮ็น” น่าจะตรงกับ Capheijn หรือ Capheim ที่ปรากฏในจดหมายเหตุวันวลิต ซึ่งผู้แปลฉบับภาษาอังกฤษหมายเหตุไว้ว่าเป็นคำสะกดภาษาดัตช์ของคำว่า Okya Kamphaengphet ในการแปลเป็นภาษาไทยยังมีข้อถกเถียงของนักประวัติศาสตร์ว่าน่าจะหมายถึง “ออกญากำแหง” หรือ “ออกญากำแหง(เพชร)” ในที่นี้ยึดตาม จดหมายเหตุฟานฟลิต (วันวลิต) ฉบับแปลไทยของกรมศิลปากร(2548) คือ “ออกญากำแหง”

²³ ต้นฉบับใช้ว่า カウハム อ่านออกเสียงเป็น “คะอุสะมุ” ซึ่งน่าจะเป็นการคัดลอกตัวอักษร ラ (ระ) ในคำว่า カラハム “คะระสะมุ” (คำถอดเสียง “กลาโหม” เป็นภาษาญี่ปุ่น) ผิดพลาดเป็น ウ (อุ)

พรรณารื่องการประกอบวีรกรรมความชอบของยะมะตะ และเหตุการณ์วุ่นวายจากการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจในราชสำนักสยาม

- พระมารดา (มเหสีห้ายของพระเจ้าแผ่นดินที่สวรรคต) เป็นชู้กับออกญากลาโหม วางยาพิษสังหารเยาวกษัตริย์ซึ่งเป็นพระโอรสในไส้ของพระองค์เอง ขึ้นครองบัลลังก์ตั้งตัวเป็นกษัตริย์
- กษัตริย์และออกญากลาโหมเกรงยะมะตะจะยกทัพมาโจมตี วางแผนล่อหลอกให้ยะมะตะตายใจโดยส่งบริวารคนสนิทชื่อจันทราไปแจ้งว่าแต่งตั้งให้โอะอิน ヲイン ²⁴ บุตรชายของยะมะตะได้กินเมืองตานี-ลิกอร์ และใช้เล่ห์อุบายวางยาพิษสังหารยะมะตะเสียชีวิต
- โอะอินสังหารจันทราในการรบ ล้างแค้นให้บิดา

3. 日本町の者退口舟中大軍之事 เรื่องการศึกทางเรือครั้งใหญ่ของชาวหมู่บ้านญี่ปุ่นที่ขึ้นเรือล่าถอย

เล่าเรื่องความขัดแย้งและการต่อสู้ของชาวญี่ปุ่นกับราชสำนักสยาม ซึ่งเป็นเรื่องราวด้านหมู่บ้านญี่ปุ่นในอยุธยา แยกจากเรื่องราวของพ่อลูกยะมะตะด้านเมืองลิกอร์-ตานี

- กษัตริย์และกลาโหมเกรงชาวญี่ปุ่นในหมู่บ้านจะร่วมกับโอะอินโจมตีพระนคร จึงวางแผนยึดเรือและเผาหมู่บ้านญี่ปุ่น เรียกตัวนายเรือญี่ปุ่นเข้าเฝ้า ชาวญี่ปุ่นรู้ทันแผนอุบายไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่ง เตรียมตัวอพยพกลับญี่ปุ่น
- เรื่องนายเกินไส 源蔵 ชาวนงะซะกิ 長崎 ละเมิดกฎหมายทำร้ายขุนนางสยามถึงแก่ชีวิต
- ออกญาอินรุ 夸亜イナル จากประเทศมอญใกล้เกลี้ยให้ชาวญี่ปุ่นยอมยกเรือให้กลาโหม แล้วนำเงินมาได้ภายหลัง หลังจากรวบรวมเงินมาได้เรือแล้ว ชาวญี่ปุ่นพากันเก็บข้าวของขึ้นเรือออกเดินทางกลับประเทศ
- ฝ่ายสยามระแวงว่าพวกญี่ปุ่นจะไปสมทบกับโอะอินจึงส่งทัพเรือไล่ตามเกิดการสู้รบทางเรืออย่างดุเดือด
- มีทหารอาสาชื่อออกญาฉินะกิ オヤシノキ เสนอแผนการรบปราบเรือญี่ปุ่นโดยขอยืมใช้เรือโระบุนะ 黒舟²⁵ ที่มาจอดค้าขายอยู่ปากแม่น้ำ แต่สุดท้ายก็พ่ายแพ้แก่ฝ่ายชาวญี่ปุ่น
- ชาวญี่ปุ่นหนีไปสมทบกับโอะอินที่เมืองลคร

²⁴ สันนิษฐานว่าเพี้ยนมาจากคำว่า “ออกซุน” ซึ่งถ้าสะกดเป็นภาษาญี่ปุ่นจะออกเสียงว่า オクン (โอะกุน) เนื่องจากต้นฉบับคงมีการคัดลอกผิดพลาด ทั้งนี้ในจดหมายเหตุวันวลิต เรียกบุตรชายของออกญาเสนาภิมุข (ซึ่งญี่ปุ่นเชื่อว่าเป็นยะมะตะ นงะมะซะ) ว่า “ออกซุนเสนาภิมุข” ในขณะที่เอกสารฝ่ายไทยไม่มีการกล่าวถึงเรื่องเล่ายะมะตะในยุคหลังที่นำเนื้อเรื่องมาจาก โคโงกิ จึงเรียกชื่อบุตรชายของยะมะตะผิดเป็น “โอะอิน” สืบทอดกันต่อมา

4. 日本人從六昆國落足之事 เรื่องชาวญี่ปุ่นหนีออกจากเมืองลคร

เจ้าเมืองและขุนศึกของตานี-ลิกอร์บายเบี่ยงไม่ให้ความร่วมมือ หันกลับมาโจมตีโอะอินแทน โอะอินมองว่าญี่ปุ่นคนน้อยไม่อาจรักษาเมืองได้นาน จึงตัดสินใจออกไปตั้งหลักที่กัมพูชา โดยเรียกรวมพลที่จากอปีรุที่ประสงค์จะไปด้วย ส่วนกลุ่มที่หนีลงทางทะเลได้ เล็ดรอดจากจามปา กัมพูชาเดินทางกลับญี่ปุ่น ไปถึงฮิระโตะ 平戸 (นะงะซะกิ) ในเดือน8 ปีคังเออิที่10

5. 智原宗因帰国の後長崎に在つて渡海の間書 ภาคผนวกบันทึกคำให้การของชิฮะระ ไชอิน 智原宗 ที่นะงะซะกิ หลังเดินทางกลับญี่ปุ่น และหมายเหตุของผู้คัดลอกต้นฉบับ

กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังคนญี่ปุ่นเดินทางกลับถึงประเทศแล้ว ซึ่งชิฮะระ ไชอิน 智原宗因 (ชื่อภายหลังของชิฮะระ โกะโรสะชิ) คงได้ยินได้ฟังจากลูกเรือสยามอีกทอด

- โอะอินยกพลหนีไปกัมพูชา ช่วยกษัตริย์เขมรรบ และเสียชีวิตในการศึก
- หลังสิ้นยะมะตะและหมู่บ้านญี่ปุ่นถูกเผาทำลาย มีเรือโจรสลัดจากชวามาทำอกรวนกลาโหมจึงให้นำคนญี่ปุ่น 8 นายที่ตกค้างถูกจองจำอยู่ ออกมาสู้รบกับเรือชวาจนได้ชัยชนะ
- ต่อมากลาโหมและกษัตริย์ทยอยเสียชีวิตด้วยโรคภัย ผู้คนจึงไปเชิญเสด็จพระอนุชาของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ก่อนมาขึ้นครองราชย์
- คำอธิบายของผู้คัดลอกต้นฉบับเกี่ยวกับความเป็นมาของต้นฉบับ

ผู้คัดลอกฉบับสำเนาอธิบายเสริมว่า เรื่องที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นเรื่องที่นายโกะโรสะชิจดบันทึกไว้จากประสบการณ์การร่วมรบในกองทัพที่หมู่บ้านญี่ปุ่น เรื่องราวเกี่ยวกับหมู่บ้านญี่ปุ่นจึงมีรายละเอียดมาก ส่วนเหตุการณ์เกี่ยวกับพ่อลูกยะมะตะ นิสะเอะมอนและโอะอินนั้นน่าจะเป็นเรื่องที่ได้ยินได้ฟังมาอีกทอด จึงไม่ค่อยมีรายละเอียดชัดเจน

จากการศึกษาเปรียบเทียบกับพระราชพงศาวดารของไทยหลายฉบับ และเปรียบเทียบกับเอกสารของเยเรเมียส ฟาน ฟลิต²⁶ พบว่ามีข้อที่คลาดเคลื่อนแตกต่างจากเอกสารของฝ่ายไทยและตะวันตกหลายประเด็น เช่น

²⁵ เป็นคำที่ชาวญี่ปุ่นสมัยศตวรรษที่16-19 ใช้เรียกเรือที่มาจากตะวันตก ในที่นี้น่าจะหมายถึงเรือของชาวตะวันตกที่มาจอดเทียบท่าอยู่ที่อยุธยา

²⁶ Jeremias van Vliet เยเรเมียส ฟาน ฟลิต หรือที่รู้จักกันในชื่อไทยว่า “วันวลิต” นายสถานีการค้าของฮอลันดา ซึ่งเข้าปฏิบัติหน้าที่ในอยุธยาระหว่างปี พ.ศ.2176-2185

(1) เรื่องบทบาทของนิสะเอะมนในราชสำนักสยาม ทั้งการได้เป็นราชครู เป็นผู้ถวายการแนะนำสนับสนุนพระเจ้าแผ่นดินให้เปลี่ยนวิธีการสืบสันตติวงศ์จากถ่ายทอดสู่พระอนุชาเป็นสู่พระโอรส ตลอดจนการได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการผลัดกันกับออกญา کالاโหมนั้น ไม่มีปรากฏในพงศาวดารไทย ซึ่งกล่าวถึงบทบาทของชาวญี่ปุ่นเพียงแค่ว่าเป็นกำลังพลสำคัญในการสู้รบทั้งศึกภายในและภายนอก แต่ไม่ได้มีอำนาจอิทธิพลสำคัญโดยตรงเกี่ยวกับกิจการบ้านเมืองขณะที่ในจดหมายเหตุวันวลิตซึ่งบันทึกเหตุการณ์ในช่วงเวลาเดียวกันระบุว่าพระเจ้าทรงธรรมทรงหารือกับเรื่องการจัดตั้งพระราชโอรสเป็นทายาทกับออกญาศรีวรวงศ์ หรือออกญา کالاโหม (พระเจ้าปราสาททอง ในภายหลัง) ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการแย่งชิงอำนาจในราชสำนักสยามหลังพระเจ้าทรงธรรมสวรรคต ส่วนชาวญี่ปุ่นหรือออกญาเสนาภิมุขนั้น ออกญา کالاโหมมองว่าเป็นผู้มีอำนาจที่จะเป็นอุปสรรคกีดขวางการขึ้นมีอำนาจโดยสมบูรณ์ของตน จึงต้องรีบเร่งกำจัดไปให้พ้นทาง²⁷

(2) เรื่องการศึกษาเมืองอิปปิรุ (พริบพรี) สันนิษฐานได้ว่าน่าจะตรงกับเหตุการณ์กบฏพระศรีสิน ซึ่งจดหมายเหตุวันวลิตระบุว่าพระอนุชาของพระเจ้าทรงธรรมซึ่งเดิมเป็นพระอุปราช แต่กลับไม่ได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระเชษฐา ซ้ำยังโดนฝ่ายตรงข้ามคือออกญาศรีวรวงศ์วางแผนจับไปขังในหลุมหมายให้หอดอาหารตาย แต่ได้ขุนนางชื่อสัตย์คือหลวงมวงคลมาช่วยพาตัวหลบหนีไปที่เพชรบุรี รวบรวมพลเตรียมกลับมาชิงบัลลังก์ ส่วนในด้านประวัติศาสตร์ไทยนั้น ขจร สุขพานิชชี้ว่าพงศาวดารไทยตอนนี้มีควมสับสน เพราะมีข้อความที่ทำให้เข้าใจว่า พระศรีสินเป็นพระนามเดิมของพระเจ้าทรงธรรม และยังเป็นพระนามพระราชบุตรองค์ที่สองของพระองค์อีกด้วย ต่างกันแค่ว่าคำว่า “พระพันปี” กำกับหน้าพระนามเท่านั้น ขจรสนับสนุนความคิดว่าพระศรีสินเป็นพระนามของพระอนุชาพระเจ้าทรงธรรมซึ่งดำรงตำแหน่งอุปราชอยู่ก่อนแล้ว เมื่อไม่ได้ราชสมบัติจึงทรงพิโรธ แต่ปล่อยให้ไปเป็นไปตามดุลยพินิจของผู้ว่าจะเชื่อรายละเอียดตามพงศาวดารไทยที่ระบุว่าพระองค์เสด็จไปชองสมเด็จพระที่นั่งเพชรบุรี หรือจะเชื่อตามจดหมายเหตุวันวลิตที่บอกว่าพระองค์ถูกคุมขังอยู่ในหลุมลึกที่เมืองเพชรบุรี แล้วออกหลวงมวงคลไปช่วยออกมาจึงเกิดสงครามกันขึ้น (ขจร, 2523: 101-102) แต่ที่ใน *โคโบกิ* บันทึกว่าผู้ก่อกบฏคือออกญากำแหงอนุชาของเจ้าเมืองนั้น น่าจะเป็นความเข้าใจผิด ในจดหมายเหตุวันวลิต ระบุว่าออกญากำแหงคือแม่ทัพสยามที่ยกทัพไปปราบกบฏเพชรบุรี โดยออกญาเสนาภิมุขหรือยะมะตะ นะงะมะชะ เป็นผู้บังคับบัญชากองทัพ

²⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เยเรเมียส ฟาน ฟลิต. รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วันวลิต). กรมศิลปากร, 2548: 257-324.

ญี่ปุ่นที่ร่วมในการศึกด้วย ส่วนเนื้อความที่ระบุว่าเจ้าเมืองพะโคที่ออกญาจักรีเป็นญาติกับเจ้าเมืองเพชรบุรี มาช่วยเจรจาให้ยอมแพ้และส่งมอบเมืองให้ฝ่ายสยามนั้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเป็นการสับสนปนกับเหตุการณ์กรุงแตกสมัยสมเด็จพระมหินทราธิราช ซึ่งเนื้อความตอนนี้มีปรากฏอยู่ใน *พงศาวดารอยุธยาฉบับวันวลิต* ว่าพระมหาธรรมราชาซึ่งขณะนั้นเป็นออกญาพิษณุโลกได้ร่วมเป็นพันธมิตรกับพระเจ้ากรุงหงสาวดี(พะโค)สู้รบกับกรุงศรีอยุธยา โดยใช้ออกญาจักรีไปเป็นได้ศึกเปิดประตูรับฝ่ายพม่าให้บุกเข้าตีเมืองแตกได้²⁸

(3) เรื่องพระมารดา (พระมเหสีหม้ายของพระเจ้าทรงธรรม) เป็นชู้กับออกญากลาโหม ซึ่งในสมัยพระเจ้าทรงธรรมไม่มีเหตุการณ์เช่นนี้ปรากฏบันทึกอยู่ในเอกสารของทั้งฝ่ายไทยและตะวันตก ซาเตา(1885) ชี้นำน่าจะเป็นความสับสนบกพร่องของเอกสารญี่ปุ่น และหลวงจินดาสิทธิผู้แปลงานวิจัยของซาเตาได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า น่าจะเป็นการสับสนนำเอาเหตุการณ์ทำศรีสุดาจันทร์เป็นชู้กับขุน วรวงศาธิราชคบคิดกันสังหารพระโอรสคือพระยอดฟ้า ซึ่งเกิดขึ้นปลายสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช มาปะปน ผู้วิจัยใคร่ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า พระอนุชาของพระยอดฟ้าซึ่งกำเนิดแต่ทำศรีสุดาจันทร์ก็มีพระนามว่าศรีสิน ทำให้สันนิษฐานได้ว่ากรณีที่เหตุการณ์ใน *โคโบกิ* มีการสับสนปะปนกันระหว่างเหตุการณ์หลายรัชสมัย อาจเนื่องมาจากความสับสนเข้าใจผิดเกี่ยวกับพระนามพระศรีสิน ตลอดจนการเรียกชื่อบุคคลด้วยตำแหน่งตามธรรมเนียมสยาม ซึ่งในตัวบทนี้ไม่มีการระบุพระนามเฉพาะของพระมหากษัตริย์ เพียงเรียกด้วยคำว่า 国王 [โคเกอ] ซึ่งหมายถึงกษัตริย์หรือพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น ทำให้เกิดความสับสนว่าใครเป็นใครในเหตุการณ์ต่างๆ ที่มีชื่อเรียกตำแหน่งปรากฏซ้ำซ้อน หรือมีการเปลี่ยนชื่อราชทินนามเนื่องจากการเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งในประวัติศาสตร์ช่วงระยะเวลาที่ญี่ปุ่นเข้ามาติดต่อกับค้าขายและเข้ามาอยู่อาศัยในอยุธยา

ความแตกต่างในรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของยะมะตะ นะงะมะซะในราชสำนักสยามที่บันทึกในเอกสารของแต่ละฝ่าย นอกเหนือไปจากเพราะความเข้าใจข้อมูลผิดพลาดคลาดเคลื่อน สันนิษฐานได้ว่ามีสาเหตุมาจากจุดยืนและมุมมองที่แตกต่างของผู้เล่าหรือผู้บันทึกเหตุการณ์ซึ่งต่างก็นำเสนอภาพของฝ่ายตนในทางดีและให้มีบทบาทความสำคัญ อีกทางหนึ่งก็ลดทอนหรือลดล้างบทบาทความสำคัญของผู้อื่นลง แม้ว่าเรื่องราวเหตุการณ์ใน *โคโบกิ* ส่วนหนึ่งจะสอดคล้องกับเอกสารอื่น ทำให้น่าเชื่อได้ว่ามีเค้ามูลความจริงอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจาก

²⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เยเรเมียส ฟาน ฟลิต. *รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วันวลิต)*. กรมศิลปากร, 2548: 208-212.

เป็นการเล่าผ่านมุมมองของฝ่ายญี่ปุ่น ทำให้สันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีการดัดแปลงแต่งเติมเรื่องราวตลอดจนบทบาทความสำคัญของยะมะตะ นะงะมะซะหรือออกญาเสนาภิรมย์ให้มีความสำคัญเกินจริง อย่างไรก็ตาม โคโบกิ บันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับคนญี่ปุ่นและหมู่บ้านญี่ปุ่นอยุธยาไว้อย่างละเอียดชัดเจนกว่าเอกสารของไทยและตะวันตก เป็นข้อมูลที่ชาวญี่ปุ่นเท่านั้นสามารถเก็บรายละเอียดได้ จึงมีความน่าเชื่อถือในระดับหนึ่ง ซึ่งนักประวัติศาสตร์ได้ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงอย่างสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ด้านการค้าขายและกระจายตัวของคนญี่ปุ่นในแถบอุษาคเนย์

2.1.2 เท็นจิกุ โทะกุเบะ โมะโนะงะตะริ 『天竺徳兵衛物語』

เท็นจิกุ โทะกุเบะ โมะโนะงะตะริ 『天竺徳兵衛物語』 (“เรื่องเล่าของนายโทะกุเบะแห่งชมพูทวีป”) จากนี้ไปจะเรียกอย่างย่อว่า โทะกุเบะ) สันนิษฐานว่าเรียบเรียงขึ้นจาก โทะเท็นซะทังสุ 渡天説 บันทึกคำให้การของนายโทะกุเบะ 徳兵衛 อดีตลูกเรือสำเภามีประสบการณ์เคยเดินทางมาสยามสองครั้ง(ภายหลังออกบวชเป็นพระ มีสมณนามว่า โซชิน 宗心) ต่อเจ้าเมืองนะงะซะกิ 長崎 ในปีค.ศ.1707 เมื่อผู้เล่าอยู่ในวัยชราถึง 96 ปีแล้ว ต้นฉบับตัวเขียนที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันมีหลายสำนวน ฉบับตัวพิมพ์ตีพิมพ์ครั้งแรกรวมอยู่ใน *รวมเรื่องประสบการณ์พลัดลอยในทะเล* 『漂流寄談全集』 ซึ่งตรวจสอบชำระต้นฉบับโดยอิชิอิ เคนโด 石井研堂 จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์สะกุงกัน 博文館 เป็นเล่มที่ 22 ในหนังสือชุดโตะกุเทะอิโกะกุงโก 続帝国文庫 ในปีค.ศ.1900

โทะกุเบะเป็นชาวแคว้นบันฉู 播州 เมืองทะกะซะโงะ 高砂 ตามที่บันทึกอยู่ในตัวบทได้เดินทางมาสยามครั้งแรก ในปีคังเอะอิ 寛永 ที่ 3 (ค.ศ.1626) เมื่ออายุเพียง 15 ปี กับเรือของพ่อค้าคะโดะกุระ โยะอิชิ โดยออกเดินทางจากฟุกุตะ นะงะซะกิ ครั้งที่สองเมื่ออายุ 19 ปี เดินทางมากับเรือสำเภของยัน โยสเด็น (Jan Joosten van Loodensteyn 1556-1623) ชาวฮอลันดาซึ่งเป็นที่ปรึกษาด้านกิจการต่างประเทศของโชกุนอิเอะยะซุ เนื้อหาเริ่มจากการบรรยายเส้นทางการเดินเรือออกจากเมืองท่าฟุกุตะ 福田 ในจังหวัดนะงะซะกิ 長崎 ผ่านเมืองท่าและสถานที่ริมชายฝั่งของประเทศต่างๆ มาจนถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งโทะกุเบะเรียกว่า แม่น้ำริวชะและเรียกชื่อประเทศสยามด้วยคำหลากหลายปะปนกัน เช่นฉะมุ 𑖦𑖯𑖰 (สยาม) เท็นจิกุ 天竺 (อินเดียหรือชมพูทวีป) 摩迦陀 มะกะตะ(แคว้นมคธในอินเดีย) พรรณนาประสบการณ์ระหว่างการเดินทาง สินค้าและสิ่งที่ได้พบได้เห็นในแดนสยาม นับได้ว่าเป็นเอกสารฉบับแรกและฉบับเดียวในสมัยเอะโดะที่บันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับภูมิประเทศ ผู้คน ประเพณีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสยาม ทรัพยากรธรรมชาติ และผลผลิตต่างๆ จากประสบการณ์ตรงของผู้ที่เดินทางไปสยามซึ่งหลงเหลืออยู่มาจนถึงปัจจุบัน แต่

เนื่องจากมีข้อความที่บอกเล่าถึงสถานภาพและบทบาทของยะมะตะ นะงะมะซะในสยาม จึงมักถูกนำมาใช้อ้างอิงในเรื่องเล่ายะมะตะเรื่องอื่นๆ เป็นหลักฐานยืนยันว่ายะมะตะมีตัวตนอยู่ในสยามจริง แม้ว่าเนื้อหาที่กล่าวถึงยะมะตะจะมีเพียงสั้นๆ ดังที่ข้อความที่ยกมานี้

一、天竺に、山田仁左衛門 [長政] と申す人あり、しゃむ一国の主なり、日本よりの御朱印改め申され候、この仁左衛門は元來日本の伊勢山田の御師の手代 (代官 別本) にて、江戸廻りに武州ぶしゅう罷り、彼の地にて、咎めなる義これあるよし、吟味に逢ひ、長崎え落ちして、しゃむの出船に乗り、しゃむへ渡り、国主に頼まれ、所々の軍いくさに立ちて、手がらをいたし、国主の聲こくしゅ むことなり、その後国主の後を継ぎ申され候よし。

一、山田仁左衛門をなやかくほん (おやかくほん 別本) と申し候、なやかくほんといふは国持ち大将 (侍大将 別本) の事なり、臣はなんふう (おんふう 別本) と申し候て、左大臣の由なり。

一、侍さむらいをば相衆と申し、またなんまんてうと申す (知行何万町と申し候 別本) 王帝の御はんを勤め申し候。

- ที่เห็นจึกมีคนที่ชื่อ ยะมะตะ นิสะอะมะมน [นะงะมะซะ] เป็นเจ้าแห่งกรุงสยาม ทำการตรวจตราใบเบิกร้องประทับตราขาดของเรือที่มาจากญี่ปุ่น นิสะอะมะมนคนนี้เป็นผู้ช่วยงานนักบวชฉินโตในศาลเจ้าแห่งเมืองอิเซะยะมะตะ ประเทศญี่ปุ่น เมื่อครั้งเดินทางไปทำธุระที่เอะโดะ ได้ก่อเหตุกระทำความผิดที่ มุซะฉิ ด้วยเกรงโทษทัณฑ์ จึงหลบหนีไปยังเมืองนะงะซะกิ ขึ้นเรือสินค้าของสยามเดินทางไปสยาม ได้ถวายการรับใช้พระเจ้าแผ่นดินทำการสู้รบในการศึกสงครามหลายครั้ง ประกอบความดีความชอบจนได้เป็นพระราชบุตรเขยและกล่าวกันว่าได้เป็นผู้สืบทอดราชสมบัติของพระเจ้าแผ่นดิน

- นิสะอะมะมนมีตำแหน่งเป็นออกญากลาโหม ออกญากลาโหมนี้คือตำแหน่งแม่ทัพใหญ่ที่ปกครองเมือง ระดับชั้นคือ “อมพู่”²⁹ หรือเทียบได้กับตำแหน่งเสนาบดีฝ่ายซ้ายของญี่ปุ่น (โทกูเบ 1707, 501-502)

ต้นฉบับตัวเขียนเรื่องเล่า โทะกูเบ นี้มีหลายสำนวน มีปัญหาเรื่องการกะตัวอักษรโบราณ และการอ่านถอดเสียงตัวอักษร ทำให้อ่านคำบรรยายเกี่ยวกับชื่อของสิ่งต่างๆ รวมถึงชื่อตำแหน่ง

²⁹ สันนิษฐานว่าเพี้ยนมาจากคำว่า “ออกพระ”

ของยะมะตะ นิสะอะมะน(นะงะมะชะ) เกิดความคลาดเคลื่อน เข้าใจผิดกันต่อๆมา โดยเฉพาะข้อความส่วนที่ระบุว่ายะมะตะได้เป็นราชบุตรเขย และได้สืบราชสมบัติเป็นกษัตริย์สยาม (ซึ่งแท้จริงแล้วอาจเป็นเพียงความเข้าใจผิดจากการคัดลอกผิดพลาด เนื่องจากตัวอักษรคำว่า 主=เจ้า, เจ้าเมือง กับ 王=กษัตริย์ คล้ายคลึงกัน) เป็นต้นเหตุให้เรื่องเล่ายะมะตะรุ่นหลังที่อ้างอิงข้อมูลจาก ไทกุเบ ได้ถ่ายทอดปลุกฝังความเข้าใจผิดว่ายะมะตะเป็นกษัตริย์สยามสืบเนื่องต่อมา

2.1.3 ณะมุโระโกะกุ พุโตะกุงกิ 『暹羅國風土軍記』

ณะมุโระโกะกุ พุโตะกุงกิ 『暹羅國風土軍記』 (บันทึกเรื่องการศึกษาสงครามและชีวิตความเป็นอยู่ในสยาม: จากนี้ไปจะเรียกอย่างย่อว่า พุโตะกุงกิ) สันนิษฐานว่าเป็นการนำโคโบกิ มาเรียบเรียงเขียนใหม่ภายหลังในช่วงรัชสมัยเอ็ดมอนด์ (ค.ศ.1673-1681) เนื่องจากเนื้อความมีเอกภาพ การใช้อักขระวิธีถูกต้อง ภาษาราบรื่น อ่านเข้าใจง่ายกว่า มีการเสริมบทเล่าประวัติศาสตร์การค้าบรรณาการระหว่างญี่ปุ่นกับเอเชียบูรพาและอุษาคเนย์ อธิบายข้อมูลเกี่ยวกับภูมิศาสตร์และสภาพความเป็นอยู่ในสยาม ซึ่งไม่ปรากฏในเรื่องโคโบกิ และยังผนวกเนื้อหาของโทะกุเบ รวมไปถึงเรื่องด้วย (ดูตารางประกอบ) ส่วนด้านเนื้อหารายละเอียดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นตรงกับโคโบกิ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงโดยนัยสำคัญ

โครงสร้างบทของ “โคโปกิ”	โครงสร้างบทของ “ฟูโตะกุนกิ”
<p>เรื่องการก่อร่างสร้างตัวและความสำเร็จของ ยะมะตะ นิสะเอะมนิในประเทศสยาม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ที่ตั้งและภูมิศาสตร์ของประเทศสยาม - หมู่บ้านญี่ปุ่นในสยาม - ได้เป็นราชครู(ที่ปรึกษา)ของพระเจ้าแผ่นดิน <p>แนะนำเรื่องการสืบสันตติวงศ์</p> <ul style="list-style-type: none"> - ยกทัพปราบกบฏเมืองพริบพรี- พระเจ้าแผ่นดิน <p>สังเสียให้เป็นผู้สำเร็จราชการผลัดกันกับกลาโหม</p>	<p>เล่ม 1</p> <ul style="list-style-type: none"> - เรื่องประวัติศาสตร์การค้าขายบรรณาการกับต่างประเทศ - เรื่องที่ตั้งและภูมิศาสตร์ของประเทศสยาม - เรื่องเส้นทางการเดินเรือไปสยาม <p>เล่ม 2</p> <ul style="list-style-type: none"> - เรื่องการก่อร่างสร้างตัวและความสำเร็จของยะมะตะ นิสะเอะมนิ - การยกทัพตีเมืองพริบพรีและนิสะเอะมนิได้เป็นเจ้าเมืองพริบพรี
<p>เรื่องพระราชชนนีคบขี้ส่วยเกิดความโกลาหลวุ่นวายในบ้านเมือง</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระชนนีเป็นขี้กับกลาโหม วางยาพิษสังหารพระโอรส ตั้งตนขึ้นครองอำนาจ - พระชนนีส่งจันทราไปหลอกลวง วางยาพิษสังหารนิสะเอะมนิ - โอะอินสังหารจันทราในการรบ ล้างแค้นให้บิดา 	<p>เล่ม 3</p> <ul style="list-style-type: none"> - เรื่องพระเจ้ากรุงสยามเสด็จสวรรคต และพระบรมราชโองการ - เรื่องพระราชชนนีคบขี้ส่วยเกิดความโกลาหลวุ่นวายในบ้านเมือง - เรื่องยะมะตะ โอะอินยกทัพเข้าเมืองลิกอร์ - ออกญานิสะเอะมนิถูกจันทราวางยาพิษสังหาร
<p>เรื่องการศึกษาทางเรือครั้งใหญ่ของชาวหมู่บ้านญี่ปุ่นที่ขึ้นเรือล่าถอย</p> <ul style="list-style-type: none"> - สองนายเรือญี่ปุ่นถูกเรียกตัวเข้าเขตพระนคร - ชาวญี่ปุ่นอพยพถอนตัวจากหมู่บ้านขึ้นเรือจะกลับญี่ปุ่น - เรื่องนายเก็นโซชาวนงะชะกะมิเดกกุหมาย - ออกญาอินรุโกล่เกลี้ยให้ชาวญี่ปุ่นยอมยกเรือ (สามร้อยกว่าลำ) ให้กลาโหมแล้วนำเงินมาไถ่ภายหลัง - ออกญาฉินะกิอาสาขึ้นเรือคุโระบุเนะช่วยปราบเรือญี่ปุ่นแต่พ่ายแพ้ - ชาวญี่ปุ่นหนีไปสมทบกับโอะอินที่เมืองลิกอร์ 	<p>เล่ม 4</p> <ul style="list-style-type: none"> - เรื่องโอะอินรวมพลตั้งทัพที่เมืองปัตตานีและเมืองลิกอร์ สังหารจันทราล้างแค้นให้บิดา - เรื่องนายเรือชาวหมู่บ้านญี่ปุ่นถูกเรียกตัวเข้าพระนครสยาม <p>เล่ม 5</p> <ul style="list-style-type: none"> - เรื่องเก็นโซเที่ยวนครหญิงโสเภณี ราชทูตมอญช่วยเจรจาความ - ชาวหมู่บ้านญี่ปุ่นถอนตัวหนีจากหมู่บ้าน และเรื่องการศึกษาทางเรือ
<p>เรื่องคนญี่ปุ่นหลบหนีจากเมืองลิกอร์ -โอะอินที่เมืองลิกอร์มีกำลังพลน้อย รับมือกับศึกรอบด้านไม่ไหว ตัดสินใจยกทัพหนีจากลิกอร์</p> <ul style="list-style-type: none"> - คนญี่ปุ่นส่วนหนึ่งเดินทางกลับประเทศ 	<p>เล่ม 6</p> <ul style="list-style-type: none"> - เรื่องเรือญี่ปุ่นปะทะกับออกญาฉินะกิและเรือรบโอะอินทำศึกกับเมืองลิกอร์ - เรื่องชาวญี่ปุ่นพ่ายแพ้ หนีออกจากเมืองลิกอร์ - เรื่องยะมะตะ โอะอินหลบหนีไปกัมพูชา และเสียชีวิตในการรบ - เรื่องนักรบญี่ปุ่น 8 นายรบชนะกองเรือชวา
<p>บันทึกคำให้การของชิชะระ โซอินที่นงะชะกะกิ หลังเดินทางกลับญี่ปุ่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - โอะอินยกพลหนีไปกัมพูชา ช่วยกษัตริย์เขมรรบ และเสียชีวิตในการศึก - นักรบญี่ปุ่น 8 นายสู้รบชนะเรือชวา 	
<p>หมายเหตุโดยผู้คัดลอกต้นฉบับตัวเขียน</p>	<p>เล่ม 7 ภาคผนวก (เนื้อหาเรื่องโทะกุเบ)</p>

เหตุการณ์ที่บันทึกอยู่ในตัวบทสามเรื่องข้างต้นนี้ เกิดขึ้นในราวช่วงรัชสมัยเก็นนะ 元和 (1615-1624) ถึง คังเอะอิ 寛永 (1624-1644) ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรมและพระเจ้าปราสาททองของอยุธยา ขณะนั้นญี่ปุ่นอยู่ภายใต้การปกครองโดยรัฐบาลทหารตระกูลโทะกุงะวะ เป็นยุคสมัยที่การค้าเรือสำเภาแถบเอเชียบูรพาและอุษาคเนย์เฟื่องฟู หากนับย้อนไปถึงการติดต่อค้าขายทางเรือกับราชอาณาจักรริวกิว 琉球 (โอกินาวา 沖繩) ญี่ปุ่นกับไทยมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 แต่ความสัมพันธ์ทางการเมืองการต่างประเทศในระดับรัฐบาลศูนย์กลางเริ่มต้นอย่างเป็นทางการครั้งแรกในปี ค.ศ. 1606 โดยฝ่ายญี่ปุ่นได้ส่งสาส์นในนามของโชกุนโทะกุงะวะ อิเอะยะซุ 徳川家康 มาถวายสมเด็จพระเอกาทศรถ ขอเจริญสัมพันธ์ไมตรี พร้อมทั้งได้ส่งดาบและเกราะจำนวนหนึ่งมาถวายเป็นของกำนัล ในขณะเดียวกันก็ได้ทูลขอพระราชทานไม้กฤษณาและปืนยาวเล็กซึ่งโชกุนโทะกุงะวะเชื่อว่า “มีคุณภาพดีที่สุดใน” จากพระมหากษัตริย์ไทย (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ทวี, 2524: 8-9)

หลังจากนั้นเป็นต้นมาทั้งสองประเทศได้มีหนังสือติดต่อกันเป็นระยะๆ และมีการติดต่อค้าขายทางเรือสำเภากันมาตลอดจนกระทั่งญี่ปุ่นปิดประเทศในปี ค.ศ. 1636 โดยเรือสำเภาญี่ปุ่นที่เดินทางมายังสยามโดยได้รับอนุญาตอย่างเป็นทางการจากรัฐบาล จะต้องได้รับใบอนุญาตที่เรียกว่า “ใบเบิกร่องประทับตราชาติ” [御朱印] [โกะฉุอิน] ทั้งนี้เพราะมีโจรสลัดญี่ปุ่นที่เรียกว่า “วะโก” [倭寇] ออกอาละวาดปล้นสดมภ์เรือพาณิชย์อยู่ในน่านน้ำของเอเชียตามชายทะเลบริเวณคาบสมุทรเกาหลีและจีน ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 และขยายบริเวณกว้างไกลไปจนถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 16 คาบเกี่ยวกับคริสต์ศตวรรษที่ 17 เรื่อง “วะโก” ออกปล้นสดมภ์เป็นเรื่องที่ทราบกันดี ทำให้อาณาจักรที่ตั้งอยู่ริมทะเลหวาดระแวง และมีเจ้าผู้ครองแคว้นเช่นสุลต่านแห่งปัตตานีส่งสาส์นไปร้องเรียนโชกุนโทะกุงะวะเรื่องมีสำเภาลัดญี่ปุ่นเดินทางมาพร้อมกับเรือบรรทุกสินค้าญี่ปุ่นและทำการปล้นสดมภ์อยู่ในแถบชายฝั่งทะเลของปัตตานี ผู้ปกครองอาณาจักรในแถบนี้จึงนิยมจ้างนักรบชาวญี่ปุ่นไว้ต่อสู้กับโจรสลัด

อาณาจักรสยามในขณะนั้นเป็นเมืองขนาดใหญ่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ การค้าและศาสนารุ่งเรือง นอกจากจะเป็นเมืองท่านานาชาติแล้วยังเป็นศูนย์กลางในการรวมผลิตภัณฑ์ของป่าที่กระจายอยู่ตามแหล่งต่างๆ ในดินแดนที่ลึกเข้าไป ตลอดจนเป็นแหล่งอุปทานดินประสิวชั้นดีซึ่งเป็นยุทธปัจจัยสำคัญสำหรับนักรบซึ่งเป็นชนชั้นปกครองญี่ปุ่น อิชิอิและโยชิกาว่า (2530: 39-40) ระบุว่ารัฐบาลโทะกุงะวะได้การออกใบอนุญาตสำหรับการเดินเรือที่เรียกว่า “ใบเบิกร่องประทับตราแดง” (หมายเหตุผู้วิจัย: ใบเบิกร่องประทับตราชาติ) ให้สำหรับเรือสำเภา

เดินทางมาติดต่อดำขายกับสยามเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 16 ลำ ในระยะเวลา 32 ปีก่อนญี่ปุ่นเปิดประเทศ ซึ่งเป็นจำนวนมากกว่าสำเภญี่ปุ่นที่เดินทางไปประเทศอื่นๆ แสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้นของชาวญี่ปุ่นสมัยนั้นที่สนใจจะเดินทางมาติดต่อดำขายกับอยุธยาอย่างมาก ซึ่งใน *โคโบกิ* ก็มีการบรรยายภาพสยามที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวไว้ในตอนต้นเรื่อง

(前略) 暹羅國は如此南海便能き所なるを以て、諸國の買賣船の集る所にて大國と云繁昌の地也。日本よりも商を通て往來すること久し、故元和年中より寛永に及で、大阪の落人其外の諸牽人など、賣人と成て多く暹羅國に渡り逗留す。若し海賊あれば武勇を以て追拂故、暹羅國王も是を調法として、地を借して日本町と號し、(中略) 今此時は住する人數八千に過ぐ。

ด้วยเหตุที่ประเทศสยามมีสภาพทางภูมิศาสตร์ในทะเลใต้ ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการค้าขายทางเรือสำเภา มีเรือพาณิชย์จากประเทศต่างๆ มาชุมนุมกันมากมาย จึงได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่รุ่งเรืองอย่างมาก มีการติดต่อดำขายกับญี่ปุ่นมานานแล้ว ตั้งแต่กลางรัชสมัยเก็นนะถึงรัชสมัยคังเอะอิ มีพวกนักรบพ่ายแพ้จากโงซึกาและพวก โรนิน [ซามูไรไร้นาย] กลายเป็นพ่อค้าเดินทางมาค้าขายตั้งรกรากอยู่ที่สยามจำนวนมาก หากมีโจรสลัดพวกเขา ก็จะขับไล่ไปด้วยความเก่งกล้าสามารถในการรบ พระเจ้ากรุงสยามจึงทรงโปรดใช้งานทหารอาสาญี่ปุ่น และพระราชทานที่ดินให้เช่าอาศัยเรียกว่าหมู่บ้านญี่ปุ่น [...] ปัจจุบันมีคนญี่ปุ่นอาศัยอยู่มากกว่า 8,000 คน (*โคโบกิ*, 1-2)

จากข้อความที่ยกมาจะเห็นได้ว่าสยามเป็นนครใหญ่อันรุ่งเรืองและยังเป็นพื้นที่เปิดกว้างสำหรับชาวญี่ปุ่นซึ่งไร้ที่ยืนหยัดในบ้านเมืองของตน เช่นโรนิน (ซามูไรไร้นาย) คริสตศาสนิกชนที่ถูกทางการผลักดันขับไล่ตามนโยบายกวาดล้างผู้นับถือศาสนาต่างชาติ หรือแม้กระทั่งอดีตโจรสลัดหรือคนหนีโทษ (ใน *ไทกุเบ* ระบุว่ายะมะตะ นิสะเอะเมนทำความผิดกรังเกรงโทษทัณฑ์จึงหนีมาสยาม) ได้มีโอกาสเริ่มต้นชีวิตใหม่ได้ร่วมพระบรมโพธิสมภาร ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-สยามในระดับรัฐ เป็นความสัมพันธ์ในระดับเสมอภาค ทำการค้าแลกเปลี่ยนสิ่งของอย่างพึงพาซึ่งกัน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการรับข้อมูลข่าวสารหรือองค์ความรู้เกี่ยวกับสยามในญี่ปุ่น ส่วนใหญ่เป็นการรับเอาองค์ความรู้มาจากจีนอีกทอด ภาพสยามและทัศนคติของชาวญี่ปุ่นต่อสยามที่

ปรากฏในตัวบทเรื่องเล่ายะมะตะเหล่านี้ จึงมีความเบี่ยงเบนสะท้อนถึงอิทธิพลของโลกทัศน์ที่ได้รับมาจากจีน ดังจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไปนี้

2.2 เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะ กับโลกทัศน์อารยธรรมจีนเป็นศูนย์กลาง

เรื่องราวที่บันทึกในเรื่องเล่าต้นแบบยะมะตะ นะงะมะชะทั้งสามเรื่องนี้ แม้จะมีความสับสน ผิดพลาด คลาดเคลื่อนไปจากข้อมูลในเอกสารของไทยและตะวันตก แต่นักประวัติศาสตร์ก็ยึดถือกันว่าเป็นเอกสารเชิงประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับสยามโดยนำข้อมูลมาจากประสบการณ์ตรงซึ่งมีอยู่จำนวนไม่มากนัก ผู้เล่าหรือผู้บันทึกเรื่องราวเป็นสามัญชน ที่มีได้มีเจตนาจะนำเสนออุดมการณ์หรือวาทกรรมทางการเมืองอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นพิเศษ และถึงแม้ว่าในขณะนั้นประเทศญี่ปุ่นจะยังไม่ได้ก่อตัวเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ตามเงื่อนไขที่นักคิดสำนักสมัยใหม่ (modernist) เช่น E. Gellner หรือ B. Anderson ให้คำนิยามไว้ อย่างไรก็ตาม เมื่อฉากของเหตุการณ์เกิดขึ้นในต่างแดนและเกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนญี่ปุ่นหรือ “ตนเอง” กับสยามซึ่งเป็น “คนอื่น” ภาพที่นำเสนอย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงความเบี่ยงเบนที่เกิดจากการเปรียบเทียบ แบ่งแยกความแตกต่างระหว่างชาติพันธุ์ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าแนวคิดสำคัญสองประการที่มีอิทธิพลกำหนดทัศนคติในการมองโลกหรือทัศนคติต่อ “ตนเอง” และ “ผู้อื่น” ของชาวญี่ปุ่นสมัยนั้น คือโลกทัศน์ “โลกประกอบด้วยสามอาณาจักร” 「三国世界観」 [ซังโงะกุ เซะกะกิกัน] และโลกทัศน์ “จีนเป็นศูนย์กลาง” (ในภาษาญี่ปุ่นมีคำใช้เรียกหลายสำนวนเช่น 中華思想 [ชูกะฉิไซ] 華夷思想 [คะอิฉิไซ] หรือ 華夷秩序 [คะอิชิชิโซโจ])

โลกทัศน์ “โลกประกอบด้วยสามอาณาจักร” เป็นโลกทัศน์ทางจักรวาลวิทยาแบบพุทธศาสนาที่มองว่าโลกนี้ประกอบด้วยดินแดนที่มีอารยธรรมทัดเทียมกันสามอาณาจักรคือ ฮนโช 本朝 (ญี่ปุ่น) ฉินตัน 震旦 (จีน) และเท็นจิคุ 天竺 (อินเดีย, ชมพูทวีป) ส่วนประเทศอื่นๆ ไร้ความสำคัญ ถูกเหมารวมเป็นส่วนหนึ่งในอาณาจักรแห่งใดแห่งหนึ่งเหล่านี้ สยามซึ่งเป็นโลกใหม่ยังไม่คุ้นเคยสำหรับชาวญี่ปุ่น จึงถูกอธิบายเป็นส่วนหนึ่งของชมพูทวีปบ้างหรือส่วนหนึ่งของจีนบ้าง ดังจะเห็นได้จากบทบรรยายเกี่ยวกับที่ตั้งและภูมิศาสตร์สยามในตอนเริ่มเรื่อง โคโบกิ ที่คัดมาต่อไปนี้

天竺國は、甚大國而東西南北中央と五郡に分て、其一郡の内にも亦數部有て、大國相分て一國二國又は十ヶ國二十ヶ國分て國主たる者最多し。暹羅國は其内の大國なり、中華の西南（中略）南竺のに有るの國なり。

เทียนจิกู(ชมพู่ทวีป) เป็นประเทศอันกว้างใหญ่ไพศาล แบ่งออกเป็น 5 ภาคคือเหนือ ใต้ ตะวันออก ตะวันตกและตอนกลาง ในแต่ละภาคยังประกอบด้วยส่วนต่างๆหลายส่วน มีประเทศขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วยหนึ่งหรือสองประเทศหรือแบ่งย่อยออกเป็นสิบยี่สิบประเทศ มีเจ้าผู้ครองนครมากมาย ประเทศสยามก็เป็นประเทศใหญ่แห่งหนึ่งในนั้น ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน[...] เป็นประเทศที่อยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของชมพู่ทวีปได้ (โคโบกิ, 1)

ทัศนะดังกล่าวยิ่งปรากฏชัดในเรื่อง*โทะกุเบ* ซึ่งเป็นเรื่องเล่าประสบการณ์การเดินทางไปสยาม ทว่าผู้เล่าเรื่องถูกเรียกด้วยสมญานามว่า "เทียนจิกูโทะกุเบ" หรือนายโทะกุเบแห่งชมพู่ทวีป และเรียกชื่อบันทึกเรื่องเล่าของเขาว่า "เทียนจิกูโทะกุเบ โมะโนะงะตะริ" ซึ่งหมายถึง "เรื่องเล่าของโทะกุเบแห่งชมพู่ทวีป" แทนที่จะใช้คำตรงตัวว่า "เรื่องเล่าของโทะกุเบแห่งสยาม" ตลอดจนพบว่ามี การยืมชื่อสิ่งต่างๆที่มีอยู่ในเทียนจิกูหรือชมพู่ทวีปมาใช้บรรยายสิ่งต่างๆในสยามประเทศ ดังเช่น ตัวอย่างต่อไปนี้ซึ่งเป็นตอนที่เล่าถึงการออกเดินทางไปสู่สยาม ซึ่งผู้เล่าพรรณาประดุกกำลังเดินทางไปสู่อินเดียน

私天竺へ渡り申し候は、寛永三年（一六二六年）十月十六日、長崎福田を 出船いたし、明くる卯の三月三日に、中天竺まかた国りう さ川はんでひやまで参り . . .

ข้าพเจ้าเดินทางข้ามทะเลมาดินแดนชมพู่ทวีปโดยออกเดินทางจากท่าเรือฟุกุตะนะงะซะกิเมื่อวันที่16 เดือน10 ปีคินเอะอิที่3³⁰ เดินทางมาถึงฮันเทียะ³¹ แม่น้ำริวซะแห่งรัฐมะกะตะในชมพู่ทวีปตอนกลางช่วงประมาณ 6 โมงเช้าของวันที่3 เดือน3 [...] (*โทะกุเบ*, 981)

ชื่อแม่น้ำริวซะงะวะ 流砂河 สันนิษฐานว่ายืมมาจากชื่อแม่น้ำลิวซัวฮ้อ (ความจริงแล้วเป็นทะเลทรายอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศจีน) ซึ่งเป็นที่อยู่ของ*ซัวเจ็ง* 沙悟淨 ตัวละครในตำนานไซอิ๋ว นำมาใช้เรียกแม่น้ำซึ่งในที่นี้น่าจะหมายถึงแม่น้ำเจ้าพระยา และใช้คำว่า "รัฐมะ

³⁰ ตรงกับค.ศ.1626

³¹ น่าจะหมายถึง "บางเจ้าพระยา" ซึ่งเป็นคำเก่าที่ใช้เรียกบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยาแถบที่ตั้งสมุทรปราการในปัจจุบัน ซึ่งในเอกสารของฮอลันดาใช้คำว่า

กะตะ” หรือมคธซึ่งเป็นชื่อรัฐในอินเดียโบราณ เรียกแทนชื่อสยามหรือกรุงศรีอยุธยา ซึ่งถูกจัดรวมเป็นส่วนหนึ่งในทังจิกุ (ชมพูทวีป) ในแผนที่ทางพุทธศาสนาแบบที่ชาวญี่ปุ่นสมัยนั้นรู้จักคุ้นเคย

เมื่อล่องเรือขึ้นไปตามลำน้ำ ผู้เล่ายังพรรณนาถึงสถานที่ต่างๆ ที่พบเห็นด้วยการเชื่อมโยงกับตำนานในพุทธศาสนาทั้งของจีนและญี่ปุ่น เช่น

一 (前略) 是より川上へ二里上り、ウリヒクチと申す城あり、此処はむかし空海と文殊と知恵争い成したる處のよし申し候・・・

一 テヒヤタイと申す寺あり、此寺屋敷は、むかしシユツダ長屋の屋しき跡のよし、シヤム國一の長者なり、(中略)

一 右堂の佛、この山を掘ぬき、尊形を御詰め被成候、右三体共に釈尊御直作なり・・・

- [...] จากจุดนี้ล่องเรือขึ้นไปอีก 2 ลี้ มีปราสาทชื่ออุริฮิกุชิ³² เล่ากันว่าในอดีต คุกะอิได้เคยประลองปัญญากับมนจุ ณ ที่แห่งนี้

- มีวัดแห่งหนึ่งชื่อเทียะไท³³ อารามของวัดแห่งนี้ก็กล่าวกันว่าเคยเป็นที่ตั้งคฤหาสน์ของสุทตตะซึ่งเป็นมหาเศรษฐีที่มั่งคั่งที่สุดแห่งสยาม [...]

- พระพุทธรูปในวิหารดังกล่าวสร้างโดยการขุดเจาะภูเขาแกะสลักเป็นรูปองค์พระ ซึ่งทั้งสามองค์นั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงนิรมิตขึ้นด้วยพระองค์เอง (โทะกุเบ, 978-979)

“คุกะอิ” 「空海」 ที่กล่าวถึงในที่นี้คือพระมหาเถระคนสำคัญสมัยเฮอัน(794-1185) ผู้ก่อตั้งนิกายฌิงงน 真言 หรือวัชรยานในญี่ปุ่น มีชื่อเสียงว่าเป็นผู้มีสติปัญญาหลักแหลม “มนจุ” หมายถึงพระมัญชุศรีโพธิสัตว์ซึ่งถือว่าเป็นพระโพธิสัตว์ฝ่ายปัญญาและมีหน้าที่คุ้มครองนักปราชญ์ ตำนานมหาเถระคุกะอิประลองปัญญากับพระมัญชุศรีโพธิสัตว์ มีการเล่าสืบทอดเป็นที่รู้จักแพร่หลายในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศญี่ปุ่น ส่วนชื่อเศรษฐีสุทตตะเป็นการอ้างอิงถึงตำนานพุทธประวัติตอนที่มหาเศรษฐีสุทตตะแห่งนครสาวัตถี สร้างเขตวันมหาวิหารถวายเป็นที่จำพรรษาแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

³² ต้นฉบับใช้คำว่า 城 ซึ่งอาจหมายถึง “ป้อม” “ปราสาท” หรืออาจเป็นชื่อด่านขนอนในสมัยนั้นก็ได้ แต่จากเสียงอ่าน “อุริฮิกุชิ” ไม่ทราบว่าจะตรงกับภาษาไทยคำว่าอะไร

³³ ไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นวัดอะไร

การพรรณานามวิทัศน์และอธิบายสิ่งต่างๆโดยหยาบยืมคำเรียกชื่อในตำนานทางพุทธศาสนา มาใช้บรรยายแทนชื่อสถานที่ในภาษาสยาม ตลอดจนการใช้โวหารภาพพจน์ที่เกินจริงดังตัวอย่างที่ยกมานี้ ทำให้ผู้อ่านชาวญี่ปุ่นซึ่งไม่เคยรู้จักสยาม และรู้จักชมพูทวีปแต่เพียงในตำนาน เชื่อมโยงภาพแดนสยามซ้อนทับกับภาพชมพูทวีปในจินตนาการอันเต็มไปด้วยความแปลกพิสดาร แฝงด้วยกลิ่นไอศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์

ลัดดา (2547:18-19) ได้ตั้งข้อสันนิษฐานว่าผู้เขียนอาจมีเจตนาหยาบยืมชื่อต่างๆ ตามคัมภีร์พุทธศาสนาในอินเดียมาใช้แทนชื่อเฉพาะที่เป็นชื่อจริงในสยามประเทศ เพื่อสร้างความคุ้นเคยและหยาบยืมภาพลักษณะที่ชาวญี่ปุ่นในขณะนั้นมีความรู้ร่วมอยู่แล้ว ทำให้เกิดความศรัทธาและเลื่อมใสในเรื่องราวของเท็นจิคุมากยิ่งขึ้นและเพลิดเพลินไปกับการอ่านเรื่องแปลกพิสดารน่าพิศวง โดยไม่ตีติงกับชื่อเรียกที่แปลกแยก

ผู้วิจัยเห็นด้วยว่าข้อสันนิษฐานดังกล่าวมีมูลเหตุความเป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม นอกเหนือไปจากเจตนาของผู้เล่า สาเหตุสำคัญประการหนึ่งมาจากโลกทัศน์และการรับรู้เกี่ยวกับภูมิภาคอุษาคเนย์ของผู้คนสมัยเอะโดะ ซึ่งจำแนกโลกออกเป็นเพียงสามส่วน ทำให้มิได้มีการแบ่งแยกเขตแดนหรือความแตกต่างของนานาประเทศในภูมิภาคนี้ออกจากกันอย่างชัดเจน ตามที่ อะระโนะ ยะซุโนะริ 荒野泰典 ซึ่งทำการศึกษาวิเคราะห์ทัศนะในการมองโลกและการรับรู้เกี่ยวกับต่างประเทศของคนญี่ปุ่นสมัยกลางถึงสมัยเอโดะ ได้ชี้ไว้ว่า ก่อนที่แผนที่ของชาวตะวันตกจะเข้ามาแพร่หลายในคริสต์ศตวรรษที่ 19 คนญี่ปุ่นมองว่าสยามคือส่วนหนึ่งของชมพูทวีป และมีการใช้คำว่าเท็นจิคุ หรือชมพูทวีป เรียกสยามรวมถึงประเทศต่างๆ ในอุษาคเนย์โดยทั่วไป ขอบเขตของเท็นจิคุนั้นกว้างใหญ่ครอบคลุมตั้งแต่สยามไปถึงอินเดียทางตะวันตก และภาพพจน์ของเท็นจิคุในทัศนะของคนญี่ปุ่นยุคก่อนสมัยใหม่นั้น แบ่งได้เป็นสามลักษณะสรุปได้โดยสังเขปคือ (1) ชมพูทวีปเป็นแดนศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนา เป็นสถานที่ซึ่งผู้คนหลงใหลใฝ่ฝัน ซึ่งภาพดังกล่าวยังคงหลงเหลือสืบทอดต่อมา ทำให้ยังมีคนญี่ปุ่นไปเยือนอินเดียด้วยวัตถุประสงค์เพื่อสักการบูชาปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ แม้ในปัจจุบันจะมีจำนวนไม่มากนักแต่ก็ตาม (2) ผู้คนในชมพูทวีปเป็นเป้าหมายของการดูหมิ่นเหยียดหยาม ซึ่งปรากฏชัดในทัศนะของลูกเรือญี่ปุ่นที่เรือพลัดลอยไปติดฝั่งชมพูทวีปโดยเฉพาะแถบตอนใต้ ทัศนะดังกล่าวถ่ายทอดไปสู่คำที่ใช้เรียกคนพื้นเมืองประเทศในเขตนันโย (「南洋」 คำเรียกพื้นที่บริเวณทะเลที่อยู่ทางตอนใต้ของประเทศญี่ปุ่น) อย่างดูหมิ่นดูแคลนเช่น “โตะจิน” (土人=คนพื้นเมือง) “คุรมโบ” (クロンボウ=ไอ้ตัวดำ) และยังมีอิทธิพลต่อสายตาของคนญี่ปุ่นสมัยใหม่ในการมองภาพอินเดียและอุษาคเนย์ในฐานะเป็นเมืองขึ้น

อาณานิคม (3) เป็นองค์ประกอบสร้างบรรยากาศแปลกพิเศษ ความแปลกประหลาดพิสดารในเรื่องเล่า เป็นคำสร้อยเสริมความที่ใช้ในการเล่นคำ หรือเป็นคำสวดภาวนาเพื่อโชคลาง เป็นต้น (Arano Yasunori, 1996: 46-93)

ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ลูกเรือชาวญี่ปุ่นซึ่งไม่รู้จักภาษาสยาม ไม่มีความรู้เกี่ยวกับสยามมาก่อน มีเวลาอยู่ในสยามเพียงระยะสั้น จึงอาจเข้าใจตีความไปเองว่าสถานที่และผู้คนที่ตนได้พบเจอนั้นคือสิ่งเดียวกับในเรื่องเล่าตำนานทางพุทธศาสนาที่เคยได้ยินได้ฟัง เรื่องราวที่เขาบอกเล่าออกมาจากการรำลึกความทรงจำซึ่งผ่านระยะเวลาว่างเลยยาวนานหลายสิบปีหลังเหตุการณ์จริง จึงมีสีสันบรรยากาศความเป็นเรื่องแต่งเสริมจินตนาการ มากกว่าการบันทึกข้อมูลข้อเท็จจริงอย่างเป็นระบบและมีตรรกะสมเหตุสมผลอย่างที่ชาวตะวันตกในยุคสมัยเดียวกันบันทึกไว้

แนวคิดอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของชาวญี่ปุ่นในการมองโลก มอง “ตนเอง” และ “คนอื่น” คือโลกทัศน์“จีนเป็นศูนย์กลาง” ซึ่งญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลมาจากจีน โลกทัศน์จีนเป็นศูนย์กลาง(ระบบโลกที่มีจีนเป็นศูนย์กลางอารยธรรม) Sinocentrism หมายถึง ทัศนคติการมองโลกของจีนที่มองตนเองเป็นศูนย์กลางของจักรวาล จัดระดับชนเผ่าฮั่น 漢 เป็นชนชาติที่สูงส่ง อยู่ยอดบนสุดของปริมิตอำนาจ ดินแดนจงหัว 中華 หรือจงกั๋ว 中国 คือศูนย์กลางของอำนาจการปกครองและอารยธรรมความเจริญ ล้อมรอบด้วยอารยชน 4 ด้านคือ 北狄 [โยะกุเทะกิ] 東夷 [โทะโอะอิ] 南蛮 [นัมบัง] 西戎 [เซะอิจู] ³⁴และถือเป็นหน้าที่ของชนชาติฮั่นที่จะช่วยยกระดับความเจริญทางวัฒนธรรมให้แก่อารยชนที่อยู่รอบด้านเหล่านั้น

ญี่ปุ่นได้รับถ่ายทอดวิทยาการ ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนปรัชญาความคิดต่างๆโดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนา มาจากจีนตั้งแต่โบราณ 文化 และเมื่อเข้าสู่สมัยโทกูงะวะรัฐบาลยังได้ประกาศให้ลัทธิขงจื้อเป็นปรัชญาการศึกษาหลักแห่งชาติ ส่งเสริมให้มีการเปิดโรงเรียน สำนักวิชา เพื่อศึกษาศาสตร์แห่งขงจื้อ 儒学[จูชะกุ] และองค์ความรู้แบบจีนที่เรียกว่า 漢学[คังชะกุ] ทั้งในนครเอโดะและตามหัวเมืองแคว้นต่างๆ โดยเริ่มจากชนชั้นนักรบจากนั้นแพร่หลายสู่สามัญชนยังผลให้เกิดค่านิยมยกย่องมองจีนเป็นชาติที่สูงส่งทางวัฒนธรรมแพร่หลายในหมู่คนทั่วไปในสังคม การได้รับศึกษาและขัดเกลาด้วยวัฒนธรรมจีนแสดงถึงความเป็นผู้เจริญแล้ว เป็นการยกระดับญี่ปุ่นให้เหนือกว่า ประเทศอารยชนอื่นๆที่ล้าหลังทางวัฒนธรรมตามบรรทัดฐานของจีน

³⁴ จากโลกทัศน์ดังกล่าวในสายตาของจีน ญี่ปุ่นถูกจัดอยู่ในกลุ่ม 東夷 [โทะโอะอิ] และสยามถูกจัดอยู่ในกลุ่ม 南蛮 [นัมบัง]

(前略) 山田仁左衛門と云者其中に有り、日本尾張國の者にて、
 久しく暹羅國に留り、初め賣買の事にて暹羅の官人に馴れ、詞悉く
通て能く日本の軍法古戦物語りし、中華の記録経書にも悉く通て、
才智發明倫を出、仍暹羅國の官人段々諸招、其事を聞て是を稱美し、
 終に國王の前に出て、日本・中華の文武學を説くに、明々然として
響きの聲に應ずるが如く、國王深く感じて仁左衛門を揚用て官人と
 し、食邑の地を番國の内にて賜ふ、(日本の三千石ほどのところ)
則王の御師として 夸亞仁左衛門と稱號を召る。

[...]ในบรรดาชาวญี่ปุ่นมีคนที่อยะมะตะ นิสะอะมะน เป็น
 ชาวเมืองโอะวะริ อาศัยอยู่ในสยามมานานแล้ว เริ่มแรกคุ้นเคยกับข้าราชการ
 สำนักสยามด้วยเรื่องการค้าขาย มีความชำนาญด้านภาษามากเล่าเรื่อง
 ตำนานการศึกสงครามแต่โบราณของญี่ปุ่นสู่กันฟัง นอกจากนี้ยังรอบรู้เรื่อง
 จารึกบันทึกประวัติศาสตร์ตลอดจนตำรับตำราจีน แสดงให้เห็นถึง
 สติปัญญาไหวพริบความฉลาดปราดเปรื่อง จนเหล่าข้าราชการสำนักสยาม
 ประเทศต่างพากันเชื้อเชิญให้เล่าเรื่องต่างๆ และพากันชื่นชม กิตติศัพท์ที่ร่ำ
 ลือไปถึงพระกรรณ พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดให้เข้าเฝ้าถวายการเล่าเรื่อง
 เกี่ยวกับการอักษรและพิชัยสงครามของจีนและญี่ปุ่นจนเป็นที่เลื่อมใส จึง
 โปรดให้นิสะอะมะนรับราชการเป็นข้าราชการสำนักสยาม พระราชทานศักดินา
 ให้ครองที่ดินในเขตราชอาณาจักร [...] ดำรงตำแหน่งเป็นราชครูที่ปรึกษา
 ในพระเจ้าแผ่นดิน ได้รับพระราชทานราชทินนามว่าออกญานิสะอะมะน
 (โคโบกิ, 2)

ในตัวอย่างที่คัดมานี้จะเห็นได้ว่ามีปฏิบัติการทางวาทกรรมในการสร้างภาพญี่ปุ่นให้มีระดับ
 ความเจริญทัดเทียมกับจีน โดยการยกระดับประดิษฐ์ผลทางวัฒนธรรมที่ใช้เป็นหลักฐานแสดงถึง
 ความเจริญ เช่น “ตำนานการศึกสงครามแต่โบราณ” “การอักษรและพิชัยสงคราม” ของญี่ปุ่นขึ้น
 กล่าวอ้างในลักษณะเป็นคู่เทียบเคียงกันอย่างเท่าเทียม และนำมาใช้ประกอบสร้างภาพความ
 เก่งกาจสามารถของยะมะตะ นะงะมะซะซึ่งเป็นตัวแทนของญี่ปุ่น ส่วนสยามถูกกดทับ ลดค่าให้
 เป็น “อนารยชน” เพราะด้อยกว่าจีนและญี่ปุ่น ทั้งด้านอักษรศาสตร์ 文 [บุณ] และยุทธศาสตร์ 武
 [บุ] กษัตริย์สยามจึงต้องยกย่องเชิดชูยะมะตะ ให้เป็นครู 師 [ฉี] พึงพาสติปัญญาและความกล้า

หาญในการรบของชาวญี่ปุ่นซึ่งเจริญกว่าด้วยอารยธรรมความรู้แบบจีนเป็นผู้มาซึ่งนำประสิทธิ
 ประสาทความรู้และช่วยเหลือกอบกู้สถานการณ์บ้านเมือง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าญี่ปุ่นจะได้รับอิทธิพลจากจีนในหลากหลายด้านอย่างลึกซึ้ง แต่ไม่ได้
 หมายความว่าญี่ปุ่นในฐานะรัฐอิสระที่มีเอกราชอธิปไตยเป็นของตนเองจะยอมรับความเป็น
 ศูนย์กลางของจีนโดยไม่ต่อต้านได้แย้ง³⁵ การรับแนวคิดลัทธิขงจื้อเข้ามาใช้ในญี่ปุ่นมีการ
 ประยุกต์ดัดแปลงแตกต่างไปจากระบบที่ใช้ในจีนและเกาหลีซึ่งให้ความสำคัญกับปรัชญาเมธี
 ระบบบริหารโดยข้าราชการพลเรือนและใช้ระบบคัดเลือกข้าราชการแบบสอบจอหงวน 科举制度
 [คะเกียวเซะอิโตะ] ยึดถืออุดมการณ์การปกครองด้วยหลักคุณธรรม 德 [โทะกุ] หรือ 仁 [จิน]
 ในขณะที่ญี่ปุ่นซึ่งปกครองด้วยชนชั้นนักรบให้ความสำคัญกับการศึกษาวิชาการทหารและ
 ยุทธศาสตร์ 兵学 [เฮะอิงะกุ] ควบคู่กันไปและเน้นการปกครองด้วยอำนาจหรือกำลังทางการทหาร
 武威[บุอิ] 武力[บุเรียวกุ] ตลอดจนระบบการรับราชการและเลื่อนตำแหน่งยึดตามชนชั้นและ
 สายเลือด มิใช่พิจารณาตามความสามารถ ซึ่งเป็นการปิดกั้นมิให้สามัญชนมีโอกาสเข้าร่วมใน
 ระบบบริหารและการปกครอง วัตถุประสงค์ของรัฐบาลโทะกุงะวะในรับปรัชญาลัทธิขงจื้อเข้ามานั้น
 เพื่อใช้ประโยชน์ในการอบรมสั่งสอน ควบคุมนักรบและประชาชนให้มีความกตัญญูจงรักภักดีต่อ
 เจ้านาย ซึ่งก็หมายถึงการภักดีต่อตระกูลโทะกุงะวะ ต่อชนชั้นนักรบ อันจะเป็นการสนับสนุน
 รากฐานอำนาจของตระกูลโทะกุงะวะให้มั่นคงถาวรสืบไปนั่นเอง

2.3 เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะกับการก่อตัวของจิตสำนึกความเป็นชาติปลายสมัยโทะกุ ะวะ: การประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่น ภายใต้แนวคิดชาตินิยมที่มีญี่ปุ่นเป็น ศูนย์กลางของอารยธรรม

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า นักวิชาการประวัติศาสตร์ระบุว่า โคโบกิ โทะกุเบ และ ฟุโตะ
 กุงกิ เป็นต้นแบบเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะ ที่วรรณกรรมยุคต่อมานำมาใช้เป็นข้อมูลในการ

³⁵ ในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแบบจีนเป็นศูนย์กลาง เกาหลีและญี่ปุ่นซึ่งมีที่ตั้งอยู่ใกล้ถูกจัด
 ให้อยู่ในกลุ่มอนารยชนตะวันออก 東夷 [โทอิ] เมื่อส่งเครื่องบรรณาการไปแสดงการสวามิภักดิ์ก็ได้รับการ
 ยอมรับ ยกกระต๊บบขึ้นเป็นรัฐบรรณาการที่มีฐานะเหนืออนารยชน อย่างไรก็ตามญี่ปุ่นมิได้ยอมอยู่ภายใต้การ
 ครอบงำโดยดุชะฎี แต่มีหลักฐานแสดงถึงการต่อรอง ได้แย้ง และปฏิเสธระบบดังกล่าว เช่นการไม่ยอมใช้ศักราช
 ตามแบบจีน การจัดทำพงศาวดารประวัติศาสตร์แห่งชาติ และการใช้คำเรียกประเทศว่า 日本 ซึ่งหมายถึง “แดน
 อาทิตย์อุทัย” และเรียกจักรพรรดิญี่ปุ่นเป็น “โอรสแห่งสวรรค์” 「天子」 [เท็นฉิ] เพื่อประกาศศักดิ์ศรีความเป็น
 ประเทศที่สืบสายบรรพชนมาจากสุริยเทพีแต่โบราณกาล

สร้างงานอย่างสืบเนื่อง แต่เนื่องจากการที่รัฐบาลโทกุงะวะซึ่งหวาดเกรงอิทธิพลของศาสนาคริสต์ที่จะเข้ามาสร้างความไม่สงบบนทอนเสถียรภาพของรัฐได้ดำเนินนโยบายปิดประเทศห้ามเรือต่างชาติ (ยกเว้นจีนกับฮอลันดา) เข้ามาติดต่อกับค้าขาย และห้ามคนญี่ปุ่นเดินทางเข้าออกนอกประเทศโดยสิ้นเชิงตั้งแต่ปีค.ศ.1639 ขณะเดียวกันก็ห้ามประชาชนรับข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับต่างประเทศ หนังสือที่บันทึกเรื่องราวการติดต่อกับต่างประเทศ รวมทั้งต้นแบบเรื่องเล่ายะมะตะนะงะมะซะสามเรื่องที่ถูกกล่าวมา ได้กลายเป็นหนังสือต้องห้ามถูกเก็บซ่อนปกปิด ไม่มีการเผยแพร่สู่สาธารณชน จนกระทั่งหลังจากโชกุน โทกุงะวะ โยชิมุเนะ 徳川吉宗 ดำเนินนโยบายผ่อนคลายความเข้มงวดในการปิดประเทศลงตั้งแต่ปีค.ศ.1720 เปิดให้นำวิทยากรตะวันตกเข้ามาผ่านทางตำรับตำราของดัตช์ (ฮอลันดา) หรือที่เรียกว่าดัตช์ศึกษา (วังงะกุ 蘭学) นักวิชาการและปัญญาชนจึงได้มีโอกาสศึกษาและประกอบสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับต่างชาติอีกครั้ง สันนิษฐานว่าคงมีการนำต้นฉบับตัวเขียนบันทึกคำให้การของลูกเรือและชาวญี่ปุ่นที่เดินทางไปต่างประเทศในคลังหนังสือต่างๆออกมาชำระเรียบเรียง จึงได้เริ่มมีการนำเรื่องเล่ายะมะตะมาถ่ายทอด ผลิตซ้ำเผยแพร่สู่สายตาสาธารณชนหลากหลายสำนวน ในที่นี้จะเน้นศึกษาตัวบทที่เชื่อกันว่ามีอิทธิพล (เป็นต้นแบบ) ของวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะที่ผลิตในยุคหลังจากนั้นโดยเฉพาะในด้านโครงเรื่องสามเรื่องคือ

ยะมะตะ นิสะเอะมอน โทะโตโระกุ 『山田仁左衛門渡唐録』 (“บันทึกเรื่องการเดินทางไปแดนดังของยะมะตะ นิสะเอะมอน” ต่อไปนี้จะเรียกอย่างย่อว่า โทะโตโระกุ) หรืออีกชื่อหนึ่งคือ “ยะมะตะ นิสะเอะมอน คิจิ”³⁶ เป็นตัวบทที่เรียบเรียงขึ้นในสมัยหลังปิดประเทศแล้ว มีการดัดแปลงโครงเรื่อง การใช้สำนวนภาษา สะท้อนแก่นเรื่องหรือแนวคิดที่ต่างไปจากตัวบทปฐมภูมิสามเรื่องที่ถูกกล่าวมาข้างต้น และมีอิทธิพลต่อเรื่องเล่าที่ผลิตในยุคต่อมาอย่างมากในด้านโครงเรื่อง เพราะมีตัวบทจำนวนมากรวมทั้งเรื่อง ยะมะตะ นิสะเอะมอน 「山田仁左衛門」 ที่บันทึกอยู่ในหนังสือ 『伊吹於呂志』 (“ลมหนาวแห่งเขาอิบุกิ” ต่อไปนี้จะเรียกอย่างย่อว่าอิบุกิ) และเรื่อง ยะมะตะ นะงะมะซะ 『山田長正』 ในหนังสือ คะอิงะอิอิเด็น 『海外異伝』 (“ตำนานวีรกรรมต่างแดน” ต่อไปนี้จะเรียกอย่าง

³⁶ ไม่ทราบช่วงเวลาที่ยืนยันต้นฉบับเป็นตัวเขียนครั้งแรกแน่ชัด แต่มีเอกสารสมัยโทกุงะวะที่อ้างถึงตัวบทเรื่องนี้และระบุว่า เป็นผลงานที่เขียนขึ้นในช่วงรัชสมัยเก็นโระกุ 元禄 (1688-1704) ส่วนตัวบทต้นฉบับตัวเขียนฉบับเก่าสุดที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ที่อิชิอิ เค็นโดผู้ชำระและบรรณาธิการต้นฉบับใช้เป็นต้นฉบับในการจัดพิมพ์นั้น ผู้เขียนคำอธิบายเสริมภาคผนวกซึ่งไม่แน่ชัดว่าเป็นผู้บันทึกหรือเป็นผู้คัดลอก ได้ลงวันที่กำกับไว้คือฤดูใบไม้ผลิ ปีคัตซึเอะอิที่ 6 (ค.ศ.1794)

ย่อว่า *คะอิงะอิอิเด็น*) ที่รับเอาโครงเรื่องที่ผ่านการปรับ เปลี่ยนเรียบเรียงตามแบบเรื่อง *โทะโตโระ* คุมามาใช้

มะเอะตะะ ทัซุโตะมะมุ ซึ่งศึกษางานเขียนปรัชญาและการศึกษาศาสตร์สมัยโทะงุซะวะ สรุปไว้ว่า ญี่ปุ่นในสมัยโทะงุซะวะได้หยิบยืมตัวอย่างระบบความสัมพันธ์แบบจีนเป็นศูนย์กลางมาใช้ โดยปรับเปลี่ยนให้ญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางแทน โดยสร้างภาพความเป็นเลิศของเผ่าพันธุ์ญี่ปุ่นที่เหนือกว่าประเทศอื่นๆในภูมิภาคเอเชียผ่านวาทกรรมหลัก 3 ประการคือ การเป็น “ดินแดนแห่งนักรบ” 武国 [บุโกะกุ] “ดินแดนแห่งเทพเจ้า” 神国 [ฉิงโกะกุ] และ “ดินแดนแห่งองค์สมเด็จพระจักรพรรดิ” 皇国 [โคโทะกุ] (Maeda, 2006: 106-107)

โทะโตโระกุ และ *อิบุกิ* เป็นตัวบทที่บันทึกหรือเรียบเรียงขึ้นในช่วงปลายสมัยเอโดะ หรือช่วงปลายสมัยการปกครองโดยรัฐบาลทหารของตระกูลโทะงุซะวะ เนื้อหาทั้งสองเรื่องคล้ายคลึงกัน คือนำต้นแบบมาจาก *โคโบกิ* และ *ฟูโตะงุกิ* แต่มีการดัดแปลงแต่งเติมรายละเอียดที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่น ในยุคเริ่มแรกของการก่อตัวของจิตสำนึกความเป็นชาติ ที่มีญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางของอารยธรรม (เพราะเป็นดินแดนแห่งองค์จักรพรรดิที่สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า) อัตลักษณ์ที่ทำให้ญี่ปุ่นแตกต่างไปจากชาติอื่นๆที่ปรากฏในตัวบทเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะในช่วงปลายสมัยการปกครองของโทะงุซะวะ วาทกรรมชาตินิยมแบบญี่ปุ่นสามประการสำคัญ ที่ตอกย้ำโดยกลุ่มปัญญาชนและนักรบที่ต่อต้านรัฐบาลทหารโทะงุซะวะ และต้องการฟื้นฟูอัตลักษณ์ความเป็นชาติอันเป็นปึกแผ่นหนึ่งเดียว

จากการวิเคราะห์ตัวบทเรื่อง *โทะโตโระกุ* *อิบุกิ* และ *คะอิงะอิอิเด็น* พบว่ามีการใช้วาทกรรมทั้ง 3 ประการดังกล่าว ในการประกอบสร้างและนำเสนอภาพอัตลักษณ์ “ความเป็นญี่ปุ่น” ที่แตกต่างดีเลิศเหนือชนชาติอื่นๆ โดยใช้กลวิธีการประพันธ์ คือ 1. การปรับเปลี่ยนโครงเรื่องและสอดแทรกเนื้อเรื่องเพิ่มเติม 2. การใช้กลวิธีทางภาษาเช่นคำและสำนวน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.3.1. การปรับเปลี่ยนโครงเรื่อง และเนื้อหาของเรื่องเล่า

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน³⁷ ให้คำอธิบายเกี่ยวกับ “โครงเรื่อง” หรือ Plot ไว้ว่าคือ “เค้าโครงของเหตุการณ์ในบทละคร บทกวี หรือนวนิยาย การ

³⁷ พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน,

ประมวลสถานการณ์และตัวละครในลักษณะที่ทำให้ผู้ดูหรือผู้อ่านเกิดความกระหายใคร่รู้และความระทึกใจ เกิดการตั้งคำถามขึ้นในใจว่า เหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วเกิดขึ้นเพราะสาเหตุใด สิ่งที่กำลังเป็นอยู่ในขณะนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร จะมีอะไรเกิดขึ้นต่อไปและทำไม ในด้านเวลา โครงเรื่องจะครอบคลุมสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาถึง 3 ระยะเวลาคือ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต” โดยยกคำอธิบายของ อี.เอ็ม.ฟอสเตอร์ เกี่ยวกับโครงเรื่องใน *Aspects of the Novel* (ค.ศ.1927) เป็นตัวอย่างว่า “เราให้คำจำกัดความของ ‘เรื่อง’ (story) ว่าเป็นการเล่าเหตุการณ์ไปตามลำดับเวลา ส่วน ‘โครงเรื่อง’ เป็นการเล่าเหตุการณ์โดยเน้นที่สาเหตุของเรื่องราว” เช่น “พระราชาสิ้นพระชนม์และแล้วพระราชินีก็สิ้นพระชนม์” เป็นเรื่อง แต่ “พระราชาสิ้นพระชนม์และแล้วพระราชินีก็สิ้นพระชนม์ตามด้วยความตรอมพระทัย” เป็นโครงเรื่อง ลำดับเวลายังคงมีอยู่แต่ที่เด่นชัดนั้นคือความเป็นเหตุเป็นผลกัน หรืออาจพูดได้อีกว่า “พระราชินีก็สิ้นพระชนม์โดยไม่มีใครรู้สาเหตุว่าเพราะอะไรจนกระทั่งภายหลังจึงทราบว่าเนื่องมาจากความตรอมพระทัยในการสิ้นพระชนม์ของพระราชาราชินี” [...] คำอธิบายเช่นนี้เพียงพอที่จะครอบคลุมโครงเรื่องจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงเรื่องที่มีความเป็นเหตุเป็นผลกันปรากฏอยู่อย่างชัดเจนหรือแฝงอยู่ และแน่นอนว่าคำอธิบายนี้ครอบคลุมไปถึงโครงเรื่องของนวนิยายจำนวนมากด้วย

การปรับเปลี่ยนโครงเรื่อง หรือการเลือกเนื้อหาที่จะเล่า/ไม่เล่า เล่าโดยเรียงเรียงลำดับของเหตุการณ์อย่างไร ย่อมมีผลต่อการสื่อความหมาย หรือแก่นเรื่องที่แตกต่างกันออกไปตามเจตนาารมณ์ของผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอเหตุการณ์และข้อมูลเสริมที่สนับสนุนแก่นเรื่อง และอัตลักษณ์ความเป็น “ชาตินักรบ” “ชาติแห่งเทพเจ้า” “ชาติแห่งองค์สมเด็จพระจักรพรรดิ”

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า *โทะไตโระกุ* เป็นตัวบทเรื่องเล่ายะมะตะะ นะงะมะซะะที่สันนิษฐานกันว่าน่าจะเป็นเรื่องแรกสุดที่นำตัวบทปฐมภูมิต้นแบบมาผลิตซ้ำและมีการปรับเปลี่ยนโครงเรื่อง ซึ่งพบว่ามีการเรียงลำดับเหตุการณ์ใหม่ ตัดทอน เพิ่มเติมเนื้อหาข้อมูล และมีการใช้ตำนานเสริม โดยเริ่มต้นจากการเล่าประวัติความเป็นมาของยะมะตะะ นิสะเอะมอนในญี่ปุ่นก่อนออกเดินทางมาสยาม ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ไม่มีอยู่ในเอกสารต้นแบบ *โคโบกิ* และ *ฟูโดะกุงกิ* แรงบันดาลใจและขั้นตอนการเดินทางมาสยาม การประกอบวีรกรรมในสยาม และขมวดท้ายด้วยการแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อค้าเจ้าของเรือผู้พายะมะตะะ เดินทางไปสยามและต่อเทพเจ้าญี่ปุ่น เนื้อหาส่วนที่หยิบยกมาจาก *โคโบกิ* คือเฉพาะเหตุการณ์ตอนที่ยะมะตะะประกอบวีรกรรมความชอบในการสงคราม ตัดทอนเหตุการณ์เกี่ยวกับหมู่บ้านญี่ปุ่นและชาวญี่ปุ่นคนอื่นๆออกไป ยังผลให้วีรกรรมของยะมะตะะยิ่งโดดเด่นและเนื้อเรื่องมีเอกภาพมากขึ้น เนื้อหาสำคัญที่เสริมเข้ามาเช่นการที่ยะมะ

ตะได้เป็นกษัตริย์สยาม³⁸ การเชิญพ่อค้าผู้มีพระคุณมาพบเพื่อแสดงการขอบคุณ จากนั้นฝากให้นำแผ่นภาพไม้เอะมะ³⁹ ไปถวายเป็นเครื่องบูชาสักการะเทพเจ้าที่ศาลเจ้าฉินโต และกล่าวคำสรรเสริญดังต่อไปนี้

我名をして本國に知らしめよ、且つは日本の武名盛なるを以て、わが功を成す事を得たり、我又微賤にして日本の威風を外夷を顕はす事、生前の悦び何事か是にしかんやといふ (中略) 今茲に來りて軍艦を造り戰場しば々勝利を得し事、日本の神徳の冥護にあらずんば、争でか我軍功を為す事を得ん、これに依つて軍艦を凶し、絵馬に易へて神殿に奉納せん、よろしく持去りてわが為に奉納せよ

จงนำชื่อของของข้าฯไปเผยแพร่ในแผ่นดินญี่ปุ่น ข้าฯสร้างวีรกรรมความชอบได้ด้วยนามแห่งญี่ปุ่นอันเลื่องชื่อในด้านการรบ แม้ว่า ข้าฯ จะเป็นผู้ต่ำต้อยด้อยฐานะ แต่การได้แสดงอำนาจอันน่าเกรงขามของญี่ปุ่นต่ออนุอารยชน คือความปราบปลื้มยินดีเป็นล้นพ้นอย่างหาเปรียบมิได้ในชีวิต [...] การที่ข้าฯได้มาอยู่ที่นี่ สร้างเรือรบและได้ชัยชนะในการศึกเสมอมา เพราะบารมีของเทพเจ้าแห่งญี่ปุ่นคุ้มครอง จึงสามารถประกอบความดีความชอบทางการทหาร ดังนั้นจึงใคร่ขอให้ท่านช่วยนำแผ่นไม้เอะมะภาพเรือรบกลับไปถวายที่ศาลเจ้าเป็นเครื่องสักการะบูชาแทนข้าฯ

(โทะไตโรกะกุ, 971-972)

เห็นได้ว่าการใช้วาทกรรมความเป็น “ดินแดนแห่งเทพเจ้า” และ “ดินแดนแห่งนักรบ” ประกอบสร้างเป็นภาพอัตลักษณ์ญี่ปุ่นอัน “งามสง่าน่ายำเกรง”(ด้วยแสนยานุภาพในการรบและด้วยบารมีของเทพเจ้าคุ้มครอง) ที่อนุอารยชนต้องชื่นชมและเกรงขาม การที่ยะมะตะซึ่งเป็นเพียงคน

³⁸ เรื่องยะมะตะได้เป็นราชบุตรเขยและเป็นกษัตริย์สยามมีที่มาจากเรื่อง โทะกุเบ ซึ่งในต้นฉบับโคโบกิ ส่วนที่บอกเล่าโดยชิชะระ โกะโรสะชิไม่มีกล่าวถึง แต่มะทซุชิ ชูเนะนะงะผู้คัดลอกต้นฉบับมาเก็บไว้ที่เอโดะในปี 1735 ได้ผนวกข้อมูลส่วนนี้เข้าไว้ทำเรื่อง ทำให้เรื่องเล่ายุคหลังที่นำส่วนนี้ไปเป็นข้อมูล สร้างยะมะตะเป็นกษัตริย์ แบ่งแยกบทบาทของออกญาฉลาโหมจากพระเจ้าปราสาททอง เช่นการทูลแนะนำเรื่องการสืบสันตติวงศ์ การได้เป็นผู้สำเร็จราชการและขึ้นกษัตริย์สยามโดยการสนับสนุนของขุนนางสยาม

³⁹ แผ่นไม้วาดภาพใช้เป็นเครื่องรางประกอบการสักการบูชาหรือบนบานศาลกล่าวเทพเจ้าตามธรรมเนียมลัทธิฉินโต

ต่ำต้อยในประเทศญี่ปุ่น ได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองสยามและแสดงการเคารพบูชาต่อเทพเจ้าแห่งญี่ปุ่นนั้น เป็นภาพสะท้อนแทนการที่สยามซึ่งเป็นอนารยชนได้ยอมสยบต่ออำนาจบาบามี และแสดงการสวามิภักดิ์อยู่ใต้อาณัติของอาณาจักรญี่ปุ่นซึ่งเป็นดินแดนแห่งเทพเจ้านั่นเอง

อิบุกิ และ คะอิงะอิอิเด็น ดำเนินเรื่องตามโครงเรื่องและลำดับที่คล้ายคลึงกับ โทะไตโรกะกุ และมีการหยิบยกตำนานโบราณของญี่ปุ่นมาสอดแทรกใช้สนับสนุนในการสร้างและนำเสนอภาพความเป็น “ดินแดนแห่งนักรบ” “ดินแดนแห่งเทพเจ้า” และ “ดินแดนแห่งองค์สมเด็จพระจักรพรรดิ” อย่างเช่นในเรื่อง คะอิงะอิอิเด็น เริ่มต้นเปิดเรื่องด้วยการพรรณนาว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่สร้างขึ้นโดยศาสตราจารย์แห่งเทพเจ้า⁴⁰ จากนั้นยกตัวอย่างวีรกรรมในอดีตของบรรพบุรุษญี่ปุ่นผู้เป็นนักรบเก่งกาจมีชื่อเสียงด้านการศึกษาสงครามกับต่างชาติปราบปรามอนารยชน เช่นตำนานยะมะโตะทะกะเกะรุ 倭武 ปราบอนารยชนตะวันออก (หมายถึงดินแดนแถบภาคกลางถึงตอนเหนือของเกาะฮอนชูสมัยโบราณ) จักรพรรดินีจิงกุ 神功 ปราบอนารยชนตะวันตก (หมายถึงสามอาณาจักรในคาบสมุทรมลายู) อะเบะโนะ อิระฟู 比羅夫 ปราบอนารยชนทางเหนือ (หมายถึงชนเผ่าที่อยู่บริเวณเหนือสุดของเกาะฮอนชูไปจนถึงฮอกไกโด หรือ ไอนู) ฯลฯ จากนั้นเชื่อมโยงวีรกรรมของนักรบยุคหลังที่ผู้เขียนต้องการแนะนำคือยะมะตะ นะงะมะซะ 山田長政 สะมะตะ ยะเฮียวอะะ 浜田弥兵衛 และ 鄭大木 เทะอิตะอิโบะกุ (ชื่อฉายาหนึ่งของ 鄭成功 เทะอิเซะอิโก หรือภาษาจีนกลางเรียกว่าเจิ้งเจินกง) ซึ่งบุคคลเหล่านี้ล้วนใช้ความสามารถทางการรบและกำลังทางทหารในการประกอบวีรกรรมในต่างประเทศ

鉄研子曰、我大日本之為邦、宝劍開基、俗尚信義、将勇而士強、為四方所畏服。自倭武東伐、神功西征以降、以至比羅夫立功肅慎、田村丸震威蝦夷、源鎮西開祚流虬、源半官伝名東韃、平相州殲蒙古十万衆、豊大閣屠鯨域、破明師、並嚇嚇在人耳目、不待称述也、若夫近世山田長政之霸身毒、浜田弥兵衛之脅紅毛、鄭大木之王台湾、亦我皇国之餘烈、而世或不祥事蹟、豈不惜哉。作海外異伝。(กะอิงะอิอิเด็น, 1)

⁴⁰ อ้างอิงตำนานเทพสร้างญี่ปุ่น ตอนที่เทพอิซนะกิและอิซนะมิใช้ทองคำวางวงทะเลทำให้เกิดเป็นหมู่เกาะญี่ปุ่นขึ้นมา ซึ่งตำนานตอนนี้ถูกตีความจากมุมมองของกลุ่มคนที่ยึดแนวคิดจักรพรรดิชาตินิยม ว่าการที่เทพใช้อาวุธสร้างเกาะญี่ปุ่นเป็นการกำหนดอัตลักษณ์ญี่ปุ่นเป็นดินแดนแห่งเทพเจ้า และเป็นดินแดนแห่งนักรบ

เท็กเค็งฉี⁴¹ กล่าวว่า แผ่นดินมหาอาณาจักรญี่ปุ่นของเราสร้างขึ้นโดย ศาสตร์อาถรรพ์พิเศษแห่งเทพเจ้า สามัญชนเคารพยึดมั่นในคุณธรรมความถูกต้อง ขุนพลกล้าหาญนักรบเข้มแข็ง เป็นที่ยำเกรงไปทั่วสี่ทิศ นับแต่กาลครั้ง ที่เจ้าชายยะมะโตะ ทะเกะรุยกทัพไปปราบตะวันออก และจักรพรรดินีจึงยก ทัพไปปราบตะวันตก ฮิระฟูประกอบวีรกรรมความชอบในการปราบอนารยชน ทางเหนือ ทะมุระมะรุแสดงแสนยานุภาพสะท้านดินแดนของพวกอะโสะ มิ นะโมะโตะ ชินเสะอิเป็นบรรพบุรุษของราชวงศ์ริวกิว มิ นะโมะโตะ โยะฉิมัทซุ เนะจาร์ึกนามในแผ่นดินโทคะทซุ⁴² ขุนพลทะอิระ⁴³ ประหัตประหารทหาร หยวน(มองโกล)นับแสน ขุนพลโทะโยะโทะมิ ฮิเดะโยะฉิมัทซุต่างด้าว ทำลายกองทัพหมิง เหล่านี้ล้วนเป็นตำนานอันเจิดจรัสที่ผู้คนเคยได้ยินได้ฟัง กัน ในยุคสมัยที่ใกล้กว่านี้ ยะมะตะ นะงะมะซะได้เป็นเจ้าของสยามด้วย พลังยุทธ ฮะมะตะ ยะเฮียวอะชิมุซุชาวฮอลันดา ทะอิเดะอิโตะกุ(จีนกลาง: ต้ามู่) ได้เป็นกษัตริย์ที่ได้หวั่น ล้วนเป็นวีรกรรมอันน่าชื่นชมที่มีอิทธิพลต่อยุค หลังในประเทศแห่งองค์สมเด็จพระจักรพรรดิของเรา ทว่าในสังคมทั่วไปยังมี คนที่ไม่ค่อยรู้จักวีรกรรมของพวกเขา จักมิให้เสียตายได้อย่างไร ข้าจึงได้ จัดทำ *คะอิงะอิอิเด็น* ฉบับนี้ขึ้นมา

การหยิบยกตำนานเหล่านี้ขึ้นมาอ้างถึง โดยอ้างอิงกับภาพพจน์ของวีรบุรุษวีรสตรีใน ตำนานเพื่อแนะนำว่าวีรกรรมของยะมะตะมีความสำคัญยิ่งใหญ่ไม่ด้อยไปกว่าพวกเขาเหล่านั้น มี ผลในการตอกย้ำภาพอัตลักษณ์ญี่ปุ่นที่ผู้เขียนหรือผู้เล่าต้องการนำเสนอ ทั้งด้านความเป็นชาติ นักรบที่แกร่งกล้า และการเป็นดินแดนแห่งเทพเจ้าที่มีองค์จักรพรรดิซึ่งสืบเชื้อสายตรงมาจากเทพ เจ้าเป็นผู้ปกครอง นอกจากนี้ยังช่วยสนับสนุนให้เรื่องเล่าของยะมะตะซึ่งเดิมเป็นบุคคลไร้นามใน ประวัติศาสตร์มีคุณค่าน่าเชื่อถือมากขึ้น

⁴¹ นามแฝงของซะอิโต เซะทซุโดผู้เขียน

⁴² ดินแดนแถบตะวันออกเฉียงเหนือของจีน

⁴³ ในที่นี้หมายถึงโฮโจ โทะกิมุเนะซึ่งเป็นเชื้อสายตระกูลที่แตกแขนงจากตระกูลทะอิระหรือที่เรียกกัน

ทั่วไปว่าเฮะอิเกะ ตระกูลนักรบที่มีอำนาจในญี่ปุ่นสมัยช่วงศตวรรษที่ 9-12

2.3.2 การใช้กลวิธีทางภาษาเช่นคำและสำนวน

การใช้คำและสำนวนที่นำมาพิจารณาในที่นี้ คือ (1) การใช้คำเรียกชื่อ และ (2) การใช้คำสร้อยเสริมความ

(1) การใช้คำเรียกชื่อ

ตามทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ การใช้คำเรียกชื่อ⁴⁴ สะท้อนถึงทัศนคติของผู้เรียกต่อผู้ถูกเรียก ทั้งยังบ่งบอกถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้เรียกกับบุคคลหรือสิ่งที่ถูกเรียก ในที่นี้จะพิจารณาโดยแบ่งเป็นสามกลุ่มคือ คำเรียก “ตัวเอง” หรือคำเรียกประเทศญี่ปุ่น คำเรียก “คนอื่น” ที่มองว่าเหนือกว่า เช่น จีน และคำเรียก “คนอื่น” ที่มองด้อยกว่า เช่น สยาม และประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เรื่อง	คำเรียกญี่ปุ่น	คำเรียกจีน	คำเรียกสยาม	อุษาคเนย์/อื่นๆ
โคโบกิ	日本 [นิปปง/ นียง/ ยะมะโตะ]	中華 [ชุกะ]	暹羅國 [ฉะมุโกะ / ฉะมุโรโกะกุ]	天竺 [เท็นจิกุ] 交趾 [โคชิ] 占城 [ซัมปะ] 柬埔寨 [คัมโปะชะ]
ฟูโตะกุงกิ	我朝 [วะชะโช] 日本 [นิปปง/ นียง/ ยะมะโตะ]	中華 [ชุกะ] 大唐 [ตะอิโต] 唐 [โท] 大明 [ตะอิมิน] 中夏 [ชุกะ]	暹羅國 [ฉะมุโกะ / ฉะมุโรโกะกุ] 摩迦陀國 [มะกะตะโกะกุ] 西南夷の一大國 [เซะอินันอิ โนะ อิชิตะอิโกะกุ] 夷狄 [อิเตะกิ]	異國 [อิโกะกุ] 外國 [กะอิโกะกุ] 蕃國 [ฮังโกะกุ] 天竺 [เท็นจิกุ] 唐土 [โทโตะคะระ/ โมะโรโกะฉะมิ] 交趾國 [โคชิโกะกุ] 占城國 [ซัมปะโกะกุ] 柬埔寨國 [คัมโปะชะโกะกุ] シヤカタラ [ชะกะ]

⁴⁴ ในทางภาษาศาสตร์ (สังคม/ชาติพันธุ์) คำเรียกชื่อหรือคำเรียกขานมีความหมายของการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์

				<p>ตะวะ]</p> <p>南蠻國[นัมบังโกะกุ]</p> <p>西南夷 [เซะฉินันฉิ]</p> <p>四夷八蠻の～</p> <p>[ฉิฉิสะชิบังโนะ]</p> <p>和蘭陀 [โอะรันดะ]</p> <p>イギリス[อิกิริชิ]</p> <p>クワシニコ[ควะฉิ]</p> <p>นิโระ</p> <p>ダッタン[ดัตตัน]</p>
โทะกุเบ	日本 [นิปปง/ นียง/ ยะมะโตะ]	唐土 [โทโดะ/คะ ระ/โมะโระโกะฉิ]	天竺 [เท็นจิกุ] 摩迦陀 /マカタ [มะกะตะ] しやむ (シヤム) [ฉะมุ]	天竺 [เท็นจิกุ] カサク[ทะกะซังกุ] カチ [โคชิ] チャハ [ชันฮะ] カウチャ [คะโฮชะ] 南蠻[นัมบัง] 和蘭陀 [โอะรันดะ] しん羅 [ฉินระ] モル [โมรุ] さんとめ [ชันโตะ เมะ]
โทะโตโระกุ	我朝 [วะงะโช] 和國 [วะโกะกุ/ ยะมะโตะ] 倭人の國 [วะจินโนะคุนิ] 日本 [นิปปง/ นียง/ ยะมะโตะ] 倭國 [วะโกะกุ/ ยะมะโตะ] 倭朝 [วะโช]	唐土 [โทโดะ/ คะระ/ โมะโระโกะฉิ] 大明 [ดะฉิมิน] 明清 [มินฉิน]	暹羅 [ฉะมุโระ] 外夷[วะฉิฉิ] しやむろ[ฉะมุโระ] 天竺 [เท็นจิกุ]	異國 [อิโกะกุ] 唐土の外夷 [โทโดะ/คะระ โนะ วะฉิฉิ] 天竺の外夷 [เท็นจิกุ โนะ วะฉิฉิ] 天竺 [เท็นจิกุ] 南夷 [นันฉิ] 外國 [กะฉิโกะกุ]
อิบุกิ	御國 [โอะกุนิ] 皇国 [โคโกะกุ/ โอะกุนิ]	唐[โท/คะระ/ โมะโระโกะฉิ] 赤懸 [คะระ/	シヤムロ [ฉะมุโระ]	外國 [กะฉิโกะกุ] 異国 [อิโกะกุ] 天竺の國々

	日本 [นิปง/ นิสง/ ยะมะโตะะ]	โมะโระโกะฉิ/เซะกิ เกิน] 赤懸州 [คะระกะกุนิ / เซะกิเกินฉุ] 漢土 [คันโตะะ/ คะระะ/ โมะโระโกะฉิ]		[เห็นจิคุ โนะ คุนิคุนิ]
คะอิงะอิอิเด็น	本邦 [ฮมโป] 扶桑 [ฟูไซ] 大日本 [ตะอินนิฮง] 皇國日本 [โคโกะกุนิปง]	支那 [ฉินนะ]	暹羅 [ฉะมุโระ/ ฉะมุ]	赤土 [เซะกิโตะะ/ คะระะ/โมะโระโกะฉิ] 印毒 [อินโตะะ] 海外 [คะอิงะอิ] 洋夷 [โยอิ]

จากการสำรวจการใช้คำเรียกชื่อประเทศใน *โทะไตโระกุ อิบูกิ* และ *คะอิงะอิอิเด็น* เปรียบเทียบกับเรื่องเล่าต้นแบบ พบว่า ใน *โทะไตโระกุ* ซึ่งเขียนในยุคสมัยที่เก่ากว่า มีการใช้คำเรียกชื่อประเทศญี่ปุ่นคละกันหลายคำ ส่วนใหญ่ใช้ตัวอักษรคันจิ 和國 หรือ 倭國 ซึ่งสามารถอ่านออกเสียงว่า วะโกะกุ หรือยะมะโตะะและมีตัวอักษรคันจิคำว่า 日本 ปะปนอยู่บ้าง (日本 อ่านออกเสียงได้ว่า [ยะมะโตะะ] [นิปง] หรือ [นิฮง] การออกเสียงว่า [นิปง] มักใช้ในกรณีที่เป็นทางการ)

和國 หรือ 倭國 เป็นคำดั้งเดิมที่จีนใช้เรียกรัฐญี่ปุ่นสมัยราชสำนักยะมะโตะะ (ราวคริสต์ศตวรรษที่ 3-6) ส่วนตัวอักษรคันจิคำว่า 日本 ซึ่งเป็นตัวอักษรคันจิที่ใช้เป็นชื่อเรียกประเทศญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการในปัจจุบันนั้น สันนิษฐานว่ามีการกำหนดให้ใช้ตัวอักษรคันจินี้เรียกชื่อประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่ในราวต้นศตวรรษที่ 8 เพื่อใช้ในเอกสารการทูตการติดต่อกับต่างประเทศ แทนคำว่า 倭 (อ่านออกเสียงว่า [วะ] หรือ [ยะมะโตะะ] ซึ่งเป็นคำที่จีนใช้เรียกญี่ปุ่นอย่างมีอคติทางชาติพันธุ์ และเพื่อเป็นการประกาศศักดิ์ศรีของญี่ปุ่นในฐานะเป็น “แดนแห่งอาทิตย์อุทัย” หรือ “แดนแห่งสุริยเทพี” ต่อต่างชาติ (ดูเพิ่มเติมในอะมิโนะ, 2000: 1-32) แสดงถึงอิทธิพลของโลกทัศน์แบบ “โลกประกอบด้วยสามอาณาจักร” และ “จีนเป็นศูนย์กลาง” ยังหลงเหลืออยู่

ในตัวของเรื่อง *อิบูกิ* และ *คะอิงะอิอิเด็น* พบว่ามีการใช้คำว่า 日本 เรียกประเทศญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้นและสม่ำเสมอขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในความเป็นชาติที่เชื่อมโยงกับความหมายของคำว่า 日本 (ดินแดนแห่งอาทิตย์อุทัย) อย่างชัดเจนหนักแน่นมากขึ้น

โดยเฉพาะในอิบุกิ ซึ่งผู้ประพันธ์คือฮิระตะ อะทซุตะเนะเป็นนักชาติศึกษา⁴⁵ คนสำคัญผู้มีอิทธิพลในการประกอบสร้างและเผยแพร่แนวคิด “ญี่ปุ่นเป็นชาติแห่งเทพเจ้าและองค์สมเด็จพระจักรพรรดิ” พบว่ามีการใช้คำว่า 皇国 [โคโทะกุ/โอะกุนิ] (ดินแดนแห่งองค์สมเด็จพระจักรพรรดิ) ซึ่งแสดงแนวคิดจักรพรรดิชาตินิยม (国粹主義/皇国史観) อย่างตอกย้ำ

ส่วนแนวโน้มในการใช้คำเรียกชื่อประเทศจีนที่พบในต้วบทยุคหลังสะท้อนถึงทัศนคติต่อจีนที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน ใน อิบุกิ และคะอิงะอิอิเด็น ไม่พบการใช้คำว่า 中国 [ชูโทะกุ] 中華 [ชูกะ] หรือ 華夏 [คะกะ] ซึ่งเป็นคำที่มีนัยยะแสดงถึงการยอมรับอำนาจของระบบจีนเป็นศูนย์กลางอย่างที่ใช้ในต้วบทต้นแบบ แต่เลียงไปใช้คำอื่นเช่น ใน อิบุกิ ใช้คำว่า 赤懸 [คะระ/เซะกิเก็น/อะระตะ] ซึ่งเป็นคำเรียกชื่อจีนสมัยโบราณก่อนเกิดอุดมการณ์จีนเป็นศูนย์กลางและคำว่า 漢土 [คันโตะ/คะระ] ซึ่งเป็นคำกลางๆ ส่วนใน คะอิงะอิอิเด็น ใช้คำว่า 支那 [ฉินะ] ซึ่งเป็นคำเรียกจีนอย่างมีอคติทางชาติพันธุ์⁴⁶

⁴⁵ ชาติศึกษา (โคะกุะกุ 国学) คือวิสัยทัศน์ใหม่เกี่ยวกับระเบียบของสังคมที่เริ่มปรากฏในคริสต์ศตวรรษที่ 18 นำเสนอคุณค่าใหม่ทางศีลธรรมที่เป็นทางออกสำหรับความวุ่นวายทางสังคมที่ญี่ปุ่นประสบอยู่ในช่วงปลายสมัยโทะกุงะวะ (สุรางค์ศรี, 2551: 35) เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวด้านปัญญาและการศึกษา นำโดยนักวิชาการที่ต้องการฟื้นฟูเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นชาติของญี่ปุ่นก่อนที่วัฒนธรรมจีนจะเข้ามามีอิทธิพลในญี่ปุ่นอย่างมากมาย นักคิดคนสำคัญได้แก่ โมะโตะโอะริ โนะรินะะ 本居宣長 ฮิระตะ อะทซุตะเนะ 平田篤胤 และนักปราชญ์คนอื่น ๆ ในกลุ่มเดียวกันที่มีความเห็นว่าการใช้เหตุผลทางโลกของลัทธิขงจื้อที่นำเข้ามาจากจีน ทำให้ความศรัทธาและความเชื่อถือในลัทธิฉินโต ของประชาชนญี่ปุ่นเสื่อมลง พวกเขาพยายามกระตุ้นส่งเสริมให้ชาวญี่ปุ่นหันกลับไปสนใจศึกษาวรรณกรรมคลาสสิกและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติ นำมาซึ่งการลดทอนอำนาจและความสำคัญของรัฐบาลทหารซึ่งใช้หลักคำสอนลัทธิขงจื้อในการสนับสนุนอำนาจ และหันกลับไปให้ความสำคัญต่อสถาบันจักรพรรดิ ผู้มีความศักดิ์สิทธิ์เพราะสืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้าในตำนานดั้งเดิมของญี่ปุ่น

⁴⁶ ซะโต ซะบุโร (佐藤三郎, 1975: 1-41) สัมภาษณ์ข้อมูลการใช้คำเรียกชื่อประเทศจีนในเอกสารงานเขียนของญี่ปุ่นสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17-20 และสรุปผลการวิเคราะห์ว่า เดิมทีคำที่ชาวญี่ปุ่นใช้เรียกประเทศจีนมีหลากหลาย ตั้งแต่การเรียกด้วยชื่อราชวงศ์ต่างๆ เช่น 唐 [ไท] 宗 [ไซ] 明 [มิน] หรือเรียกด้วยชื่อทั่วไปที่ไม่เกี่ยวกับยุคสมัยเช่น 中国 [ชูโทะกุ] 中華 [ชูกะ] 中土 [ชูโตะ] 夏華 [คะกะ] 支那 [ฉินะ] หรือเรียกด้วยเสียงภาษาญี่ปุ่นกำกับตัวอักษรจีนที่เป็นชื่อราชวงศ์ เช่นเขียนด้วยตัวอักษร 唐 และ 漢 อ่านออกเสียงว่า [คะระ] หรือ [โมะโระโทะมิ] ในจำนวนคำเหล่านี้การใช้คำว่า 中国 [ชูโทะกุ] 中華 [ชูกะ] ถูกโจมตีอย่างรุนแรงจากกลุ่มผู้ยึดมั่นอุดมการณ์ชาตินิยมอย่างเช่น โมะโตะโอะริ โนะรินะะ 本居宣長 นักปราชญ์ผู้นำวิชาการด้านชาติศึกษา ว่าเป็นคำที่สื่อถึงชนชาติในการมองตัวเองเป็นศูนย์กลางของจีน หากชาวญี่ปุ่นใช้คำนี้แสดงว่าขาดสำนึกความเป็นประชาชนพลเมืองของญี่ปุ่น ส่วนคำว่า 支那 [ฉินะ] เริ่มมีใช้ตั้งแต่สมัยโทะกุงะวะแต่ไป

สำหรับคำเรียกสยาม ซึ่งใน *โคโบกิ* และ *ฟูโตะกุงกิ* ซึ่งถูกจัดเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ชั้นปฐมภูมิ บันทึกชื่อเรียกสยามโดยใช้ตัวอักษรคันจิ 暹羅 เป็นการใช้คำเดียวกับเอกสารจีนร่วมสมัย แต่อ่านออกเสียงแบบญี่ปุ่นซึ่งอาจกำกับให้อ่านออกเสียงว่าอะมุโระหรืออะมุ

ความเป็นมาของการใช้คำเรียกชื่อสยามและดินแดนภูมิภาคอุษาคเนย์นั้น จากการศึกษาของคะมิยะ ทะตะตะกะ 神谷忠孝 (Kamiya Tadataka, 1991:49-63) ระบุว่าข้อความกล่าวถึงดินแดนทางใต้ซึ่งรวมถึงอาณาบริเวณแถบประเทศไทยนั้น อาจนับย้อนหลังไปเก่าแก่ที่สุดคือใน *นิฮนโอะกิ* 『日本書紀』 ซึ่งเป็นงานเขียนบันทึกประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นจัดทำขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 8 มีการใช้คำว่า “คนรน” 崑崙 บ่งชี้ดินแดนบริเวณเวียดนามใต้ เขมร ไทย เมียนมาร์ แหลมมาเลเซีย และหมู่เกาะชวาในปัจจุบัน ซึ่งเป็นคำที่นำมาจากเอกสารประวัติศาสตร์ของจีน *คุโตโจะนัมบังเด็น* 『旧唐書南蛮伝』 (945) ต่อมาในวรรณกรรมสมัยเฮอัน 平安(คริสต์ศตวรรษที่ 14-15) มีการกล่าวถึงการนำเข้าสินค้าจาก “นันโย” 南洋[Nanyo] (ทะเลใต้) ผ่านทางจีนซึ่งได้สินค้ามาจากพ่อค้าอาหรับอีกทอด เหล่าเชื้อพระวงศ์และขุนนางใช้สินค้าเหล่านี้ที่มาจากต่างประเทศโดยเรียกรวมกันเป็นคะระ โมะโนะ 唐物(ของจากแดนถัง) แต่ในศตวรรษที่ไม่ได้กล่าวถึงแหล่งผลิตของสินค้าโดยชัดเจน สมัยมุโระมะจิ(1336-1573) และสมัยเอโดะตอนต้น ชาววิวกิวซึ่งทำการค้ากับราชวงศ์หมิงอย่างแพร่หลาย เรียกดินแดนแถบเสียนหลอ(สยาม) ลูซอน(ฟิลิปปินส์) ชวา รวมกันภายใต้ชื่อว่า “นัมบัง” 「南蛮」⁴⁷ ใน *วะเกะอิไฮอัน* 『歴代宝案』 ซึ่งเป็นเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวิวกิวกับบรรดาเมืองในอุษาคเนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอยุธยาในระหว่างปีค.ศ.1425 – 1570 มีการใช้คำว่า “ซามุโระ” 七毛 หรือ

แพร่หลายในสมัยเมจิถึงสิ้นสุดสงครามมหาเอเชียบูรพา แรกเริ่มการใช้คำนี้ได้มีนัยยะแอบแฝง พบว่าเริ่มมีการใช้ด้วยน้ำเสียงแฝงความดูหมิ่นดูแคลน ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะหลังจากจีนเผชิญการคุกคามและได้รับความอับยศอดสูจากการปะทะกับชาติตะวันตกหลายครั้ง จนกระทั่งพ่ายแพ้ในสงครามฝิ่น

⁴⁷ พจนานุกรมโคจิเอ็น 広辞苑 อธิบายว่า 南蛮 [นัมบัง] เดิมเป็นคำที่จีนโบราณใช้เรียกชาวต่างชาติอย่างดูถูกดูหมิ่นว่าเป็นอนารยชน ตามแนวคิดแบบจีนโบราณที่มองประเทศจีนและวัฒนธรรมจีนเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล) ในญี่ปุ่นมีการใช้คำนี้เรียกพื้นที่แถบ สยาม ลูซอน ชวา และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกตอนใต้โดยรวม และยังใช้เรียกคนและสินค้าจากยุโรปที่เข้ามาในญี่ปุ่นโดยผ่านอาณาบริเวณดังกล่าว โดยเฉพาะใช้เรียกชาวโปรตุเกส สเปน แบ่งแยกจากคำที่ใช้เรียกชาวฮอลันดาว่า “โคโม” หรือ “อั้งม้อ” (赤毛 ออกเสียงแบบจีนกลางเป็น “หงเหมา”) ในภาษาจีน (『広辞苑』 第五版、岩波書店、1999.)

“ซุเอนโระ” すえんろ ซึ่งเป็นเสียงอ่านของตัวอักษรคำภาษาจีน“เสียนหลอ” 「暹羅」 เพื่อเรียกประเทศสยามตามคำที่ใช้ในพระราชพงศาวดารราชวงศ์หมิง⁴⁸

ใน *โคโบกิ* และ *ฟูโตะกุงกิ* ซึ่งเป็นตัวบทปฐมภูมินั้น ใช้คำว่า 暹羅 [อะมุโระ/อะมุ] เรียกสยามอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากเป็นบันทึกจากประสบการณ์ตรงของผู้เคยอาศัยอยู่ในสยาม และเป็นการบันทึกเรื่องราวโดยไม่ได้มีเจตจำนงสอดแทรกอุดมการณ์การเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง ในขณะที่โทกุเบซึ่งเป็นเอกสารร่วมสมัยเช่นกัน แต่เนื่องจากลักษณะการเล่าเรื่องค่อนข้างมีการใช้จินตนาการแต่งเติม โดยใช้โวหารพรรณนาประดุษสยามเป็นนครมคร 摩迦陀國 ในชมพูทวีป การเรียกชื่อจึงไม่ตรงตามความจริง แต่สะท้อนมุมมองของผู้เล่าที่มองสยามรวมเป็นส่วนเดียวกับชมพูทวีปดินแดนแห่งพุทธศาสนา

ใน *โตะโตโระกุ* พบว่ายังมีการใช้คำว่า 外夷 [อะอิอิ] ที่หมายถึงอนารยชนใช้เรียกสยามปรากฏอยู่ ส่วนใน *อิบุกิ* และ *คะอิงะอิอิเด็น* สยามถูกเรียกด้วยชื่อสยามเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังถูกจัดเป็นส่วนหนึ่งในแดนชมพูทวีป (หรือ แดนจีน (赤土) เช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ในอุษาคเนย์ และพบว่าเริ่มมีการใช้คำใหม่เช่น 外国 [อะอิโกะกุ] 異国 [อิโกะกุ] 海外 [คะอิงะอิ] ซึ่งเป็นคำใช้เรียกต่างประเทศซึ่งนำมาใช้หลังการเปิดรับวิทยาการตะวันตก แสดงถึงทัศนคติต่อต่างชาติที่ปรับเปลี่ยนไปจากชื่อเรียกตามกรอบแนวคิดจีนเป็นศูนย์กลาง

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการเรียกชื่อประเทศตะวันตกคือ ในขณะที่ตัวบทปฐมภูมิมีการกล่าวถึงชื่อประเทศตะวันตกที่เข้ามาติดต่อกับชายฝั่งอริยทวีปในอุษาคเนย์ เช่นอังกฤษ イギリス [อิอิริชิ] ฮอลันดา 和蘭陀 [โอะรันตะ] และ 南蠻 [นัมบัง] ซึ่งใช้เรียกชาติตะวันตกโดยรวมในการเรียกชื่อเมืองหรือพื้นที่ที่น่าจะเป็นเขตอิทธิพลหรือตกอยู่ใต้อำนาจของประเทศตะวันตกเหล่านั้น โดยที่ไม่ได้มีการจำแนกแยกแยะความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ด้านที่ตั้งในความเป็นจริง (และมีชื่อเมืองหรือชื่อประเทศที่ยังไม่สามารถจำแนกชัดได้ว่าหมายถึงเมืองหรือประเทศอะไรปรากฏอยู่หลายชื่อ) แต่ในเนื้อหาของ *โตะโตโระกุ* และ *อิบุกิ* ตัดทอนส่วนที่กล่าวถึงประเทศเหล่านั้นออกไป ซึ่งอาจตีความได้ว่าเป็นผลมาจากบริบททางยุคสมัยการปิดประเทศและทัศนคติของผู้เล่าเรื่องที่ไม่ได้สนใจให้ความสำคัญแก่ชาติตะวันตก อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ถึงความเปลี่ยนแปลงของโลกทัศน์ดังกล่าวจากตัวบทเรื่อง *คะอิงะอิอิเด็น* ที่เขียนในปี 1850 ซึ่งเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นเริ่มตระหนักถึงการคุกคามของชาติตะวันตก พบว่ามีการใช้คำว่า “อนารยชนตะวันตก” 洋夷 [โยอิ] แสดงถึงการรับรู้

⁴⁸ อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิภาวะ โทชิฮารุ, 2530: 39-40.

เกี่ยวกับโลกตะวันตก และการแบ่งแยกเขตแดนตะวันออก-ตะวันตกตามสภาพภูมิศาสตร์ในความเป็นจริง จากองค์ความรู้ใหม่ที่เริ่มแพร่หลายในช่วงระยะเวลานั้น

(2) การใช้คำสร้อยเสริมความ

คำสร้อยเสริมความในที่นี้หมายถึงคำหรือสำนวนที่ใช้บรรยายลักษณะ เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ความเป็น “ดินแดนแห่งนักรบ” “ดินแดนแห่งเทพเจ้า” และ “ดินแดนแห่งองค์สมเด็จพระจักรพรรดิ” ของญี่ปุ่น ได้แก่คำว่า 武威 [บุอิ] หมายถึง “แสนยานุภาพทางการทหาร” 武名 [บุเมะอิ] หมายถึง “นามแห่งนักรบ” 武勇 [บุยู] หมายถึง “ความกล้าหาญแบบนักรบ” 日本の神徳の冥護 หมายถึง “ด้วยความคุ้มครองของเทพเจ้าแห่งญี่ปุ่น” 我が天皇の国～ หมายถึง “ประเทศแห่งองค์สมเด็จพระจักรพรรดิของเรา” เป็นต้น ถ้อยคำเสริมความเหล่านี้มิได้ปรากฏอยู่เพียงในตัวบทเรื่องเล่าที่นำมาศึกษา แต่เป็นชุดวาทกรรมที่มีการใช้กล่าวถึงอย่างต่อเนื่องแพร่หลายในเอกสารงานเขียนต่างๆ ช่วงปลายสมัยโทะกุงะวะ

四方の従わぬ國々を仁左衛門が討ち平らげ、戦ふ毎に勝つて、實に天竺中を震ひわなゝかせ、日本軍といへば小兒も啼きを止め、瘡も落ちる程に、天竺國々をおぢ畏れさせた程のことござる。實に御國の武名を天竺中に輝かしつけたござる。

[...] นิสะอะมะนปราวปราวอาณาจักรรอบด้านที่ไม่ยอมสวามิภักดิ์ มีชัยทุกครั้งทีรบรา ทำให้ทั่วทั้งชมพูทวีปสะเทือนสะท้าน เมื่อได้ยินชื่อกองทัพญี่ปุ่นแม้แต่เด็กเล็กยังหยุดร้องไห้ แม้แต่คนจับไข้ยังสร้างด้วยความหวาดหวั่นยำเกรง [...] นับว่าเขาได้ฉายรัศมีแผ่แผ่ชื่อเสียงความเป็นนักรบของประเทศเรา ให้กระเดื่องเลื่องลือเป็นที่ยำเกรงไปทั่วชมพูทวีปโดยแท้จริง

(อิบุกิ, 44)

จากการวิเคราะห์พบว่า มีแนวโน้มเด่นชัดในการใช้คำสร้อยเสริมความเพื่อตอกย้ำนำเสนอภาพความเป็น “ดินแดนแห่งนักรบ” ของญี่ปุ่น โดยเฉพาะใน อิบุกิ และคะอิงะอิเด็น ซึ่งเป็นยุคสมัยที่ญี่ปุ่นเริ่มต้นตัวต่อภัยคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตก ผู้ประพันธ์ซึ่งมีแนวคิดโต้แย้งปรัชญาการปกครองแบบขงจื้อ มองว่าการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมความรู้

ด้านอักษรศาสตร์และระบบข้าราชการพลเรือน ละเลยการทหาร เป็นผลให้ประเทศจีนอ่อนแอต้องพ่ายแพ้ต่อชาติตะวันตก

การเน้นอัตลักษณ์ความเป็นชาติแห่งนักรบซึ่งให้ความสำคัญต่อการทหารและการใช้อำนาจในการต่อสู้ปราบปรามนารายชนนี้เอง เป็นประเด็นหลักที่ทำให้แนวคิดชาตินิยมแบบญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางแตกต่างไปจากโลกทัศน์จีนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งชักนำญี่ปุ่นไปสู่การพัฒนาประเทศเป็นมหาอำนาจทางการทหารและกลายเป็นชาติผู้รุกรานในเวลาต่อมา

กล่าวโดยสรุปได้ว่าในตัวบทเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะสามเรื่องที่เกิดขึ้นในยุคหลัง มีการใช้กลวิธีการประพันธ์เพื่อนำเสนอชุดของความคิดที่แตกต่างไปจากเรื่องเล่าต้นแบบ สะท้อนแนวคิดชาตินิยมที่ก่อตัวในหมู่ปัญญาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักชาติศึกษา ตลอดจนชามูไรต่างแคว้นที่ต่อต้านรัฐบาล ผู้ประพันธ์ซึ่งเป็นปัญญาชนผู้นำทางความคิด ใช้เรื่องเล่าเป็นเครื่องมือในการประกอบสร้างและชักจูงผู้อ่านให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็น “ญี่ปุ่น” ที่เป็นเลิศเหนือ “คนอื่น” กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในความเป็นชาติอันเป็นองค์รวมโดยมีสถาบันจักรพรรดิเป็นศูนย์กลาง เพื่อล้มล้างระบบโทะกุงะวะที่ยึดครองอำนาจเหนือประเทศญี่ปุ่นมานานกว่าสองร้อยปี และเพื่อต่อต้านอิทธิพลของลัทธิล่าอาณานิคมโดยชาติมหาอำนาจตะวันตกซึ่งกำลังคุกคามเข้ามา

ถึงแม้ญี่ปุ่นในสมัยโทะกุงะวะจะยังไม่ได้มีรูปแบบเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ตามคำนิยามของแนวคิดปรัชญาการเมืองบางสำนัก แต่ผลจากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องเล่าต้นแบบกับเรื่องเล่าที่ผลิตซ้ำในภายหลัง พบว่าเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะที่ผลิตซ้ำในภายหลัง สอดแทรกด้วยวาทกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการก่อตัวของจิตสำนึกความเป็นชาติและอัตลักษณ์ “ความเป็นญี่ปุ่น” ตามแนวคิดชาตินิยมแบบญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นในช่วงปลายสมัยโทะกุงะวะ ดังจะเห็นได้จากความเปลี่ยนแปลงในการนำเสนอภาพอัตลักษณ์ญี่ปุ่น ซึ่งจากเดิมในเรื่องเล่าต้นแบบอ้างอิงกับโลกทัศน์แบบอารยธรรมจีนเป็นศูนย์กลาง ใช้มาตรฐานความเจริญแบบจีนเป็นปัจจัยในการแบ่งแยกความแตกต่างและยืนยันความเหนือกว่าของญี่ปุ่นในฐานะประเทศอารยะต่ออารยชนแดนสยาม พบว่ามีการปรับเปลี่ยนไปสู่การอ้างอิงกับแนวคิดชาตินิยมอันมีสถาบันจักรพรรดิและอารยธรรมญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลาง ลดระดับความสำคัญหรือตัดทอนบทบาทของอารยธรรมจีนออกไป และประกอบสร้างอัตลักษณ์ “ความเป็นญี่ปุ่น” ที่แตกต่างดีเลิศเหนือกว่าชนชาติอื่น ๆ ด้วยบรรทัดฐานของญี่ปุ่นเอง การนำเสนอภาพแทนความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-ไทยในลักษณะเป็นขั้วตรงข้ามระหว่าง “อารยะ” กับ “อนารยะ” ไม่เพียงสะท้อนถึงความปรารถนาในการจัดลำดับทางชาติพันธุ์ของญี่ปุ่นให้อยู่เหนือไทย แต่ยังรวมถึงการต่อต้านโต้แย้งอิทธิพลครอบงำของจีนที่ฝังรากอยู่ใน

สังคมญี่ปุ่นเองด้วย หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าภาพความสำเร็จและอำนาจของยะมะตะเหนื่อแดนสยาม คือภาพสะท้อนแทนความปรารถนาของญี่ปุ่นที่ต้องการเป็นชาติมหาอำนาจเหนือชาติพันธุ์อื่นๆ ในเอเชียนั่นเอง

บทที่ 3

เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะกับการประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นสมัยใหม่และ ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยภายใต้กรอบวาทกรรมการขยายดินแดน

ในบทนี้ศึกษาเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะที่ถูกนำมาตีพิมพ์และปลุกกระแสความสนใจในหมู่นักประพันธ์วรรณกรรมและผู้อ่านชาวญี่ปุ่นนับตั้งแต่ญี่ปุ่นยกเลิกระบอบเมจิและเริ่มมีการติดต่อสัมพันธ์กับต่างชาติอีกครั้งปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 (ตั้งแต่สมัยปฏิรูปเมจิ ค.ศ. 1868 จนถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ค.ศ. 1945) ภายใต้บริบทการพัฒนาประเทศสู่ความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก และความเป็นมหาอำนาจจักรวรรดินิยมทางการทหาร

ในช่วงระยะดังกล่าวนี้มีการผลิตซ้ำเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยได้สำรวจด้วยบทดังกล่าวทั้งหมดเท่าที่ค้นหาต้นฉบับได้โดยภาพรวม แต่ในการวิเคราะห์จะยกตัวอย่างจากตัวอย่างเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะเรื่องหลักๆ ดังนี้

1. โมะริ เทะอิจิโร 森貞次郎. วีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของยะมะตะ นะงะมะซะในสยาม 『山田長政暹羅偉蹟』 1887
2. ซะโต จิโรกิชิ 佐藤治郎吉. ยะมะตะ นะงะมะซะ 『山田長政』 1891
3. เซะกิกุชิ ทะกะมะซะ 関口忠正. ยะมะตะ นะงะมะซะ 『山田長政』 1892
4. โมะริ อุโงะ 森烏城. ยะมะตะ นะงะมะซะ 『山田長政』 1898
5. ชิโทกุวะ เระอิซุอิ 遅塚麗水. ยะมะตะ นะงะมะซะ 『山田長政』 1899
6. โอมะชิ เคะอิเงะโทกุ 大町桂月. ยะมะตะ นะงะมะซะ 『山田長政』 1918, 1919
7. โอะซะระกิ จิโร 大仏次郎. โอะอิน ชาวญี่ปุ่น 『日本人オイン』 1932
8. อะชิมะ เคะอิ 芦間圭. ไจรัสลัดน้อยวะโกกับยะมะตะ นะงะมะซะ 『少年倭寇と長政』 1934
9. ทังโนะดะ คิคุโอะ 角田喜久雄. ยะมะตะ นะงะมะซะ 『山田長政』 1940
10. อิเกะดะ โนะบุมะซะ 池田宣政. ผู้บุกเบิกของญี่ปุ่นด้านนันทนาการ ยะมะตะ นะงะมะซะ 『南進日本の先駆者 山田長政』 1941
11. ชิเบะ โคมุโตะ 千葉省三. ยะมะตะ นะงะมะซะวีรบุรุษแดนใต้ 『山田長政: 南の英雄』 1942
12. ซะโต ฮะรุโอะ 佐藤春夫. ชีวิตของยะมะตะ นะงะมะซะ นกที่มุ่งสู่ทิศใต้ 『山田長政の一生 南の鵬』 .1943 (ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร 『週刊小国民』 พค.-ธค.1942)

3.1 เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะกับการประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นสมัยใหม่

เรื่องราวของยะมะตะ นะงะมะซะมักถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงเป็นตัวแทนของความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย และเป็นที่ยึดมั่นกันทั่วไปในด้านบทบาทเป็นเครื่องมือสนับสนุนอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐในการขยายดินแดนสู่ทางทิศใต้สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ก่อนที่เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะจะถูกนำมาปลุกปั่นจนโด่งดังเป็นวีรบุรุษทางการเมืองนั้น ในช่วงต้นสมัยเมจิ (1868-1912) เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะเคยมีบทบาทเป็นเครื่องมือในการประกอบสร้างและปลุกฝังอัตลักษณ์ความเป็นชาติและความเป็นคนญี่ปุ่นที่พึงประสงค์ในยุคสมัยใหม่ โดยปัญญาชนผู้นำทางความคิดและนโยบายภาครัฐ

3.1.1 ญี่ปุ่นกับการพัฒนาสู่ความเป็นอารยะ 「文明開化」 [บุเมะอิเคะอิเกะ]

หลังจากญี่ปุ่นถูกสหรัฐอเมริกาบุกเรือมาคุกคามให้ยกเลิกนโยบายปิดประเทศ และเปิดเมืองท่าทำการค้าขายในปีค.ศ.1854 จากนั้นถูกบีบบังคับให้ทำสนธิสัญญาไม่เป็นธรรมกับอเมริกาและตะวันตกชาติอื่นๆตามมามากมาย เหตุการณ์นี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่เชื่อมโยงไปสู่การล้มล้างรัฐบาลทหารที่ปกครองโดยตระกูลโทกุงะวะ และฟื้นฟูการปกครองโดยระบบจักรพรรดิในปีค.ศ.1868 อันเป็นจุดเริ่มต้นของสมัยเมจิซึ่งเป็นยุคสมัยแห่งการสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่ที่เจริญทันสมัยทัดเทียมตะวันตก รัฐบาลเมจิได้เร่งดำเนินการปฏิรูปพัฒนาประเทศอย่างเร่งด่วนในทุกๆด้าน ส่งคนจำนวนมากไปดูงานศึกษาเล่าเรียนในยุโรปและอเมริกาเพื่อนำความรู้กลับมาพัฒนาประเทศ ไม่เพียงความเจริญทางด้านวัตถุเช่นระบบสาธารณูปโภค การคมนาคม แต่รวมทั้งด้านความคิดเช่นระบบการศึกษา ระบบกฎหมาย การปกครอง ตลอดจนด้านวัฒนธรรมเช่นวรรณคดี ศิลปะ ดนตรี วัฒนธรรมการกินอยู่และการแต่งกาย ภายใต้นโยบายสำคัญที่ปรากฏในรูปคำขวัญคือ “พัฒนาสู่ความเป็นอารยะ” 「文明開化」 [บุเมะอิเคะอิเกะ]⁴⁹ “ส่งเสริมการค้าอุตสาหกรรม” 「殖産興業」 [โอะกะซังไคเงียว] “ชาติมั่งคั่งทหารเข้มแข็ง” 「富国強兵」 [ฟูโกะกุ

⁴⁹ คำว่า “บุเมะอิ” 文明 เป็นคำที่ฟูกุสะวะ ยูกิชิ 福沢諭吉 (1835-1901) แปลมาจากคำว่า civilization โดยใช้เป็นครั้งแรกในหนังสือของเขาชื่อ *ปริทรรศน์ทฤษฎีอารยธรรม* 『文明論之概略』 (1875) แต่คำว่าบุเมะอิ คะอิเกะ 文明開化 (มักถูกแปลกลับเป็นภาษาอังกฤษว่า civilization and enlightenment) ใช้ในความหมายกว้างและมีหลายนัยยะ เช่นหมายถึงการเปิดรับอารยธรรมและพัฒนาประเทศ ให้เจริญทันสมัยตามแบบตะวันตก ปรากฏการณ์ทางสังคมที่ “เหนือ” รับวัฒนธรรมกลืนอายุตะวันตกเข้ามาใช้ในวิถีชีวิตประจำวันทุกๆด้าน ไม่ว่าจะด้านอาหารการกิน เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ฯลฯ ตลอดจนการดัดแปลงวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้เข้ากับวัฒนธรรมตะวันตกที่นำมาใช้เป็นแบบอย่าง

เคียวเฮะอิจิ] โดยมีปัญญาชนกลุ่มหัวก้าวหน้าที่เห็นด้วยกับการรับอารยธรรมตะวันตกมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำความคิดและนำองค์ความรู้ ศิลปวิทยาการต่างๆ จากตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในประเทศ กลุ่มปัญญาชนเหล่านี้ตระหนักว่าศูนย์กลางของอารยธรรมและอำนาจในระบบโลกใหม่อยู่ที่ชาติมหาอำนาจตะวันตก ในขณะที่จีนภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิงไร้การพัฒนา แต่ความตกต่ำเสื่อมถอย ญี่ปุ่นสมัยใหม่จึงเลือกที่จะเรียนรู้และมุ่งพัฒนาสู่ “ความเป็นอารยะ” หรือความเจริญทันสมัยตามแบบตะวันตก เพื่อสร้างชาติให้มั่นคงเป็นปึกแผ่น รอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจเจ้าอาณานิคม ปัญญาชนกลุ่มที่มีบทบาทและอิทธิพลทางความคิดอย่างมากในช่วงต้นสมัยเมจิคือกลุ่มที่เรียกว่า “เมะอิโระกุณะ” 明六社 (สมาคมเมจิปีที่ 6) ริเริ่มก่อตั้งโดยโมะริ อะริโนะริ 森有礼 (1847-1889) รัฐมนตรีศึกษาธิการคนแรกของญี่ปุ่น สมาชิกคนสำคัญของกลุ่มคือฟูกุสะวะ ยูกิชิ 福沢諭吉 (1835-1901) ปราชญ์เมธีผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยเคโอซึ่งสร้างสรรค์ผลงานทั้งเขียนการแปลจำนวนมาก แนวคิดของเขามีอิทธิพลสำคัญต่อนโยบายต่างๆ ของรัฐบาลเมจิและสังคมญี่ปุ่นสมัยนั้น

ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศอย่างรวดเร็วด้วยระยะเวลาเพียงสองทศวรรษของรัชสมัยเมจิ สามารถนำประเทศไปสู่ความเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและการทหาร ถึงขั้นมีชัยในการรบกับประเทศที่เคยเป็นมหาอำนาจยิ่งใหญ่มาก่อนอย่างจีนในปี ค.ศ. 1895 และกับรัสเซียในปี ค.ศ. 1905 ความภาคภูมิใจในการก้าวขึ้นสู่เป็นอารยประเทศของญี่ปุ่นและทัศนะในการมองศูนย์กลางของอารยธรรมและอำนาจในระบบโลกใหม่เคลื่อนย้ายจากจากจีนไปสู่ตะวันตก ปรากฏชัดแตรกอยู่ในตัวบทเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะที่ผลิตในช่วงเวลานี้อย่างชัดเจน

一日長政國王の官人の懲に應して入朝し。内廷に於て日本文明の状を説き。大ひに王の寵遇する所となる。己にして國王長政をして日本町の牛耳を取らしめ。又食邑を蕃國の内賜ひ。師傅となし。□夸亞仁左衛門と稱す。(□夸亞とは日本の國守といふ義)

วันหนึ่ง นะงะมะซะได้รับเชิญเข้าไปในราชวัง บอกเล่าถึงเรื่องราวอารยธรรมความเจริญของญี่ปุ่นจึงเป็นที่โปรดปรานของพระมหากษัตริย์ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าผู้ควบคุมดูแลหมู่บ้านญี่ปุ่น อีกทั้งได้รับพระราชทานศักดินาให้ครองที่ดินในเขตประเทศราช ได้เป็นพระราชครูที่ปรึกษาของพระองค์ มีราชทินนามว่าออกญานิสะเอะมอน (ตำแหน่งออกญาเทียบเท่ากับเจ้าผู้ครองเมืองในญี่ปุ่น) [...]

(ชะโต จิโรกิชิ, 1891: 77)

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ เห็นได้ถึงการตัดทอน เปลี่ยนแปลงข้อความที่ใช้ในการบรรยาย ความสามารถของตัวละครยะมะดะ นะงะมะชะ (หรือนิสะเอะมน) เลิกการอ้างอิงบรรทัดฐานความรู้หรืออารยธรรมจีน เปลี่ยนมาเป็นวาทกรรมการพัฒนาของญี่ปุ่นเอง หรืออย่างเช่นในเรื่อง ลูกผู้ชายแห่งท้องทะเล ยะมะดะนะงะมะชะ 『海国男子山田長政』 (1898) ของโมะริ อุโจ ผู้เขียนได้สอดแทรกแนวคิดให้ยะมะดะ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาราชการในพระเจ้าแผ่นดินสยาม ทูลถวายคำแนะนำให้ทรงใช้นโยบาย “ชาติมั่งคั่งกองทัพแข็งแกร่ง” 「富国強兵」 ซึ่งเป็นการแสดงถึงวิสัยทัศน์อันสูงส่งยาวไกลของยะมะดะ (โมริ, 1898: 19) เป็นต้น

3.1.2 เรื่องเล่ายะมะดะ นะงะมะชะ กับกระแสนิยมวาทกรรม “การก่อร่างสร้างตัว” 「立身出世」 [ริฉินฉินชชะ]

ในช่วงยุคสมัยของการสร้างชาติ นอกเหนือจากการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญทันสมัย รัฐบาลยังมีภารกิจสำคัญในการกำหนดนิยามตัวตนของชาติให้มีตำแหน่งแห่งที่ชัดเจน เพื่อยืนยันความเป็นเอกราชอธิปไตยเหนือผืนแผ่นดินเกาะญี่ปุ่น ซึ่งรัฐบาลเมจิได้ดำเนินการประกอบสร้างและปลูกฝังอัตลักษณ์ความเป็นชาติ ผ่านกระบวนการขัดเกลาโดยกลไกต่างๆ ทางสังคม เช่นด้านการศึกษาผ่านหลักสูตรและแบบเรียน การใช้ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการนำตำนาน เรื่องเล่าต่างๆ มากมายมาใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด ปลูกฝัง สร้างจิตสำนึกร่วมความเป็นชาติอันมีเอกภาพในหมู่พลชนที่ผูกพันเชื่อมโยงด้วยถิ่นกำเนิดและด้วยสายเลือดเป็นหนึ่งเดียวกัน ตัวอย่างสำคัญคือตำนานเทพ โคะจิกิ 『古事記』⁵⁰ และนิฮนโอะกิ 『日本書紀』⁵¹ ที่ถูกนำมาฟื้นฟูเผยแพร่ตั้งแต่ปลายสมัยโทะกุงะวะ โดยปัญญาชนกลุ่มชาติศึกษา⁵² ตำนานเทพและพงศาวดารเหล่านี้เป็น “ชีวประวัติแห่งชาติ” มีบทบาทในการสนับสนุนอำนาจความชอบธรรมของจักรพรรดิในการปกครองประเทศญี่ปุ่น และกำหนดอัตลักษณ์ชนชาติญี่ปุ่นให้แตกต่างไปจากชาติพันธุ์อื่นๆ เพราะเป็น “ดินแดนแห่งเทพเจ้า” 「神国」 [เม็งโกะกุ] และ

⁵⁰ หนังสือตำนานประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่น เรียบเรียงเสร็จในปี ค.ศ. 712 บันทึกเรื่องราวตั้งแต่สมัยเทพเจ้าสร้างประเทศจนถึงสมัยจักรพรรดิรุ่นที่ 33

⁵¹ พงศาวดารที่เป็นทางการฉบับแรกของญี่ปุ่น เรียบเรียงเสร็จในปี 720 บันทึกเหตุการณ์ตั้งแต่ยุคสมัยเทพเจ้าสร้างประเทศจนถึงสมัยจักรพรรดิรุ่นที่ 41

⁵² คำอธิบายในเชิงอรรถหน้า 39

ปกครองด้วย “องค์จักรพรรดิซึ่งสืบเชื้อสายต่อเนื่องโดยตรงมาจากเทพเจ้าโดยไม่เคยขาดสาย” 「万世一系」 [บันเซอิอิเกะอิ] อีกทางหนึ่ง เรื่องอ่านประเทืองปัญญาแนวชีวิตประวัติบุคคลสำคัญที่นิยมอ่านกันแพร่หลายทั่วไปในสังคมสมัยนั้น ก็มีบทบาทช่วยสนับสนุนการประกอบสร้างและปลูกฝังภาพอัตลักษณ์คนญี่ปุ่นที่พึงประสงค์ในหมู่มวลชน คะอิโงะ โทะกิโอะมิ 海後宗臣 ได้สรุปเกี่ยวกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของญี่ปุ่นในระยะแรกเริ่มไว้ว่านำเอารูปแบบและแนวคิดมาจากตะวันตก ระบบการศึกษาเกะกุเซอิ 学制 ที่ประกาศใช้ในปี.ศ.1872 มีวัตถุประสงค์คือมุ่งสร้างเสริมปัญญาแบบภูมิธรรมและเสรีนิยม จัดสร้างโรงเรียนเพื่อให้การศึกษาประชาชนให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพ เน้นว่า “ความรู้คือทุนทรัพย์ในการก่อร่างสร้างตัว” ยกเลิกระบบการศึกษาแบบเก่าที่ศึกษาความรู้อักษรศาสตร์จากตำราเอกสารจีน เปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับการศึกษาโดยทั่วถึง ไม่แบ่งแยกชนชั้นหรือเพศภาวะ (Kaigo Tokiomi, 1999: 27) ผลจากการปฏิรูประบบการศึกษาและการปลดปล่อยจากระบบชนชั้นพันธุนาการทางสังคมที่เคยกดทับปัจเจกบุคคล ทำให้คนยุคใหม่สมัยเมจิมีความใฝ่ฝันในการต่อสู้เพื่อยกระดับฐานะตนเองในสังคม เกิดเป็นกระแสนิยม “การก่อร่างสร้างตัว” 「立身出世」 [ริฉิมินชูเซะ] ซึ่งหนังสือเรื่องอ่านชีวิตประวัติบุคคลสำคัญที่แพร่หลายต้นสมัยเมจินี้ มีเนื้อหาส่งเสริมแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การสร้างคนสร้างชาติที่ปัญญาชนผู้นำทางความคิดและรัฐบาลต้องการชี้นำ

ระยะแรกนั้น บรรดาปัญญาชนสมัยเมจิซึ่งต้องการให้ความรู้สร้างแสงสว่างทางปัญญาแก่ประชาชนได้แปลและเขียนหนังสือเพื่อแนะนำเรื่องราวเกี่ยวกับตะวันตกตลอดจนชีวิตประวัติหรือผลงานของบุคคลสำคัญชาวต่างชาติออกตีพิมพ์เผยแพร่เป็นจำนวนมาก ขณะนั้นยังไม่มี การแบ่งแยกหนังสือเรียนกับหนังสืออ่านทั่วไป จึงมีการนำหนังสืออ่านประเทืองปัญญาเหล่านี้ซึ่งเป็นที่นิยมเช่น หนังสือแปลเรื่อง *ตำนานสร้างตัวของประเทศตะวันตก* 『西国立志編』 (1875)⁵³ งานเขียนของฟูกุสะวะ ยูกิชิ 福沢諭吉 เรื่อง*ความสำคัญของการศึกษา* 『学門のすゝめ』 (1872-1876) และ *สถานการณ์โลกตะวันตก* 『西洋事情』 (1866-1870) ไปใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียน ในทางกลับกันแบบเรียนก็มีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมสติปัญญาแก่ประชาชนทั่วไปด้วย (海後, 1999: 37-38)

จากนั้นมีการผลิตงานแนวเดียวกันโดยนำเอาชีวิตประวัติของคนญี่ปุ่นในหลากหลายวงการ ไม่ว่าจะเป็นจักรพรรดิ นักรบ พ่อค้าหรือสามัญชน หยิบยกมาเป็นแบบอย่าง เป็นกำลังใจ

⁵³ นะกะมูระ มะซะนะโอะ 中村正直 แปลจาก *Self-Help* (1859) ของ Samuel Smiles

กระตุ้นให้ประชาชนมีจิตสำนึกพึ่งพาตัวเอง มุ่งมั่นสร้างฐานะ ร่วมกันเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรือง เรื่องเล่าชีวิตประวัติบุคคลเหล่านี้ยังถูกนำมาใช้ในการสอนศีลธรรม จริยธรรมทั้งในหนังสืออ่านสำหรับเยาวชนและใช้เป็นแบบเรียนอย่างแพร่หลายในช่วงทศวรรษที่สองถึงสามของสมัยเมจิ (ช่วงปลายทศวรรษ 1880 – ปลายทศวรรษ 1900) คตินิยมหรือหลักคุณธรรมคำสอนที่ถ่ายทอดผ่านเรื่องราวเหล่านี้มีความหลากหลาย บางเรื่องเป็นตัวอย่างของความขยันหมั่นเพียร บางเรื่องเป็นตัวอย่างของความซื่อสัตย์ บางเรื่องเป็นตัวอย่างของประโยชน์ของการศึกษา ฯลฯ เรื่องที่รู้จักกันดีได้แก่ ชีวิตประวัติของนิโนะมิยะ คินจิโร 二宮金次郎 ผู้เป็นแบบอย่างชาวนาในอุดมคติ ชีวิตประวัติอิโอะบะระ ทะซุเกะ 塩原多 แบบอย่างพ่อค้าในอุดมคติ เป็นต้น และภายหลังเมื่อสังคมถูกครอบงำด้วยบรรยากาศทางการเมืองแนวชาตินิยมทหารนิยม พบว่ามีการนำเรื่องชีวิตประวัตินักรบ ชุนศึก ผู้ประกอบวีรกรรม อุทิศตนเสียสละเพื่อชาติ มาเป็นตัวอย่างเพิ่มมากขึ้น

เรื่องราวของยะมะตะ นะงะมะซะเป็นหนึ่งในตำนานที่ถูกนำมาเรียบเรียงเผยแพร่ในฐานะเป็นแบบอย่างของคนญี่ปุ่นที่ประสบความสำเร็จในต่างแดน ดังที่อิระตะ อะทซุตะนะ 平田篤胤 (1176-1843) นักชาติศึกษาผู้มีอิทธิพลทางความคิดอย่างสูงปลายสมัยโทะกุงะวะ ได้กล่าวไว้เป็นคติสอนใจสรุปท้ายเรื่องเล่ายะมะตะของเขาว่า เรื่องราวของยะมะตะ “สมควรยึดเป็นแบบอย่างสำหรับคนที่มีจิตวิญญาณญี่ปุ่นอันยิ่งใหญ่ในยามที่จะเดินทางไปต่างประเทศ” 「大日本魂ノ人ノ外國ニ渡リタル時ノ手本トモスベキ事デム」 (อิบุกิ, 1813: 48) ลักษณะการผลิตงานมีหลากหลายรูปแบบทั้งเป็นหนังสือเล่มเดี่ยว เป็นตอนหนึ่งในหนังสือรวมชีวิตประวัติบุคคลสำคัญทั้งของญี่ปุ่นและทั่วโลก เป็นตอนหนึ่งในหนังสือรวมบันทึกวีรกรรมการเดินทางผจญภัยในต่างแดน ตลอดจนลงตีพิมพ์เป็นตอนต่อเนื่องในนิตยสารที่ออกตามวาระและยังเป็นที่ยังชีพแพร่หลายมากขึ้นเมื่อถูกนำไปใช้เป็นแบบเรียน เท่าที่ตรวจสอบได้ในปัจจุบันนี้พบว่ามีเรื่องเล่ายะมะตะนะงะ มะซะปรากฏในหนังสือแบบเรียนที่เป็นสิ่งพิมพ์ตั้งแต่ปีเมจิที่ 9 (ค.ศ. 1876) แต่สันนิษฐานได้ว่าตั้งแต่ปลายสมัยโทะกุงะวะก็น่าจะมีการนำเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะในลักษณะเป็นต้นฉบับตัวเขียนคัดลอกสำเนาใช้ประกอบในการเรียนการสอนตามโรงเรียนเอกชนแบบดั้งเดิมที่เรียกว่าเทะระโกะยะ 「寺小屋」 มาก่อนแล้ว

เมื่อสำรวจตัวบทวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะที่ผลิตในสมัยเมจิ พบว่าส่วนใหญ่ นำต้นแบบมาจากเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะสมัยปลายโทะกุงะวะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง

อูปกิ ของฮิระตะ อะทซุตะเนะ⁵⁴ โดยทั่วไปเป็นการนำมาสรุปเรียบเรียงเขียนใหม่ด้วยสำนวนภาษา และอักขระวิธีที่อ่านเข้าใจง่ายขึ้น และยังคงโครงเรื่องเดิมซึ่งแก่นเรื่องเน้นการสรรเสริญวีรกรรมของยะมะตะในฐานะวีรบุรุษนักรบผู้สร้างชื่อเสียงเผยแพร่แสนยานุภาพของมหาอาณาจักรญี่ปุ่นในต่างแดน อย่างไรก็ตามเนื่องจากสี่ทศวรรษของสมัยเมจิเป็นช่วงเวลาของความเปลี่ยนแปลงที่สังคมญี่ปุ่นมีพลวัตเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง ภาพอัตลักษณ์ญี่ปุ่นในเรื่องเล่าเหล่านี้จึงมีแง่มุมที่เปลี่ยนแปลงเกี่ยวพันกับวาทกรรมความคิดในแต่ละช่วงเวลา สำหรับเรื่องเล่ายะมะตะในช่วงต้นสมัยเมจิกว่าได้ว่าแทบทุกเรื่องต้องเริ่มต้นด้วยการสรรเสริญยะมะตะ นะงะมะซะเป็นผู้ “มีปณิธานยิ่งใหญ่” 「大志アリ」 ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนกระแสนิยมแก่นเรื่อง “การก่อร่างสร้างตัว” ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

3.1.3 การประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นที่พึงประสงค์ ใน *วีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของยะมะตะ นะงะมะซะ* ในสยาม

วีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของยะมะตะ นะงะมะซะ ในสยาม (1887) 『山田長政暹羅偉蹟』 [ยะมะตะ นะงะมะซะ ฌะมุโระอิเซะกิ] (จากนี้ไปจะเรียกอย่างย่อว่า “*วีรกรรมอันยิ่งใหญ่*”) เป็นนิยายอิงประวัติศาสตร์เขียนโดย โมะริ เทะอิจิโร 森貞次郎 (1864-1942) นักอักษรศาสตร์ผู้มีผลงานด้านการบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ สารานุกรม เป็นสมาชิกชมรมกวีไฮกุ “เสียงแห่งฤดูใบไม้ร่วง” 秋の声[อะกิโนะโคะเอะ] และเป็นบรรณาธิการวารสารของชมรม ผู้เขียนกล่าวออกตัวไว้ในคำนำของเรื่องว่าตนไม่ชำนาญด้านการเขียนนิยาย แต่แรงบันดาลใจที่ทำให้ผลิตงานเขียนชิ้นนี้เพราะเห็นว่า “เรื่องราวประวัติศาสตร์ชีวิตของยะมะตะ นะงะมะซะ ผู้เดินทางไปต่างแดนไกลโพ้นในสมัยที่ประเทศของเราทำการติดต่อค้าขายกับต่างชาติอย่างอิสระเสรี” และ “ได้ประกอบวีรกรรมความชอบ” “จนได้เป็นถึงกษัตริย์สยาม” นั้นเป็นเรื่องที่สนุกแปลกประหลาดน่าสนใจมาก

บริบททางสังคมในยุคสมัยของการสร้างงานคือช่วงทศวรรษที่สองของเมจินั้นเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านแนวคิดต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายด้านการศึกษาซึ่งมีผลอย่างมากต่อการประกอบสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติของญี่ปุ่น คือการยกเลิกแนวคิดเสรีนิยม

⁵⁴ ยะโนะ โทรุ 矢野暢 ระบุว่าฮิระตะเป็นผู้ทำให้เรื่องราวของยะมะตะ นะงะมะซะ โด่งดังได้รับความสนใจในฐานะเป็นวีรบุรุษผู้เป็น “แบบอย่างของคนญี่ปุ่นที่เดินทางไปเผชิญโชคในต่างประเทศ” 「海外雄飛のモデル」 (矢野, 1991: 68)

ประโยชน์นิยมแบบตะวันตก ย้อนกลับไปสู่การปลูกฝังคุณธรรมตามชนบจริยธรรมลัทธิขงจื้อ⁵⁵ อีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานคือการก่อตัวของแนวคิดการแผ่ขยายตัวสู่ทางใต้ที่เรียกว่า “นัณฉินรอน” 南進論 หรือ “นัณฉินนิยม”⁵⁶ ซึ่งส่งเสริมให้คนญี่ปุ่นอพยพออกไปตั้งถิ่นฐาน ทำมาหากินในต่างประเทศ เนื่องจากผลผลิตและทรัพยากรภายในประเทศไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงดูประชากรและพัฒนาประเทศให้มั่งคั่งรุ่งเรืองอย่างยั่งยืนสืบเนื่อง เรื่องเล่ายะมะดะที่แพร่หลายในช่วงต้นสมัยเมจิ จึงมีบทบาทในอีกแง่มุมหนึ่งคือไม่เพียงจะตอบสนองความต้องการวีรบุรุษสำหรับผู้คนยุคสร้างชาติที่ต้องการแบบอย่างกำลังใจในการต่อสู้ชีวิต อีกทางหนึ่งคือเป็นพื้นที่เปิดกว้างสำหรับสามัญชนคนไร้พื้นที่ทำมาหากินหรือด้อยโอกาสที่จะยกระดับฐานะในสังคมญี่ปุ่น ได้

⁵⁵ คะอิโงะ โทะกิโอะมิได้อธิบายไว้โดยสรุปได้ว่า ทศวรรษที่สองของสมัยเมจิเป็นช่วงเปลี่ยนผันของวิถีชีวิตและแนวคิดในหมู่ประชาชน ภายใต้อำนาจการรวมประเทศเป็นปึกแผ่นได้แล้วในระดับหนึ่ง แนวคิดและกิจกรรมส่งเสริมสิทธิเสรีภาพของประชาชนเฟื่องฟู ขณะเดียวกันเกิดกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ต่อต้านการรับอารยธรรมตะวันตก เรียกร้องให้ฟื้นฟูชนบจริยธรรมอันดั้งเดิมของญี่ปุ่น การเปลี่ยนแปลงนโยบายการศึกษาที่เกิดขึ้นในระยะนี้เช่นกัน สังคมเริ่มตั้งข้อวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดนิยมตะวันตกและกระแสการพัฒนาตามแบบอารยธรรมตะวันตกที่ดำเนินสืบเนื่องมาตั้งแต่เริ่มการปฏิรูปเมจิ หันกลับไปสู่อุดมการณ์จักรพรรดิชาตินิยมที่มีพื้นฐานมาจากลัทธิขงจื้อ สิ่งที่เป็นดัชนีบ่งชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงนโยบายในครั้งนี้คือ **พระราชดำริว่าด้วยเรื่องการศึกษา 教学聖旨** ซึ่งประกาศใช้ในปีเมจิที่ 12 (ค.ศ. 1879) มีใจความสำคัญสรุปได้ว่า “วัตถุประสงค์หลักที่เป็นจิตวิญญาณพื้นฐานของการศึกษาของประเทศเรา คือการปลูกฝังจิตสำนึกคุณธรรมด้านความเมตตาการุณย์ ผดุงความเป็นธรรม จงรักภักดี กตัญญูต่เวที เพราะนับตั้งแต่การปฏิรูปเมจิ ได้ให้ความสำคัญกับความรู้วิทยาการตะวันตก มุ่งพัฒนาสู่ความเป็นอารยะ 文明開化 มากเกินไป จนเกิดปัญหาความบกพร่องด้านศีลธรรมจริยธรรมและจารีตประเพณี” (海後, 1999: 53-59) จิตสำนึกคุณธรรมดังกล่าวประกอบด้วยสี่ตัวอักษร 仁 [ฉิง] 義 [กิ] 忠 [ชู] 孝 [โค] ที่คัดเลือกหยิบยกมาจากคุณธรรม 8 ประการของขงจื้อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่เน้นย้ำคือคุณธรรมด้านความจงรักภักดี (忠) และกตัญญูต่เวที (孝) ซึ่งเป็นชนบจริยธรรมที่กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม สนับสนุนอำนาจของชนชั้นปกครองตั้งแต่สมัยก่อน

⁵⁶ พจนานุกรม โคจิเอ็น 広辞苑 ให้คำนิยามไว้ว่าหมายถึง “แนวคิดและหรือนโยบายการแผ่ขยายสู่ดินแดนทางใต้ เช่นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกตอนใต้ ซึ่งแพร่หลายในสมัยเมจิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปฏิบัติการทางทหาร เช่นการส่งกองทัพเข้าไปยึดครองดินแดนอาณานิคมของฝรั่งเศสในอินโดจีนตอนเหนือและตอนใต้ในปีค.ศ. 1940-1941 เพื่อให้ได้มาซึ่งแหล่งทรัพยากรทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นสาเหตุนำไปสู่สงครามเอเชียแปซิฟิก” อย่างไรก็ตามนักวิชาการประวัติศาสตร์เช่น โอะสะตะ โทะกุงิโร 大畑篤四郎 บ่งชี้ว่า “นัณฉินรอนในช่วงเริ่มก่อตัวต้นทศวรรษที่สองของเมจิเป็นแนวคิดของเอกชนเกี่ยวกับด้านการค้าและส่งเสริมการอพยพประชากร หรือการสนับสนุนให้สร้างผลประโยชน์แก่ประเทศผ่านกิจการดังกล่าว โดยทั่วไปแล้วไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเมือง” (大畑, 1991: 34)

มีความไม่ฝืนว่าจะสามารถก่อสร้างตัวประสบความสำเร็จในชีวิตได้โดยการออกไปแสวงโชคในต่างประเทศแทน กระจบเหมาะแก่ปีที่ตีพิมพ์ *วีรกรรมอันยิ่งใหญ่* ครั้งแรก ค.ศ.1887 (ปีเมจิที่ 20) เป็นปีที่ญี่ปุ่นกับสยามลงนามในหนังสือปฏิญญาว่าด้วยทางพระราชไมตรีและการค้า และสยามก็เป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายที่ญี่ปุ่นพิจารณาจะส่งคนอพยพ จึงนับได้ว่าหนังสือเล่มนี้มีส่วนสนับสนุนนโยบายดังกล่าว ตลอดจนแนะนำเรื่องราวความสัมพันธ์ญี่ปุ่นไทยให้ผู้อ่านชาวญี่ปุ่นได้รู้จักมากขึ้น

3.1.3.1. ถอดคราบตะวันตกออก มุ่งสู่ตะวันตก 「脱亜入欧」 [ตะทะซุอะ-นิวโอะ]

วีรกรรมอันยิ่งใหญ่ เดินเรื่องตามลำดับเหตุการณ์เหมือนโครงเรื่องของอิบุกิ ซึ่งเริ่มเรื่องจากการเล่าประวัติศาสตร์การติดต่อค้าขายระหว่างญี่ปุ่นกับต่างประเทศสมัยศตวรรษที่ 16-17 ประวัติของยะมะดะ นะงะมะซะ (นิสะเอะมะน) ตอนอยู่ในญี่ปุ่น การออกเดินทางมากับเรือพาณิชย์ที่ทำการค้ากับไต้หวัน สอดแทรกเหตุการณ์ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินสยามส่งทูตไปไต้หวัน เชิญพ่อค้าญี่ปุ่นมาเข้าพบ จากนั้นเผยตัวว่าตนคือยะมะดะ นะงะมะซะที่ได้รับบุญคุณนำพาขึ้นเรือมาด้วย บอกเล่าประสบการณ์หลังเดินทางมาสยามว่าได้ประกอบวีรกรรมความชอบต่างๆจนได้เลื่อนชั้นบรรดาศักดิ์สูงส่งระดับเจ้าเมือง และได้สมรสกับพระธิดา ทำหน้าที่เป็นผู้สำเร็จราชการช่วยเหลือพระโอรสของพระเจ้าทรงธรรมขึ้นครองราชย์ปกครองแผ่นดิน เมื่อเยาวกษัตริย์ถูกพระมารดาซึ่งคบชู้กับกษัตริย์นางชู้วางแผนลอบสังหารช่วงชิงบัลลังก์ ยะมะดะจึงยกทัพไปปราบและได้รับการสนับสนุนจากเหล่าขุนนางสยามให้ขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองบริหารบ้านเมืองแทนพระโอรสองค์ถัดมาที่ยังทรงพระเยาว์ ก่อนจะต้องจบชีวิตลงเพราะถูกฝ่ายปรปักษ์วางยาพิษ จากนั้นยังเล่าเหตุการณ์ความเป็นไปของบุตรชายยะมะดะคือโอะอินและชาวญี่ปุ่นคนอื่นๆในหมู่บ้านญี่ปุ่นภายหลังยะมะดะเสียชีวิต

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่เนื้อหาของ *อิบุกิ* มีลักษณะเป็นเพียงบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยสังเขป กำกับด้วยมุมมองของผู้เล่าซึ่งมุ่งเน้นภาพอัตลักษณ์ยะมะดะด้านความเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่เพื่อสรรเสริญแสนยานุภาพทางการทหารและความเป็นดินแดนแห่งเทพเจ้าของญี่ปุ่นตามอุดมการณ์จักรพรรดินิยมชาตินิยม แต่เรื่อง *วีรกรรมอันยิ่งใหญ่* นั้นแม้ว่าโครงเรื่องหลักจะไม่เปลี่ยนแปลง แต่ผู้เขียนได้แต่งเติมเสริมสร้างรายละเอียดของเหตุการณ์สอดแทรกทัศนคติของผู้เขียนผ่านความรู้สึกนึกคิดของตัวละครและผ่านเสียงของผู้เล่าที่ได้เป็นตัวละครในเรื่องซึ่งแสดงถึงแนวคิดที่แตกต่างไปจาก *อิบุกิ* อย่างมีนัยสำคัญ

เหตุการณ์สำคัญสองเหตุการณ์ที่ผู้เขียนสร้างรายละเอียดขึ้นใหม่เพื่อใช้ประกอบสร้างอัตลักษณ์ตัวละครยะมะตะ นะงะมะซะในเรื่อง *วีรกรรมอันยิ่งใหญ่* คือเหตุการณ์ประสบการณืวัยเยาว์เมื่อตอนอาศัยอยู่กับลุงที่แคว้นเอ็นฉู 遠州 (พื้นที่ทางตะวันตกของจังหวัดมิซึโอะในปัจจุบัน เป็นแคว้นที่อยู่ติดกับแคว้นซุงะคันด้วยแม่น้ำโอะอิกะวะ 大井川) และประสบการณืการใช้ชีวิตบนเกาะไต้หวัน ผู้เขียนได้สร้างเนื้อเรื่องส่วนที่บอกเล่าประสบการณืในวัยเด็กก่อนยะมะตะไปอยู่แคว้นซุงะแล้วเดินทางออกจากญี่ปุ่น ซึ่งตัวบทยุคก่อนระบุเพียงว่าเป็นชาวแคว้นโอะวะริ 尾張 โดยผู้เขียนเพิ่มรายละเอียดให้ยะมะตะเป็นบุตรชายของนักรบในสังกัดขุนพลโอะตะ โนะบุนะงะ 織田信長⁵⁷ เจ้าแคว้นโอะวะริ หลังจาก โนะบุนะงะพ่ายแพ้เสียชีวิตในสงคราม เหล่านักรบไร้นายต้องแตกกระสานซ่านเซ็น บิดาได้พาลหลบหนีไปอยู่กับลุงที่แคว้นเอ็นฉู แต่บิดาได้เสียชีวิตไปก่อนยะมะตะจึงได้รับการประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทั้งด้านอักษรศาสตร์และศาสตร์แห่งนักรบจากลุง

我が十六才の年なりき、伯父に向かひて曰ひかけるは、某これより武者修行として諸國を廻り、藝術を磨きて適一人の丈夫となり、長の年月伯父君の御世話を受けたる甲斐に世に名を残すまでの豪傑となりなんほどに、何とぞ暫時の暇を興へらたしと乞ひければ伯父は大きに喜び斯く有りてこそ、伯父が汝の父に代わりて、教へ育てし甲斐こそあれ、汝が家ハ織田右大臣信長公の一族にて、名家ない門閥なり適れ世に知らるゝ程の人となりて家の名を起こすこそ、父への孝行我への報恩

เมื่อข้าอายุได้สิบหกปี ก็บอกกับลุงว่าข้าฯ อยากจะขอลาไปเป็นการชั่วคราว เพื่อตระเวนไปตามนครต่างๆหาประสบการณืฝึกฝนขัดเกลา ศิลปวิทยายุทธ จนเป็นลูกผู้ชายเต็มตัว เป็นผู้กล้าที่สร้างชื่อเสียงลือในโลกลให้สมกับที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากลุงมาเป็นเวลายาวนาน ลุงยินดีเป็นอย่างยิ่งกล่าวว่าต้องเช่นนี้จึงจะสมกับที่ลุงได้อบรมสั่งสอนเลี้ยงดูเจ้ามาแทนบิดาบ้านของเจ้าเป็นตระกูลมีชื่อเสียงเป็นกลุ่มอำนาจที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูล

⁵⁷ 織田信長 (1534-1582) ได้รับการยกย่องเป็นหนึ่งในสามยอดขุนพลผู้ยิ่งใหญ่ของญี่ปุ่นสมัยสงครามกลางเมือง (戦国時代) ซึ่งเกือบจะสามารถรวบรวมแผ่นดินญี่ปุ่นเข้าไว้ภายใต้อำนาจการปกครองได้ทั้งหมด แต่ต้องพ่ายแพ้เสียชีวิตในการศึกที่วัดฮอนโนจิก่อนจะลุล่วงปณิธาน เพราะถูกอะเกะจิ ฮิเดะมีทซึลูกน้องคนสำคัญทรยศหักหลัง

ของท่านโอดะ โนะบุนะจะเสนาบดีฝ่ายขวา การที่เจ้าได้เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลายของคนทั่วไป พื้นฟูชื่อเสียงเกียรติภูมิของวงศ์ตระกูลนั้นแลคือการแสดงความกตัญญูกตเวทิต่อบิดาของเจ้า และเป็นการตอบแทนบุญคุณของลุง (โมะริ, 1887: 14)

ผู้เขียนใช้เหตุการณ์ตอนนี้ในการสร้างพื้นฐานความคิดซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของตัวละครยะมะตะ นะงะมะซะที่ได้รับการปลูกฝังก่อนออกเดินทางมาจากญี่ปุ่น ในสมัยโทกุงะวะที่เป็นฉากของเรื่องนั้นการศึกษาพื้นฐานของชนชั้นนักรบคือองค์ความรู้แบบจีน 「漢学」 [คังชะกุ] และขงจื้อศึกษา 「儒学」 [จูชะกุ] ซึ่งมีอิทธิพลครอบงำคนญี่ปุ่นสมัยนั้นด้วยทัศนคติการมองโลกแบบยกย่องจีนเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมความเจริญ⁵⁸ คำสอนของลุงเป็นตัวแทนของค่านิยมอุดมการณ์ในสังคมแบบจารีตที่นักรบเป็นชนชั้นปกครองและยึดขนบจริยธรรมคำสอนของขงจื้อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นกรอบกำหนดความคิดการกระทำ ประกอบสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ความเป็นคนญี่ปุ่นของยะมะตะ และตัวละครชาวญี่ปุ่นคนอื่นในเรื่อง ซึ่งถ้าเรียกตามแบบฮิระตะ อะทะซุตะเนะก็คือ “จิตวิญญาณญี่ปุ่น” (「和魂」 [วะคอน] หรือ 「大和魂」 [ยะมะโตะตะมะมิ]) โดยเฉพาะประเด็นที่ผู้เขียนตอกย้ำอย่างชัดเจนในตัวบทตอนนี้ คือแนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวทิต่อบิดา 「孝行」 [โคโก] และการสำนึกหรือตอบแทนบุญคุณ 「報恩」 [โฮอน] ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ลัทธิขงจื้อในญี่ปุ่นให้ความสำคัญอย่างมาก การที่ยะมะตะสร้างชื่อเสียงเกียรติภูมิจากการประกอบ “วีรกรรมอันยิ่งใหญ่ในสยาม” จึงมีความหมายไม่เพียงเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิต่อพ่อ ต่อลุง ต่อวงศ์ตระกูล แต่ยังเป็นการตอบแทนบุญคุณชาติบ้านเมืองคือประเทศญี่ปุ่น อีกด้วย

เหตุการณ์ต่อมาที่มีผลกระทบเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และสั่นคลอนอัตลักษณ์พื้นฐานของยะมะตะที่ได้รับการปลูกฝังมาในวัยเยาว์คือ คือประสบการณ์การเผชิญพบกับ “คนอื่น” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ตะวันตก” บนเกาะไต้หวัน (และสยามในเวลาต่อมา) ซึ่งใน อิบูกิ ตลอดจนเรื่องเล่ายะมะตะเรื่องอื่นๆ สมัยเดียวกัน ระบุเพียงว่ายะมะตะได้ขึ้นเรือซึ่งมาทำการค้ากับไต้หวัน จากนั้นจึง

⁵⁸ อย่างไรก็ตาม แนวคิดปรัชญาขงจื้อในญี่ปุ่นมีความแตกต่างไปจากลัทธิขงจื้อในจีนหรือเกาหลี โดยได้ถูกดัดแปลงปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสังคมญี่ปุ่นซึ่งนักรบมีอำนาจปกครอง รายละเอียดเกี่ยวกับการรับอิทธิพลและดัดแปลงลัทธิขงจื้อในญี่ปุ่นอ่านเพิ่มเติมได้ใน เพ็ญศรี กาญจนมัย. สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540: 63-73.

เดินทางต่อมาถึงสยาม โดยไม่ได้เล่าว่ายะมะตะทำอะไรบ้างและเดินทางมาถึงสยามได้อย่างไร ผู้เขียนได้ผูกเรื่องให้ตัวละครยะมะตะเผชิญพบกับอารยธรรมตะวันตก และประสบการณ์ขัดแย้งกับคนพื้นถิ่นในการทำกิจการเหมืองทอง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้ยะมะตะตระหนักถึงอัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่นที่แตกต่างจากชาติพันธุ์อื่นและเกิดสำนึกการแบ่งแยกจัดลำดับความเหนือ-ด้อยทางชาติพันธุ์ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่คัดมาต่อไปนี้ เริ่มต้นจากตอนที่ยะมะตะเดินสำรวจชมเขตที่อยู่อาศัยของชนชาติต่างๆ และได้พรรณนาถึงสภาพบ้านเรือนความเป็นอยู่และลักษณะผู้คนชาวตะวันตก(ฮอลันดา)อย่างชื่นชม โดยเฉพาะในประเด็นส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง หมั่นศึกษาหาความรู้ และการเดินทางแผ่ขยายอาณาเขตทางท้องทะเลซึ่งเป็นประเด็นที่รัฐบาลและสังคมญี่ปุ่นสมัยเมจิให้ความสำคัญ

西洋人の居留地ハ高樓魏々として雲を衝くが如く、車馬絡驛として織るが如し、各國の人民往來して、(中略)今の西洋諸國を見れば、文物制度美を盡し、政治法律頗る善なり、人々自立の精神を重んじ、知識を磨くに怠りなく、遙かに万里の波濤を渡りて諸國に交易の地を開き、年々歳々領地を廣め、世界の富を拾ひて、己が國に集む、是中々に支那などの及ぶ處にあらざるなり、

เขตที่อยู่ของชาวตะวันตกนั้นเต็มไปด้วยตึกงามสูงตระหง่านปานจะทะลุเมฆ ถนนหนทางทอดสานกันคับคั่งด้วยรถราและผู้คนสัญจร คนจากนานาประเทศสวนกันไปมาขวักไขว่ [...] เมื่อแลดูประเทศตะวันตกในปัจจุบันนี้ ทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านวัตถุ และระบบต่างๆ มีความเจริญงดงาม มีการเมืองปกครองและกฎหมายที่ดี ผู้คนมีจิตสำนึกพึ่งพาตนเอง ไม่เกียจคร้าน หมั่นฝึกฝนเพิ่มพูนสติปัญญาความรู้ เดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลมาแสนไกลเพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำการค้า แต่ละปีขยายดินแดนกว้างขวางออกไป เกือบขาดความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์จากทั่วโลกไปรวมไว้ที่ประเทศตน เรื่องนี้ไม่ใช่สิ่งที่จีนจะสามารถทัดเทียมได้ (โมะริ, 1887: 5-7)

ในทางกลับกัน บ้านเรือนชาวจีนแม้ดูเหมือนจะเคยสร้างอย่างหรูหราใหญ่โต แต่บัดนี้สกปรกทรุดโทรม “ผู้คนเรื่อยเรื่อยด้อยความรู้ ดูไม่ค่อยกระปรี้กระเปร่า มีแต่คนที่ทำทางเจ้าเล่ห์คดโกงเป็นจำนวนมาก” 「人間も因循として文弱に流れ、活潑の氣象に乏しく、唯々狡猾なる者のみぞ多かりける」 (โมะริ, 1887: 5-7)

จากนั้นยะมะตะได้เชื่อมโยงภาพความล้มเหลวของเขตอาณานิคมไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์ความตกต่ำเสื่อมถอยของประเทศแม่คือจีนแผ่นดินใหญ่ว่า

支那は中華として、聖人に賢人の教へを布きたる國なるに、其の人民たるもの斯くの如きの有様なりとハ、如何なる事の勢か、古へは人傑出で、天下を動かせしほどの事もありしは、物の本に記したてあれど今ハ世の澆季になりて斯くハ衰へしものか、遮莫支那人の小さきことを大きく言ひ做すの僻あり、且つ古へを尚ぶの僻あれば古への少しく俊れたる人をバ、後の世の人寄り集ひ益々俊れたる人の如く爲し果たする事常なり、今若し右等の人傑なる人に會ひて、共に語らば、然程の人にも有らざりしか、

จีน⁵⁹ เคยมีชื่อเรียกว่าฉู่กะ⁶⁰ เป็นประเทศที่เผยแพร่คำสอนของนักบุญนักปราชญ์ แต่บัดนี้ประชาชนของประเทศนั้นกลายเป็นสภาพเช่นนี้ไปได้อย่างไร เคยได้รู้จากหนังสือว่าในอดีตเคยมีคนเก่งคนยิ่งใหญ่สามารถควบคุมเคลื่อนไหวได้ห้ำได้ดังใจ มาบัดนี้ถึงยุคตกต่ำ เสื่อมถอยจนถึงเพียงนี้ คนจีนมีนิสัยขูดเลือดขูดเนื้อ ชอบยกย่องสรรเสริญอดีต คนที่เก่งเพียงเล็กน้อยในอดีตทว่าคนรุ่นหลังสรรเสริญกันมากๆ เข้าจนกลายเป็นเก่งมาก หากบัดนี้ได้พบพานยอดคนดังกล่าว แล้วลองสนทนาพาทิดู ก็คงจะรู้ว่าไม่ได้เก่งเลิศเลออย่างที่สรรเสริญกัน (โมะริ, 1887: 6-7)

จากสิ่งที่ได้ประสบพบเห็นทำให้ยะมะตะได้ข้อสรุปว่า

我が國古へより支那を師として文物制度を採り用ひしが今ハ已に都ての事を學び了つ、中には却て彼に勝ることもあり、今よりハ支那に優る西洋の學問を採りて、我が國に移さましと独り口の中に囁きつゝ歩みを進むる程に、日本人居留地へと來りける

ประเทศเราในอดีตเคยยกย่องจีนเป็นครู นำเอาศิลปวิทยาการและระบบต่างๆ จากจีนมาใช้ แต่บัดนี้ได้เรียนรู้จนหมดสิ้นแล้ว มีหน้าซ้ำบางเรื่องยัง

⁵⁹ ต้นฉบับใช้คำว่า 支那 [ฉินะ] ซึ่งเป็นคำเรียกชื่อจีนอย่างมีอคติ

⁶⁰ 中華 [ฉู่กะ] เป็นคำเรียกชื่อจีนที่แฝงนัยยะการยกย่องจีนเป็นศูนย์กลางของจักรวาล

เหนือกว่าจีน ขณะนี้จึงควรรับเอาวิทยาการความรู้จากตะวันตกซึ่งเหนือกว่าจีน
ถ่ายทอดมาสู่ประเทศเรา” (โมะริ, 1887: 8)

และเมื่อเดินตระเวนสำรวจสถานการณ์เขตที่อยู่อาศัยคนญี่ปุ่น ยะมะตะรู้สึกปิติยินดีที่ได้
เห็นมีผู้ทำหน้าที่รักษาความสงบ พกอาวุธเตรียมพร้อม ทำทางซึ่งขังเข้มงวด ทำการตรวจตราผู้ผ่าน
เข้าออกหมู่บ้าน และสภาพในหมู่บ้านนั้นบ้านเรือนสิ่งก่อสร้างเป็นระเบียบเรียบร้อย แตกต่างจาก
ของชาวจีนอย่างมาก อย่างไรก็ตาม เขามองว่ายังไม่เพียงพอ ควรเลียนแบบระบบของตะวันตก
จัดตั้งระบบกะปัดนควบคุมดูแลผู้คน (โมะริ, 1887: 9-10) ทิศนะของยะมะตะดังกล่าวมานี้ แสดง
ถึงจิตสำนึกการเป็นศัตรูคู่แข่งกับจีนโดยมองว่าญี่ปุ่นชนะเหนือจีนแล้ว อีกทางหนึ่งก็เน้น
ความสำคัญในการเรียนรู้และปฏิบัติตามแบบตะวันตก

ส่วนคนพื้นถิ่นได้หวนนั้นยังมีระดับต่ำกว่าคือเป็นคนป่าเถื่อน 「蛮民」 [บัมมิน] ที่ “อยู่
กระจายกันเป็นกลุ่มมีหัวหน้าเผ่าปกครอง ต่างทะเลาะวิวาทต่อสู้กันอยู่เนืองๆ พวกที่อยู่ทางฝั่ง
ตะวันออกนิสัยใจคอดุร้าย หากมีคนต่างชาติพลัดหลงมาติดเกาะ จะช่วงชิงเสื้อผ้าทรัพย์สิน และ
กินเนื้อคนเป็นอาหาร” 「土人諸處に割據し、其々の酋長ありて、互ひに相ひ争ふこと絶え
ず、ことに東岸の地は人気荒く、海賊を業とし外國の人漂着きたりと見れば、其の衣服
貸財を奪ひ、甚だしきは人の肉を食ふとて」 (โมะริ, 1887: 18) ตอนที่ยะมะตะตัดสินใจจะ
ทำกิจการเหมืองบนเกาะโดยจ้างคนพื้นถิ่นเป็นคนงาน ได้รับเตือนว่า “สุนัขหรือม้ายังรู้จักว่าใคร
เป็นนาย แต่คนพื้นถิ่นได้หวนนั้นยังด้อยยิ่งกว่าสุนัขหรือม้าเสียอีก เพราะบางครั้งก็ไม่เชื่อฟังคำพูด
เจ้านาย” 「犬馬も亦主人を知る、台灣土人犬馬にだも劣りて、主人の言ふ事に従はぬこ
ともある」 ถ้าหากใช้งานแต่คนพื้นเมืองจะมีปัญหา ให้จ้างคนญี่ปุ่นทำงานร่วมด้วย (โมริ, 1887:
24) สุดท้ายยะมะตะต้องเลิกทำกิจการไปเพราะปัญหาความขัดแย้งกับคนงานชาวพื้นถิ่นซึ่งขี้เกียจ
ไร้ความรับผิดชอบและป่าเถื่อนจนเกินกว่าจะอบรมสั่งสอนให้เจริญขึ้นได้

สำหรับสยามนั้น เห็นได้ว่าผู้เขียนมีทัศนะในทางบวกต่อสยามมากกว่าจีนและคนพื้นถิ่น
ได้หวน แม้ว่าชนบประเพณีวิถีความเป็นอยู่จะมีความแปลกพิสดารอยู่บ้างในสายตาคนญี่ปุ่น แต่
เป็นประเทศที่เจริญรุ่งเรือง ผู้คนยึดมั่นศรัทธาในศาสนาและมีวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง เมื่อยะมะ
ตะเดินทางถึงอยุธยาเดินชมสำรวจบ้านเมืองแล้วจึงสรุปสถานการณ์ว่าตัดสินใจจะอยู่ต่อไม่
เดินทางไปตะวันตกตามความตั้งใจเดิม เพราะคิดว่าการอยู่ทำกิจการค้าในสยามจะเอื้อประโยชน์
ซึ่งกันและกัน เพราะสยามยังไม่ได้ถูกรุกรานโดยตะวันตกเช่นได้หวน และยะมะตะก็คิดว่าคน

ญี่ปุ่นจะสามารถแข่งขันเอาชนะคนจีนในสยามได้ ในที่นี้ผู้เขียนยังได้แสดงทัศนะความเกลียดชัง เป็นศัตรูคู่แข่งกับจีนซ้ำอีก

此の國ハ金銀多くして、且つ産物も澤山なること、決して臺灣の比にあらず、其ハ土地も廣く人民も耕作の道ハ心得たり、智識も大に立ち勝りたれば、外國の人々此の處に來りて、物を貿易するに於ても、其の利潤頗ぶる多きも宜なり、殊に支那人の如き、狡猾の手段を行ひ、土人を瞞着して非常の暴利を獲ることありとハ、甚ハだ以て悪むべし、我若し此の處に商賣を開きなバ眞實を旨として、正當の商業を榮み彼等を競争ひて之を厭し倒さんこと、最易かり、

ประเทศนี้ [หมายเหตุผู้วิจัย: สยาม] มีทองและเงินมากมาย ผลิตผลอุดมสมบูรณ์ ไม่ด้อยไปกว่าไต้หวัน ที่ดินกว้างขวางผู้คนเชี่ยวชาญการเกษตร มีความรู้ใช้ทำมาหากิน [...] คนต่างชาติมาทำการค้าก็ได้ผลกำไรดีมาก แต่ได้ยินว่าคนจีนใช้วิธีขี้โกงหลอกลวงคนพื้นถิ่น ได้กำไรอย่างไม่เป็นธรรม ช่างน่าชิงชังรังเกียจ หากเราทำการค้าที่นี่ จะประกอบกิจการอย่างซื่อตรง เพียงธรรม ไม่คดโกง ถ้าแข่งขันกับคนจีน จะโค่นล้มคนพวกนี้ไปคงไม่ใช่เรื่องยาก

(ไมริ, 1887: 89)

ที่เป็นเช่นนี้สันนิษฐานได้ว่าเป็นเพราะผู้เขียนมีแนวคิดสนับสนุนการอพยพคนญี่ปุ่นออกไปตั้งรกรากในต่างประเทศ โดยเฉพาะสยามในขณะนั้นยังไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของตะวันตก ยังมีพื้นที่และโอกาสสำหรับชาวญี่ปุ่นขยายตัวออกไปบุกเบิกจับจอง ภาพสยามที่น่าเสนอนใน *วีรกรรมอันยิ่งใหญ่* จึงมีบรรยากาศของความเป็นมิตร ความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ส่งเสริมให้ผู้อ่านมีกำลังใจ เกิดความหวังที่จะออกไปเผชิญโชคในดินแดนใหม่แห่งนั้น

วิธีการพรรณนาดังกล่าวทางชาติพันธุ์และแบ่งแยกลำดับชั้นตามมาตรฐานความเจริญในเรื่อง *วีรกรรมอันยิ่งใหญ่* ดังที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น สะท้อนอิทธิพลจากแนวคิด “ถอดคราบตะวันออก มุ่งสู่ตะวันตก” 「脱亜入欧」 [ดะทซุอะ- นีวโอะ] อันโด่งดังของฟูกุสะวะ ยูกิชิในหนังสือเรื่อง *ปริทรรศน์ทฤษฎีอารยธรรม* ซึ่งฟูกุสะวะได้จัดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ตามระดับชั้นของอารยธรรม ความเจริญเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) อเมริกา ยุโรป จัดเป็น “อารยะ” 「文明」 [บุเมะเออิ] 2) ตุรกี จีน ญี่ปุ่น และเอเชียประเทศอื่นๆ จัดเป็น “ครึ่งอารยะ” 「半開」 [ฮังกะเออิ] 3) อาฟริกา ออสเตรเลีย

จัดเป็น “อารยะ” 「野蠻」 [ยะบัน] ⁶¹ (ปริทรรศน์ทฤษฎีอารยธรรม, 25-26) แนวคิดดังกล่าวแสดงทัศนคติการยอมรับชื่นชม อารยธรรมความเจริญของตะวันตกและดูถูกตะวันออก(โดยเฉพาะอย่างยิ่งจีน)⁶² ไว้อย่างเด่นชัด จากการที่ยะมะตะได้มีประสบการณ์เผชิญพบและเปรียบเทียบสถานการณ์วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชนชาติต่างๆบนเกาะไต้หวัน ทำให้เกิดโลกทัศน์ใหม่นั้นคือการยอมรับว่าตะวันตกเหนือกว่าทางชาติพันธุ์และเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมความเจริญในโลก (Eurocentrism) ทัศนคติดังกล่าวนี้สะท้อนจิตสำนึกของปัญญาชนตลอดจนผู้นำของญี่ปุ่นสมัยใหม่ที่ยอมรับว่าตะวันตกมีความเจริญเข้มแข็งกว่า บรรทัดฐานของความเจริญเปลี่ยนถ่ายจากองค์ความรู้แบบจีนสู่องค์ความรู้แบบตะวันตก จึงต้องเรียนรู้ หรือ “มุ่งสู่ตะวันตก” และ “ถอดคราบตะวันออก” ซึ่งหมายถึงความล้มลงเสื่อมถอยทั้งทางวัตถุและจิตใจดังที่ผู้เขียนได้นำเสนอผ่านภาพอัตลักษณ์จีนบนเกาะไต้หวัน และการวิพากษ์วิจารณ์จีนแผ่นดินใหญ่นั้นเอง

3.1.3.2 จิตวิญญาณญี่ปุ่น ภูมิปัญญาตะวันตก 「和魂洋才」 [วะคังคันชะอิ]

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าองค์ความรู้แบบจีนและขงจื้อศึกษาคือพื้นฐานการศึกษาของญี่ปุ่นในอดีต จนเกิดมีสำนวนว่า 「和魂漢才」 [วะคังคันชะอิ] ใช้อบรมสั่งสอนขุนนางข้าราชการญี่ปุ่น เพื่อเน้นความสำคัญของการใช้จิตวิญญาณญี่ปุ่น = 「和魂」 [วะคัง] ในการเรียนรู้และจัดการกับศิลปวิทยาการที่นำเข้ามาจากจีน = 「漢才」 [คันชะอิ] ให้เป็นประโยชน์ แสดงถึงความพยายามในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นเป็นของตนเองในสมัยที่อารยธรรมจีนเข้ามามีอิทธิพลครอบงำอย่างมากในสังคมญี่ปุ่น ปรากฏการณ์เช่นเดียวกันได้เกิดขึ้นในยุคสมัยของการรับอิทธิพลตะวันตกตั้งแต่ปลายสมัยโทะกุงะวะจนถึงสมัยเมจิ นโยบาย “พัฒนาสู่ความเป็นอารยะ” หรือ “บุมเมะอิเคะอิกะ” ส่งผลให้อารยธรรมตะวันตกหลั่งไหลเข้ามาครอบงำวิถีชีวิตของคนในเมืองโดยเฉพาะกลุ่มคนชั้นสูง ปัญญาชน ตลอดจนคนชั้นกลางรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกและนิยมตะวันตก จนถึงกับมีบทเพลงล้อเลียนกระแสเห่อ “บุมเมะอิเคะอิ

⁶¹ วะตะนะเบะ นะโอะกิ 渡邊直樹 ชีว่าฟูกุสะวะได้รับอิทธิพลจากทัศนะทางประวัติศาสตร์ของอังกฤษอเมริกาในช่วงศตวรรษที่ 19 ที่แบ่งพัฒนาการทางสังคมมนุษย์ออกเป็น 5 ขั้นตอน โดยญี่ปุ่นและจีนถูกจัดอยู่ในขั้นที่ 3 คือ half-civilized ขั้นที่ 4-5 civilization and enlightenment คืออังกฤษ อเมริกา เยอรมัน (渡邊, 2002:159-161)

⁶² ช่วงปีค.ศ. 1875 ที่ฟูกุสะวะออกหนังสือปริทรรศน์ทฤษฎีอารยธรรม นับได้ว่าเป็นช่วงจุดสูงสุดของปรากฏการณ์ “พัฒนาเป็นอารยะ” หรือ “บุมเมะอิเคะอิกะ” แนวคิดที่ฟูกุสะวะนำเสนอในหนังสือเล่มนี้ก่อให้เกิดเป็นกระแสวาทกรรม “ถอดคราบตะวันออก มุ่งสู่ตะวันตก” 「脱亜入欧」 ที่แพร่หลายอย่างมากในช่วงต้นสมัยเมจิ โดยเฉพาะในหมู่ผู้นิยมตะวันตก

กะ” ที่โด่งดังรู้จักกันทั่วไปว่า “เคาะหัวที่ตัดผมสั้น(แบบฝรั่ง) จะได้ยินเสียงบูมเมะอิคะอิกะ” 「散切り頭叩いてみれば、文明開化の音がする」 เสียงตีสีคนที่หายใจเข้าออกเป็นตะวันตกไปเสียหมด ในขณะที่ชาวบ้าน คนชั้นล่างในสังคม คนต่างจังหวัด ปัญญาชนคนรุ่นเก่ายังคงยึดถือคตินิยมดั้งเดิมตามหลักจริยธรรมขงจื้อ(ที่ผ่านกระบวนการหล่อหลอมเข้ากับวัฒนธรรมพื้นถิ่นในสังคมญี่ปุ่นแล้ว) และมองกระแสนี้อย่างหมางเมินตำหนิติเตียน อย่างไรก็ตาม ปัญญาชนที่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้วิทยาการตะวันตก แต่ขณะเดียวกันก็เป็นห่วงกังวลเกรงว่าอัตลักษณ์หรือ “จิตวิญญาณความเป็นญี่ปุ่น” 「和魂」 จะถูกกลืนหายไป จึงได้นำคำว่า 「和魂漢才」 “จิตวิญญาณญี่ปุ่น ภูมิปัญญาจีน” มาดัดแปลงปรับเปลี่ยนเป็น 「和魂洋才」 [วะคนโยชะอิจิ] “จิตวิญญาณญี่ปุ่น ภูมิปัญญาตะวันตก” เพื่อใช้เตือนสติให้เรียนรู้ศิลปวิทยาการจากตะวันตก 「洋才」 [โยชะอิจิ] โดยไม่ลืมจิตวิญญาณที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของญี่ปุ่นเอง⁶³

ทัศนะในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นของตัวละครยะมะดะ ในเรื่อง *วีรกรรมอันยิ่งใหญ่* กล่าวได้ว่าสอดคล้องกับแนวคิด “จิตวิญญาณญี่ปุ่น ภูมิปัญญาตะวันตก” ดังกล่าว เนื่องจากทัศนะการยอมรับอารยธรรมตะวันตกที่ผู้เขียนนำเสนอทั้งผ่านมุมมองของตัวละครยะมะดะ และโดยผ่านเสียงของผู้เล่าในบทบรรยายนั้นเน้นความสำคัญด้านวิทยาการความรู้สมัยใหม่ เช่นการบรรยายภาพเรือของชาวตะวันตกที่สร้างด้วยโลหะแข็งแรงสามารถเดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลได้ไกล (โมริ, 1887: 9) อธิบายความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการของตะวันตกว่า “การนวัตกรรมพลังงานเครื่องจักรไอน้ำเป็นการสร้างเส้นแบ่งขอบเขตขั้นหนึ่งของการพัฒนาอารยธรรมโลก” 「蒸気力の発明は世界の開化に一の限界を作れり」 (โมริ, 1887: 86) ผู้เขียนยังได้ผูกเรื่องให้ยะมะดะเรียนรู้ภาษาและเรื่องราวของตะวันตกจากชาวฮอลันดาบนเกาะได้หวั่น ตลอดจนได้มีประสบการณ์คบหาสมาคมกับคนต่างชาติซึ่งเป็นการเปิดโลกทัศน์ของยะมะดะให้กว้างขวางไม่จำกัดอยู่เพียงตำราตำราเงินที่ครอบงำโลกทัศน์ของปัญญาชนสมัยโทกูงะวะ ความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ยะมะดะได้นำมาประยุกต์ใช้ในกิจการต่างๆ ที่สยามในเวลาต่อมา เช่นในการทำการค้า “เพราะรู้ภาษาฮอลันดาจึงสะดวกในการทำการค้ากับชาวฮอลันดา [...] ได้ผลกำไรมากกว่าพ่อค้ารายอื่น หลังเปิดกิจการเพียงครึ่งปีการค้าก็เจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อยๆ ใช้ลูกจ้างระดับหัวหน้าและรองหัวหน้าคนงานถึง 5-6 คน เทียบปาเคียงไหลได้กับร้านค้าเก่าแก่ในถิ่นนั้น (โมริ, 1887: 97) 「殊に和蘭人との交易には和蘭語を知れる便利により(中略)利益は他の商人よりも多く開業の後僅か半年ばかりなるに商賣次第に繁昌し今は手代番頭五六人も使ひ

⁶³ ดูนิยามความหมายของคำว่า 和魂漢才 และ 和魂洋才 ในพจนานุกรมโคจิเอ็น 広辞苑 5th ed., 1999.

土地の老舗と肩比ぶる位になりぬ。」 หรือเช่นเหตุผลที่พระเจ้าแผ่นดินทรงชื่นชมและแต่งตั้ง ยะมะดะให้เป็นราชครู เนื่องจาก “เป็นผู้มีความรู้ทั้งอักษรศาสตร์และการทหาร ทูลเล่าเรื่องราวจาก หนังสือทั้งในและต่างประเทศอย่างกว้างขวาง” 「文武の道に通じ、博く内外の書にに涉ることを聞かせ給ひ」 (หน้า138) และเหตุผลที่ยะมะดะทูลแนะนำให้พระเจ้าทรงธรรมเปลี่ยนแปลง กฎในการสืบสันตติวงศ์ เนื่องจากระบบของสยามที่ให้พระอนุชาสืบทอดบัลลังก์นั้น “เป็นเรื่องประหลาดมากแตกต่างจากระบบของประเทศอื่นๆทั่วโลก” 「是外萬國の制と異なりて甚ハだ怪しかる事ニ候ふ」 (หน้า138) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับการบรรยายเหตุการณ์ตอนเดียวกันในเรื่องเล่าต้นแบบสมัยโทะกุงะวะ ที่ใช้องค์ความรู้และวัฒนธรรมจีนเป็นบรรทัดฐานในการแสดงความปรีชาสามารถของยะมะดะ ตัวอย่างเหล่านี้แสดงถึงการลดทอนหรือลบบทบาทความสำคัญของจีนออกไป ให้ความสำคัญแก่องค์ความรู้แบบใหม่ที่กว้างขวางกว่า

อย่างไรก็ตามทัศนคติการยอมรับตะวันตกหรือโดยรวมคือทัศนคติมอง “คนอื่น” ที่ปรากฏในเรื่อง *วีรกรรมอันยิ่งใหญ่* มิได้เรียบง่ายเป็นมิติเดียว ผู้เขียนมิได้แสดงการชื่นชมหลงใหลเห็นดีเห็นงามกับการเป็นตะวันตกไปเสียหมด แต่นำเสนอความสับสนย้อนแย้งแก่วงแหวนไปมาระหว่าง ขั้วของการยอมรับและปฏิเสธ ความชื่นชมและเกลียดชังหรือหวาดหวั่นต่ออิทธิพลของคนอื่นที่มีอำนาจเหนือกว่าทั้งจีนและตะวันตก นอกเหนือจากอคติต่อจีนที่แสดงออกชัดเจนในตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นแล้ว ผู้เขียนยังได้แฝงเร้นจิตสำนึกความเป็นคู่แข่งต่อตะวันตกไว้ในตัวบท ดังเช่นการใช้เสียงของผู้เล่าในบทบรรยายดำเนินนโยบายปิดประเทศของรัฐบาลโทะกุงะวะ แสดงความเสียดยายว่าถ้าหากญี่ปุ่นทำการค้าและพัฒนาวิทยาการด้านการเดินเรือต่อเนื่องสืบมา บัดนี้ก็คงจะได้เป็น “เจ้าแห่งท้องทะเลตะวันออก” 「東洋の海の王」 ไปแล้ว (โมริ, 1887: 9) ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นภาพสะท้อนกลับด้านแสดงถึงความรู้สึกต้องการเอาชนะที่แอบแฝงอยู่ หรือเช่นในตอนที่ยะมะดะตั้งใจจะทำเหมืองทองที่ได้วันและมีความคิดว่า

先つ年和蘭人某金を採らんとして、内地に至りしに、土人は西洋人を忌こと甚だしく妨げなすこと屢々なるにぞ終に望みを遂げざりしと聞き其ハ我々日本人にて之を企てなバ同じ人種の事もあり、別に度人に妨げらるゝ患ひもなからん

ได้ยินว่าปีก่อนมีชาวฮอลันดาเข้ามาถึงพื้นที่ส่วนในของเกาะ หมายถึงจะมาทำเหมืองเก็บทองนี้ ทว่าไม่สามารถดำเนินการได้ดังประสงค์ เพราะถูกคนพื้นถิ่นซึ่งเกลียดชังชาวตะวันตกรบกวนกีดขวางอยู่เนืองๆ แต่คิดว่าถ้าพวกเราคนญี่ปุ่น

เป็นคนทำกิจการ คงไม่ต้องหวังว่าจะถูกคนพื้นถิ่นกีดขวางเพราะเป็นคนเฝ้าพันธุ์
ผิวสีเดียวกัน (ไมริ, 1887: 23)

เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าถึงแม้ยะมะตะจะแสดงทัศนียอมรับว่าตะวันตกเหนือกว่า
และคิดว่าควรต้องเรียนรู้จากตะวันตก แต่ในขณะเดียวกันก็มีจิตสำนึกความเป็นอื่นและแผ่
ความรู้สึกเป็นคู่แข่งในการทำกิจการบนเกาะไต้หวัน ซึ่งในกรณีนี้เพื่อจะเอาชนะตะวันตกผู้เขียนได้
ให้ยะมะตะเลือกใช้ประโยชน์จากสำนึกความเป็นพวกเดียวกันกับคนพื้นถิ่นด้วยเหตุผลว่าเป็น
เฝ้าพันธุ์ผิวสีเดียวกัน ทั้งที่ได้แสดงความดูหมิ่นแบ่งแยกแตกต่างจากคนพื้นถิ่นซ้ำแล้วซ้ำเล่า
ตัวอย่างเหล่านี้สะท้อนถึงจิตสำนึกเป็นทิวทัศน์ลักษณะของคนญี่ปุ่นสมัยใหม่ที่ก้าวล้ำและยืนหยัดอยู่
ระหว่างความปรารถนาอยากเป็นตะวันตกกับความเป็นตะวันออกที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้เพราะ
ติดตัวมาโดยกำเนิด

ในอีกทางหนึ่ง ด้านการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางจิตวิญญาณจะเห็นได้ว่าผู้เขียนได้ให้
ตัวละครยะมะตะและชาวญี่ปุ่นคนอื่นๆ สืบสานจิตวิญญาณอันดีงามของคนญี่ปุ่นดั้งที่ยะมะตะ
ได้รับการปลูกฝังจากลุงในวัยเยาว์ อัตลักษณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดตามพระราชดำริว่า
ด้วยเรื่องการศึกษา 教学聖旨 ค.ศ. 1879 หลังการเปลี่ยนแปลงนโยบายการศึกษาโดยหันมาเน้น
การปลูกฝังคุณธรรมและหลักความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมตามขนบจริยธรรมปรัชญาขงจื้อ
โดยเฉพาะคุณธรรม 仁[จิน] 義[กิ] 忠 [ชู] 孝[โค] (เมตตาการุณย์ ตรงต่อหน้าที่ จงรักภักดี
กตัญญูตเวที) ที่รัฐบาลเมจิกำหนดเป็นหัวข้อสำคัญต้องปลูกฝังแก่เยาวชน ผู้เขียนได้ใช้
เหตุการณ์วีรกรรมของยะมะตะหลายครั้งเป็นตัวอย่างในการถ่ายทอดแนวคิดดังกล่าว อย่างเช่น
ความรักสามัคคีผูกพันร่วมมือกันระหว่างพวกพ้องชาวญี่ปุ่นในสยามซึ่งเป็นหน้าที่ที่คนในสังคมพึง
ปฏิบัติต่อกันตามหลักคุณธรรม 仁義 [จิงกิ] ซึ่งสอดแทรกอยู่ในความคิดและการกระทำของตัว
ละครชาวญี่ปุ่นอย่างตอกย้ำ การแสดงความรักชาติบ้านเกิดและความศรัทธาอันมั่นคงต่อเทพเจ้า
แห่งญี่ปุ่น ตลอดจนการแสดงความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีพระคุณตามหลักคุณธรรม 忠孝[ชูโค]
ถ่ายทอดผ่านเหตุการณ์หลายครั้ง เริ่มตั้งแต่เหตุการณ์ที่นะกะมะระ เรียวโนะซุเกะอดีตคนรับใช้ใน
บ้านตระกูลยะมะตะ ตอบแทนพระคุณของพ่อยะมะตะด้วยการช่วยเหลือดูแลยะมะตะขณะอยู่บน
เกาะไต้หวัน เหตุการณ์ที่ยะมะตะเชิญสองพ่อค้าชาวซุงจะตอบแทนพระคุณที่ให้ขึ้นเรือเดินทางมา
ด้วย ซึ่งในเหตุการณ์เดียวกันนี้ ผู้เขียนยังได้สอดแทรกคุณลักษณะของคนญี่ปุ่นที่ชาวตะวันตกยัง
ทิ้งและยกย่อง นั่นคือความรักชาติ ไม่ว่าจะพลัดถิ่นไปอยู่ไกลแค่ไหนและไปได้ดิบได้ดีมีชีวิตเป็นสุข
เช่นไรก็ไม่ลืมแผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอน

西洋人某我が國人の性質を評して云ふ「日本人が數千万里の波濤を隔ててハ、數十年の星霜を経るも、其の故郷を懷ふの情を渝へぬハ驚くべきの事實なり、是日本人が自から愛國心に、富みたりを公言する所以又實に其の心に富みたる所以にしてひそかに感ずる所なりと然れば古來我が國の漁師など南亜米利加、西比利亞、桑港、堪察加などの諸國へ漂着せし者多くあれど、皆彼の國に止まりて、優き待遇を受くるより寧ろ國に歸りて鬱悒きに日を送るをバ楽しみて、再び數千里の大洋を冒し年徑て歸る者のみなり、中にハ適々彼の國に在るを好んで彼の國民になりしと言ふハ甚はだ稀に聞く所にして已むを得ざるの事故ありしに因らざるハなし、

ชาวตะวันตกนายหนึ่งได้อธิบายถึงคุณลักษณะของคนประเทศเราไว้ว่า “คนญี่ปุ่นไม่ว่าจะอยู่ห่างไกลข้ามน้ำข้ามทะเลนับหมื่นลี้ ผ่านกาลเวลานานหลายสิบปี ก็ไม่เคยทิ้งความรู้สึกคิดถึงบ้านเกิดเมืองนอน ช่างเป็นข้อเท็จจริงที่น่าทึ่ง [ผู้พูด] รู้สึกอยู่ในใจว่า คนญี่ปุ่นได้แสดงออกอย่างเปิดเผยว่ามีจิตใจเปี่ยมด้วยความรักชาติ และพวกเขาก็มีจิตใจเปี่ยมด้วยความรักชาติจริงๆ” ดังที่มีผู้กล่าวเช่นนั้น ตั้งแต่โบราณกาลมาแล้ว มีชาวประมงประเทศเราจำนวนไม่น้อยที่เรือพลัดไปเทียบท่าประเทศต่างๆ เช่นอเมริกาใต้ ไชบีเรีย ซานฟรานซิสโก คัมชัตกา แต่พวกเขายอมผจญภัยใช้เวลาแรมปีเดินทางข้ามมหาสมุทรเป็นระยะทางหลายพันลี้อีกครั้ง เพื่อกลับบ้านเกิดเมืองนอนมาใช้ชีวิตในกระท่อมชอมซ้อที่ผูกพันด้วยใจอาวรณ มากกว่าจะเลือกอยู่ต่อในประเทศนั้นๆ โดยได้รับการต้อนรับให้มีความเป็นอยู่อย่างดี ในบรรดาคนเหล่านั้นอาจมีบ้างที่สมัครใจหลงเหลืออยู่ต่อกลายเป็นประชาชนของประเทศดังกล่าวไป แต่ก็ไม่น้อยมากที่จะได้ยินเช่นนั้น และด้วยความจำเป็นบังคับจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

(โมริ, 1887: 163-164)

คุณธรรมดังกล่าวไม่เพียงจะกำหนดอัตลักษณ์ด้านความเป็นญี่ปุ่นที่พึงประสงค์สำหรับพลเมืองดีในประเทศญี่ปุ่น แต่ยังเป็นกรอบความประพฤติที่ช่วยส่งเสริมให้คนญี่ปุ่นซึ่งเป็นคนต่างชาติอยู่ร่วมกับคนพื้นถิ่นได้อย่างราบรื่นกลมเกลียว นั่นคือการสำนึกในบุญคุณของแผ่นดินสยาม และตอบแทนด้วยการอุทิศตนเข้าช่วยภารกิจของแผ่นดินหลายต่อหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็น

เหตุการณ์ปราบเสี้ยนเพื่อช่วยกอบกู้ความสงบสุขแก่กรุงศรีอยุธยา (โมริ, 1887: 102-111) หรือการที่ ยะมะตะยอมรับตำแหน่งแม่ทัพรวบรวมพลคนญี่ปุ่นร่วมกับทัพสยามเพื่อไปรบต่อต้านข้าศึกเมือง ละครที่มารุกรานสยาม (โมริ, 1887: 114-115) และการปฏิบัติตามคำสั่งเสียของพระเจ้าทรงธรรมที่ ให้ช่วยดูแลสนับสนุนพระโอรสในการปกครองบ้านเมืองอย่างซื่อสัตย์จงรักภักดี (โมริ, 1887: 168-186) ซึ่งวีรกรรมเหล่านี้ ยะมะตะกระทำไปโดยไม่ได้มุ่งหวังบำเหน็จรางวัลตอบแทน ขณะเดียวกันก็ รู้สำนึกในฐานะความเป็นคนต่างชาติ นอบน้อมถ่อมตน ไม่หยิ่งผยองกับความสำเร็จ ยกตัวอย่าง เช่นกรณีการปราบเสี้ยนนั้นหลังจัดการสังหารเสี้ยนร้ายแล้วยะมะตะก็กลับไปนอนพักที่บ้านเหมือนไม่ เกิดอะไรขึ้น เมื่อเพื่อนชาวญี่ปุ่นแสดงความชื่นชมในห้วงวิปริตปฏิภาณและความกล้าหาญของเขา ยะมะตะก็กล่าวถ่อมตัวว่าการที่ตนสามารถสังหารและจับเสี้ยนร้ายได้โดยไม่สูญเสียชีวิตทหาร แม่แต่นายเดียว ไม่ได้รับบาดเจ็บสักแผล “เพราะบารมีอันศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้าซึ่งเงินแห่งมหา อาณาจักรญี่ปุ่นที่เคารพสักการะอยู่เสมอ” 「一人の兵を卒を殺さず、一所の微傷を負はず、一虎を殺し、一虎を虜にせしは、日頃信ずる大日本の浅間霊神の利益なれ」 (โมริ, 1887: 109) และเมื่อผู้ว่าการนครอยุธยาเรียกให้เข้าไปรับบำเหน็จรางวัลกล่าวคำสรรเสริญชมเชย ยะมะ ตะก็ถ่อมตัวอีกว่า การที่คนต่ำต้อยเช่นตน สามารถปราบเสี้ยนร้ายได้สำเร็จ “เป็นเพราะพระเดช พระคุณของท่านผู้ว่าฯ” 「閣下の政事の徳」 และการที่เสนอตัวอาสาปราบเสี้ยนนั้นไม่ได้หวัง รางวัลแต่เพื่อตอบแทนพระคุณของท่านผู้ว่าฯและแผ่นดินสยาม (โมริ, 1887: 110) เมื่อได้รับ แต่งตั้งเป็นแม่ทัพไปปราบศึกเมืองลิกอร์ ครั้งแรกนั้นยะมะตะปฏิเสธเพราะเห็นว่าเป็น “ภารกิจที่ ยิ่งใหญ่เกินกำลัง” สำหรับตนที่เป็นเพียงสามัญชนคนต่างชาติ แต่เมื่อพระเจ้าทรงธรรมทรงขอรับรอง ด้วยพระองค์เอง จึงยอมรับสนองพระบรมราชโองการเพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อผู้เป็น เจ้านาย (โมริ, 1887: 112)

ยะมะตะกล่าวย่ออยู่ดังนี้เสมอว่าการที่เขาสามารถประกอบวีรกรรมความชอบประสบความสำเร็จจนมีฐานะเป็นใหญ่เป็นโตได้นั้นเป็นผลมาจากอำนาจบารมีของผู้ที่มีสถานะเหนือกว่า (เช่นขุนนาง กษัตริย์ เทพเจ้า ฯลฯ) ช่วยเหลือปกป้องคุ้มครอง ซึ่งแนวคิดการถ่อมตนยกย่องผู้อื่น เช่นนี้เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแสดงถึงจิตวิญญาณอันดีงามของญี่ปุ่น ที่ผู้เขียนมองว่าไม่ หลงเหลืออยู่ในความเป็นจีนสมัยเมจิ ดังจะเห็นจากการวิพากษ์วิจารณ์คนจีนที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ และจากการยึดมั่นประพฤติตนอยู่ในกรอบขนบจริยธรรมอันดีงามนี้เองที่ทำให้ยะมะตะเป็นที่ชื่น ชมยกย่องของผู้อื่นทั้งชาวญี่ปุ่นและชาวสยาม ส่งผลให้ไม่เพียงชีวิตของยะมะตะส่วนบุคคลรุ่งเรือง แต่ยังอำนวยให้หมู่บ้านญี่ปุ่นเจริญรุ่งเรืองขึ้นตามกันไปด้วย

長政が領地の人民ハ又長政の名誉を慕ふて、其の領地たる喜び、年々貢ぎを納れて良く治まりけり、長政の家も此より殊に名高くなりしものから花主の客も夥多くして、支那西洋の品物まで手廣く賣捌くにぞ、利潤も甚はだ多くして、手代番頭の數も増し、

ผู้คนในเขตที่ดินใต้การปกครองของนงะมะชะ ต่างเคารพชื่นชมในชื่อเสียงเกียรติภูมิของนงะมะชะและยินดีที่ได้อยู่ในเขตปกครองนั้น ส่งส่วยให้ตามธรรมเนียมทุกปี อยู่ใต้การปกครองอย่างสงบเรียบร้อย ร้านค้าของนงะมะชะก็มีชื่อเสียงแพร่หลาย มีลูกค้าขาประจำมากมาย ขยายขอบเขตกิจการซื้อขายสินค้าเงินและตะวันตกด้วย ได้ผลกำไรดี จำนวนลูกจ้างคนงานเพิ่มขึ้น [...]

(ไมริ, 1887: 113)

此より我が國の商人船を暹羅に出だす者漸々と數を殖し、日本街の人口も月毎日毎に殖え來りて益々繁華になりけるが長政ハ能く之を保護して殊に多くの利益を施しけり、

(ยะมะตะเซียวสองพ่อค้าทะเลกิโตะมาพบเพื่อแสดงความขอบคุณและชักชวนให้มาทำการค้ากับสยามหลังจากทะเลกิโตะกลับไปบอกเล่าเรื่องราวเผยแพร่ให้คนที่ญี่ปุ่นฟังก็ทำให้) จากนั้นจึงมีพ่อค้าจากประเทศเราแล่นเรือมาค้าขายกับสยามเพิ่มมากขึ้น ประชากรในหมู่บ้านญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นตามวันเวลา และยิ่งเจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อยๆ นงะมะชะดูแลคุ้มครองผู้คนเหล่านี้เป็นอย่างดี ส่งเสริมให้มีผลกำไรมากมาย

(ไมริ, 1887: 166)

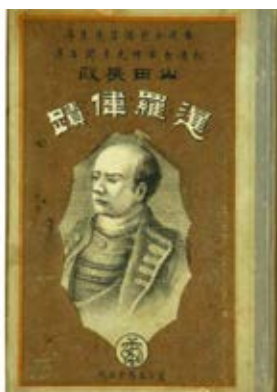
เหตุการณ์และรายละเอียดที่ผู้เขียนสอดแทรกเสริมเข้ามา ทำให้ตัวละครยะมะตะใน *วีรกรรมอันยิ่งใหญ่* มีลักษณะแตกต่างไปจากแก่นเรื่องเดิมในต้นฉบับ สมัยโตะกุงะวะ ที่เน้นภาพความเป็นยอดนักรบและใช้พลังอำนาจทางการทหารในการเติบโตขึ้นเป็นใหญ่ตามชนบเรื่องเล่าตำนานศึกสงคราม ดังเช่นที่พรรณนาอยู่ในต้นเรื่อง *อิบุกิ* ว่า “มีชัยทุกครั้งที่ทำศึก ทำให้ทั่วทั้งชมพูทวีปสะเทือนสะท้านด้วยความยำเกรง เมื่อได้ยื่นช่อกองทัพญี่ปุ่นแม้แต่เด็กเล็กยังกลัวจนหยุดร้องไห้” 「戦ふ毎に勝つて、實に天竺中を震ひわなゝかせ、日本軍といへば小児も啼きを止め」 (*อิบุกิ*, 1813: 43) ซึ่งสะท้อนถึงเจตนาการนำเสนอภาพอัตลักษณ์ญี่ปุ่นที่เหนือกว่าชนชาติอื่นๆ ด้วยวาทกรรมการเป็นชาตินักรบและดินแดนแห่งเทพเจ้า ส่วนใน *วีรกรรม*

อันยิ่งใหญ่ฯ แม้ว่าผู้เขียนจะมีได้ปฏิเสธภาพความเป็นนักรบของยะมะตะและคนญี่ปุ่น ทว่า ขณะเดียวกันได้สร้างเสริมลักษณะด้านอื่นเพิ่มขึ้นมา ทั้งด้านการเป็นนักธุรกิจ นักการทูต และผู้นำ ที่มีสติปัญญาความรู้วิสัยทัศน์กว้างไกล การประกอบกิจการและวีรกรรมต่างๆ ของยะมะตะใน สยามนั้นกล่าวได้ว่ามีลักษณะเป็นการนำ “ภูมิปัญญาตะวันตก” มาใช้ประกอบร่วมกับ “จิต วิญญาณญี่ปุ่น” ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมาจากลุงเมื่อครั้งเยาว์วัย แม้แต่ในการสู้รบก็ได้ใช้เพียง ศิลปะการต่อสู้แต่ใช้ความสามารถในการวิเคราะห์การวางแผน สติปัญญาไหวพริบ ประสพการณ์ ตลอดจนใช้เครือข่ายมนุษยสัมพันธ์เข้าประกอบร่วมกัน กล่าวได้ว่าเป็นการก่อร่างสร้างตัวด้วย 実学 [จิท์ซุงะกุ] หรือวิชาความรู้ที่ใช้งานได้จริงตามหลักวัตถุประสงค์การศึกษาสมัยใหม่ซึ่งนำ แนวคิดมาจากตะวันตก ขณะเดียวกันก็ได้ผสมผสานคตินิยมที่แตกต่างไปจากแนวคิดปัจเจกนิยม แบบตะวันตก คือมองว่าผลงานความสำเร็จและชื่อเสียงที่บุคคลได้มานั้นมิได้เป็นเพราะความ เก่งกล้าสามารถของตนเองเพียงผู้เดียว แต่เป็นผลมาจากพระเดชพระคุณของผู้อื่นช่วยเหลือหรือ แม้กระทั่งบารมีปกป้องคุ้มครองของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความสำเร็จนี้จึงมิได้เป็นเพียงผลประโยชน์หรือ ชื่อเสียงเกียรติภูมิส่วนบุคคล แต่จะนำมาซึ่งผลประโยชน์และชื่อเสียงเกียรติภูมิของชุมชนหรือ ประเทศชาติบ้านเมืองด้วย

การประกอบสร้างอัตลักษณ์คนญี่ปุ่นและความเป็นญี่ปุ่นที่พึงประสงค์ ในช่วงระยะเวลา แห่งการสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่ เป็นประเด็นที่มีการถกเถียงโต้แย้งกันอย่างมาก ทั้งนี้เพราะใน ระยะเวลาเริ่มของการสร้างชาติซึ่งมีความจำเป็นต้องรับศิลปวิทยาการตะวันตกมาใช้พัฒนา ประเทศ ปัญญาชนและผู้นำรัฐบาลเมจิซึ่งมีความขัดแย้งแตกต่างทางความคิดระหว่างกลุ่มที่ สนับสนุนการรับอารยธรรมตะวันตกกับกลุ่มที่คัดค้าน ต้องการขับไล่กำจัดอิทธิพลของต่างชาติ (ตะวันตก) ออกไป ได้ข้อตกลงกันว่ายอมเปิดประเทศชั่วคราวเพื่อพัฒนาให้ “ชาติมั่งคั่ง กองทัพ เข้มแข็ง” แล้วจึงค่อยสามารถกำจัดตะวันตกออกไปได้ ความย้อนแย้งด้านอุดมการณ์ดังกล่าวทำให้ ญี่ปุ่นต้องเผชิญปัญหาวิกฤตอัตลักษณ์ ระหว่างการเสริมสร้างและยอมรับปัจเจกบุคคลซึ่งมีจิต วิญญาณเสรีบนพื้นฐานองค์ความรู้สมัยใหม่ซึ่งอ้างอิงกับระบบเหตุผลและประโยชน์นิยมแบบ ตะวันตกกับการปกป้องเชิดชูระบบการปกครองโดยจักรพรรดิผู้เป็นเชื้อสายของเทพเจ้าและทรงมี อำนาจสูงสุดโดยผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ ระบบดังกล่าวดำรงอยู่ได้บนรากฐานความสัมพันธ์แบบ ความเชื่อสัจยงรักภักดีที่ปลูกฝังด้วยขนบจริยธรรมตามแนวคิดขงจื้อศึกษาของญี่ปุ่น ซึ่งเป็นองค์ ความรู้ที่กลุ่มตะวันตกนิยมมองว่าล้าหลัง กดทับ กีดขวางการพัฒนาตัวตนและจิตวิญญาณเสรี ของปัจเจกบุคคล ส่วนฝ่ายอนุรักษนิยมเชิดชูจักรพรรดิก็ตำหนิโจมตีว่าแนวคิดแบบตะวันตกเช่น เสรีนิยม ปัจเจกนิยม และประโยชน์นิยมทั้งหลายทำให้ผู้คนแข่งขันชิงดีชิงเด่นเห็นแก่

ความก้าวหน้าและผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม เป็นการบ่อนทำลายศีลธรรมจริยธรรม
ชนบประเพณีอันดีงามของญี่ปุ่น สันคลอนเสถียรภาพความมั่นคงของสถาบันและของรัฐ

กล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ญี่ปุ่นยุคใหม่ที่ถูกเขียนนำเสนอผ่านตัวละคร ยะมะตะ นะงะมะซะ มี
ลักษณะเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมหรือทวิอัตลักษณ์อันเป็นผลมาจากการปะทะผสมผสานกันของ
แนวคิดขัดตรงข้ามระหว่างการยอมรับและปฏิเสธอิทธิพลอารยธรรมตะวันตก โดยการเลือกรับ
ความเป็นตะวันตกด้านความเจริญทางกายภาพและองค์ความรู้ หรือ “ภูมิปัญญาตะวันตก”
ผสมผสานเข้ากับ “จิตวิญญาณญี่ปุ่น” หรือวิถีความประพฤติปฏิบัติตนตามขนบจริยธรรมอันดีงาม
ที่สืบสานมาจากบรรพบุรุษ ประกอบสร้างเป็นอัตลักษณ์ลูกผสม “จิตวิญญาณญี่ปุ่น-ภูมิปัญญา
ตะวันตก” เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมสำหรับการอยู่ร่วมและอยู่รอดในโลกสมัยใหม่ที่ญี่ปุ่นต้อง
เผชิญกับการคุกคามและแข่งขันกับชาติพันธุ์อื่นๆ นับเป็นทางออกหนึ่งของผู้เขียนซึ่งเป็นปัญญาชน
ญี่ปุ่นรุ่นใหม่สมัยเมจินำเสนอเป็นคำตอบสำหรับปัญหาการกำหนดนิยามอัตลักษณ์ความเป็น
ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเด็นโต้แย้งกันในสังคมญี่ปุ่นตลอดมานับตั้งแต่หลังการเปิดประเทศและยังคง
สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน



ภาพปกหนังสือ *วีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของยะมะตะ นะงะมะซะในสยาม*
ลักษณะเป็นภาพเหมือนบุคคลวาดแบบศิลปะตะวันตก จะเห็นได้ว่าหน้าตา ทรงผม
และเครื่องแต่งกายในภาพเป็นแบบฝรั่ง สะท้อนถึงแนวคิดทวิอัตลักษณ์ในตัวบท

3.2 เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะกับความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยและอัตลักษณ์ญี่ปุ่นภายใต้กรอบวาทกรรมการขยายดินแดน

ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยในช่วงระยะแรกหลังเปิดสัมพันธไมตรีอย่างเป็นทางการ ดำเนินไปภายใต้อิทธิพลแนวคิดต่อต่างประเทศของชาวญี่ปุ่นและรัฐบาลญี่ปุ่นที่สำคัญคือแนวคิดการขยายอำนาจไปสู่ดินแดนทางใต้ หรือ “นันทินนิยม”⁶⁴ 南進論 ที่ก่อตัวขึ้นในทศวรรษ 1860 และแนวคิด “เอเชียนิยม”⁶⁵ アジア主義 ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1880

ผู้นำทางความคิดด้าน “นันทินนิยม” และ “เอเชียนิยม” ของญี่ปุ่นส่วนหนึ่งได้หันมาให้ความสนใจแก่สยาม ทั้งนี้เพราะสยามเป็นประเทศเดียวในภูมิภาคนี้ที่สามารถดำรงความเป็นเอกราชรอดพ้นจากการยึดครองเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกเช่นเดียวกับญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ซุงะนุมะ เทะอิฟู 菅沼貞風 ปัญญาชนรุ่นใหม่ของชาวเมืองฮิราโตะจังหวัดนางาซากิ ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการขยายตัวลงใต้ไว้ในงานเขียนเรื่อง *ความฝันของญี่ปุ่นใหม่ที่จะขยายอำนาจลงใต้ เปลี่ยนเล็กให้เป็นใหญ่ เปลี่ยนความพ่ายแพ้ให้เป็นชัยชนะ* (1888) 『変小為大転敗為勝 新日本図南の夢』 สนับสนุนการอพยพคนสู่อุซาคเนย์ ขณะเดียวกันก็มีจิตสำนึกแบบ “เอเชียนิยม” ในอันที่จะฉีกกำลังเป็นหนึ่งในประเทศอื่นๆ ในเอเชีย เพื่อยับยั้งการรุกรานของอังกฤษ ฝรั่งเศส และเพื่อคืนความเป็นเอกราชแก่ประเทศเหล่านั้น โดยความคิดเห็นต่อประเทศไทยหรือสยามนั้น ซุงะนุมะมีความเห็นว่า “เป็นประเทศเอกราชมาแต่ครั้งโบราณกาล ไม่สมควรที่เราจะเป็นศัตรูด้วย” 「暹羅は固より東洋の独立国、而して吾人が敵にあらざるや」 ญี่ปุ่นจึงไม่ควรเลียนแบบยุโรปมุ่งทำลายสยาม แต่ควรให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย สามารถดำรงความเป็นเอกราชไว้ได้สืบไป (อ้างใน อิชิติ โยเนโอะและโยชิคาว่า

⁶⁴ แนวคิดนันทินนิยมในระยะต้นรัชสมัยเมจิ เน้นความสนใจดินแดนตอนใต้ในฐานะเป็นแหล่งทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ที่ญี่ปุ่นสามารถนำมาใช้ประโยชน์ และเป็นดินแดนที่เหมาะสมแก่การอพยพประชากรไปบุกเบิกยึดครองดินแดน ปัญญาชนที่สนับสนุนแนวคิดนี้มีแนวโน้มเสนอให้เลือกใช้วิธีการทางเศรษฐกิจและการค้าอย่างสันติและประนีประนอม มากกว่าการใช้ความรุนแรง โดยอำนาจทางการทหาร แต่ภายหลังจากเข้าสู่ทศวรรษ 1930 เมื่ออำนาจในการปกครองตกอยู่ในมือฝ่ายทหาร นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นจากการประนีประนอมร่วมมือกับต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศตะวันตก มามีที่ท่าแข็งกร้าวเน้นการใช้อำนาจทางการทหาร

⁶⁵ ทะเกะอูชิ โยะมิมิ 竹内好 อธิบายเกี่ยวกับเอเชียนิยมว่ามีหลายแขนง แต่ละแนวคิดมีลักษณะเฉพาะตัว แต่ไม่ถึงกับแยกเป็นเอกเทศ อย่างน้อยที่สุดมีจุดร่วมคือความต้องการที่จะรวบรวมเชื่อมโยงเอเชียเข้าด้วยกัน (โดยไม่ก็ยงว่าจะใช้วิธีการรุกรานหรือไม่) (竹内、1963 : 14)

โทชิฮารุ, 2530 : 87-88) บรรดานัก “นัณณินิยม” และ “เอเชียนิยม” ที่ให้ความสนใจกับไทยจึงมักหยิบยกเอาเรื่องเล่ายะมะตะมาเป็นตัวอย่างของคนญี่ปุ่นผู้ประสบความสำเร็จในการบุกเบิกก่อร่างสร้างตัวในสยามและเป็นสัญลักษณ์ของมิตรภาพระหว่างญี่ปุ่น-ไทย

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากญี่ปุ่นในช่วงแรกของการปฏิรูปพัฒนาประเทศสู่ความเป็นสมัยใหม่ มุ่งเป้าไปสู่การ “เป็นอารยะ” แบบตะวันตก และยุ่งอยู่กับการแข่งขันต่อสู้กับจีนและเกาหลี จึงยังไม่ได้ให้ความสนใจกับไทยมากนัก ดังเช่นที่ อิชิอิ โยเนโอะและโยชิกาวา โทชิฮารุ (2530) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าญี่ปุ่นเริ่มหันมาให้ความสนใจกับสยามหรือไทยอย่างจริงจังหลังเหตุการณ์ร.ศ.112 (1893) ซึ่งในญี่ปุ่นเกิดกระแสความเห็นใจสยามในฐานะเป็นประเทศเอเชียที่ถูกตะวันตกคุกคามเช่นเดียวกัน

เรื่องเล่ายะมะตะ นงะมะซะที่ถูกนำมาฟื้นฟูเผยแพร่ในช่วงแรก ส่วนใหญ่เป็นการผลิตซ้ำเรื่องเล่าปฐมภูมิและเรื่องเล่าต้นแบบสมัยโทะกุงะวะ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอภาพคนญี่ปุ่นแบบอย่าง เนื้อหาจึงเน้นความสำคัญในการถ่ายทอดเรื่องราวเหตุการณ์วีรกรรมของยะมะตะและคนญี่ปุ่นเป็นหลัก แม้เรื่องราวจะดำเนินโดยมีสยามเป็นฉาก แต่เนื้อหาหลักไม่ได้บรรยายภาพสยาม หรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองเท่าใดนัก คุโบะตะ(2010: 31) ชี้ว่าหลังปีค.ศ. 1893มีเอกสารงานเขียนเกี่ยวกับสยามเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งเป็นหลักฐานแสดงถึงความสนใจต่อสยามที่เพิ่มมากขึ้น และช่วงก่อนหลังสงครามญี่ปุ่น-จีน(1894-1895) จึงเริ่มมีการเชื่อมโยงเรื่องราวของยะมะตะ นงะมะซะเข้ากับความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย

จนกระทั่งเมื่อนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นหันมาเน้นมุ่งลงสู่ใต้ ประจวบเหมาะกับเรื่องเล่าวีรกรรมของยะมะตะ นงะมะซะ มีเนื้อหาสอดคล้องและส่งเสริมความคิดในการอพยพขยายดินแดนลงไปสู่ทางใต้ จึงได้ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองเพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐ และได้ผ่านการแต่งเติมเพิ่มสีสันจินตนาการบรรเจิดแพรวโดยนักเขียนประชานิยมในช่วงสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ตลอดจนการถูกนำไปใช้ประกอบในแบบเรียน ทำให้ยะมะตะ นงะมะซะ กลายเป็นวีรบุรุษระดับชาติซึ่งคนญี่ปุ่นรู้จักและนิยมชมชอบกันอย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา

3.2.1 ญี่ปุ่นคือประเทศแห่งท้องทะเล คนญี่ปุ่นคือลูกผู้ชายแห่งท้องทะเล

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ในช่วงสองทศวรรษแรกของสมัยเมจิ เรื่องเล่ายะมะตะ นงะมะซะส่วนใหญ่ถูกใช้ในการส่งเสริมการประกอบสร้างอัตลักษณ์คนญี่ปุ่นที่พึงประสงค์ในด้านการ

ขยันหมั่นศึกษาและการก่อสร้างสร้างตัว เป็นพลเมืองดีมีศีลธรรมจริยธรรม การใช้ถ้อยคำสำนวนที่ สะท้อนวาทกรรมชาตินิยมด้านการเป็นชาตินักรบ การเป็นดินแดนแห่งเทพเจ้าและดินแดนแห่ง องค์สมเด็จพระจักรพรรดิจึงลดน้อยลงไป เมื่อเทียบกับตัวบทต้นแบบปลายสมัยโทกะงุวะะ อย่างไรก็ตามแม้จะไม่ตอกย้ำอย่างโจ่งแจ้งเด่นชัด วาทกรรมเหล่านั้นก็ยังคงแฝงอยู่ในตัวบทสืบ ทอดต่อมา และเมื่อสังคมญี่ปุ่นเข้าสู่ช่วงเวลาแนวคิดชาตินิยมกลับมาเพื่อองฟูอีกครั้ง จากการทำ สงครามชนะประเทศยักษ์ใหญ่ที่เคยเป็นมหาอำนาจเช่นจีนและรัสเซีย วาทกรรมดังกล่าวได้ ผสมผสานเข้ากับวาทกรรมชุดใหม่ซึ่งสะท้อนถึงความสนใจต่อกิจการทางทะเล และการแผ่อิทธิพล ขยายดินแดนจักรวรรดิญี่ปุ่นออกไปสู่ท้องทะเลทางทิศใต้ (南洋 นันโย/南方 นัมโป) ประกอบ สร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นในฐานะเป็นชาติมหาอำนาจทางท้องทะเล อันเป็นส่วนหนึ่งในสาระสำคัญของแนวคิดนั้นดินนิยม⁶⁶

⁶⁶ ยะโนะ โทรุ ได้ประมวลสาระสำคัญในแนวคิดนั้นดินนิยมว่ามีอยู่ 7 ประการคือ 1. ให้ความสนใจกับ อาณาบริเวณ “นันโย” ว่าเป็นพื้นที่เป้าหมายที่เหมาะสมในการขยายตัวออกไปสู่พื้นทะเลของญี่ปุ่น และ พยายามจะวาดภาพของอาณาบริเวณนี้ให้มีความสำคัญในเชิงศักยภาพต่อญี่ปุ่นมากกว่าอาณาบริเวณอื่นๆ 2. พยายามต่อต้าน แข่งขันกับ แนวคิดการขยายตัวขึ้นทางเหนือ 北進論 คืออาณาบริเวณรัสเซีย คาบสมุทรเกาหลี และตอนเหนือของประเทศจีน พยายามอธิบายว่าในการดำเนินนโยบายต่อดินแดนทางเหนือ ควรใช้นโยบายเชิง รับจะเหมาะสมที่สุด 3. เน้นความล้าหลังด้อยพัฒนาโดยเฉพาะในด้านการเมืองการปกครองของ “นันโย” และ เป็นหน้าที่ (ที่สวรรค์ประกาศิต) ของญี่ปุ่นที่จะเข้าไปช่วยพัฒนาให้เจริญขึ้น 4. ไม่ยอมรับว่าอาณาบริเวณ “นันโย” สมควรอยู่ในวงอาณาเขตอำนาจครอบงำของตะวันตกโดยลักษณะที่ตั้งตามธรรมชาติ และแสดงความขึงใจต่อ ความสามารถในการพัฒนา “นันโย” ของมหาอำนาจตะวันตก ตลอดจนการปฏิบัติของตะวันตกต่อ “นันโย” ว่า ถูกต้องสมควรหรือไม่ 5. เน้นอุดมคติปรัชญาเกี่ยวกับท้องทะเลมากกว่าผืนแผ่นดินใหญ่ จึงมักมีการเสนอ แนวคิด คำแนะนำเกี่ยวกับกิจการทางทะเล เช่น การเสริมสร้างกองทัพเรือให้เข้มแข็ง การพัฒนาความสามารถ ในการต่อเรือ การขยายเส้นทางเดินเรือ ส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศ สนับสนุนให้เปิดเสรีในการอพยพย้ายถิ่น ฐานได้โดยอิสระ เป็นต้น 6. แสดงความสะทกสะทอน เสียหายที่ชาวญี่ปุ่นเกิดความสนใจต่อ “ท้องทะเล” ซ้ำ เกินไป 7. เชื่อว่าการแผ่ขยายอิทธิพลไปสู่ดินแดนตอนใต้ จะช่วยแก้ไขปัญหาสังคมและเศรษฐกิจภายใน ประเทศ ได้ (矢野, 1979:51-52)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดในข้อสุดท้าย ที่ระบุว่า การแผ่ขยายอิทธิพลไปสู่ดินแดนตอนใต้จะช่วยแก้ไข ปัญหาสังคมและเศรษฐกิจภายในประเทศได้ เป็นแนวคิดสำคัญที่เชื่อมโยงผูกพันอย่างลึกซึ้งกับสงครามมหา เอเชียบูรพา และจากการศึกษาตัวบทวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะที่ผลิตขึ้นในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง พบว่ามีวาทกรรมที่สะท้อนแนวคิดดังกล่าวสอดแทรกอยู่มากมาย

ปฏิบัติการขยายดินแดนของญี่ปุ่นสู่ “น่านโย” หรือ นัมโป” นั้น ในระยะแรกมีทั้งด้านที่สนับสนุนการขยายตัวโดยสันติด้วยกิจกรรมทางการค้าและเศรษฐกิจ กับด้านที่สนับสนุนการใช้กำลังยึดครอง ก่อนที่นันทินนิยมจะพัฒนาไปเป็นนโยบายแห่งชาติในปีค.ศ.1936 มุ่งเน้นด้านการใช้กำลังทางการทหารเพื่อการขยายดินแดนในต่างประเทศ เชื่อมโยงไปสู่วาทกรรมวงไฟบูลย์มหาเอเซียบูรพาในช่วงทศวรรษที่1940 ในที่สุด

เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะที่ผลิตตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1890 ภายใต้กระแสนันทินนิยมและลัทธิการขยายดินแดนจึงมักมีการกล่าวอ้างถึงความจำเป็นในการขยายอาณาเขตและอพยพประชากร ดังตัวอย่างต่อไปนี้ที่โอมะชิ เคะอิเกะทซุ 大町桂月 ผู้เขียนเรื่อง *ยะมะตะ นะงะมะซะ* 『山田長政』 (1918) ได้กล่าวอ้างถึงความจำเป็นในการขยายอาณาเขตและอพยพประชากรไว้ในตอนเริ่มต้นเรื่อง และอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของปฏิบัติการขยายดินแดนว่ามีสองแบบคือแบบรุกรานด้วยกำลัง และแบบสันติ

海外發展に二通りあり。一に曰く、侵略的、二に曰く、平和的これ也。侵略的は舊式にして平和的は新式也。侵略的は始より武装して進む也。不平和的は通商貿易植民移民を目的として進む也。二十世紀の世の中妄りに武装して進むことを許さず。必ずや先づ平和的に發展せざるべからず。而して忍ぶべからざる屈辱に逢はゞ武装せざるを得ず。武装する能はざるものは發展するに由なし。されど武装は最後の手段なることを忘れるべからず。

(โอมะชิ, 1918: 320)

การพัฒนาออกไปสู่ท้องทะเลนั้นมีสองแบบ แบบหนึ่งคือแบบรุกราน อีกแบบหนึ่งคือแบบสันติ แบบรุกรานเป็นวิธีเก่า แบบสันติเป็นวิธีใหม่ แบบรุกรานจะใช้อาวุธเข้าไปตั้งแต่แรก แบบสันติจะเข้าไปโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการค้าและการอพยพคนไปตั้งหลักแหล่ง โลกศตวรรษที่20 ไม่ยอมให้ใช้อาวุธไปบุกเบิกกันแล้ว ก่อนอื่นควรบุกเบิกด้วยวิธีสันติ นอกจากเผชิญความอับยศที่ไม่อาจทนรับได้ จำเป็นต้องใช้อาวุธก็ต้องใช้ไปตามเหตุผล เพียงแต่ไม่ควรลืมว่าการใช้อาวุธควรเป็นวิธีสุดท้าย

โอมะชียังกล่าวต่อว่า การก่อสร้างหมู่บ้านของคนญี่ปุ่นในสยามเป็นการขยายดินแดนอย่างสันติ อย่างไรก็ตามหากมีเหตุจำเป็นคนญี่ปุ่นผู้กล้าหาญก็พร้อมที่จะลุกขึ้นมาจับอาวุธ

และหากคนญี่ปุ่นจับอาวุธเมื่อใด ในโลกนี้ย่อมไม่มีใครต่อกรได้ จะเห็นได้ว่าในทางหนึ่งแม้จะอ้างว่าสนับสนุนปฏิบัติการโดยสันติ แต่ผู้เขียนได้ใช้โวหารเปิดทางเฉียงให้สามารถใช้อาวุธได้ โดยแอบอ้างว่าหากมีความจำเป็น ซึ่งมักมีการใช้วาทกรรมซ่อนเร้นในลักษณะเช่นนี้ ในการกล่าวถึงนโยบายการขยายดินแดนของญี่ปุ่น เพื่อให้ฟังดูนุ่มนวล ปกปิดข้อเท็จจริงและความรุนแรงของการรุกราน

ในต้วบทเรื่องเล่ายะมะดะ นะงะมะซะช่วงต้นสมัยเมจิ จำนวนหนึ่งมีการบรรยายถึงบทบาทของยะมะดะด้านการเป็นผู้ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและสยาม ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ของเอกชนในการติดต่อค้าขาย แต่ในต้วบทที่ตีพิมพ์ตั้งแต่ช่วงก่อนหลังญี่ปุ่นชนะสงครามญี่ปุ่น-จีน ในปีค.ศ. 1895 ซึ่งญี่ปุ่นได้ค่าปฏิกรรมสงคราม และได้ส่วนหนึ่งของเกาะไต้หวันมาเป็นอาณานิคม ขจัดอิทธิพลขั้วโล่ประเทศมหาอำนาจตะวันตกออกไป จะพบว่าน้ำเสียงในการเล่าเรื่องแสดงถึงความอึกเขิม มั่นใจในศักยภาพทางทะเลของญี่ปุ่น และเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การใช้กำลังทางการทหารมากกว่านโยบายการทูต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเน้นแสนยานุภาพทางท้องทะเล

พบว่ามีการใช้คำสร้อยเสริมความเพื่อเชื่อมโยงประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นเจ้าแห่งท้องทะเลของญี่ปุ่นอย่างซ้ำแล้วซ้ำเล่าในต้วบท ตลอดจนเป็นชื่อเรื่องหนังสือ เช่นใช้คำว่า คะอิโกะกุ 海国 (ประเทศแห่งทะเล) เรียกประเทศญี่ปุ่น และใช้คำว่า คะอิโกะกุดันจิ 海国男儿 หรือ คะอิโกะกุดันฉิ 海国男子 (ลูกผู้ชายของประเทศแห่งทะเล) เรียกคนญี่ปุ่น การใช้คำว่า “ทะเล” เสริมความในลักษณะนี้ พบใช้แพร่หลายทั่วไปไม่ใช่เพียงในเรื่องเล่ายะมะดะ นะงะมะซะเท่านั้น วาทกรรมชุดนี้หมุนเวียนแพร่หลายอยู่ในสังคมญี่ปุ่น มีการผลิตซ้ำผ่านสื่อต่างๆ ทั้งยังปรากฏในรูปแบบเรียน ในวรรณกรรมเยาวชน และงานเขียนเชิงวิชาการ ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากในการชี้นำความคิดของประชาชนให้มุ่งไปสู่ท้องทะเล

ในที่นี้จะยกตัวอย่างวรรณกรรมเยาวชนสองเรื่องที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน มาเป็นกรณีศึกษาคือ ลูกผู้ชายแห่งทะเล ยะมะดะ นะงะมะซะ 『海國男子 山田長政』 (1898) ของโมะริ อุโง 森烏城 และยะมะดะ นะงะมะซะ 『山田長政』 (1899) ของชิทซุกะ เระอิซุชิ 遅塚麗水 โดยวิเคราะห์รูปแบบโครงเรื่องเพื่อนำเสนอภาพความเป็นประเทศแห่งทะเล และแนวคิดการบุกเบิกขยายดินแดนสู่ท้องทะเลในต้วบท

ในการนำเสนอภาพและแนวคิดดังกล่าวพบว่าวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะ ตั้งแต่ช่วงก่อนหลังสงครามญี่ปุ่นจีน มักมีโครงเรื่องแบบเดียวกันคือ (1) การเริ่มเรื่องจากการร้ายพรรณาสรรเสริญวีรกรรมการสู้รบทางทะเลของบรรพบุรุษชาวญี่ปุ่น (2) การเล่าเรื่อง วีรกรรมของยะมะชะ และคนญี่ปุ่นในสยาม โดยตัดทอนหรือลดความสำคัญของเหตุการณ์สู้รบทางบก สอดแทรกเพิ่มเติมรายละเอียดของเหตุการณ์ด้านเมืองลิกอร์-ปัตตานี ซึ่งเป็นเมืองท่าชายทะเลที่สำคัญและการสู้รบทางเรือเข้ามา (3) ปิดเรื่องลงท้ายด้วยการแสดงความเสียดยเสียใจ ที่ญี่ปุ่นพัฒนาทางทะเลล่าช้ากว่าตะวันตก เป็นผลมาจากการใช้นโยบายปิดประเทศโดยรัฐบาลโทะกุงะวะ ดังจะพบได้ในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องที่ยกมานี้

(1) การเริ่มเรื่องจากการร้ายพรรณาสรรเสริญวีรกรรมการสู้รบทางทะเลของบรรพบุรุษชาวญี่ปุ่น ซึ่งเป็นโครงเรื่องแบบเดียวกับ เรื่องคะอิงะอิอิเด็น ตัวยกต้นแบบสมัยโทะกุงะวะ แสดงถึงแนวคิดฉิงโกะกุ และเน้นวีรกรรมทางทะเลของชาวญี่ปุ่น

ตัวอย่างหนึ่งต่อไปนี้เป็นบทนำจากเรื่อง *ยะมะตะ นะงะมะชะ* 『山田長政』 (1899) ของ ชิโทซุกะ เระอิซุอิ 遅塚麗水

我が大日本は四方に大海を環らしたる國なれば、國運の隆替は毎に海権の張弛に繋かりたり。上古より（中略）勇敢なる吾人の祖先が浮寶、天盤樟舟を自在に操りて、大洋を担途の如く往来したりしを知るべし。神功皇后の三韓征伐は申すも畏こし、引田臣阿部比羅夫の東夷を征して遠く肅慎國に至りたるなど、其の水師の盛大なりしや想ふべし。（中略）弘安四年、古元の軍十餘万人来たりて西陲に寇するに及びて我が軍塵戦し、大風に乗じてこれを殲滅し、僅かに国難を大捷の後には眼中に大國なく、黄海を押し渡りて支那の沿岸の州懸に往き掠め、海国民人の元氣やうやく旺盛ならんとせり、

ประเทศญี่ปุ่นอันยิ่งใหญ่ของเราล้อมรอบด้วยทะเลสี่ทิศ โชคชะตาของบ้านเมืองจะรุ่งเรืองหรือตกต่ำ จึงขึ้นอยู่กับ การขยายสิทธิอำนาจในท้องทะเล ตั้งแต่สมัยโบราณ [...] บรรพบุรุษผู้กล้าหาญของเราควบคุมเรืออย่างเชี่ยวชาญ สัจจริงไปมาในมหาสมุทรดุจเดินทางบนบก ไม่เพียงการยกทัพไปปราบเกาหลีตาม อาณาจักรโดยจักรพรรดินี จิงกู การที่ฮิกิตะโนะโอมิ อะเบะโนะอิชิระฟู เดินทางไป

ปราบแดนอะสุมะอะะบิสุ⁶⁷ แล้วบุกต่อไปถึงประเทศของพวกซุจิน⁶⁸ กองทัพเรือ
เจริญรุ่งเรืองมาก [...] ปีที่ 4 ในรัชสมัยโคอัน กษัตริย์กูปไลข่านแห่งราชวงศ์หยวน
ยกทัพนับแสนมารุกรานชายฝั่งตะวันตก ทัพของเราเข้าประจัญบานพร้อมกับลม
พายุอันยิ่งใหญ่ ทำลายล้างทัพหยวนจนยับเยิน [...] อีกทั้งเหล่าโจรสลัดประเทศ
เราผู้กล้าหาญรักการผจญภัย แผ่ขยายอิทธิพลอยู่ในแถบอิเกิ ทัซุชิมะ และทาง
ตอนเหนือของคิวชู บุกไปปล้นสดมภ์ช่วงชิงตามอำเภอใจอยู่ตามเขตชายแดน
เกาหลี หลังจากชัยชนะยิ่งใหญ่ในครั้งนี้นี้แล้ว ก็ไม่เห็นมีประเทศใหญ่ในสายตาก็
ข้ามทะเลเหลืองไปทำการปล้นชิงเมืองต่างๆตามชายฝั่งจีน ความเข้มแข็งคึกคัก
ของชนชาวประเทศแห่งท้องทะเลยิ่งรุ่งเรืองเฟื่องฟู (ชิทซุกะ ,1899 :1)

จักรพรรดินีจิงกุ 神功皇后 (รัชสมัยเซะอิมปีที่ 40-รัชสมัยจิงกุปีที่69)⁶⁹ ที่อ้างถึงในบทนำนี้
คือมเหสีของจักรพรรดิอูเอะอิ 仲哀 จักรพรรดิรุ่นที่14 ของราชวงศ์ยะมะโตะ พระมารดาของ
จักรพรรดิโอะดะอิ จักรพรรดิรุ่นที่15 เป็นวีรสตรีในตำนานผู้ขึ้นครองราชย์แทนพระสวามีที่เสียชีวิต
ด้วยน้ำมือข้าศึก และจารึกนามในประวัติศาสตร์ด้วยวีรกรรมการนำทัพปราบอาณาจักรซิลลา
กำราบเกาหลีสามอาณาจักรให้ยอมเป็นรัฐบริวารของการของญี่ปุ่น โดยมีหลักฐานบันทึกอยู่ใน
หนังสือ *นิฮงโอะะกิ* 『日本書紀』 พงศาวดารที่เป็นทางการฉบับแรกของญี่ปุ่น

ตำนานจักรพรรดินีจิงกุปราบเกาหลีและขุนพลโทะโยะโตะมิปราบทัพมองโกล มักถูก
ยกขึ้นมากล่าวขานคู่กันโดยนักชาติศึกษาเพื่อสนับสนุนแนวคิดชาตินิยมจักรพรรดินิยมตั้งแต่ปลาย
สมัยโทะกุงะวะและปลุกฝังถ่ายทอดกันต่อมาในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ทำให้คนญี่ปุ่นสมัยก่อน
สงครามส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นเรื่องจริง ในขณะที่นักประวัติศาสตร์มองว่าเป็นเรื่องเล่าที่มีการ
ดัดแปลงแต่งเติมเสียมากกว่า

ในเรื่อง ลูกผู้ชายแห่งทะเล ยะมะอะะ นะงะมะอะะ 『海國男子 山田長政』 (1898) ของ
โมะริ อุโง ผู้เขียนก็เริ่มเรื่องด้วยการสรรเสริญวีรกรรมของบรรพบุรุษตั้งแต่สมัยในตำนานเทพ
จักรพรรดินีจิงกุ สืบเนื่องไปจนถึงสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ ผู้นำประเทศสู่การรบและมีชัยต่อ

⁶⁷ ภูมิภาคคันโตของญี่ปุ่น ในสมัยโบราณถูกชาวเกียวโตมองอย่างเหยียดหยามว่าเป็นแดนป่าเถื่อน

⁶⁸ ชาวเผ่าล่าสัตว์ที่อาศัยอยู่ในแถบแมนจูเรีย

⁶⁹ เป็นปีในยุคสมัยตำนานที่ไม่สามารถเปรียบเทียบกับปีคริสตศักราชได้ชัดเจน

ประเทศจีน เผยแพร่รัศมีอำนาจอันยิ่งใหญ่ของญี่ปุ่น (ซึ่งในที่นี้ใช้คำสร้อยเสริมความเรียกเป็น “ประเทศแห่งท้องทะเลตะวันออกไกล” 「極東海國」) ให้เป็นที่ประจักษ์ไปทั่วโลก

我國建國以來三千年、国祖海を航して來て荊棘を拓き、独立帝國の基礎を東海の極に奠めてより、未だ嘗て海國の侮辱を受けず。蓋し海國男子の意気豪放にして、神皇女帝の遠征となり、元寇鏖殺の壯劇となり、豊太閤の外征となり、明治叡聖文武陛下の清國討伐となり、極東海國の光栄隆々として、將に無窮に地球圖を照らさんとす。三千年の歴史に萬丈の気焔を擧ぐるもの、海上權力の振振を以て壯絶快絶となす。

นะงะยะมะะ ยะซุโอะะ 永山靖男 (2001) ชี้ว่า การใช้คำเรียกญี่ปุ่นเป็น “ฉิงโกะกุ” ปรากฏเป็นครั้งแรกในตำนานตอนนี้ โดยกษัตริย์ซิลลาซึ่งได้เห็นทัพเรือญี่ปุ่นแผ่ขยายเต็มท้องทะเลเบื้องหน้าและรำพึงว่า⁷⁰ “เราได้ยินว่าทางบูรพทิศมีดินแดนแห่งเทพเจ้า เรียกว่ายะมะโตะ [หมายเหตุผู้วิจัย: ญี่ปุ่น] และมีผู้เจ้าปกครองผู้ทรงอำนาจศักดิ์สิทธิ์เรียกว่าซุเมะระมิโกะโตะ [หมายเหตุผู้วิจัย: “เท็นโน” หรือจักรพรรดิแห่งสรวงสวรรค์] ทหารของประเทศนั้นคือทหารแห่งเทพเจ้า ไม่ควรที่เราจะยกทัพไปต่อกรด้วย” เรื่องราวตอนนี้ถูกนำมาใช้ประกอบในแบบเรียนประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยเมจิจนถึงสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นตำนานที่คนญี่ปุ่นรู้จักกันดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการรุกรานและยึดครองเกาหลีเป็นอาณานิคม ได้ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงแสนยานุภาพในการขยายดินแดนของประเทศญี่ปุ่น เป็นเรื่องยอดนิยมอย่างมากดังจะเห็นได้จากการที่นิตยสารอ่านเล่นสำหรับเยาวชนซึ่งเริ่มแพร่หลายมาตั้งแต่กลางสมัยเมจิหลายฉบับนำเรื่องนี้มาลงเป็นเรื่องราวพร้อมภาพประกอบเป็นภาพปกในฉบับปฐมฤกษ์ (長山 2001:130-131) และในวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะที่ผลิตในช่วงเดียวกันก็มักนำตำนานตอนนี้ออกมาอ้างถึงในบทนำดังตัวอย่างที่ยกมา

⁷⁰ ข้อความในต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นพิมพ์ด้วยระบบอักษรปัจจุบันคือ 「五聞く、東の方に神の国あり、日本といふ。また聖の君あり、天皇といふ。必ずその国の神兵ならむ。あに兵あげて拒くべけむや。」

นอกเหนือจากการสรรเสริญวีรกรรมของเทพเจ้า จักรพรรดิและขุนพลยอดนักรบดั่งที่กล่าวมาแล้ว พบว่ายังมีการใช้วาทกรรมยกย่องโจรสลัดวะโก⁷¹ ให้เป็นวีรบุรุษผู้กล้า เป็นผู้นำด้านการบุกเบิกสร้างอาณานิคมญี่ปุ่นในนโยบายตั้งแต่ออดีต ซึ่งจัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมการขยายดินแดนที่พบทั่วไปในไม่เพียงในงานวรรณกรรมแต่รวมไปถึงงานเขียนเชิงวิชาการด้านประวัติศาสตร์อีกด้วย

(2) การตัดทอนหรือลดความสำคัญขงเหตุการณ์สู้รบทางบก สอดแทรกเพิ่มเติมรายละเอียดของเหตุการณ์ด้านเมืองลิกอร์-ปัตตานี และการสู้รบทางเรือ

ในต้วบทวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะกลุ่มที่นำเสนอวาทกรรมความเป็นชาติแห่งท้องทะเล พบว่าเหตุการณ์ศึกสงครามเมืองอิบปิรุหรือพิริบพิริจะถูกลบออกไป และเพิ่มเนื้อหารายละเอียดของการศึกด้าน ด้านเมืองลิกอร์-ปัตตานี ซึ่งเป็นเมืองท่าชายทะเลที่สำคัญ และพรรณาถึงการศึกทางเรือเพื่อแสดงถึงแสนยานุภาพของชาวญี่ปุ่นในท้องทะเลมากขึ้น ดังเช่น ในต้วบททั้งสองเรื่องที่น่ามาวิเคราะห์ในหัวข้อนี้ พบว่ามีการบรรยายถึงเหตุการณ์การสู้รบกับโจรสลัดฟิลิปปินส์ (ลูซอน) ซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองขึ้นของสเปน เป็นการแสดงวีรกรรมความสามารถทางทะเลของทหารญี่ปุ่น ตลอดจนการเน้นความสำคัญของการสร้างอาณาจักรของชาวญี่ปุ่นแห่งใหม่ที่เมืองลิกอร์ให้เป็น “จักรวรรดิญี่ปุ่นแห่งที่สองในทะเลใต้” ซึ่งวาทกรรมการสร้าง “อาณาจักรญี่ปุ่นอีกแห่งหนึ่ง” เป็นวาทกรรมที่นิยมแพร่หลายในหมู่นักนินนินิยม และผู้นิยมสนับสนุนแนวคิดในการขยายดินแดน อพยพประชาชนไปต่างประเทศ

勢いの回轉する處に、益々此幸運兒が立脚の地を築かしむ。實に六昆の反乱は彼の功名心を満足せしむるもの、日本國域を彼の土に建設すべきの幸運なりし也。(中略) 彼れ起つて自ら日軍を卒ひ、一舉して大勝を得、鋭刀の向ふ所山川風靡し。(中略) 日ならずして六昆國を戡定し、茲に始めて第二の日本帝國を樹つるを得たり。彼等は實に其豫期せし南洋の天に新郷國を建設せし也。

⁷¹ โจรสลัดวะโกซึ่งแผ่อิทธิพลอาละวาดอยู่ในน่านน้ำเอเชียบูรพาและอุษาคเนย์สมัยศตวรรษที่ 16-17 ไม่ได้มีแค่คนญี่ปุ่นแต่เป็นกลุ่มคนหลายเชื้อชาติปะปนกัน ทำการค้าขายโดยไม่ได้รับอนุญาตจากทางการ และเมื่อมีโอกาสก็จะเปลี่ยนโฉมเป็นโจรสลัดปล้นสดมภ์ช่วงชิง

และแล้วโอกาสก็เป็นใจ ให้ออดชายผู้หาญกล้าได้มีแผ่นดินยื่นหยัด การก่อความไม่สงบของเมืองลิกอร์สนองตอบความปรารถนาในการสร้างชื่อเสียงเกียรติยศของเขาให้เต็มอิม เป็นวาระอันดีที่จักได้ก่อสร้างเขตแดนของอาณาจักรญี่ปุ่นขึ้นในแผ่นดินนี้ [...] นะงะมะชะนะนำทัพญี่ปุ่นด้วยตนเอง ต่อสู้ได้ชัยชนะครั้งใหญ่ ทุกทิศที่คมดาบกวาดฟาดฟันไป ไม่ว่าภูเขาหรือแม่น้ำล้วนราบเป็นหน้ากลอง [...] ไม่นานนักก็สามารถกำราบปราบเมืองลิกอร์ให้สงบ ก่อตั้งจักรวรรดิญี่ปุ่นแห่งที่สองขึ้น ณ ที่นี้เป็นครั้งแรก พวกเขา[ชาวญี่ปุ่น]ได้ก่อสร้างถิ่นฐานบ้านเมืองแห่งใหม่ภายในปากฟ้าทะเลใต้ตามที่ได้ตั้งเป้าหมาย

(โมะริ, 1898:19-20)

(3) การแสดงความเสียตาย เสียใจ ที่ญี่ปุ่นพัฒนาทางทะเลล่าช้ากว่าตะวันตก

長政死して二百年、可憐の暹羅は綠眼兒の掌中に翻弄せられて長政の孤墳は寂として吊ふものなく、只、野象の蹂躪する所となる。若し我徳川氏の政策をして宜しきを得せしめ、我暹羅移民の抱負を遠大ならしめば、我帝國が南洋に其領地を擴張するに容易かりしならん。

นะงะมะชะสิ้นชีพผ่านไปสองร้อยปี สยามช่างน่าสงสารตกอยู่ในกำมือของพวกฝรั่งตาน้ำข้าว หลุมศพของนะงะมะชะเจียบเหงาไม่มีใครมาสักการะปลอ่ยให้ข้างป่าเหยียบย่ำ ถ้าหากบะกุฟุ [หมายเหตุ: รัฐบาลโทกุงะวะ] ดำเนินนโยบายสนับสนุนผู้อพยพในแดนสยาม จักรวรรดิญี่ปุ่นของเราคงขยายอาณาบริเวณออกไปสู่นั่นโยได้โดยง่าย... (โมะริ, 1898 :24)

ไม่เพียงในวรรณกรรมสองเรื่องที่ยกมาเป็นตัวอย่าง การแสดงแนวคิดการแข่งขันกับตะวันตกในเขตนั่นโย แสดงถึงความดีเลิศแตกต่างทางชาติพันธุ์ของญี่ปุ่น ตลอดจนการวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินนโยบายปิดประเทศโดยรัฐบาลโทกุงะวะที่ทำให้ญี่ปุ่นต้องล่าหลังทางทะเลไปกว่าชาติตะวันตก ซึ่งเป็นสาระของแนวคิดนั้นฉินนิยมเช่นนี้ พบว่ามีสอดแทรกอยู่ในตัวบทวรรณกรรมและงานเขียนทั่วไปจำนวนมากในสมัยนี้ ซึ่งได้ถูกผลิตซ้ำต่อกันอย่างต่อเนื่องไปจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง

3.2.2 จินตนาการสวรรค์แดนใต้กับมายาภาพความรักในอาณานิคม

南〜！南〜！

นี่คือประโยคเริ่มต้นอันกระตุ้นเร้าใจในหนังสือ เรื่อง “นังโกะกุกิ” 南国記 (บันทึกเรื่องแดนใต้) 1910 ของ ทะเกะโกะฉิมิ โยะสะบุโร 竹越興三郎 ซึ่งเป็นหนังสือขายดีที่สุดในบรรดาหนังสือแนวนั้นฉินนิยม และสร้างความประทับใจ มีอิทธิพลอย่างมากต่อผู้คน เมื่อหนังสือเล่มนี้ออกวางจำหน่าย สื่อต่างๆ ทั้งหนังสือพิมพ์ นิตยสารมากมายพากันหยิบยกมากล่าวขวัญ วิพากษ์วิจารณ์ แม้กระทั่งนักเขียนนักวรรณคดีกระแสหลักเช่น ทะยะมะ คะตะอิ ยังกล่าวคำนิยม ว่าเป็นหนังสือที่เขียนใช้สำนวนภาษาที่อ่านสนุก และคำว่า 南〜！南〜！(มุ่งสู่ใต้! มุ่งสู่ใต้!) ได้กลายมาเป็นคำสร้อยเสริมความเวลาที่กล่าวถึงฉินนิยมกันอย่างแพร่หลาย (矢野, 2009: 200-203)

ทะเกะโกะฉิมิใช้ถ้อยคำที่กระชับและดึงดูดความสนใจในการพรรณนาความสัมพันธ์ของคนญี่ปุ่นกับดินแดนทางใต้ เช่น 「邦人南方を忘る」 “คนญี่ปุ่นลืมแดนใต้” 「熱帯を征服するものは世界を制す」 “คนที่เอาชนะเมืองร้อนได้ ก็เอาชนะโลกนี้ได้” 「我将来は南にあり」 “อนาคตของเราอยู่ที่ทางใต้” แนวคิดฉินนิยมของทะเกะโกะฉิมิมีสาระสำคัญคือ การตีความว่าคนญี่ปุ่นเป็น “คนใต้” 南人 ที่มีแหล่งกำเนิดที่มาจากดินแดนทางใต้ “นมโป” 南方 การที่คนญี่ปุ่นรุกขึ้นเหนือจึงเป็นเรื่องที่ผิดต่อคำสัญญาในประวัติศาสตร์ อิทธิพลของหนังสือเล่มนี้ประกอบกับในวงการมานุษยวิทยาของญี่ปุ่นก็มีนักวิชาการตั้งข้อสันนิษฐานว่าคนญี่ปุ่นมีถิ่นกำเนิดมาจากทะเลทางใต้ ทำให้เกิดกระแสอีกลักษณะหนึ่งของฉินนิยมคือในด้านจินตนาการโรแมนติก ความใฝ่ฝันถึงดินแดนสวรรค์ทะเลใต้ และถวิลหาดินแดนถิ่นกำเนิดของคนญี่ปุ่นที่สูญหายไป

ขณะเดียวกันกระแสความนิยมแพร่หลายของวรรณกรรมที่มีเนื้อหากาพย์เดินทางผจญภัยในเขตนันโยหรือท้องทะเลทางใต้ของญี่ปุ่น (มหาสมุทรแปซิฟิก) ทั้งเรื่องแปลมาจากวรรณกรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลอย่างมากเช่น “โรบินซัน ครูโซะ โมะโนะงะตะริ” 1900 『ロビンソン・クルーソー物語』 (แปลจาก *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe* 1719 ของ Daniel Defoe) “โซะโรเมนโอ โนะ ไฮกุทซุ” 『ソロモン王の宝窟』 1928 (แปลจาก *King Solomon's Mine* 1885 ของ Sir H. Rider Haggard) หรือ “ทะกะระจิมะ โมะโนะงะตะริ” 『宝島物語』 1937 (แปลจาก *Treasure Island* 1883 ของ Robert Louis Stevenson) เรื่องราวการเดินทางสำรวจของกัปตันเจมส์ คุก และวรรณกรรมญี่ปุ่นที่ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมดังกล่าว ส่งผลให้ผู้อ่านชาวญี่ปุ่นโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนมีความสนใจและก่อเกิดจินตนาการใฝ่ฝันถึงสวรรค์เมืองร้อนที่อยู่ห่างไกลออกไปในท้องทะเล ดินแดนที่เต็มไปด้วยสิ่งแปลกใหม่ชวนตื่นตื่นระทึกใจ

ในด้านบริบททางสังคมการเมือง หลังจากชนะสงครามญี่ปุ่น-รัสเซีย ญี่ปุ่นได้กลายเป็นมหาอำนาจทางการทหารที่มีกองทัพเรือเข้มแข็งที่สุดในภูมิภาคนี้ กองทัพจึงพยายามผลักดันนโยบายส่งกองกำลังออกไปยึดแสวงหาเพื่อยึดครองดินแดนใหม่ในท้องทะเล ซึ่งมีอุปสรรคต้องเผชิญกับมหาอำนาจตะวันตกที่เข้ามาสำรวจครอบครองดินแดนเหล่านี้ไว้ก่อน อย่างไรก็ตามหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ในปีค.ศ.1922 ญี่ปุ่นได้รับมอบหมายจากสันนิบาตชาติให้ปกครองหมู่เกาะแถบเหนือเส้นศูนย์สูตรซึ่งเคยเป็นของเยอรมัน และได้ตั้งกรม南洋庁 ขึ้น เพื่อดูแลจัดการหมู่เกาะดังกล่าว ตลอดจนเพื่อการพัฒนาบุกเบิกในเขตนั่นโย เป็นปัจจัยสนับสนุนให้ทั้งภาครัฐและเอกชนญี่ปุ่นเพิ่มความสำคัญมุ่งการขยายอำนาจออกทางสุทธิต่ออย่างเร่งด่วนและในปริมาณมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้งานเขียนวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะะปลายเมจิ-ทะอิโฌ นอกจากจะมีด้านที่สะท้อนกระแสการเมืองชาตินิยมทหารนิยมมากขึ้น ในอีกทางหนึ่งก็มีด้านที่นำเสนอภาพนั้นโยในแนวจินตนิยามที่เรียกว่าจินตนาการสวรรค์แดนใต้ (South Seas Paradise) หรือจินตนาการเมืองร้อน แสดงถึงความหลงใหลใฝ่ฝันต่อดินแดนแห่งใหม่ในทะเลใต้อันอุดมสมบูรณ์ และการขยายอาณานิคมโดยไม่ใช้ความรุนแรง

ตัวอย่างของวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะะที่พบการนำเสนอภาพสยามด้วยจินตนาการสวรรค์แดนใต้อย่างเด่นชัดคือนวนิยายเรื่อง “นิฮงจิน โอะฮิน” 『日本人オイン』 “โอฮิน คนญี่ปุ่น” (1932) ของ โอะฮะระระกิ จิโร นักเขียนวรรณกรรมเยาวชนชื่อดัง ซึ่งลงตีพิมพ์เป็นตอนต่อเนื่องในนิตยสารรายเดือน “โฌเน็น คุระบุ” 少年倶楽部 (สโมสรเด็กชาย) ระหว่างค.ศ.1930-1931 จากนั้นตีพิมพ์รวมเล่มในปี1932 ผู้เขียนเองเคยกล่าวไว้ว่าอยากเขียนเรื่องอ่านผจญภัยที่กระตุ้นจินตนาการความใฝ่ฝันของเด็กๆ แบบเดียวกับเรื่อง *Treasure Island* ของ Robert Louis Stevenson ให้เยาวชนญี่ปุ่นอ่าน และผลงานที่ผลิตออกมาตามวัตถุประสงค์นั้นก็คือเรื่อง “นิฮงจิน โอะฮิน” นี้เอง โดยที่ผู้เขียนได้ดัดแปลงโครงเรื่องโดยสร้างให้ตัวละครบุตรชายของยะมะตะเป็นตัวละครเอกในการดำเนินเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านที่เป็นเยาวชนสามารถมีอารมณ์ร่วม จินตนาการติดตามไปกับตัวละครได้ง่าย

ใน *นิฮงจิน โอะฮิน* ผู้เขียนได้พรรณนาภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนญี่ปุ่น ประกอบกับภูมิทัศน์ของสยามอย่างมีสีสัน อย่างที่วรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะเรื่องอื่นไม่เคยลงรายละเอียดเช่นนี้มาก่อน และเนื่องจากผู้เขียนเป็นนักเขียนแนวทางการเขียนในแนวจินตนิยามมนุษย์นิยม ภาพสยามและภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวญี่ปุ่นในหมู่บ้านญี่ปุ่นที่อยุธยา จึงมีลักษณะของประเทศเมืองร้อนทางใต้ที่แปลกตา แต่สุขสงบงดงามน่าอยู่ และอุดมสมบูรณ์ เป็นดินแดนแห่งใหม่ในอุดม

คดีสำหรับผู้ที่ไม่ฝืนอยากจะหลุดพ้นออกไปจากเกาะญี่ปุ่นอันแคบเล็ก ผู้การพญภัยและโอกาสในการก่อร่างสร้างตัว ถ่ายทอดแนวคิดอัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่นในต่างแดนผ่านคำสอนของพ่อผู้ลึกลับ นำเสนอภาพชีวิตของคนญี่ปุ่นในต่างแดน ภาพแทนประเทศเมืองร้อนทางใต้ที่แปลกตา แต่สุขสงบงดงามน่าอยู่ กระแสนิยมความหลงใหลใฝ่ฝันต่อทะเลได้ สร้างวาทกรรมรักแห่งคนญี่ปุ่นมาจากทะเลในเรื่องเล่าที่สะท้อนแนวคิดการขยายดินแดนญี่ปุ่นอย่างสันติ จะมีการนำเสนอภาพสยามในลักษณะเป็นดินแดนโลกใหม่ที่อุดมสมบูรณ์ และเต็มไปด้วยโอกาสสำหรับผู้เดินทางมาบุกเบิกก่อร่างสร้างตัว คนสยามชื่นชอบญี่ปุ่น เป็นมิตรและให้ความร่วมมือ เหมาะสมแก่การสร้างอาณาจักรญี่ปุ่นแห่งใหม่ที่เป็นเสมือนสวรรค์แดนใต้ในจินตนาการ

ผู้เขียนถ่ายทอดแนวคิดอัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่น สำหรับชาวญี่ปุ่นในอาณานิคมต่างแดน ผ่านคำสอนของพ่อคือยะมะดะ ที่ถ่ายทอดสู่โอะอินบุตรชายของเขา และคำพูดของมิซึกิแพทย์ประจำหมู่บ้านที่เป็นครูสอนหนังสือให้โอะอิน อัตลักษณ์ชาวญี่ปุ่นในอาณานิคมต่างแดน ดังที่ผู้เขียนนำเสนอในตัวบทคือ คนญี่ปุ่นในหมู่บ้านญี่ปุ่นอยุธยา มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร แม้จะอยู่ต่างประเทศก็สามารถก่อร่างสร้างตัวเองได้ รักคุณธรรม ซื่อสัตย์ รู้สำนึกบุญคุณของแผ่นดินและชาวสยาม คบหาสมาคมกับชาวสยามอย่างสนิทชิดเชื้อ เมื่อมีศัตรูมารุกรานก็ยินดีอาสาสมัครเป็นทหารร่วมรบกับทหารสยาม ยะมะดะสอนลูกว่า ไม่ควรคิดหวังผลประโยชน์เฉพาะหน้า และคิดแต่จะรีบกลับไปญี่ปุ่นเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญคือการกลายเป็นคนสยามอย่างสมบูรณ์โดยการดำรงรักษาข้อดีของคนญี่ปุ่นไว้ ต้องทำตัวให้คุ้นเคยกับคนพื้นเมืองสยามและภูมิอากาศสยามด้วย มีการเน้นด้านความคิดจิตใจของเขาด้วย

ตอนท้ายเรื่องหลังจากยะมะดะเสียชีวิตไปเพราะแผนอุบายของกลาโหมแล้ว และหมู่บ้านญี่ปุ่นถูกไฟเผาหมด โอะอินและคนญี่ปุ่นที่หนีทันได้พากันอพยพไปสร้างหมู่บ้านญี่ปุ่นแห่งใหม่ทางเขตแดนตอนใต้ของสยาม

すこしづつ朝日が遠い山の頂を薔薇色に染めて來ます。海は岬の鼻から沖がまづ輝き、やがて、赤い日輪が岬の背にぬつと昇つて來ます。屋根が輝き、往来の小石が光り、外を歩いてゐる人々が眩しさうに目を細める。

「やあ、今日もいい天気だ」

元気のいゝこの聲です。

(中略)

小鳥が囀り出してゐます。鳥の種類もいろいろあるのです。孔雀が美しい紋のある尾をひろげて女王のように昂然と町の中を歩いてゐます。(中略) こんな見るからに楽しげな町があるのだろうか。

พระอาทิตย์ยามเช้าค่อยๆ ย่อมยอดเขาที่อยู่ไกลโพ้นให้กลายเป็นสีทึบหลากที่ละน้อย ทะเลทอประกายระยิบจากปลายผาไปถึงอ่าว ในไม่ช้าวงสีแดงของดวงอาทิตย์ก็โผล่ขึ้นจากหลังหน้าผา หลังคาทอประกาย ก้อนหินเล็ก ๆ บนถนนทอประกาย ผู้คนที่เดินอยู่นอกบ้านพากันหนีตาเพราะแสงจ้า

“เฮ้ วันนี้ก็อากาศดีนะ” เสียงทักทายอย่างร่าเริง

[...]

นกน้อยส่งเสียงร้องกระซิบ นกมีหลากหลายประเภท นกยูงแผ่หางที่มีลวดลายสวยงามกางออกเดินอยู่ในเมืองอย่างสง่างามดุจนางพญา [...] จะมีเมืองที่ไหนอีกดูแล้วน่าจะสนุกสนานเช่นนี้

(โอะซะวะระกิ, 1932: 518-519)

ภาพเมืองแห่งใหม่ที่โอะอินสร้างขึ้นกล่าวได้ว่าเป็นภาพอาณานิคมในอุดมคติ ธรรมชาติเมืองร้อนอันสวยงาม ผู้คนร่าเริงมีชีวิตชีวาและมีคนหลากหลายเชื้อชาติอยู่ร่วมกันทุกคนล้วนขยันขันแข็งและร่วมมือร่วมแรงสร้างเมืองแห่งใหม่ขึ้นมา สะท้อนแนวคิดแบบนัมนิยามของผู้เขียนที่ต้องการสนับสนุนการสร้าง “อาณาจักรญี่ปุ่นอีกแห่ง” อย่างสันติ และให้เป็นพื้นที่ที่ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งในโครงสร้างของนวนิยายแนวการเดินทางผจญภัยในสวรรค์ทะเลใต้ คือการสอดแทรกเรื่องราวจินตนาการความรักระหว่างชายผู้มานุกเบิกกับหญิงชาวพื้นเมือง ซึ่งเป็นการใช้วาทกรรมครอบงำแบบอาณานิคมอย่างหนึ่งผ่านการสร้างมายาภาพเรื่องความรักโรแมนติกระหว่างคนต่างชาติพันธุ์

ในเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะที่ผลิตขึ้นในยุคสมัยใหม่หลังเปิดประเทศ พบว่ามีการนำเสนอเรื่องราวความรักระหว่างเจ้าหญิงชาวสยามกับยะมะตะวีรบุรุษชาวญี่ปุ่นในลักษณะเดียวกันนี้ที่สันนิษฐานได้ว่าเป็นการรับอิทธิพลมาจากนวนิยายผจญภัยของตะวันตก ทั้งนี้เพราะในเรื่องเล่าปฐมภูมิ เช่น *โคโบกิ* และ *ฟูโดะกุงกิ* มีเพียงข้อความกล่าวถึงบุตรชายของยะมะตะชื่อโอะอิน แต่ไม่ได้ระบุชัดเจนว่าภรรยาของยะมะตะเป็นใคร ส่วนใน *โทะกะเบ* ระบุว่ายะมะตะได้เป็นราช

บุตรเขยของพระเจ้ากรุงสยาม แต่ไม่มีรายละเอียดขยายความเป็นมาเป็นไปของเหตุการณ์ เช่นเดียวกับเรื่องเล่าต้นแบบปลายสมัยโทกุงวะ ที่คงได้รับอิทธิพลมาจาก *โทะกุเบ* จึงยืนยันความว่า ยะมะตะประกอบความดีความชอบจึงได้รับการปูนบำเหน็จให้สมรสกับพระธิดาและได้เป็นกษัตริย์สยาม แต่ไม่มีรายละเอียดขยายความเช่นกัน

การยกสาวงามให้เป็นบำเหน็จบรรณาการ เป็นโครงเรื่องในตำนานวีรบุรุษที่มีมาแต่โบราณ การแต่งงานกับหญิงชาวท้องถิ่นโดยเฉพาะหญิงสูงศักดิ์หรือราชินิกุล มีความหมายถึงการรับทอดอำนาจทางการเมืองการปกครอง ในนิทานเรื่องเล่าตำนานสร้างบ้านสร้างเมืองเป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งที่วีรบุรุษผู้มาจากต่างแดนจะใช้เป็นเครื่องมือ ข้ออ้างสิทธิในการยึดครองพื้นที่แลครอบงำคนพื้นเมืองอยู่ภายใต้อำนาจการปกครอง และในภูมิภาคเอเชียก็มีธรรมเนียมในการยกลูกสาวให้เพื่อสร้างสายสัมพันธ์ทางการเมืองมาแต่อดีต โครงเรื่องนี้ได้ถูกนำมาดัดแปลงใช้ประโยชน์ในการสร้างมายาภาพจินตนาการเรื่องความรักโรแมนติกระหว่างนักเดินทางชาวตะวันตกกับคนพื้นเมือง ในเรื่องเล่าของนักเดินทางชาวตะวันตกตั้งแต่ยุคสมัยการเดินทางสำรวจแสวงหาอาณานิคมโดยเฉพาะระหว่างชายผิวขาวกับผู้หญิงผิวสี

นักวิจารณ์แนวหลังอาณานิคมนิยม เช่น Mary Louise Pratt (2008) ได้ชี้ให้เห็นถึงกลไกแอบแฝงในวาทกรรมอาณานิคมดังกล่าวในการวิเคราะห์โครงเรื่องการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ในตัวตนงานเขียนโดยเจ้าอาณานิคม (colonialist texts) ว่าแท้จริงแล้วเรื่องความรักระหว่างฝ่ายผู้รุกรานกับฝ่ายที่ถูกรุกรานเป็นเพียงมายาภาพ (illusion) หรือรูปจำแลงอย่างหนึ่งของการหาประโยชน์ทางเพศในอาณานิคมเท่านั้น⁷² ผู้หญิงในมายาภาพความรักแบบอาณานิคมเป็นเพียงเครื่องมือ วัตถุประสงค์เป้าหมายของการความปรารถนา และการยึดครอง ซึ่งการสร้างภาพให้หญิงชาวพื้นเมืองมีความเต็มใจที่จะตอบสนองความต้องการและความปรารถนาของผู้มารุกราน ก็เพื่อสร้างความชอบธรรมในการใช้ประโยชน์และเอารัดเอาเปรียบทางเพศของเจ้าอาณานิคมตะวันตกต่อชาวพื้นเมือง

หรือที่ Robert J.C. Young (1995,2005) ใช้คำว่า colonial desire (ตัณหาอาณานิคม) ในการอธิบายวาทกรรมความสัมพันธ์ระหว่างตะวันตก-ตะวันออก เจ้าอาณานิคมกับผู้ใต้ปกครอง โดยชี้ว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวมักถูกนำเสนอผ่านวาทกรรมอาณานิคมที่ตั้งอยู่บนตรรกะของเพศวิถีแบ่งแยกความแตกต่างของโลกตะวันตก-ตะวันออกด้วยความเป็นชายและความเป็นหญิงในลักษณะ

⁷² “romantic transformation of a particular form of colonial sexual exploitation” (Mary Louise Pratt, 2008 :95)

เป็นคู่ตรงข้าม ภาพของ “คนอื่น” โลกตะวันออก ดินแดนใต้อาณานิคม มักถูกนำเสนอเชื่อมโยงกับจินตนาการทางเพศ และความปรารถนาครอบงำ

จากการวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมยะมะตะเท่าที่สำรวจพบในปัจจุบัน ตัวบทแรกสุดที่ปรากฏเรื่องราวเจ้าหญิงสยามหลงรักยะมะตะคือ *วีรกรรมอันยิ่งใหญ่*⁷³(1887) ของโมะริ เทะอิจิโร ซึ่งผู้เขียนได้สร้างรายละเอียดของตัวละครเจ้าหญิงให้เป็นยอดนารีที่ไม่เพียงมีรูปร่างงดงาม แต่ยังมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด สนใจใฝ่หาความรู้ มีความคิดเป็นของตัวเอง ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างจากชาวสยามทั่วไป

爰に國王の長女、即ち大子の姉君、柳眞ろーしんと申すは此歳十八才に渡らせ給ふひ、容貌最と艶やかに丹花の唇臥蚕の眉鼻高く目元すゞしく膚は此國人の常として、少し浅黒けれども、貴族の事となれば何處となく気高くして、殊に伶俐の相を備へ坐はしければ、當國絶世の美人なりとれ、人々賞翫しけり、此の國にては熱國の僻として、男女とも結婚の時節早く、凡そ十五六才甚だしきは十三四才より結婚する者多かれとも此の柳眞ろーしん女は英才の女性に御坐しければ、思ふ處の坐しましてや王族の内然る年ばへの方御坐すなるに其の白茅をも受け給はず、日ごとに好み給ふ書ども採りて、學問に怠りなかりけり、

เจ้าหญิงรุฉิน⁷³ พระธิดาองค์โตของกษัตริย์ ซึ่งก็คือพระภคินีของเจ้าฟ้ารัชทายาท ปีนี้ทรงมีพระชนมายุได้ 18ชันษา นางผู้เลอโฉมพระโอษฐ์แดงราวบุปผา พระชนงหน้าเข้มโค้งดุจดั่งไฉ่ พระนาสิกโด่งเป็นสัน พระเนตรเรียวงามสดใส แม้ว่าจะคล้ำตามแบบคนในประเทศนี้โดยทั่วไป ทว่าด้วยความเป็นเชื้อพระวงศ์จึงทรงมีพระจริตกริยาสง่างาม ฉายแววแห่งความเฉลียวฉลาด ผู้คนแซ่ซ้องกล่าวขานกันว่าทรงเป็นยอดหญิงงามแห่งยุค ที่ประเทศนี้ก็เป็นที่ไปตามธรรมเนียมของเมืองร้อนที่ทั้งหญิงและชายล้วนแต่งงานเร็ว โดยเฉลี่ยเมื่ออายุได้ราว 15-16 ปี แต่คนที่แต่งงานตั้งแต่อายุ 13-14 ปีก็มีไม่น้อย เจ้าหญิงรุฉินทรงเป็นขัตติยารีผู้มีสติปัญญาความรู้ ทรงมีความคิดเป็นของตัวเอง แม้ว่าจะมีเชื้อพระวงศ์อายุ

⁷³ ไม่สามารถเทียบเป็นชื่อไทยได้

เหมาะสมกันมาขอแต่งงานก็ไม่ทรงตอบรับ ทุกวันไม่ว่างเว้นหมั่นอ่านหนังสือที่
ทรงโปรดแสวงหาความรู้ (โมะริ, 1887 : 140-141)

ผู้เขียนผูกเรื่องให้เจ้าหญิงผู้สูงศักดิ์ เพียบพร้อมด้วยคุณลักษณะดังกล่าว ไม่ยอมตกลง
ปลงใจแต่งงานกับชายชาติเดียวกัน แม้จะเป็นเชื้อพระวงศ์ที่มีวัยเหมาะสมกัน แต่ทรงเลือกจะ
ไฝฝืนถึงยะมะตะคนต่างชาติซึ่งสูงวัยกว่าพระองค์อย่างมาก เพราะแค่เพียงได้ทราบกิตติศัพท์ว่า
“มีชื่อเสียงว่าเป็นผู้เก่งกล้าสามารถในการรบ เป็นยอดคนที่หาใครเทียบมิได้ในประเทศนี้” 「武勇
の聞え高く、當國に並びなき豪傑」 (โมะริ, 1887 : 141) ก็ทรงไฝฝืน “อยากได้ยอดชายผู้นี้มา
เป็นสามีครองคู่อยู่ร่วมกันไปชั่วชีวิตคงจะมีความสุขสักเพียงไหน” 「斯俊傑を夫として、永く
一生を共にせば其の幸福は如何ならん」 (โมะริ, 1887 : 141) เจ้าหญิงทรงถวิลหายะมะตะถึง
ขั้นล้มป่วยทั้งที่ไม่เคยได้พบเจอตัวจริงของยะมะตะมาก่อน และเมื่อได้มีโอกาสพบโดยการชักนำ
ของอดีตนางกำนัลคนใกล้ชิดซึ่งแต่งงานกับพ่อค้าชาวญี่ปุ่นเพื่อนของยะมะตะ ก็ยิ่งทรงรักใคร่ชื่น
ชมมากยิ่งขึ้น กล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบความรักพาฝันในจินตนาการโดยแท้

นอกจากนั้นเจ้าหญิงยังทรงแสดงความสนใจชื่นชมในประเทศและวัฒนธรรมญี่ปุ่น ตามที่
ได้รับฟังจากปากคำของยะมะตะและเพื่อนของเขา พฤติกรรมเช่นนี้ของเจ้าหญิงถูกพระมเหสีของ
พระเจ้าทรงธรรมซึ่งเป็นพระมารดาเลี้ยงตำหนิต่ออย่างรุนแรงว่าเป็นการทำผิดพระราชประเพณี
ต้องลงโทษทัณฑ์ แต่พระราชบิดากลับมีความเห็นพระทัย เข้าข้างพระธิดา ต้องการส่งเสริมให้สม
พระประสงค์ จึงทรงพระราชทานโอกาสให้ยะมะตะประกอบความดีความชอบ สร้างวีรกรรม ที่
สำคัญยิ่งๆ ขึ้น เพื่อยกระดับฐานะจนเหมาะสมจะเป็นคู่ครองของเจ้าหญิงได้ ซึ่งประเด็นเหล่านี้
กล่าวได้ว่าเป็นจินตนาการหรือมายาภาพที่ตอบสนองของความปรารถนาของชาวญี่ปุ่นในฐานะผู้มา
ยึดครอง เพราะการที่ให้เจ้าหญิงมีความชื่นชมหลงใหลไฝฝืนต่อคนญี่ปุ่นและประเทศญี่ปุ่น เป็น
การขบเน้นความเหนือกว่าทางชาติพันธุ์ของญี่ปุ่น และการผูกเรื่องให้องค์กษัตริย์เป็นผู้ช่วย
คลี่คลายอุปสรรคเรื่อง เชื้อชาติ ชนชั้น ฐานันดร ระหว่างเจ้าหญิงกับยะมะตะ หมายถึงการยินยอม
ถ้ายทอดอำนาจและสิทธิในการครอบครองแดนสยามโดยชอบธรรม

ทซุจิยะ(2540) ตั้งข้อสังเกตว่าโมริผู้เขียน *วีรกรรมอันยิ่งใหญ่* น่าจะได้ข้อมูลเกี่ยวกับ
พระธิดามาจาก *บันทึกการเดินทางไปสยาม* (1875) ของโอโตริ เคะอิซุเกะ ข้าราชการญี่ปุ่นที่ได้รับ
คำสั่งจากรัฐบาลให้เดินทางมาดูงานในประเทศสยาม อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏหลักฐานว่าโอโตริ
ได้ข้อมูลนี้มาจากแหล่งไหน ทั้งนี้ชื่อของเจ้าหญิงที่ปรากฏในเรื่องก็ไม่ทราบว่าจะอดเสียงมาจากชื่อ

ภาษาไทยว่าอะไร ซาเตา(2463) ระบุว่าใน จดหมายเหตุนวลิขิต กล่าวถึงการที่พระเจ้าปราสาททองพระราชทานหญิงงามให้ยะมะตะ เป็นหลักฐานสนับสนุนที่เอกสารญี่ปุ่นที่กล่าวว่ายะมะตะได้เมียเป็นผู้หญิงสยามที่มีเชื้อสายราชวงศ์ อย่างไรก็ตามบทบาทของภรรยาของยะมะตะในประวัติศาสตร์น่าจะมีน้อยมากจึงไม่ได้รับการบันทึกหลงเหลืออยู่ในเอกสารหลักฐานประวัติศาสตร์อื่นใด การที่นักเขียนญี่ปุ่นนำเรื่องภรรยาของยะมะตะมาสร้างให้มีบทบาท จึงทำให้เกิดความหมายใหม่ที่สะท้อนแนวคิดหรือแก่นเรื่องใหม่ที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ

หลังจากนั้นเรื่องราวความรักระหว่างยะมะตะกับเจ้าหญิงสยามก็ถูกนำไปสร้างซ้ำสืบทอดในต้วบทยุคต่อมา จนกลายเป็นเสมือนข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ และภาพเจ้าหญิงได้มีรายละเอียดเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ถูกใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนความเป็นวีรบุรุษและความชอบธรรมในการที่ยะมะตะจะได้มีอำนาจ บทบาทสำคัญในแผ่นดินอยุธยา อีกทั้งเป็นตัวแทนของการประสานสัมพันธ์ไมตรี เพื่อความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับสยาม อย่างเช่นในเรื่องยะมะตะ นะงะมะชะ (1899) ของ ชิทัชุกะ เระอิซุอิ มีเนื้อความตอนที่พระเจ้าทรงธรรมทรงกล่าวกับยะมะตะว่าทรงพระราชทานพระธิดาให้สมรสกับยะมะตะ โดยคาดหวังว่าชาวญี่ปุ่นจะได้ช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแก่ราชวงศ์ให้มากยิ่งขึ้น ในต้วบทวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะที่ผลิตในช่วงทศวรรษ1940 เช่นเรื่อง ผู้บุกเบิกแดนใต้ ยะมะตะ นะงะมะชะ ของ ทัซุโนะดะ คิคุโอะ (1940) ยะมะตะ นะงะมะชะ (1941) ของอิเคดะ โนะบุมะชะ และยะมะตะ นะงะมะชะ ชะโตอะรุโอะ (1942) ก็พบว่ามีการสร้างตัวละครและผูกเรื่องให้เจ้าหญิงสยามอภิเษกสมรสกับยะมะตะ มีบทบาทเป็นผู้เชื่อมสายสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทย ตลอดจนการได้ยะมะตะเป็นเขยช่วยเสริมสร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นให้กับประเทศสยามเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนวนิยายเรื่อง ผู้บุกเบิกแดนใต้ ยะมะตะ นะงะมะชะ ของ ทัซุโนะดะ คิคุโอะ (1940) ลงตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นตอนต่อเนืองรายวันในหนังสือพิมพ์โยะมิอูริซึ่งมีผู้อ่านจำนวนมาก นวนิยายเรื่องนี้จึงน่าจะมีอิทธิพลในการเผยแพร่จินตนาการเกี่ยวกับความรักและการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ ต่อผู้อ่านชาวญี่ปุ่นสมัยนั้นไม่มากนักน้อย

ในเรื่อง ผู้บุกเบิกแดนใต้ ยะมะตะ นะงะมะชะ ผู้เขียนได้สร้างภาพให้ตัวละครเจ้าหญิงคือเจ้าหญิงรุตะนะ ルタナ พระชนินษฐาของพระเจ้าทรงธรรม เป็นบุคคลที่ชื่นชมนิยมญี่ปุ่น และเป็นฝ่ายมีจิตปฏิพัทธ์ต่อยะมะตะก่อน จากการได้ยินกิตติศัพท์อันเลื่องลือเกี่ยวกับความกล้าหาญของเขา ซึ่งโครงเรื่องส่วนนี้เหมือนกับในเรื่อง วีรกรรมอันยิ่งใหญ่ แต่ใน ผู้บุกเบิกแดนใต้ ยะมะตะ นะงะมะชะ ผู้เขียนยังได้สร้างปมความขัดแย้งเพิ่มสีสันความสะเทือนอารมณ์ให้มีความเป็นละคร

โคกนาฏกรรมชนวนประทับใจมากยิ่งขึ้น โดยสร้างตัวละครหญิงชาวญี่ปุ่นขึ้นมาอีกคนหนึ่งชื่อโอะริน ที่สนิทสนมกันกับยะมะตะและหลงรักยะมะตะอยู่ และยะมะตะก็ชอบเธอเช่นกัน ในขณะที่กับเจ้าหญิงนั้นยะมะตะมิได้เคยมีปฏิสัมพันธ์กับพระองค์เป็นการส่วนตัว เท่าที่เคยได้เห็นพระโฉมเพียงรู้ว่าพระองค์เป็นสตรีที่น่ารักและยะมะตะก็มีความรู้สึกที่ดีต่อพระองค์ เมื่อพระเจ้าทรงธรรมทรมมีพระราชดำริที่จะพระราชทานเจ้าหญิงให้เป็นภรรยา ยะมะตะจึงต้องเผชิญกับสถานการณ์ลำบากต่อสู้กับความขัดแย้งในใจ ระหว่างการเลือกทำตามความรู้สึกส่วนตัวโดยยอมขัดพระราชประสงค์ หรือเลือกทำตามหน้าที่เพื่อตอบแทนบุญคุณเพราะเจ้าหญิงทรงเคยช่วยเหลือหมู่บ้านญี่ปุ่นและทรงมีพระกรุณาธิคุณต่อชาวญี่ปุ่นเสมอมา

ฝ่ายด้านโอะรินเมื่อได้ทราบเรื่องที่พระเจ้าทรงธรรมประสงค์จะให้ยะมะตะสมรสกับเจ้าหญิง แต่ยะมะตะลังเลเพราะไม่ต้องการทำร้ายจิตใจของเธอ โอะรินจึงตัดสินใจเป็นฝ่ายเสียสละอำลาจากสยามไปเพื่อไม่ให้ยะมะตะต้องกลัดกลุ้ม การกระทำของตัวละครโอะรินนับได้ว่าเป็นการนำเสนอภาพอัตลักษณ์อันดีงามอย่างหนึ่งของคนญี่ปุ่นที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าความรู้สึกส่วนตัว เพราะโอะรินตระหนักว่าการสมรสระหว่างเจ้าหญิงกับยะมะตะ จะเป็นประโยชน์ต่อทั้งสองประเทศ ดังจะเห็นได้จากคำพูดในใจโอะรินที่คิดว่า “หวังว่าทั้งสองท่านจะทุ่มเทกำลังทำงานเพื่อสยามและเพื่อญี่ปุ่นยาวนานตลอดไป” (ทซุโนะตะ, 1940: 261) และทั้งที่ตนเองต้องชอกช้ำใจแต่โอะรินก็ยังแสดงความยินดีจากใจจริงและภาวนาให้ “ความผูกพันทางใจของทั้งสองท่านจะมั่นคงแน่นแฟ้นและออกผลอันงดงาม เป็นสายสัมพันธ์อันเข้มแข็งเชื่อมโยงประเทศนี้กับญี่ปุ่นสืบไป” (ทซุโนะตะ, 1940: 270)

การสมรสระหว่างยะมะตะกับเจ้าหญิงรุตะนะจึงมีความหมายมากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง แต่เป็นการสานสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ เพื่อความมั่นคงเจริญยั่งยืนนานสืบไป สะท้อนถึงแนวคิดของผู้เขียนที่ต้องการเผยแพร่ว่าทกรรมวงไพบูลย์มหาเอเซียบูรพาตอบสนองนโยบายของรัฐ อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับประเด็นเรื่องวาทกรรมวงไพบูลย์มหาเอเซียบูรพานั้น จะได้กล่าวถึงอย่างละเอียดอีกครั้งในหัวข้อต่อไป

โดยรวมกล่าวได้ว่าภาพหญิงไทยที่ปรากฏในเรื่องเล่ายะมะตะสมัยก่อนสงครามนั้น ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเครื่องมือ สัญลักษณ์ของการได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองหรือความชอบธรรมในการยึดครองดินแดน ทว่าไม่มีการนำเสนอภาพของความเย้ายวนทางเพศ หรือเป็นวัตถุเป้าหมายของความปรารถนาทางเพศอย่างเด่นชัดดังที่มักปรากฏในเรื่องเล่าของนักผจญภัย

ชาวตะวันตก หรือในเรื่องเล่าการผจญภัยของญี่ปุ่นที่ได้รับอิทธิพลจากทัศนคติแบบตะวันตก ดังกล่าว ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นเพราะวรรณกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่ผลิตขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการอบรมสั่งสอนศีลธรรมจริยธรรม ตลอดจนเพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐ เน้นการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมือง ภาพของยะมะดะในฐานะเป็นบุคคลตัวอย่าง เป็นลูกผู้ชายหรือยอดวีรบุรุษในอุดมคติตามแบบฉบับนักรบญี่ปุ่น ซึ่งยึดถือหลักจริยธรรมตามแนวคิดปรัชญาขงจื้อ การแสดงออกถึงอารมณ์รักแบบหลงละเมอและตัดนหากามารมณ์ยอมเป็นสิ่งไม่ดีไม่งาม ดังนั้นภาพความรัก ความสัมพันธ์หญิงชายในตวับทเรื่องเล่าเหล่านี้ จึงไม่หมกมุ่นผูกพันกับจินตนาการทางเพศอย่างที่พบบ่อยในเรื่องเล่าของเจ้าอาณานิคมตะวันตก

3.3.3 ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยกับวงศัไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา⁷⁴

ทวี ธีระวงศ์เสรี (2524: 159-160) ได้อธิบายไว้ว่า คำว่า “วงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา” (Greater East Asia Co-Prosperty Sphere) นี้ กำเนิดมาจากการที่ญี่ปุ่นได้ขยายอิทธิพลเข้ายึดครองดินแดนของจีน และได้จัดตั้งประเทศแมนจูว์ขึ้น โดยในระยะแรกนั้น ได้รวมเอาจีน แมนจูว์ และญี่ปุ่นเข้ามาเป็นเขตการอยู่ร่วมกันแห่งเอเชียบูรพา (East Asia Co-Existence) ตามหลักการจัดระเบียบใหม่ในเอเชียบูรพา (New Order in East Asia) ซึ่งนายโคะโนะเอะ ฟุมิโระ นายกรัฐมนตรีประเทศญี่ปุ่นได้ประกาศเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2481 (1938) และหลังจากที่ญี่ปุ่นได้เข้าสู่ไทย และได้เข้ายึดครองฮ่องกง มลายู สิงคโปร์ และฟิลิปปินส์แล้วก็ได้รวมเอาประเทศเหล่านี้เข้าไป

⁷⁴ โกะโต เคนอิชิ 後藤乾一 ได้สรุปสาระสำคัญของแนวคิด “วงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา” ว่า เพื่อให้สงครามมหาเอเชียบูรพามีความชอบธรรมและดึงประชาชนเข้าร่วมด้วย รัฐบาลญี่ปุ่นภายใต้การคุมอำนาจโดยเผด็จการทหารจึงประสาน “นันทินนิยม” กับ “เอเชียนิยม” เกิดเป็น “วงไพบูลย์” โดยมีเนื้อหาหลักของความคิดคือประเทศต่างๆภายในเขตมหาบูรพาจะสร้างระบอบใหม่ซึ่งทำให้เขตนี้มีความรุ่งเรือง มีการเคารพเอกราชซึ่งกันและกัน มีการยกเลิกความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเชื้อชาติที่แตกต่างกัน และจะต่อสู้กับประเทศตะวันตกที่กดขี่ประเทศในภูมิภาคนี้ ภายใต้การชี้นำของญี่ปุ่น จะเห็นว่าความคิดนี้เป็นวาทกรรมต่อต้านได้แย้งวาทกรรมบูรพาคตินิยมและอาณานิคมนิยมที่มียุโรปเป็นศูนย์กลาง โดยอุดมคติอ้างว่าต้องการสร้างความร่วมมือเพื่อความเจริญรุ่งเรืองร่วมกันของเอเชีย แต่ความจริงแล้วเป็นความปรารถนา ของญี่ปุ่นที่ต้องการจะครอบงำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะผู้ปกครองใหม่แทนตะวันตก (後藤, 1995: 23-25)

ด้วย และยังมีแนวความคิดที่จะขยายขอบเขตออกไปถึงออสเตรเลีย และฮาวาย(กลุ่มประเทศในตอนใต้ของมหาสมุทรแปซิฟิก)ด้วย

แนวความคิดไขบุญลย์มหาเอเซียบูรพาเป็นสิ่งที่ญี่ปุ่นยกขึ้นมาอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมในการเข้ายึดครองพื้นที่ในภูมิภาคเหล่านี้โดยอ้างว่าเพื่อเป็นการปลดปล่อยประเทศเหล่านั้นจากการเป็นแดนใต้อาณานิคมของชาติตะวันตก และความคิดนี้แทรกซึมแผ่ขยายกว้างออกไปเรื่อยๆ พร้อมกับการก่อกำเนิดของสงครามมหาเอเซียบูรพา

การเดินทางเข้ามาสำรวจ บุกเบิก เพื่อยึดครองดินแดน “นินโย” ต้องเผชิญ ปะทะ ชัดแย้งต่อสู้กับผู้เข้ามาถึงก่อน คือ ชาติเจ้าอาณานิคมตะวันตก ซึ่งเข้ามาสำรวจ บุกเบิกยึดครองพื้นที่ในเอเซียก่อนหน้าญี่ปุ่น เพราะการปิดประเทศจึงเสียโอกาสในการขยายดินแดน ยึดครองพื้นที่อาณานิคมล่าช้าไป ดังนั้นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งในแนวคิดโครงสร้างวงไขบุญลย์มหาเอเซียบูรพาที่ญี่ปุ่นเน้นย้ำคือการต่อต้าน ล้มล้างอิทธิพลของประเทศยุโรปในเอเซียอาคเนย์และสร้างอิทธิพลของญี่ปุ่นแทน ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-สยามภายใต้กรอบแนวคิดนี้มีลักษณะที่สยามคือผู้ถูกรุกรานและญี่ปุ่นคือผู้มาช่วยเหลือ

จุดที่น่าสนใจประการหนึ่งคือญี่ปุ่นในการดำเนินนโยบายขยายอำนาจเข้าสู่ไทยนั้น มีความแตกต่างจากการยึดครองจัดระบบอาณานิคมโดยสมบูรณแบบในเอเซียตะวันออก และหมู่เกาะทะเลใต้ ญี่ปุ่นไม่เพียงใช้นโยบายด้านเศรษฐกิจและการทหาร แต่แสดงที่ทำการเน้นเสริมสร้างมิตรภาพและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับไทย โดยเรื่องเล่ายะมะดะ นะงะมะซะมักถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงมิตรภาพระหว่างทั้งสองประเทศ ในปีค.ศ.1935 เจ้าชายญี่ปุ่นเสด็จมาเยือนไทยพร้อมกับเรือรบของญี่ปุ่นซึ่งแวะมาขึ้นฝั่งประเทศไทยในระหว่างการเดินทางฝึกซ้อม โดยได้ทรงทำพิธีบวงสรวงศาลเจ้ายะมะดะซึ่งกองทัพญี่ปุ่นเป็นผู้ซื้อที่ดินและสร้างศาลเจ้าขึ้น ณ บริเวณที่เคยเป็นหมู่บ้านญี่ปุ่นในอยุธยา นอกจากนั้นมีความพยายามจะก่อตั้งศูนย์ประวัติศาสตร์ยะมะดะโดยสมาคมญี่ปุ่นสยาม ขณะเดียวกันรัฐบาลญี่ปุ่นได้ดำเนินกิจการส่งเสริมความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับไทยเช่นการส่งนักเรียนแลกเปลี่ยน ความพยายามเผยแพร่ภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่น การจัดแสดงศิลปะญี่ปุ่นและส่งผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะมาเป็นที่ปรึกษาในการฟื้นฟูบูรณะพุทธศิลป์ของไทย ฯลฯ ในทางกลับกันฝ่ายไทยก็ได้แสดงความเป็นมิตรตอบ เช่นแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้ญี่ปุ่น เชิญคณะสงฆ์ญี่ปุ่นเดินทางมาประสานสัมพันธ์กับคณะสงฆ์ไทย ส่งมอบช้างไทยให้สวนสัตว์อุเอะโนะเป็นของขวัญเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีในนามคณะยุวชนไทย เป็นต้น

วรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในช่วงทศวรรษ 1940 หรือช่วงการเริ่มต้นสงครามมหาเอเชียบูรพา กล่าวได้ว่าเกือบทั้งหมดเป็นวรรณกรรมสนองนโยบายแห่งชาติ 国策文学 ซึ่งเป็นระยะที่ญี่ปุ่นมุ่งปลุกฝังโฆษณาประชาสัมพันธ์แนวคิดวงไพบูลย์มหาบูรพาต่อทั้งต่อประชาชนภายในประเทศ และภายนอกต่อเหล่าประเทศที่ญี่ปุ่นมุ่งหวังจะจัดเข้าอยู่ในระบบโครงสร้างวงไพบูลย์ที่มีญี่ปุ่นเป็นผู้นำ ภาพอัตลักษณ์ญี่ปุ่นและภาพความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-สยามจึงถูกนำเสนอผ่านกรอบวาทกรรมดังกล่าว ซึ่งยืนพื้นอยู่บนหลักปรัชญาแนวคิด โคะกุตะอิ 国体 และอีกโกอิชิอุ 八紘一宇 ซึ่งกล่าวว่าทุกประเทศในโลกนี้คือครอบครัวหรือบ้านเดียวกันได้ร่วมการปกครองขององค์สมเด็จพระจักรดิพรรดิที่เปรียบเสมือนพ่อหรือหัวหน้าครอบครัว ดังนั้นจะพบการตอกย้ำเรื่องมิตรภาพอันดีงามระหว่างญี่ปุ่นไทย และการเชื่อมโยงด้วยสายเลือด ตลอดจนการปลุกฝังจิตวิญญาณความเป็นญี่ปุ่นแก่คนสยาม

ในเรื่องยะมะตะ นงะมะซะ ผู้สยบทะเลใต้ เจ้าแห่งเมืองนคร ของ(1941) อิเกะตะ โนะบุมะซะ พระเจ้าทรงธรรมทรงชื่นชมองค์ความรู้ของญี่ปุ่น และตั้งใจว่าจะให้พระดอร์สสืบราชบัลลังก์ จึงทรงมอบหมายให้ยะมะตะอบรมสั่งสอนจิตวิญญาณแบบญี่ปุ่นแก่พระโอรส

長政もソントム王の心をさとつて、なほさら王子の教育には力をつくしてみたのである。

日本の武士道精神を、王子の若くやはらかい魂にきざみつけることもその一つであつた。

王子が國王になつた時のかゞみとするために、日本の皇室の御恩徳をしらせることもそのひとつであつた。

นงะมะซะทราบถึงความในพระทัยของพระเจ้าทรงธรรม ก็ตั้งใจทุ่มเทเต็มที่ในการอบรมสั่งสอนพระโอรส ประการหนึ่งคือการปลุกฝังจิตวิญญาณวิถีนักรบญี่ปุ่นให้ติดตรึงในดวงวิญญาณที่ยังอ่อนเยาว์ของพระองค์ และเพื่อให้เป็นแบบอย่างในตอนที่พระโอรสขึ้นเป็นกษัตริย์ อีกประการหนึ่งคือการสอนให้รู้ถึงพระบารมีและพระมหากรุณาธิคุณขององค์สมเด็จพระจักรพรรดิ

(อิเกะตะ, 1941:184)

นอกจากนั้นยะมะตะยังเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับญี่ปุ่นตลอดจนพรรณนาถึงทัศนียภาพภูเขาแม่น้ำ ธรรมชาติอันงดงามของญี่ปุ่นให้ฟัง ซึ่งพระโอรสกระตือรือร้นสนใจที่จะเรียนรู้ภาษาและรับฟังเรื่องราวเกี่ยวกับญี่ปุ่นด้วยความชื่นชมใฝ่ฝัน

การศึกษาที่ยะมะตะถวายแก่พระโอรสในตัวบท ตรงกับเนื้อหาสาระของการศึกษาเพื่อทำให้เป็นญี่ปุ่น 「同化教育」 หรือ 「皇民化教育」 (ซึ่งแปลตรงตัวหมายถึงการ “ทำให้กลายเป็นประชาชนขององค์สมเด็จพระจักรพรรดิ”) ที่ญี่ปุ่นนำไปใช้อบรมปลูกฝังครอบงำประชาชนพื้นเมืองดินแดนอาณานิคม ประเด็นสำคัญดังที่ปรากฏในเนื้อความนี้คือ การปลูกฝังจิตวิญญาณวิถีแห่งนักรบหรือ “บุฉิโด” 武士道 การปลูกฝังให้เคารพและสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณของราชวงศ์ญี่ปุ่นเพื่อยึดเป็นแบบอย่างปฏิบัติตาม ปลูกฝังความชื่นชมในประเพณีวัฒนธรรมและธรรมชาติของญี่ปุ่นอันงดงาม

ในนวนิยายเรื่องนี้ ผู้เขียนได้ให้ยะมะตะมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนพระราชดำริของพระเจ้าทรงธรรมในการให้พระโอรสสืบราชสมบัติ โดยอ้างระบบของราชวงศ์จักรพรรดิญี่ปุ่นสนับสนุน พระเจ้าทรงธรรมทรงปรารถนาจะให้พระโอรสซึ่งทรงโปรดปรานรักใคร่ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระองค์ แทนพระอนุชาตามพระราชประเพณีเดิม จึงทรงรับมาเป็นข้ออ้างยืนยันความชอบธรรมว่า “หากองค์สมเด็จพระจักรพรรดิของประเทศญี่ปุ่นดินแดนแห่งเทพเจ้า ยังถ่ายทอดราชสมบัติให้แก่พระโอรส ประเทศของเราก็ควรทำตามเช่นนั้นจึงจะถูกต้อง” วาทกรรมเช่นนี้ก็สะท้อนถึงส่วนหนึ่งในนโยบายการทำให้เป็นญี่ปุ่น ซึ่งญี่ปุ่นได้แต่งตั้งเจ้าผู้ปกครองประเทศอาณานิคมของตนเช่น เกาหลี วิกิว แมนจูเรียให้มีตำแหน่งเป็น 「王」 [โอ] หรือ “กษัตริย์” ซึ่งตามระบบญี่ปุ่นมีฐานะเป็นข้าราชบริพารต่ำกว่า 天皇[เท็นโน] หรือ “จักรพรรดิ” และให้ใช้ธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ตามชนบราชสำนักญี่ปุ่นแทนระบบดั้งเดิมของประเทศนั้นๆ

ในเรื่อง *ยะมะตะ นะงะมะซะ* (1940) ของ ทัซุโนะตะ คิกุโอะ ผู้เขียนได้สร้างภาพให้ตัวละครเจ้าหญิงรุตะนะพระธิดาของพระเจ้าทรงธรรมเป็นผู้ที่มีความเป็นมิตร ชื่นชอบวัฒนธรรมญี่ปุ่น 「姫はことの外日本最良である。」 (ทัซุโนะตะ, 1941 : 214) ครั้งหนึ่งเมื่อทรงเสด็จไปหมู่บ้านญี่ปุ่นในวันลอยกระทงก็ได้ทรงแสดงความชื่นชมปรารถนาอยากใช้ชีวิตแบบชาวญี่ปุ่น ทรงสนอกสนใจในศิลปวัฒนธรรมเช่นน้ำชา ภาพวาดม้วน ที่ตัวละครหญิงชาวญี่ปุ่นใช้ในการต้อนรับพระองค์ (ทัซุโนะตะ, 1941 : 208-209)

นอกนั้นยังมีการนำเสนอแนวคิดของการผสมผสานระหว่างเผ่าพันธุ์ ลบล้างความแตกต่างระหว่างชนชาติซึ่งเป็นสาระสำคัญอีกอย่างหนึ่งของแนวคิด “วงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา” ดังจะเห็นได้จากตอนที่เจ้าหญิงรุตะนะอภิเษกสมรสกับยะมะตะ ยะมะตะได้บอกกับพระองค์ว่าตนตัดสินใจแล้วว่าที่จะกลายเป็นคนสยาม และจะฝากชีวิตไว้ที่นี่จนวันตาย จึงขอให้เจ้าหญิงทำความเข้าใจจิตวิญญาณญี่ปุ่น และใช้ชีวิตโดยยึดถือจิตวิญญาณแบบญี่ปุ่นด้วย การแต่งงานของทั้งสองจะเป็น

สายสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างสองประเทศ เจ้าหญิงผู้ทรงมีจิตปฏิพัทธ์ต่อยะมะตะก็แสดงทัศนคติความชื่นชมญี่ปุ่นและปรารถนาที่จะเป็นคนญี่ปุ่น จะเห็นได้ว่าผู้เขียนใช้คำพูดของตัวละครเป็นกระบอกเสียงในการเผยแพร่ว่าทศวรรษความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย ตอกย้ำภาพความเป็นมิตรอันแน่นแฟ้นเพื่อช่วยเหลือร่วมมือกันปกป้องเอกราชของเอเชียต่อต้านตะวันตก ตัวละครเจ้าหญิงไม่เพียงจะเป็นมิตรกับคนญี่ปุ่น สนใจเรียนรู้ภาษาวัฒนธรรมญี่ปุ่นเท่านั้น แต่มีความรักชื่นชมคนญี่ปุ่นและประเทศญี่ปุ่นถึงขั้นยินดีที่จะเป็นคนญี่ปุ่น

「わしは、暹羅人になり切り、暹羅の土になる決意である。そなたは、日本人の魂を理解し、日本人の精神に生きぬひて貰ひたい。と思ふ。二人の結びつきが、唯二人だけのものであつては何にもならぬ。そなたとわしの、心の結びつきがこの地へ根をおろして、やがて見事な花開くことを望みたい。」

「はい…お言葉よく分かりました。私は、日本が好きでございます。心から好きでございます。それ故、お側へ…参りたいと望んで居りました」

姫の頬がほんのり赤らんだ。

「きつと、お言葉通り、立派な日本人になり切れると存じます」

(ทีซุโนะตะ, 1941: 242)

“ข้าฯ จะทำตัวเป็นคนสยามให้เหมือนคนสยามที่สุด และพร้อมที่จะกลายเป็นดินของสยาม ข้าฯปรารถนาอยากให้พระองค์ทรงทำความเข้าใจจิตวิญญาณของคนญี่ปุ่น และทรงดำรงพระชนม์ชีพด้วยจิตวิญญาณของคนญี่ปุ่นตลอดไป ความผูกพันของเราสอง จะเป็นเพียงแค่งของเราสองคนไม่ได้ ข้าฯมุ่งหวังให้ความผูกพันระหว่างหัวใจของพระองค์กับข้าฯ ผั่งรากลงสู่ปฐพี จากนั้นแบ่งบานเป็นบุปผาอันงดงาม“

“เราเข้าใจคำของท่านดี เราชรักญี่ปุ่น รักจากหัวใจ ฉะนั้นเราจึงปรารถนา...จะได้อยู่คู่เคียงท่าน” พระปรางของเจ้าหญิงแดงเรือ

“เราจะเป็นคนญี่ปุ่นที่ดีเลิศประเสริฐศรีดังที่วาจาของท่านกล่าวไว้”

ดูเผินๆ แล้วเหมือนกับเป็นความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกันทั้งสองฝ่าย ไม่มีใครได้ใครเสีย แต่การกลายเป็นคนญี่ปุ่นของยะมะตะ แท้จริงแล้วมีวาทกรรมแอบแฝง เมื่อลองย้อนไปติดตามบทสนทนาระหว่างยะมะตะกับโทะซะเอะมอน สหายชาวญี่ปุ่นที่ร่วมลงเรือมาด้วยกัน ในตอนต้นเรื่อง ยะมะตะบอกว่าเพื่อก่อร่างสร้างตัวให้ประสบความสำเร็จในประเทศสยาม ตนตัดสินใจจะยอมเป็นคนสยาม เพราะการยอมเป็นคนสยามเพราะทำเพื่อประโยชน์ของสยามแล้ว จะกลายเป็นผลประโยชน์ของญี่ปุ่นไปโดยปริยาย การเป็นคนสยามไม่ใช่การกลมกลืนเข้ากับท้องถิ่นจนสูญเสียอัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่น แต่เป็นการการผสมผสานสัมพันธ์ ปลูกฝังเลือดเนื้อ จิตวิญญาณแบบญี่ปุ่นให้สยาม

อีกตัวอย่างหนึ่งคือตอนที่ยะมะตะจะยกทัพไปปราบกบฏเมืองละครและบุตรชายคือออกขุนจะติดตามไปออกศึกด้วยนั้น เจ้าหญิงทรงแสดงความชื่นชมบุตรชายในชุดเกราะแบบญี่ปุ่น ว่ามีรูปลักษณ์องอาจสมเป็นสายเลือดญี่ปุ่น แต่ก็แสดงความเป็นกังวลว่า ถ้าหากออกขุนซึ่งมีสายเลือดของยะมะตะอยู่ในร่างกาย หากทำสิ่งไม่ดีไม่งามประการใด จะทำให้คนครหานินทาได้ว่าเป็นเพราะมีเลือดของพระองค์ คือมีเลือดสยามปะปน ซึ่งเป็นการทำให้เสื่อมเกียรติศักดิ์สยามด้วย

「山田の血をひくこれがもしも見苦しいことでもしてくれたら.....それはきっと、私の血が.....暹羅の血がまじったからだと云はれませう。暹羅の名誉にもかゝはりますこと。」
(ทีซูโนะตะ, 1941 : 305-306)

ซึ่งวาทกรรมที่สอดแทรกลัทธิชื่นชมบูชาสายเลือดญี่ปุ่นนี้ แสดงถึงความคิดแบบผู้มายึดครองที่ให้คุณค่าแก่เชื้อชาติของ “พวกเรา” เหนือกว่า “คนอื่น” เพื่อสร้างอำนาจในการครอบงำ แต่โดยใช้วิธีการอันแยบยลสร้างภาพให้ “คนอื่น” เป็นผู้แสดงการยอมรับความเหนือกว่านั้นโดยสมยอม

ดังตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าความนึกคิดหรือคำพูดของตัวละครต่างๆ รวมทั้งตัวละครเจ้าหญิงล้วนสอดแทรกแนวคิดส่งเสริมนโยบายการก่อสร้างวงไพบูลย์มหาเอเซียบูรพา ผู้เขียนใช้คำพูดของตัวละครเป็นกระบอกเสียงถ่ายทอดวาทกรรมการครอบงำทางชาติพันธุ์และทางวัฒนธรรม ตามนโยบายการทำให้เป็นญี่ปุ่นซึ่งใช้ดำเนินการในการครอบงำ กดทับ ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ท้องถิ่นของดินแดนอาณานิคมใต้การปกครอง ซึ่งญี่ปุ่น ให้กลายเป็นแบบเดียวกับพลเมืองญี่ปุ่น และเป็นส่วนหนึ่งในกรอบแนวคิดวงไพบูลย์มหาบูรพาซึ่งปรากฏสอดแทรกอยู่ในตัวบทอย่างเห็นได้ชัด กล่าวได้ว่าภาพตัวละครชาวสยามในนวนิยายเรื่องนี้เป็นเพียงภาพสะท้อน

ความปรารถนาของผู้ยึดครอง สร้างมายาภาพลวงตาว่าผู้ถูกปกครองยินยอมที่จะตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองด้วยความยินยอมพร้อมใจ

อีกประเด็นหนึ่งที่ใช้สนับสนุนอำนาจบงาบหาความเป็นวีรบุรุษผู้มาช่วยเหลือกอบกู้ของยะมะตะคือ คือการนำเสนอภาพประชาชนชาวไทยเป็นมิตรแสดงความชื่นชม แซ่ซ้อง สรรพสุริยวีรกรรมชาวญี่ปุ่น เพื่อสร้างเหตุผลความชอบธรรมว่าการที่ญี่ปุ่นยกทัพเข้าไปในดินแดนเหล่านั้น เพื่อช่วยเหลือ ปลดปล่อยโดยที่ประชาชนในท้องถิ่นเต็มอกเต็มใจต้อนรับ ขณะที่เมื่อเปรียบเทียบกับ **จดหมายเหตุวันวลิต** ตัวยุทธที่บันทึกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาเดียวกัน แต่เล่าจากมุมมองของเยเรเมียส ฟาน ฟลีต นายสถานีการค้าชาวฮอลันดา ภาพอัตลักษณ์คนญี่ปุ่นที่ปรากฏในตัวบทของฟาน ฟลีต แสดงถึงความเป็นนักรบ เป็นชนชาติที่รักการต่อสู้ ลักษณะนิสัยดุร้าย เขี้ยมโหด ป่าเถื่อน โดยเฉพาะในตอนที่ทัพญี่ปุ่นไปปราบปรามยึดครองเมืองนครนั้น ฟาน ฟลีตบรรยายไว้ว่า “ครั้นเมื่อออกญาเสนาภิมุขเจ้าเมืองนครคนใหม่มาถึงนครศรีธรรมราชก็แสดงความโหดเหี้ยมทารุณให้ทุกคนเห็นโดยการดำเนินการปราบจลาจลทั้งปวงโดยทันที” (ฟาน ฟลีต, 2548: 318) ซึ่งแน่นอนว่าในฐานะเป็นคู่ต่อสู้แข่งขันแย่งชิงพื้นที่การค้าและผลประโยชน์ในสยามกับญี่ปุ่น ภาพที่ฟาน ฟลีตเสนอย่อมอาจครอบงำด้วยอคติและเจตนาไม่เป็นกลางจึงไม่สามารถเชื่อถือโดยไร้ข้อกังขาได้ อย่างไรก็ตามก็สามารถใช้เป็นหลักฐานประกอบการตรวจสอบความถูกต้องหรือเบี่ยงเบนของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เมื่อเปรียบเทียบกับเอกสารของฝ่ายไทยและญี่ปุ่นได้ในระดับหนึ่ง แน่นนอนว่าในเรื่องเล่ายะมะตะของญี่ปุ่นภายใต้กรอบวาทกรรมวงไพบูลย์มหาเอเซียบูรพา ย่อมไม่มีข้อความที่จะสร้างภาพในทางลบเช่นนั้น นอกจากจะนำเสนอภาพความดีงามในทุกด้าน และตอกย้ำความเป็นวีรบุรุษผู้มาช่วยเหลือของยะมะตะทั้งอย่างแยบยลและโจ่งแจ้ง ยิ่งเน้นย้ำถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนไทยกับคนญี่ปุ่น ซึ่งแสดงออกผ่านทั้งการให้ประชาชนชาวสยามแซ่ซ้องสรรพสุริยวีรกรรมในการช่วยเหลือ ชื่นชมในความเก่งกล้าของชาวญี่ปุ่น และชื่นชมในวัฒนธรรมญี่ปุ่นดังที่กล่าวมา

บทที่ 4

เรื่องเล่ายะมะดะ นะงะมะชะกับความสัมพันธ์ไทยญี่ปุ่นหลังสงคราม: การทบทวนและ แสวงหาอัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่นในโลกแห่งความหลากหลาย

ในบทนี้ศึกษาเรื่องเล่ายะมะดะ นะงะมะชะ ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง – ปัจจุบัน (เล่มล่าสุดค.ศ.2004) วิเคราะห์การผลิตซ้ำและรื้อสร้างภาพแทนความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย การทบทวนและแสวงหาอัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่นในสากลโลกภายใต้บริบททุนนิยมโลกาภิวัตน์และพหุวัฒนธรรม โดยวรรณกรรมเรื่องหลักๆที่ใช้ประกอบการวิเคราะห์ได้แก่

1. ยะมะโอะกะ โซสะชิ 山岡荘八 ยะมะดะ นะงะมะชะ 『山田長政』 1954
2. เอ็นโด ฉุชะกุ 遠藤周作 เส้นทางสู่ราชอาณาจักร 『国への道—山田長政』 (ลงเป็นตอนต่อเนื่องในนิตยสาร ระหว่างค.ศ.1979-1981 ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก ค.ศ.1981)
3. ฮะยะมิ เตะอิโงะ 林青梧 ยะมะดะ นะงะมะชะ หมู่บ้านญี่ปุ่นที่ล่มสลาย 『山田長政 落日の日本町』 1980
4. วะกุ ฉุนโซ และ คุโร และ คุโร 和久俊三 สมบัติลับของยะมะดะนะงะมะชะ 『山田長政の秘宝』 1986
5. นะกะทซุ ฟุมิฮิโกะ 中津文彦 สารลับของยะมะดะนะงะมะชะ 『山田長政の秘書』 1989
6. ชิระอิชิ อิชิโร 白石一郎 หม่อมผู้คว่ำไซค์ 『風雲児』 1994
7. อิวะกิ ยูจิโร 岩城雄次郎 บันทึกความรุ่งเรืองและล่มสลายของนักรบในประเทศสยาม 『暹羅国武士盛衰記』 1996
8. มุระกะมิ เทะอิชิโร 村上貞一郎 เดิมพันชีวิตที่หมู่บ้านญี่ปุ่นอยุธยา 『アユタヤ日本町の死闘』 2004

4.1 การฟื้นฟูและผลิตซ้ำเรื่องเล่ายะมะดะ นะงะมะชะหลังสงคราม

หลังญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สอง กองกำลังสัมพันธมิตรโดยการนำของสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาควบคุมและจัดระบบต่างๆ ในประเทศญี่ปุ่น ล้มล้าง ลดทอนความสำคัญ

ของสถาบันศาสนาและราชสำนัก ห้ามญี่ปุ่นมีกองทัพ ซึ่งเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นต้นเหตุที่นำพาประเทศไปสู่การก่อสงคราม อีกทั้งญี่ปุ่นมีภาระเร่งด่วนเฉพาะหน้าต้องรีบเร่งฟื้นฟูประเทศชาติจึงเป็นช่วงสูญญากาศทางวรรณกรรม ประกอบกับภาพพจน์ของยะมะตะซึ่งถูกอุปโลกน์ขึ้นเป็นวีรบุรุษในสมัยสงครามนั้นกลายเป็นสิ่งต้องห้ามที่ผู้คนหลีกเลี่ยงจะกล่าวถึง เรื่องราวของยะมะตะนะงะมะซะในแบบเรียนถูกลบด้วยหมึกดำตามนโยบายตรวจสอบหนังสือของกองกำลังสัมพันธมิตร เพราะถูกมองว่าเกี่ยวข้องกับลัทธิการทหาร ความสนใจต่อยะมะตะจึงเงียบหายไประยะหนึ่ง

อย่างไรก็ตามเมื่อสำรวจวรรณกรรมญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พบว่าเริ่มมีการตีพิมพ์งานวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเล่าของยะมะตะ นะงะมะซะ ทอยออกมากใหม่ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1950 ซึ่งสอดคล้องกับช่วงเวลาญี่ปุ่นเริ่มฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตกับภูมิภาคภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใหม่อีกครั้ง วรรณกรรมเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องเดิมที่เคยตีพิมพ์เผยแพร่มาแล้วในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลก โดยที่บางส่วนมีการตัดทอนปรับเปลี่ยนเนื้อหาจุดที่เกี่ยวพันกับลัทธิอุดมการณ์ทางการเมืองในช่วงสงครามออกไป ยกตัวอย่างเช่น วรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “ยะมะตะ นะงะมะซะผู้บุกเบิกแดนใต้” (1941) 『山田長政—南進の先駆者』^{やまだながまさ なんしん せんくしゃ} เขียนโดยอิเกะตะ โนะบุมะซะ 池田宣政 พิมพ์ครั้งแรกโดยสนพ. ชันเซะอิโด ค.ศ. 1942 ได้ถูกนำมาจัดพิมพ์ใหม่ ในปี ค.ศ. 1952 เป็นหนังสือพ็อคเก็ตบุ๊ค ชุดประวัติบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ของสนพ. โปะปุระซึ่งเป็นสนพ. ที่มีชื่อเสียงในด้านการผลิตหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชน โดยเปลี่ยนชื่อเรื่องใหม่ เป็นเรื่อง ยะมะตะ นะงะมะซะ เจ้าแห่งเมืองลิกอร์ผู้สยบทะเลใต้ 『山田長政南海の覇者六昆王』^{やまだながまさなんかい ほしゃろっこんおう} เห็นได้ว่าการตัดคำว่า “ผู้บุกเบิกแดนใต้” 「南進の先駆者」 ซึ่งเป็นคำที่เชื่อมโยงกับลัทธิ “นันทินนิยม” ออกไป หนังสือเล่มนี้ได้รับความนิยมสูง ยังมีการพิมพ์ซ้ำอยู่เรื่อยๆ วรรณกรรมเยาวชนเรื่อง โอะอิน คนญี่ปุ่น (1932) ของโอชะระกิ จิโร 大佛次郎 ถูกนำมาพิมพ์รวมเล่มใหม่ในชุด รวมผลงานสำหรับเยาวชนหญิงชายของโอชะระกิ จิโร ในปี ค.ศ. 1970 นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่อง ยะมะตะ นะงะมะซะ ของทซุโนะดะ คิคุโอะ (1941) ตีพิมพ์ซ้ำใหม่ปี ค.ศ. 1954 นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่อง ยะมะตะ นะงะมะซะ (1942) ของชะโต ฮะรุโอะ 佐藤春夫 ได้ถูกนำมาจัดพิมพ์ใหม่ในรวมชุดผลงานของชะโตในปี ค.ศ. 1967 เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีความนิยมผลิตงานเขียนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับยะมะตะ นะงะมะซะที่เขียนขึ้นใหม่โดยนำเพียงเค้าโครง หรือหยิบยืมตัวละครมาใช้ เนื้อหาส่วนใหญ่ดัดแปลงแต่งเติมหรือเขียนจากจินตนาการของผู้เขียนเป็นหลัก ปรากฏขึ้นใหม่อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ยะมะตะ

ยะมะมะซะ โดยยะมะโอะกะ ไชอะชิ 山岡庄八 นักเขียนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ชื่อดัง (ลงตีพิมพ์เป็นตอนๆ ในนิตยสาร “โอะโมะมิโระ คุระบุ” ฉบับพ.ศ.- ส.ศ.1954 รวมเล่มครั้งแรกในปี ค.ศ.1956) ความรักดุจคลื่นป่วนของยะมะคะนะยะมะซะ 『怒濤の恋—山田長政の恋』 (1954) ของมิยะโอะโตะ มิกิยะ ยะมะคะ นะยะมะซะ ดาบแห่งจอมราชันย์ 『山田長政—王者の剣』 (1958) ของมะทซุมุระ โดฟูซึ่งถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ภายใต้ความร่วมมือระหว่างบริษัทภาพยนตร์ญี่ปุ่น-ไทยในปีค.ศ.1959 ยะมะคะ นะยะมะซะ 『山田長政』 (1965) ของชิบะ เร็นทะโร ลมทะเล ลมภูเขา 『海風山風』 (1967) ของทซุโนะคะ คิกุโอะผู้เขียนเรื่อง ยะมะคะ นะยะมะซะ อันโด่งดังในปี1940 ยะมะคะ นะยะมะซะ (1970) ของชะโอะโตะเมะ มิทซุซุ ยะมะคะ นะยะมะซะ หมู่บ้านญี่ปุ่นที่ล่มสลาย 『山田長政落日の日本町』 (1980) ของสะยะฉิ เซะอิโงะ 林青梧 เส้นทางสู่ราชอาณาจักร 『国への道—山田長政』 (ลงเป็นตอนต่อเนื่องในนิตยสาร1979-1981 ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก ค.ศ.1981) ของเอ็นโด ฉุชะกุ 遠藤周作 หม่อมผู้คว่ำไซค์ 『風雲児』 (1994) ของฉิระฉิฉิ อิชิโร 白石一郎 เป็นต้น

ด้านหนังสือแบบเรียน พบว่ามีการกล่าวถึงยะมะคะ นะยะมะซะในแบบเรียนซึ่งจัดทำขึ้นใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่สองตั้งแต่ปีค.ศ.1951 อยู่ในหัวข้อการค้าเรือสำเภาหรือการปิดประเทศ และเป็นคำอธิบายส่วนหนึ่งในเรื่องหมู่บ้านญี่ปุ่นในนั้นโย มีเพียงข้อความสั้นๆ ระบุว่ายะมะคะ นะยะมะซะคือคนญี่ปุ่นที่มีบทบาทในราชสำนักสยาม บางเล่มระบุว่าเขาได้เป็นเจ้าของลิกอร์ประเด็นสำคัญที่น่าสังเกตคือเรื่องราวในแบบเรียนเหล่านี้ได้มีการปรับแก้ทัศนคติทางประวัติศาสตร์โดยยะมะคะ นะยะมะซะไม่ได้ถูกนำเสนอในภาพของความเป็นวีรบุรุษแดนได้อีกต่อไป แต่เนื้อหาในแบบเรียนส่วนใหญ่ได้ให้ข้อมูลว่า เนื่องจากรัฐบาลโทะกุงะวะไม่ปกป้องช่วยเหลือคนญี่ปุ่นที่อยู่ในต่างประเทศ และหลังปิดประเทศยังถูกตัดขาดการติดต่อกับประเทศแม่ กิจการของคนญี่ปุ่นในต่างประเทศจึงต้องเผชิญกับชะตากรรมความล่มสลาย ซึ่งการปรับเปลี่ยนทัศนคติทางประวัติศาสตร์เช่นนี้ มีผลสะท้อนต่อนโยบายและแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์คนญี่ปุ่นและความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย ในวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะคะ นะยะมะซะที่ผลิตขึ้นใหม่ในสมัยหลังสงคราม ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

การที่ตำนานยะมะคะกลับมาเฟื่องฟูอีกนั้น นอกจากจะสะท้อนถึงความสนใจต่อไทยที่เพิ่มมากขึ้น หลังจากญี่ปุ่นเริ่มกลับเข้ามาสร้างสัมพันธไมตรีและขยายการลงทุนสู่ภูมิภาคอุซาคเนย์ ในอีกทางหนึ่งเป็นการตอบสนองความปรารถนาในจิตใจของผู้คนในยุคสมัยหลังสงคราม ซึ่งปรารถนาต้องการวีรบุรุษเป็นแบบอย่างกำลังใจในการดิ้นรนต่อสู้กับอุปสรรคความ

ยากลำบากเพื่อก่อสร้างสร้างตัวและฟื้นฟูบูรณะบ้านเมืองขึ้นใหม่จากสภาพย่อยยับด้วยไฟสงคราม มีการผลิตหนังสือแนวชีวิตประวัติบุคคล และตำนานวีรบุรุษโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเยาวชน เผยแพร่ออกมาเป็นจำนวนมาก เจตนารมณ์ประการหนึ่งคือเพื่อปลูกฝังสร้างกำลังใจให้ผู้อ่านมีจิตใจเฝือก้าวหน้า และมุ่งมั่นอุทิศสละในการทำงานก่อสร้างสร้างตัว อันจะช่วยส่งเสริมการพัฒนาชาติบ้านเมืองไปสู่ความเจริญก้าวหน้า เช่นเดียวกับสมัยการสร้างชาติภายใต้การปฏิรูปเมจิ กลุ่มผู้อ่านงานวรรณกรรมเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นอดีตเยาวชนที่เคยได้รับการปลูกฝังความคิดความเชื่อเรื่องตำนานวีรบุรุษยะมะคะผ่านทั้งทางเรื่องอ่านสำหรับเด็กและแบบเรียนในสมัยก่อนสงคราม อีกกลุ่มใหญ่คือเยาวชนรุ่นใหม่ที่เกิดและเติบโตหลังสงครามโดยเฉพาะคนรุ่นเบบี้บูมเมอร์ที่เชื่อกันว่าเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศหลังสงคราม และเป็นหัวหอกสำคัญในการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการลงทุนออกสู่ต่างประเทศโดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชีย

อีกทางหนึ่ง การล่มสลายของสถาบันและคตินิยมต่างๆ ในสังคมสมัยก่อนสงคราม กับการปลูกฝังคตินิยมแบบใหม่แนวเสรีนิยมประชาธิปไตยและปัจเจกนิยมโดยสหรัฐอเมริกา ทำให้คนญี่ปุ่นเกิดความสับสน ขัดแย้ง วิกฤตอัตลักษณ์ ตั้งคำถามกับความเป็นตัวตนของคนญี่ปุ่น ตั้งคำถามกับคตินิยมที่เคยถูกปลูกฝังในวัยเด็ก และเมื่อโลกก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ การเดินทางและเคลื่อนย้ายของทุน ผู้คน วัตถุ วัฒนธรรมอันล้นไหล ทำให้คนญี่ปุ่นไม่อาจหลีกเลี่ยงการพบเผชิญกับ “คนอื่น” และวัฒนธรรมอื่น ในฐานะปัจเจกบุคคล ที่ต้องแสวงหาจุดยืนและกำหนดนิยามความเป็นตัวตนของตนเองโดยไม่มีกรอบกำหนดจากรัฐเป็นวางให้เดินตามดังสมัยก่อนสงคราม คำถามแรกที่สำคัญสุดที่คนญี่ปุ่นต้องเผชิญคือ “คนญี่ปุ่นคืออะไร” “ญี่ปุ่นคือเอเชียหรือไม่” ทั้งนี้แม้ว่าญี่ปุ่นจะเป็นศัตรูกับตะวันตกในสงคราม และพ่ายแพ้ทำให้ต้องตกอยู่ใต้การควบคุมของกองกำลังสัมพันธมิตรภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกาเป็นระยะเวลาจนถึง 6 ปี ทว่าผลจากอิทธิพลครอบงำทั้งทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ทำให้คนญี่ปุ่นรุ่นใหม่หลังสงครามหลงใหลใฝ่ฝันในความเจริญทางวัตถุและวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบคนอเมริกัน ยิ่งทำให้พวกเขาถอยห่างไกลจากความ เป็นเอเชียออกไปอีก

4.2 จากชาмуไรสู่นักธุรกิจ: นักรบเศรษฐกิจกับการต่อสู้ในโลกทุนนิยม

แม้ว่าคนญี่ปุ่นรุ่นใหม่ในปัจจุบันจะมีการรับรู้เกี่ยวกับยะมะคะ นะงะมะซะน้อยลงมาก แต่ก็ยังคงมีนักเขียนนำเค้าโครงเรื่องจากเรื่องเล่ายะมะคะมาใช้ในการผลิตงานต่อเนื่องมาโดยตลอด โดยผลงานที่ประพันธ์ขึ้นในระยะหลังสงครามมีการนำมาตีความใหม่ เช่นการปรับเปลี่ยนภาพ

ของยะมะตะจากการเป็นวีรบุรุษนักรบผู้ใช้กำลังทางทหารขยายอำนาจของญี่ปุ่นสู่ดินแดนทางใต้ หันไปเหยียบยอกปฏิบัติการในฐานะเป็นนักการค้าระหว่างประเทศที่มีบทบาทในการส่งเสริมการค้า พาณิชยกรรมระหว่างสยามกับญี่ปุ่นให้รุ่งเรืองขึ้นมาออกเล่าแทน และสาเหตุที่ยะมะตะถูกสังหารไม่ใช่ เพราะการเข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซงการเมืองภายในของสยาม แต่มาจากประเด็นความขัดแย้งการ แข่งขันทางการค้ากับชาวตะวันตก ดังเช่นในเรื่อง *ยะมะตะ นะงะมะซะ* ของ ยะมะโอะกะ โชเฮชิ (1956) *สาส์นลับของยะมะตะ นะงะมะซะ* ของ (นะกะทัทซึ ฟุมิฮิโกะ 1989) และ *หนุ่มผู้คว่ำไซค* ของ ฌีระอิชิ อิชิโร (1994) เป็นต้น

ตัวบทเหล่านี้เป็นการนำเรื่องเก่ามาเล่าใหม่ในบริบทความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยหลังสงคราม ซึ่งสะท้อนภาพอัตลักษณ์คนญี่ปุ่นในลักษณะเป็นพ่อค้า นักลงทุน ที่เข้ามาทำธุรกิจแสวงหา ผลประโยชน์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ถึงแม้ว่า ในวรรณกรรมเหล่านี้จะไม่ได้แสดงอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างชัดเจนดังเช่นตัวบทที่ผลิตในช่วง ก่อนสงคราม แต่เมื่อวิเคราะห์ในรายละเอียดจะพบว่ายังคงมีการสืบสาน ผลิตซ้ำแนวคิดแบบเดิม คือการมองไทยและชาติอื่นๆ ในเอเชียเป็นแหล่งในการแสวงหาผลประโยชน์ ส่งเสริมการออกมา ลงทุนในต่างประเทศ จากตัวบทจะเห็นได้ว่าวาทกรรมแอบแฝงในการใช้อำนาจทางเศรษฐกิจแทน อาวุธ และไทยก็ยังคงเป็นเป้าหมายแห่งการครอบงำของญี่ปุ่นไม่ต่างไปจากเดิม

นอกจากนี้ยังมีนวนิยายที่ดัดแปลงเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะในอดีต เปลี่ยนฉากและ ยุคสมัยมาเป็นปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงเรื่องราวการสู้รบของนักรบญี่ปุ่นในอยุธยา มาเป็นการต่อสู้ชิง ชัยทางเศรษฐกิจในโลกยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์แทน อย่างเช่นเรื่อง *เดิมพันชีวิตที่หมู่บ้านญี่ปุ่น* อยุธยา 『アユタヤ日本町の死闘』 (2004) ของ มุระกะมิ เทะอิชิโร 村上禎一郎 ที่ผูกเรื่องให้ตัว ละครเอกเป็นเชื้อสายรุ่นหลังของยะมะตะซึ่งได้รับอบรมปลูกฝังจากปู่ให้สืบสานปณิธานของถูก บรรพบุรุษในการเชื่อมความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย และถูกส่งมาเมืองไทย เพื่อคลี่คลายปัญหาความ ขัดแย้งในโรงงานของบริษัทญี่ปุ่น ภายใต้บริบททางสังคมช่วงทศวรรษ 1970 ซึ่งญี่ปุ่นขยายฐาน การผลิตเข้ามาลงทุนในภูมิภาคอุษาคเนย์และประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างมาก เกิดความขัดแย้งจาก ความไม่เป็นธรรมในด้านการจ้างงาน ความได้เปรียบทางการค้า และการครอบงำทางเศรษฐกิจ สิ้นค้าญี่ปุ่นท่วมท้นยึดครองตลาด ภาพการปะทะช่วงชิงดินแดนอาณานิคมด้วยกำลังทางทหาร ในสมัยสงครามโลก ได้เปลี่ยนรูปแบบมาเป็นภาพการต่อสู้ช่วงชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ระหว่างบริษัทญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และยุโรป ควบคู่ไปกับการปะทะต่อสู้ด้านอุดมการณ์ทาง การเมืองระหว่างโลกเสรีทุนนิยมกับคอมมิวนิสต์ ภายใต้สภาวะสงครามเย็น กระแสการต่อต้านขับ

ไต้หวันสหรัฐอเมริกา และกระแสต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นซึ่งถูกมองด้วยภาพลักษณ์ด้านลบเป็นสัตว์เศรษฐกิจ

ผู้เขียนคือ มุระกะมิ เทะอิชิโร เคยมีประสบการณ์อาศัยและทำงานอยู่ในประเทศไทย จึงได้นำเรื่องราวจากเหตุการณ์ความขัดแย้งทางแรงงานในโรงงานทอผ้าบริษัทร่วมทุนญี่ปุ่น ซึ่งคนงานชาวไทยก่อม็อบประท้วงและจับผู้บริหารชาวญี่ปุ่นเป็นตัวประกันซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในทศวรรษ 1970 มาเป็นต้นแบบในการประพันธ์เรื่อง

ตัวละครเอกของเรื่องคือยะมะตะ นะงะโยะฉิ สมัยเป็นวัยรุ่นเล่นดีร่อนมักก้อเหตุทะเลาะวิวาทอยู่เนืองๆ จึงถูกปู่ซึ่งเป็นพระนิกายเซนเรียกตัวไปพบ บอกเล่าเรื่องราววีรกรรมในสยามของบรรพบุรุษคือยะมะตะ นะงะมะซะให้ฟัง ปู่สั่งสอนให้นะงะโยะฉิตระหนักถึงความสำคัญของการเสียเลือดอันยิ่งใหญ่ ซึ่งมีการระงับในการสืบสานปณิธานของบรรพบุรุษผู้ต้องเสียชีวิตไปโดยที่ยังไม่บรรลุเป้าหมาย นั่นคือให้เขาเดินทางไปประเทศไทยเพื่อช่วยส่งเสริมการค้าและความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศให้แน่นแฟ้น และพัฒนาตนจนได้เป็นผู้นำอันแท้จริงแห่งเอเชีย

หลังจากเรียนจบมหาวิทยาลัยในปี ค.ศ. 1974 นะงะโยะฉิ ได้งานทำผ่านเส้นสายของปู่ในบริษัทอุตสาหกรรมสิ่งทอซึ่งมีการลงทุนในประเทศไทย เมื่อประธานบริษัทเดินทางไปดำเนินการด้วยตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้จัดการโรงงานชาวญี่ปุ่นกับคนงานชาวไทยในโรงงานที่อ.แก่งคอย จ.สระบุรี นะงะโยะฉิและสุรชัยเพื่อนนักเรียนชาวไทยซึ่งเข้าทำงานในบริษัทเดียวกัน ก็ได้ร่วมเดินทางไปเพื่อคุ้มกันความปลอดภัยให้กับประธานฯ การเจรจาดำเนินไปได้สถานการณ์เคร่งเครียด แต่ด้วยการเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยของนายทหาร(ข้าราชการ)ชั้นผู้ใหญ่จากกรุงเทพฯ จึงได้ข้อตกลงประนีประนอมยุติข้อพิพาทกันในขั้นต้น ประธานบริษัทจึงได้แต่งตั้งนะงะโยะฉิเป็นรองผู้จัดการช่วยสนับสนุนการบริหารงานของผู้จัดการโรงงานคนใหม่ แต่ความขัดแย้งไม่ได้จบลงเพียงเท่านั้น เกิดเหตุการณ์ก่อความไม่สงบขึ้นอีกและทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ แท้จริงแล้วผู้อยู่เบื้องหลังปลุกกระดมคนงานคือองรงค์ กลาโหม ซึ่งเป็นเชื้อสายของออกญาภิลาโหม ศัตรูคู่แค้นของยะมะตะ นะงะมะซะในอดีต เพื่อคลี่คลายปัญหาของบริษัทและเพื่อสะสางเงื่อนไขความแค้นส่วนตัวที่สืบเนื่องพัวพันมาแต่ชาติปางก่อน นะงะโยะฉิจึงต้องต่อสู้เดิมพันชีวิตกับลูกหลานศัตรูของบรรพบุรุษ โดยสังเวียนเวทีการต่อสู้เพื่อพิสูจน์แพ้ชนะนั่นคือที่ชากหม้อบ้านญี่ปุ่นในอยุธยาซึ่งเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ความแค้นของสองตระกูล

มูระกะมิ เทะอิชิโร ผู้เขียนนวนิยายเรื่องนี้เกิดปีค.ศ.1939 เป็นคนรุ่นที่เกิดก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง แม้ว่าจะเข้าโรงเรียนไม่ทันได้พบแบบเรียนวิชาจริยธรรมที่บรรจุเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะ แต่ในวัยเด็กน่าจะได้มีโอกาสได้ยินได้ฟังเรื่องราวของยะมะตะ นะงะมะซะซึ่งคนญี่ปุ่นทั่วไปสมัยก่อนสงครามรู้จักกันดี จึงได้นำเรื่องเล่ายะมะตะมาเป็นความเปรียบเพื่อให้นำเสนอปัญหาความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่น-ไทย ตลอดจนถึงญี่ปุ่น-เอเชีย ที่เกิดขึ้นอีกครั้งหลังสงครามแบบซ้ำรอยประวัติศาสตร์

長政はまた、諸外国との外交にも力を入れ、持船をマラッカやジャワに派遣して寛永元年（一六二四年）の春には、オランダ領東インド総督と手紙や贈物をやりとりして、おおいに交情を温めた。

そのように積極的に諸外国との外交均衡を繰り広げてゆくところに長政の真骨頂が現われている。日本人は、ともすると日本人同士のみで群をなし、小さく固まろうとする傾向があったが、彼は何らか躊躇することなく、臆することもなく外国人と接し、すがすがと外国人の懐に飛び込んでいった。

彼の言動は非常に単純明快で分かり易く、単刀直入であったから、外国人は喝采しながら彼を受け入れた。これが逆に「何を考えているか分からぬ人物」といった印象を与えるのであれば警戒されてこれほどまでの外国人の信頼を得ることは出来なかつたろう。

นะงะมะซะพุ่มเทกำลังในด้านการทูตกับประเทศต่างๆ ส่งเรือของตนไปยังชวาและมะลักกา ในฤดูใบไม้ปีค.ศ.1624 ได้ส่งหนังสือและของขวัญแลกเปลี่ยนกับผู้บัญชาการสถานีการค้าฮิสต์อินเดียของฮอลันดา เสริมสร้างความสัมพันธ์เป็นอย่างดี

จะเห็นถึงความสามารถแท้จริงของนะงะมะซะได้จากการที่เขาพยายามขยายความสัมพันธ์กับต่างประเทศด้วยวิธีการทูตนี้เอง คนญี่ปุ่นถ้าปล่อยไว้เฉยๆ มีแนวโน้มมักจะจับกลุ่มรวมพวกเดียวกันเป็นกลุ่มเล็กๆ แต่นะงะมะซะไม่ลังเลที่จะติดต่อกับคนต่างประเทศ เข้าถึงตัวเพื่อสร้างความใกล้ชิดสนิทสนม

คำพูดและการกระทำของนะงะมะซะเรียบง่ายเข้าใจง่าย และพูดตรงไปตรงมา จึงได้รับการต้อนรับอย่างชื่นชมยินดี ถ้าหากเป็นตรงกันข้าม

ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเป็น “บุคคลที่คิดอะไรอยู่ก็ไม่รู้” คงถูกหวาดระแวง ไม่ได้
รับความเชื่อถือจากคนต่างชาติเช่นนี้

(มูระกะมิ, 2004:33)

ดังข้อความที่ยกมานี้ ผู้เขียนได้ชี้ถึงจุดอ่อนข้อเสียของคนญี่ปุ่นในต่างแดนเรื่องการเกาะ
กลุ่มอยู่กับคนชาติเดียวกันไม่ยอมคบหาสมาคมแลกเปลี่ยนกับคนชาติอื่นเช่นเดียวกับที่เรื่องเล่ายะ
มะตะหลังสงครามหลายเรื่องต่างหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็น และได้สร้างให้ยะมะตะเป็นผู้มีนิสัย
พฤติกรรมแตกต่างไปจากคนญี่ปุ่นทั่วไป คือมีความกล้าไม่ลังเลที่จะคบหาสมาคมกับคนต่างชาติ
อีกประการหนึ่งที่ทำให้เขาได้รับการยอมรับจากคนต่างชาติ เพราะยะมะตะเป็นคนพูดและทำอะไร
แจ่มชัดเข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา ต่างจากลักษณะนิสัยกำกวมไม่แสดงความคิดเห็นจุดยืนของ
ตนเองอย่างชัดเจนซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะทางสังคมวัฒนธรรมญี่ปุ่น ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจะทำให้
รู้สึกว่าเป็น “คนที่คิดอะไรอยู่ก็ไม่รู้” 「何を考えているか分からぬ人物」 ไม่น่าไว้วางใจ ซึ่ง
เป็นภาพอัตลักษณ์ของนักธุรกิจญี่ปุ่นที่สร้างความชิงชังรังเกียจในสายตาชาวโลกในช่วงทศวรรษ
1970

นอกจากนี้ผู้เขียนได้สอดแทรกแนวคิดเรื่องจิตสำนึกการต่อสู้แข่งขันกับตะวันตกในด้
การค้าและลงทุน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนถ่ายสงครามจากการใช้กำลังอาวุธในสมัยสงคราม มาเป็นการ
ต่อสู้ทางธุรกิจภายใต้ระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ซึ่งตัวละครชาวญี่ปุ่นจะเผชิญปัญหาวิกฤตอัต
ลักษณ์ ความรู้สึกด้อยกว่าทางชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นปมด้อยในจิตสำนึกของญี่ปุ่นที่มีต่อตะวันตก
(โดยเฉพาะหลังสงครามคืออเมริกา) มาโดยตลอด ดังที่ประธานบริษัทของยะมะตะสั่งสอน
พนักงานเรื่องปัญหาด้านการใช้ภาษาในการสื่อสารกับลูกจ้างคนไทย และได้กล่าวประชดประชัน
ค่านิยมฝรั่งของคนเอเชียไว้ดังต่อไปนี้

馬場は英語もタイ語も話せない男だが、彼等の心を死んでとらえ、^{ふんけい} 刎頸
のまじわりだと言って憚らない。(略)

「ふん。アメリカに行けば、乞食だって英語をしゃべってら」

そう言われれば、長政は一言も無い。

「要は、皮膚の色が白かろうと黒かろうと黄色かろうと、皆、同じ人
間なのだということを何時も忘れるな。小学校しか出てない俺だって、
ケンブリッジ大学を卒業したエリート弁護士だって、ケネディー大統領
だってだな、切れれば真赤な血が出る同じ人間だ」

บะบะเป็นผู้ชายที่พูดไม่ได้ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทย แต่เขายืนกรานอยู่เสมอว่า จงสู้ตายเพื่อเอาชนะใจพวกเขา [หมายเหตุ: คนงานไทย] ให้ได้

“เฮอะ ถ้าไปทีอเมริกา แม้แต่ขอทานก็พูดภาษาอังกฤษ”

ถูกว่าเซ่นนั้นนะงะโยะฉีกี่แย่งไม่ออก

“ที่สำคัญคือ จงจำไว้เสมอว่า ไม่ว่าจะสีผิวจะขาวจะดำจะเหลือง ทุกคนก็เป็นคนเหมือนกัน ไม่ว่าจะคนที่เรียนจบแค่ชั้นประถมอย่างผม หรือทนายความจบเคมบริดจ์ ก็เป็นคนที่มีผลเลือดไหลออกมาเป็นสีแดงเหมือนกัน

(มูระกะมิ, 2004:69)

ในขณะที่ผู้เขียนได้นำเสนอวาทกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยผ่านคำพูดและความคิดของตัวละครนะงะโยะฉีกอย่างตอกย้ำ แต่ก็ได้แสดงทัศนคติความต้องการเป็นผู้ครอบงำของคนญี่ปุ่นผ่านตัวละครคนอื่น ๆ โดยเฉพาะตัวประธานฯ ซึ่งปากก็มักพูดว่าการมาลงทุนด้วยความปรารถนาดี และเป็นการประสานสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ แต่แท้จริงแล้วก็คือเพื่อชัยชนะหรือผลประโยชน์ของตนมากกว่า ดังที่ปรากฏในคำพูดของประธานฯ เกี่ยวกับแง่คิดในการลงทุนว่า

「僕はタイの工場に賭けているんだ。タイを制する者はアジアを制すると。社員にも体を張って海外事業を進めることを要求しておく。」

(中略)

原料を制する者が製品市場も制する。なぜなら、他社より早く、良質原料を安値で押さえることによってその会社の利益は確実に計算され、約束されるのだ。

“ผมทุ่มเทเต็มพินกับโรงงานที่ประเทศไทย เพราะผู้ที่มีชัยเหนือไทยได้ ก็จะสามารถมีชัยเหนือเอเชีย ขอให้พนักงานทุ่มเทเอาตัวเข้าสู่เพื่อพัฒนากิจการในต่างประเทศให้ก้าวหน้า”

[...]

ผู้ที่มีชัยเหนือวัตถุดิบได้ คือผู้ที่จะมีชัยเหนือตลาดผลิตภัณฑ์ เพราะการแย่งซื้อซื้อวัตถุดิบคุณภาพดีในราคาถูกได้กว่าบริษัทอื่น เป็นเสมือนสัญญารับรองว่าบริษัทนั้นจะได้กำไรอย่างแน่นอน

(มูระกะมิ, 2004:62-63)

คำพูดของประธานในตอนนี้อ้างอิงวาทกรรมนันทินนิยมอันโด่งดังจากหนังสือ “บันทึกแดนใต้” ของทะเลาะโกะฉิม โยะสะบุโรที่กล่าวว่า “ผู้ที่เอาชนะเมืองร้อนได้ คือผู้ที่จะได้มีชัยเหนือโลก” 「熱帯を征するものは世界を制す」 ซึ่งแนวคิดการยึดครองเหนือประเทศไทยทางธุรกิจของประธานบริษัทนี้ ได้ถูกนำมาต่อยอดผ่านรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชายญี่ปุ่นคือยะมะตะ นะงะโยะฉิม กับวันนาหัวหน้าคนงานหญิงไทย ตามที่สิริชัย เพื่อนนักเรียนและเพื่อนร่วมงานของนะงะโยะฉิม แนะนำว่า “ถ้าต้องการควบคุมคนงานให้เข้าถึงหรือควบคุมหัวหน้าของพวกเขา ก่อน “ และนะงะโยะฉิม ก็ได้ใช้วิธีการครอบงำวันนา ให้เป็นพวกด้วยการเอาชนะใจและร่างกายของหล่อน จะเห็นว่าภาพความสัมพันธ์เช่นนี้ ไม่ได้แตกต่างไปจากวาทกรรมความรักระหว่างผู้มายึดครองกับผู้หญิงพื้นถิ่นในเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะซะสมัยก่อนสงคราม เพียงแต่ในที่นี้ความปรารถนาในการเอาชนะครอบครองควบคุมอำนาจในโรงงานที่เมืองไทยของตัวละครเอกชายยะมะตะ นะงะโยะฉิม เชื่อมโยงกับความปรารถนาทางเพศต่อเรือนกายของหญิงไทยแบบเดียวกับต้นหาอาณานิคมในเรื่องเล่าของนักเดินทางตะวันตก ทำให้เห็นอีกแง่มุมหนึ่งของตัวละครเอกชายชาวญี่ปุ่นยุคหลังสงคราม ซึ่งเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาที่มีด้านที่แสดงถึงอารมณ์ กิเลสต้นหาอย่างคนทั่วไป ไม่ใช่ยอดนักรบในอุดมคติที่สมบูรณ์แบบ ดังเช่นภาพแทนวีรบุรุษยะมะตะ นะงะมะชะซะที่ถูกประกอบสร้างและนำเสนอในอดีต

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าวาทกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยในเรื่องเล่ายะมะตะ ที่นำมาเล่าใหม่เรื่องนี้ แท้ที่จริงแล้วก็เป็นกรณีแผ้วให้เห็นถึงการผลิตซ้ำวาทกรรมอาณานิคมดั้งเดิมที่ญี่ปุ่นเคยใช้เป็นข้ออ้างในการขยายอิทธิพลเข้ามาในอุษาคเนย์ ในบริบทของเศรษฐกิจการลงทุนยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์นั่นเอง

4.3 การรื้อสร้างภาพอัตลักษณ์ญี่ปุ่นและมายาคติความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยสมัยก่อนสงคราม

ความฝันของญี่ปุ่นในการขยายอาณาเขตอำนาจต่อต้านอิทธิพลตะวันตก ก่อตั้งอาณาจักร “วงไพบูลย์มหาบูรพา” โดยมีญี่ปุ่นเป็นผู้นำล่มสลายลงพร้อมกับความพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สอง ญี่ปุ่นหลังสงครามภายใต้การควบคุมจัดการของกองกำลังสัมพันธมิตรนำโดยสหรัฐอเมริกาได้ถูกกำหนดกรอบแนวทางบริหารประเทศภายใต้ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม และทุนนิยมเป็นประเทศที่ยึดถือสันติและปราศจากอิทธิพลครอบงำของเผด็จการทหาร เหล่านักคิดนักเขียนที่เคยถูกกดดัน ปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็นขัดแย้งกับแนวคิดของรัฐบาลใน

สมัยสงครามได้เริ่มทยอยผลิตผลงานตีแผ่เปิดโปงมายาคติและวาทกรรมสงครามที่รัฐสร้างขึ้นครอบงำประชาชน ในจำนวนนั้นมีนักเขียนที่นำเรื่องเล่ายะมะตะมา “เล่าใหม่” โดยใช้มุมมองหรือวาทกรรมที่สร้างความหมายแตกต่างจากวรรณกรรมช่วงก่อนสงคราม วิพากษ์วิจารณ์ ได้แย้ง ตีแผ่เบื้องหลังการสร้างภาพยะมะตะเป็นวีรบุรุษโดยผู้นำการปกครองและการทหาร เพื่อนำประเทศญี่ปุ่นและประชาชนญี่ปุ่นไปสู่การทำสงครามรุกกรานยึดครองพื้นที่และกดขี่ข่มเหง แสวงหาผลประโยชน์จากดินแดนภายใต้การยึดครอง

ในงานเขียนแนวโต้แย้งเหล่านี้ นอกจากจะเป็นการรื้อสร้างมายาคติ ปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อปฏิบัติการยึดครองโดยอำนาจทางการทหารในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ยังเป็นเรื่องเล่าเปรียบเทียบ (allegory) ถึงการรุกราน ครอบงำรูปแบบใหม่ผ่านปฏิบัติการทางเศรษฐกิจ ภายใต้บริบทการลงทุนข้ามชาติ (ทุนนิยมโลกาภิวัตน์) ยุคหลังสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งทางการค้าและความรู้สึกหัวนักรงต่อต้านอิทธิพลญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียรวมทั้งประเทศไทย อย่างเช่น *ยะมะตะ นะงะมะ หมู่บ้านญี่ปุ่นที่ล่มสลาย* (1980) ของฮะยะมิ เซะอิโงะ ที่บททวนบทเรียนแห่งความผิดพลาดจากนโยบายการอพยพ ขยายดินแดนของญี่ปุ่น การรื้อสร้างภาพวีรบุรุษยะมะตะและภาพสยามในการเป็นดินแดนเป้าหมายของการยึดครอง ปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นใน *เส้นทางสุรธาอาณาจักร* (1981) ของเอ็นโด ฌูซะกุ การเล่าเรื่องโดยเพิ่มมุมมองของฝ่ายไทย เช่นในเรื่อง *บันทึกความรุ่งเรืองและล่มสลายของนักรบในสยาม เรื่องจริงของยะมะตะ นะงะมะตะ* (1996) ของอิวะกิ ยูจิโร เป็นต้น

จุดร่วมของวรรณกรรมโต้แย้งเหล่านี้ประการแรกคือการทบทวน รื้อสร้าง ลบล้างภาพความเป็นวีรบุรุษผู้เก่งกาจสามารถในทุกด้านของยะมะตะ ซึ่งให้เห็นความเป็นมายาคติของนโยบาย “วงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา” ที่ญี่ปุ่นสร้างขึ้นหมายครอบงำประเทศในขอบเขตดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าประเทศเหล่านั้นซึ่งแทนด้วยภาพของสยามในวรรณกรรมยะมะตะ มิได้เห็นดีเห็นงาม ยินยอมพร้อมใจที่จะอยู่ภายใต้การครอบงำ หรือ สำนึกในบุญคุณของญี่ปุ่นในฐานะวีรบุรุษผู้มาช่วยเหลือแต่อย่างใด

4.2.1 คนญี่ปุ่นในต่างแดนคือคนพลัดถิ่นที่ไร้อำนาจ

นวนิยายเรื่อง *ยะมะตะ นะงะมะตะ หมู่บ้านญี่ปุ่นที่ล่มสลาย* やまだながまさらくじつ 『山田長政落日の日本町』 ฮะยะมิ เซะอิโงะ 林青梧 1980) นำเสนอวาทกรรมโต้แย้งมายาคติภาพลักษณ์ความเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้ช่วยเหลือของยะมะตะ วิพากษ์วิจารณ์การกระทำ(นโยบายของรัฐบาล)ของ

ญี่ปุ่น ในการบุกไปรุกรานยึดครองประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และหลอกลวงคนญี่ปุ่นให้เชื่อในนโยบายของรัฐบาล ทั้งกลุ่มคนที่เดินทางออกไปบุกเบิก ก่อสร้างอาณานิคมญี่ปุ่นในต่างประเทศ และกลุ่มคนที่ถูกเกณฑ์เป็นทหารส่งไปรบเพื่อช่วงชิง ดินแดนขยายอาณาเขตประเทศญี่ปุ่น คนเหล่านี้สุดท้ายก็ถูกทอดทิ้งให้เผชิญกับชะตากรรมความ ยากลำบากในต่างแดนเช่นเดียวกัน

ผู้เขียนคือฮะยะมิ เซะอิโงะเป็นลูกของคนญี่ปุ่นที่อพยพไปบุกเบิกอาณานิคมในเกาหลี ซึ่ง อยู่ภายใต้การปกครองของญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และเมื่อสิ้นสุดสงคราม คนในอาณานิคมที่หลงเหลือตกค้างอยู่ในเกาหลีโดยปราศจากการสนับสนุนดูแลจากรัฐบาลญี่ปุ่น ต้องทนอยู่ อย่างทุกข์ทรมาน เผชิญกับความรังเกียจเคียดแค้นของคนพื้นเมืองที่เคยถูกกดขี่ข่มเหง ผู้เขียน มองภาพของคนญี่ปุ่นในสยามซ้อนกับภาพของตนเองในฐานะคนอพยพพลัดถิ่น สันนิษฐานว่าคน ญี่ปุ่นในหมู่บ้านญี่ปุ่นอยุธยาซึ่งเป็นคนอพยพไปตั้งรกรากทำกินต่างประเทศเช่นเดียวกัน น่าจะ เผชิญโศกนาฏกรรมเหมือนที่พวกตนประสบ ดังที่ผู้เขียนได้ระบุไว้ในคำลงท้ายของหนังสือว่า

私は朝鮮渡航開拓民の一子弟であるが、終戦に、われわれが現地 でなめた辛辣は筆舌に尽くし難いものがあった。この、海外発展の悲惨 な結末に直面した時、わたしは、日本人の海外移住ということについ て、考えざるを得ない心境に追い込まれた。わたしは自分における海 外体験をは率直に描いてみようと考えた。(略) そんな時、山田長政 を海外雄飛の英雄であるとした明治期以降の定説に対する疑問がわた しの中に生まれた。長政は毒殺され、アユチャの日本町は長政と共に 滅亡しているのである。ここに、海外渡航者のかくされた悲劇がある に違いない、とわたしは、自己の海外体験から考えた。

ผมเป็นลูกหลานคนหนึ่งของผู้อพยพไปบุกเบิกอาณานิคมในเกาหลี เมื่อ สิ้นสุดสงครามได้เผชิญกับความยากลำบากในดินแดนนั้นอย่างสุดจะบรรยาย เป็นคำพูด เมื่อเผชิญหน้ากับผลอันโหดร้ายของการขยายดินแดนสู่ต่างประเทศ คนญี่ปุ่น ผมถูกบีบคั้นให้ต้องคิดถึงเรื่องการอพยพไปอยู่ต่างประเทศของคน ญี่ปุ่นโดยยไม่อาจหลีกเลี่ยง ผมจึงคิดว่าจะเขียนถึงประสบการณ์ใน ต่างประเทศของตัวเองโดยตรงไปตรงมา [...] เวลานั้น ในใจผมได้เกิดความ สงสัยเกี่ยวกับตำนานตั้งแต่หลังสมัยเมจิที่บอกเล่าว่ายะมะตะ นะงะมะซะจะเป็น

วีรบุรุษผู้ประสบความสำเร็จในต่างประเทศ นงะมะชะถูกลักขโมยด้วยยาพิษ หมูบ้านญี่ปุ่นในอยุธยาล่มสลายไปพร้อมกับนงะมะชะ เมื่อมองจาก ประสบการณ์ในต่างประเทศของตัวเอง ผมเชื่อว่าในเรื่องราวนี้จะต้องมี โศกนาฏกรรมของคนเดินทางไปต่างประเทศซ่อนอยู่

(ชะยะฉะ, 1980: 249)

ดังนั้นผู้เขียนจึงผูกสร้างเรื่องราวขึ้นจากการตีความและมุมมองใหม่ โดยเสริมจินตนาการ ถึงเหตุการณ์ความยากลำบากที่คนญี่ปุ่นในสยามน่าจะได้รับ นอกจากนี้ ผู้เขียนยังสอดแทรก ความรู้สึกนึกคิด ทักษะของคนสยามต่อคนญี่ปุ่นในอยุธยาจากมุมมองของฝ่ายไทย ซึ่งได้แย้งภาพ ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยในเรื่องเล่ายะมะตะสมัยสงคราม ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสนับสนุนมายาคติ ความเป็นมิตรระหว่างเผ่าพันธุ์ตามกรอบวาทกรรมวงไพบูลย์มหาเอเซียบูรพา ผู้เขียนไม่ได้สร้าง ภาพยะมะตะ เป็นวีรบุรุษของการขยายดินแดนอาณาจักรญี่ปุ่นออกสู่นอกประเทศ แต่นำเสนอ ภาพยะมะตะในฐานะคนเป็นหัวหน้าที่พยายามต่อสู้เพื่อรักษาพื้นที่และผลประโยชน์ของชาวญี่ปุ่น ที่สมควรได้รับการบุกเบิก เพราะคนเหล่านี้ใช้ความพากเพียรพยายามต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ บุกเบิก ทำมาหากินอย่างขยันขันแข็ง จนสามารถสร้างชุมชนของตนขึ้นมาได้ โดยมีได้เป็นที่ยินดี ต้อนรับช่วยเหลือจากคนพื้นถิ่นดังภาพอุดมคติในเรื่องเล่ายะมะตะสมัยก่อนสงครามนำเสนอ

・・・祖国を追われた日本人は、やっとシャムに流れつき、首都の近くに荒れ果てた土地を与えられ、ようやく生活の基盤を得た、しかしいま、祖国は海外に対して門戸をとぎそうとしているのだった。祖国とのつながりを絶ち切られたら、たちまち、日本町は、シャム人に押しつぶされてしまうだろう。(中略)日本人は力を合わせて、昼夜を分たず頑張り抜いてきたのだ。ところが、そうして築かれたものは、シャム人の生活を凌駕した。(中略)シャム人が反感を抱くのも無理のないことだった。(ชะยะฉะ, 1980: 86-87)

คนญี่ปุ่นซึ่งถูกขับไล่ไสส่งให้ต้องละทิ้งบ้านเกิดเมืองนอน พเนจรมาจนถึงสยาม ได้รับจัดสรรที่ดินรกร้างใกล้เขตพระนคร เพิ่งจะได้มีพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิต แต่ยามนี้ประเทศแม่ของเรากำลังจะปิดประตูปิดกั้นจากโลกภายนอก ถ้าหากถูกตัดขาดความเชื่อมโยงกับประเทศแม่ หมูบ้านญี่ปุ่นทั้ง

หมู่บ้านคงถูกคนสยามกดขี่จนย่อยยับในบัดดล [...] คนญี่ปุ่นร่วมแรงกันพยายามตลอดมาโดยไม่แบ่งกลางวันกลางคืน สิ่งที่สร้างขึ้นมาก็ยิ่งเหนือกว่ามาตรฐานการดำเนินชีวิตของคนสยาม [...] ไม่น่าแปลกที่คนสยามจะเกิดความรู้สึกต่อต้านเกลียดชังชาวญี่ปุ่น

คนญี่ปุ่นส่วนใหญ่ในสยามคือชาวมุไรไร่นาย และคริสตศาสนิกชน ผู้ถูกกดขี่ ทำร้าย ขับไล่ไสส่งให้ต้องละทิ้งบ้านเกิดเมืองนอน ไม่ใช่หนักเดินทางผจญภัยที่ออกมาแสวงโชคด้วยหวังสร้างวีรกรรมประสบความสำเร็จเป็นใหญ่มีอำนาจเหนือคนพื้นถิ่น แต่เป็นคนชายขอบผู้ไร้พื้นที่ให้ยืนหยัดในประเทศ พวกเขาไม่ใช่จักรบชนชาติที่รักการต่อสู้ และไม่ได้เป็นวีรบุรุษผู้เก่งกาจสามารถในทุกด้าน การที่คนญี่ปุ่นรบทัพจับศึกเพื่อสยามนั้นไม่ได้มาจากความสมัครใจ แต่ถูกบีบคั้นจากฝ่ายไทยเพื่อแลกกับความอยู่รอดของหมู่บ้านญี่ปุ่น อีกทั้งทัศนคติและความรู้สึกของคนไทยก็ไม่ได้มองว่าญี่ปุ่นเป็นมิตร หรือวีรบุรุษผู้มาช่วยเหลือ เป็นการนำมูมมองกลับกันจากจุดยืนของคนพื้นถิ่นที่ครอบครองพื้นที่อยู่แต่เดิม มาอธิบายสร้างภาพคนญี่ปุ่นซึ่งเป็น “คนอื่น” ในผืนแผ่นดินไทย

ภาพคนญี่ปุ่นที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้เป็น “คนอื่น” ซึ่งเป็น “คนชายขอบ” ในสยาม เป็นผู้อพยพที่โดดเดี่ยวไร้อำนาจ ขาดการสนับสนุนจากประเทศแม่ แรกเริ่มเดิมที พระเจ้าทรงธรรมและคนสยามเห็นประโยชน์ในการใช้ชาวมุไรญี่ปุ่น เพราะมองว่าเบื้องหลังมีประเทศญี่ปุ่น(ชื่อเสียงด้านการเป็นจักรบของญี่ปุ่น) หนุนหลังอยู่ ครั้นเมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นเริ่มใช้นโยบายปิดประเทศทอดทิ้งคนญี่ปุ่นในต่างแดน คนญี่ปุ่นที่ต้องการจะอยู่ในสยามต่อไปจึงต้องหาวิธีอื่นเพื่อรักษาพื้นที่สร้างอาณาจักรของตนโดยไม่หวังพึ่งและไม่อาจพึ่งความช่วยเหลือสนับสนุนจากรัฐบาลญี่ปุ่นได้ ตัวอย่างเช่นการที่ยะมะตะพลิกบทบาทอาสาเป็นคนกลางช่วยไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างสยามกับสเปน หรือการเข้าข้างฝ่ายออกญาภูลาโหมสนับสนุนพระเจ้าสุริยราชขึ้นครองราชย์ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการขอให้ออกญาภูลาโหมช่วยประสานสัมพันธ์สร้างความรู้สึกร่วมกันระหว่างคนสยามกับคนญี่ปุ่น

ผู้เขียนแสดงทัศนะต่อความล้มเหลวของการเข้ามาบุกเบิกครอบครองพื้นที่ของชาวญี่ปุ่นในสยาม ซึ่งนำไปสู่จุดจบของยะมะตะและความพินาศของหมู่บ้านญี่ปุ่นในอยุธยาว่าเนื่องมาจากคนสยามเกิดความรู้สึกเกลียดชังเพราะคิดว่าคนญี่ปุ่นเอาเปรียบ แย่งชิงความสมบูรณ์พูนสุขคนญี่ปุ่นของคนสยามไป ตามที่ถูกลาโหมยุยงปลุกปั่น ดังที่ปรากฏในคำพูดของตัวละครสมพงษ์ น้องชายของเสนาะ ภรรยาชาวไทยของของยะมะตะดังต่อไปนี้

「…食うや食わずでやって来た日本人が、あつという間に産をなし、盛連を誇るのだ。シヤム人にそれは何も益をもたらさないばかりか、日

本人はシャム人を見くだし、シャム人の頭上に臨もうとする。シャム人は日本人にしてやられ、ひき回されるだけだ。こんなに情ないことはないよ。」

(中略)

「貿易権を日本人が独占しているから、シャム人は、少しも裕福にならないのだと、カラホム様もおっしゃっていましたよ。日本人の財産は、すべて本来はシャム人の所有となるべきものだって…」

“คนญี่ปุ่นที่อดอยากไม่มีจะกินมาถึงเมืองไทยไม่นานก็สร้างฐานะร่ำรวย คนสยามไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลย ข้ามีหน้าที่คนญี่ปุ่นยังดูถูกคนสยาม พยายามจะควบคุมอยู่เหนือหัวคนสยาม คนสยามมีแต่จะเสียเปรียบและถูกคนญี่ปุ่นทำให้ยุ่งยากลำบาก จะมีอะไรน่าเจ็บใจไปกว่านี้ “

[...]

“ท่านกลาโหมบอกว่า ...เพราะคนญี่ปุ่นยึดครองสิทธิในการค้าอยู่ในกำมือ คนสยามถึงไม่ได้สมบูรณพูนสุขขึ้นเสียที ท่านบอกว่าสมบัติของคนญี่ปุ่นทั้งหมดควรจะเป็นของคนสยาม...”

(ฮะยะฉะ, 1980: 161-162)

สาเหตุที่ทำให้คนสยามเกลียดคนญี่ปุ่นในทัศนะของตัวละครชาวไทย มีหลายประการไม่ที่จะเป็นการเอาวัดเอาเปรียบทางการค้า การที่คนญี่ปุ่นดูถูกคนสยามและไม่ยอมรับธรรมเนียมประเพณีของสยามทั้งที่อาศัยอยู่ในเมืองสยาม การที่คนญี่ปุ่นชอบใช้กำลังและคิดว่าตัวเองมีอำนาจเหนือสยาม เป็นต้น ด้วยเหตุเหล่านี้จึงทำให้ชาวสยามหวาดระแวงและเกิดความรู้สึกต่อต้านเกลียดชังชาวญี่ปุ่น นอกจากนั้น ผู้เขียนยังได้โต้แย้งภาพความเป็นมิตรของสยาม ผ่านความคิดของตัวละครชาวญี่ปุ่นที่ตั้งข้อสงสัยต่อมายาคติเรื่องสยามเมืองพุทธ วิจารณ์ความโหดร้ายทารุณของบรรดาคนชั้นสูงซึ่งแก่งแย่งช่วงชิงอำนาจในราชสำนักสยาม (ฮะยะฉะ, 1980: 106-107)

ประเด็นที่กล่าวมานี้ไม่เพียงบอกเล่าความรู้สึกของคนสยามในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ยังสะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศอื่นๆ ในอุษาคเนย์ช่วงทศวรรษ 1970 ภายใต้บริบทการลงทุนข้ามชาติ ซึ่งการเข้ามามีอิทธิพลครอบงำทางเศรษฐกิจ และการได้เปรียบ

ทางการค้าอย่างล้นเหลือของญี่ปุ่น ก่อให้เกิดความรู้สึกบิดหมาง หวั่นเกรงในหมู่ประชาชน สร้างความรู้สึกเกลียดชังต่อต้านคนญี่ปุ่นในฐานะเป็นผู้มารุกราน แสวงหาผลประโยชน์ ชูตรีด เอารัดเอาเปรียบ และไม่ให้ความเคารพต่อผู้คนและวัฒนธรรมพื้นถิ่น ซึ่งขัดแย้งกับภาพความเป็นมิตร และความเป็นผู้มาช่วยเหลือที่ฝ่ายญี่ปุ่นโดยเฉพาะภาครัฐพยายามประกอบสร้างขึ้น

ผู้เขียนยังได้แสดงจุดยืนในการสร้างงานว่า มีเจตนารมณ์หวังว่าการนำเสนอภาพในมุมต่างของความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยในนวนิยายเรื่องนี้ จะเป็นคติสอนใจให้คนญี่ปุ่นตระหนักถึงสาเหตุที่ยะมะดะหรือคนญี่ปุ่นโดยเหมารวม ไม่เป็นที่ยอมรับหรือนิยมชมชอบของชาวไทย การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่นเสียใหม่ เพื่อความสัมพันธ์และมิตรภาพอันดีงามระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศต่างๆ ในเอเชีย

4.2.2 ญี่ปุ่นคือวีรบุรุษผู้มากอบกู้หรือศัตรูผู้รุกราน

เอ็นโด ฌุชะกุ นักเขียนกระแสหลักผู้มีชื่อเสียงเป็นอีกคนหนึ่งที่ยกเรื่องเล่ายะมะดะขึ้นมาโต้แย้งในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *เส้นทางสู่ราชอาณาจักร* 『王国への道—山田長政』⁷⁵ เอ็นโดเขียนนวนิยายเรื่องนี้เพื่อตั้งคำถามว่า “คนญี่ปุ่นคืออะไร” วิพากษ์วิจารณ์คนญี่ปุ่นที่อพยพย้ายถิ่นฐาน หรือออกไปลงทุนในต่างประเทศ แต่ไม่ยอมปรับตัวเข้ากับท้องถิ่น สร้างความขัดแย้งกับคนพื้นเมือง ก่อให้เกิดความเกลียดชังไม่เป็นมิตร ซึ่งเป็นประเด็นเดียวกับที่นวนิยายของยะมะดะก็ได้กล่าวถึง ภาพของคนญี่ปุ่นในหมู่บ้านญี่ปุ่นที่ “คิดแต่ว่าสักวันหนึ่งจะกลับญี่ปุ่น” “ทั้งที่พำนักอาศัยอยู่ในสยาม แต่ยอมไม่ปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิต ทำตัวเหมือนอยู่ในญี่ปุ่น” (เส้นทางสู่ราชอาณาจักร, 1984:58) คือจุดอ่อนของคนญี่ปุ่น ที่ทำให้ประสบความล้มเหลวในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนต่างชาติ หรือในกรณีนี้คือคนพื้นถิ่นเจ้าของดินแดนที่ญี่ปุ่นเข้าไปปฏิบัติการต่างๆ ทั้งในการบุกเบิกยึดครองดินแดนในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง และยังซ้อนทับกับบริบทความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับภูมิภาคอุษาคเนย์ ภาพของพนักงานบริษัทชาวญี่ปุ่นและครอบครัวที่ถูกส่งไปปฏิบัติงานประจำสำนักงานสาขาต่างประเทศในช่วงทศวรรษ 1970 ใช้ชีวิตอย่างแปลกแยกไม่คบหาสมาคมกับคนพื้นถิ่น ไม่ทำตัวกลมกลืนเข้ากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมพื้นถิ่น เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกบิดหมาง ต่อต้านคนญี่ปุ่นในหมู่

⁷⁵ ลงเป็นตอนต่อเนื่องในนิตยสาร1979-1981 ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก ค.ศ.1981 (ฉบับแปลภาษาไทย *สู่แดนสยาม ยามาตะ นางามาสะ* แปลโดยบุษบา บรรจงมณี เนชั่นบุ๊คส์,2549) อย่างไรก็ตาม คำแปลภาษาไทยที่ใช้อ้างอิงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แปลโดยผู้วิจัย)

ประชาชนของประเทศเหล่านั้น เอ็นโดได้กล่าวไว้เกี่ยวกับความรู้สึกต่อต้านญี่ปุ่นของคนอุซาคเนย์ ว่า「東南アジアの人々が日本の進出をどうしても武力進出として結びつけるのは、彼等の記憶に傭兵としてのイメージが残っているからではないか。」 ซึ่งภาพคนญี่ปุ่นในเรื่องเล่ายะมะตะสมัยสงครามคือภาพแทนคนญี่ปุ่นในสายตาของคนชาติอื่นในอุซาคเนย์ ที่ยังฝังใจยึดติดอยู่กับภาพพจน์ทหารรับจ้างชาวญี่ปุ่น มองว่าคนญี่ปุ่นเป็นชนชาติที่ก้าวร้าวชอบทำสงคราม ความทรงจำยังติดอยู่กับภาพพจน์ทหารรับจ้างของชาวญี่ปุ่น ทำให้เชื่อมโยงการขยายตัวของญี่ปุ่นเข้ากับการบุกรุกขยายดินแดนด้วยกำลังทางการทหาร

ผู้เขียนใช้วิธีการโต้แย้ง รื้อสร้างภาพยะมะตะเป็นวีรบุรุษผู้มากอบกู้ทางโลกและมุ่งสร้างอาณาจักรแห่งโลกียวิสัย ด้วยการสร้างตัวละครคู่เปรียบเทียบคือพะโดะโระ คิเบะเป็น วีรบุรุษผู้มากอบกู้ทางจิตวิญญาณ สร้างอาณาจักรแห่งธรรม) ผู้เขียนนำเสนอภาพยะมะตะที่เป็นปฏิชนคนธรรมดาที่มีความทะเยอทะยาน ผักใฝ่ในลาภยศชื่อเสียง ต้องการประสบความสำเร็จทางโลก มองว่าการยึดครองเจ้าหญิงสยามเป็นเครื่องมือในการครอบครองอำนาจเหนือแผ่นดิน และได้แย้งมายาคติวงไพบุลย์มหาบุรพา ที่พยายามโน้มน้าวสูงใจว่าญี่ปุ่น-ไทยคือมิตรแท้ที่มีศัตรูร่วมกัน ยะมะตะเป็นตัวแทนของญี่ปุ่นที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ ใช้อำนาจกดทับครอบงำผู้อ่อนด้อยกว่า เพื่อตอบสนองของความปรารถนาของตนเอง ในทางตรงกันข้ามสยามก็ไม่ใช่ผู้หญิงไร้ค่าพูดที่ยินยอมให้ญี่ปุ่น(ยะมะตะ)จัดการอย่างไรก็ได้ตามอำเภอ และตัวละครเจ้าหญิงโยธาทิพย์ใน *เส้นทางสุรราชอาณาจักร* ก็ได้รักใคร่ชื่นชมยะมะตะหรือประเทศญี่ปุ่นดังเช่นเจ้าหญิงสยามในเรื่องเล่ายะมะตะสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เพียงแสวงยินยอมอยู่ใต้อำนาจเพื่อหลีกเลี่ยงเอาตัวรอด สุดท้ายก็หันกลับมาเป็นปฏิปักษ์ต่อผู้รุกรานในที่สุด

กล่าวได้ว่าผู้เขียนเปิดโปงความเป็นมิตรจอมปลอมระหว่างญี่ปุ่น-ไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองผ่านภาพความสัมพันธ์ระหว่างยะมะตะกับเจ้าหญิงโยธาทิพย์ และใช้เหตุการณ์นี้เสียดสีความเจ้าเล่ห์แสนกลด้านนโยบายต่างประเทศของไทย

นวนิยายเรื่องนี้เขียนขึ้นในช่วงเดียวกับ *ยะมะตะ นะงะมะซะ หมู่บ้านญี่ปุ่นที่ล่มสลาย* ของ ฮะยะมิ เซะอิโงะ มีภูมิหลังทางสังคมยุคสมัยเดียวกัน คือช่วงทศวรรษ 1970 ซึ่งญี่ปุ่นเป็นที่เกลียดชัง ถูกต่อต้านในอุซาคเนย์ เนื่องจากในสภาวะที่ความรู้สึกบาดหมางตั้งแต่ครั้งสงครามยังตกค้างอยู่ และถูกตอกย้ำด้วยการกลับเข้ามาในภูมิภาคนี้โดยการเข้ามาลงทุนอย่างเอารัดเอาเปรียบ และมีอคติทางชาติพันธุ์ ไม่พยายามปรับตัวเข้ากับท้องถิ่น ผู้เขียนนอกจากจะตั้งคำถามกับอัตลักษณ์

ความเป็นญี่ปุ่นในโลกแห่งทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ยังให้ข้อคิดกับนักธุรกิจญี่ปุ่นในการปรับตัวเข้ากับ “คนอื่น” ที่ต่างวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมอย่างสันติและความสำเร็จในการทำงานอีกด้วย

4.2.3 สยามเมืองยิ้ม: รอยยิ้มซ่อนยาพิษกับความเป็นมิตรจอมปลอม

ใน *เส้นทางสู่ราชอาณาจักร* นอกจากผู้เขียนจะรื้อสร้างและวิพากษ์วาทกรรมอาณานิคม ล้มล้างภาพวีรบุรุษผู้มาช่วยเหลือซึ่งญี่ปุ่นพยายามให้ครอบงำประเทศอื่นในขอบเขต “วงไพบูลย์มหาเอเซียบูรพา” ที่ญี่ปุ่นอุปโลกน์ขึ้นแล้ว ยังรื้อสร้างมายาคติความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยในเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะ สมัยสงครามโลกครั้งที่สองที่ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นด้วยวาทกรรม “วงไพบูลย์ฯ” ดังกล่าว ผู้เขียนลบล้างภาพความเป็นมิตรของสยามด้วยการชี้ถึงกับดักที่อยู่เบื้องหลังมายาคติว่า รอยยิ้มคือสัญลักษณ์ของความเป็นมิตร โดยถ่ายทอดผ่านคำเตือนของเก็นฉิว พ้อคำชาวจีนผู้เป็น นายจ้างของยะมะตะ⁷⁶

いいか。アユタヤを軽く見るな」

「軽くは見ませぬが、なぜでございます」

「アユタヤはうつくしい。しかし怖ろしい町である。アユタヤはお前に笑う。頭をさげる。しかし、心のなか、別のことだ」

(中略)

「笑って近づく者に心、油断をするな」

“จำไว้นะ เจ้าจะประมาทอยุธยาไม่ได้”

“กระผมจะไม่ประมาทหรือขอรับ แต่ว่าทำไมหรือขอรับ”

“อยุธยาเป็นเมืองที่สวยงาม แต่มีความน่ากลัวแฝงอยู่ อยุธยาจะยิ้มให้เจ้า ก็มิควรจะให้เจ้า แต่ในใจไม่เป็นเยี่ยงนั้นหรือ” [...]

“อย่าไว้ใจคนที่ยิ้มแย้มเข้ามาใกล้เจ้า”

(เอ็นโด, 1981: 46-47)

⁷⁶ ในเรื่องนี้ตอนแรกตัวละครยะมะตะมีชื่อว่า “โทได” 藤蔵 จากนั้นจึงเปลี่ยนเป็นยะมะตะ นะงะมะซะ ในภายหลังเมื่อประสบความสำเร็จมีตำแหน่งฐานะแล้ว

ความคิดนี้ของเอ็นโด สะท้อนถึงทัศนะของชาวญี่ปุ่นต่อไทย หลังจากปรับเปลี่ยนแก้ไขการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ ว่าความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองมิได้ยืนอยู่บนรากฐานความร่วมมืออันเท่าเทียม แต่เป็นเพียงมายาภาพที่ฝ่ายญี่ปุ่นสร้างขึ้นเพื่อใช้ครอบงำความคิดของทั้งชาวญี่ปุ่นในประเทศและประเทศที่เป็นเป้าหมายการยึดครอง ซึ่งในงานวิจัยของนักวิชาการทั้งชาวญี่ปุ่นและตะวันตกต่างชี้ให้เห็นถึงการดำเนินนโยบายสองด้านของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง โดยผู้นำของไทยในขณะนั้นคือจอมพล ป. พิบูลสงครามภายนอกก็แสดงท่าทีเป็นมิตรกับญี่ปุ่น แต่ความจริงแล้วพยายามบ้ายเบี่ยงหลีกเลี่ยงที่จะให้ความร่วมมือ หรือดำเนินนโยบายตามคำเรียกร้องของญี่ปุ่นอย่างเต็มที่ อีกทางหนึ่งก็มีความพยายามรักษาสายสัมพันธ์กับฝ่ายสัมพันธมิตรโดยผ่านปฏิบัติการของเสรีไทย

นอกจากคำเตือนของเก็นฉิวต่อยะมะดะ ผู้เขียนได้ยังถ่ายทอดภาพความเป็นมิตรแต่เพียงเปลือกนอก หรือ “ซอโนยาพิชในรอยยิ้ม” ของไทยผ่านภาพตัวละครเจ้ากรรมวัง(ออกญาศรีวรวงศ์) ผู้มี “รอยยิ้มเหมือนอิสตรี” และ ใบหน้าของเขาแม้จะมีรอยยิ้ม แต่ “ดูไม่ออกกว่าเป็นรอยยิ้มประชดหรือรอยยิ้มที่แสดงไมตรีกันแน่” 「なんだかいつもニヤニヤしている得体の知れない人種」 รอยยิ้มของออกญาศรีวรวงศ์มิใช่รอยยิ้มแสดงความเป็นมิตร เหมือนดังที่รัฐบาลหรือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยใช้เป็นคำขวัญสร้างภาพสยามเมืองยิ้มดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่เป็นรอยยิ้มที่เจ้าอาณานิคมชาวตะวันตกเคยใช้บรรยายคนจีนหรือคนเผ่าพันธุ์ผิวเหลืองเมื่อแรกค้นพบยูเรเชีย แสดงถึงความรู้สึกไม่แน่ใจ กังวลหวาดระแวง ต่อคนอื่นต่างวัฒนธรรมต่างความคิด ที่ฉาบรอยยิ้มกำกวมบนใบหน้า ไม่สามารถอ่านใจว่าคิดอะไรอยู่ ไม่รู้เจตนาหรือความหมายแท้จริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังรอยยิ้มดังกล่าว ซึ่งท้ายที่สุด ภาพของรอยยิ้มนี้ได้เชื่อมโยงไปสู่ รอยยิ้มสังหารของตัวละครหญิงพุกีผู้วางยาพิษดับชีวิตยะมะดะในตอนท้ายเรื่อง

แม้แต่ตัวยะมะดะเองก็ถูกวาดภาพให้เป็นคนที่ “ยิ้มแยมแจ่มใส” อยู่เสมอ “เป็นที่รักใคร่นิยมของใครต่อใคร เพราะรูปลักษณ์ของเขาและรอยยิ้มเห็นพื้นขาว” (เอ็นโด, 1981: 85) และการมีรอยยิ้มชวนสนิสนมง่ายนี่เองที่ทำให้ยะมะดะเป็นที่นิยมชมชอบในหมู่คนญี่ปุ่นด้วยกัน รอยยิ้มนี้ยังเป็นหน้ากากปิดซ่อนความทะเยอทะยานในใจของยะมะดะ ซึ่งแม้จะไม่ได้ลงมือทำร้ายโดยตรง แต่ก็ส่งผลให้คิวอะมอนหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่นผู้มีพระคุณต้องพลาดพลังเกมการเมืองเสียชีวิต ภรรยาของคิวอะมอนที่ตรอมใจตายตามสามี และเอาเปรียบทางเพศ ช่มแห่งจิตใจพุกีลูกสาวคิวอะมอน โดยซ่อนพฤติกรรมเลวร้ายเช่นนั้นไว้ภายใต้หน้ากากคนดี

วาทกรรมโต้แย้งเรื่องมิตรภาพกับรอยยิ้มสยามนี้ ยังมีปรากฏในเรื่องเล่ายะมะตะหลังสงครามเรื่องอื่นๆ ด้วย ดังเช่นในเรื่อง *เดิมพันชีวิตที่หมู่บ้านญี่ปุ่นอยุธยา* ผู้เขียนไปบรรยายถึงการใช้อรอยยิ้มที่ซ่อนเงื่อนงำของคนไทยไว้ดังนี้

「一般にタイは微笑みの国と言われる。だが、その微笑みは親しさを顔に現わしたものととは違っているのである。彼等は、自分の利害に関係のない相手には曖昧に微笑を投げているだけであって「貴方が好きです」と言っているのではない。「貴方とは関係ありません」という表現が微笑なのである。だから、いったん利害が発生する相手となるとその表情は一変する。顔から笑いは消え、冷徹な素顔が前面に出て来る。」

“ โดยทั่วไป ไทยมักถูกเรียกเป็นเมืองแห่งรอยยิ้ม ทว่ารอยยิ้มนั้นแตกต่างจากการแสดงความสนิทสนมบนใบหน้า พวกเขาเพียงแค่อรอยยิ้มน้อยๆ อย่างกำกวมต่อคนที่ไม่มิผลได้ผลเสียกับตนเอง ไม่ได้พูดว่า “ฉันชอบคุณ” มันคือรอยยิ้มที่บอกว่า “ไม่เกี่ยวอะไรกับคุณ” ดังนั้นเมื่ออีกฝ่ายกลายเป็นคู่กรณีที่มีผลได้ผลเสียเกิดขึ้นมา สีหน้าก็จะเปลี่ยนทันที รอยยิ้มจะหายไปจากใบหน้า โฉมหน้าแท้จริงอันเย็นชาจะเผยออกมาด้านนอก

(มรุกะมิ, 2004: 77)

วาทกรรมโต้แย้งสำคัญอีกประการหนึ่งที่เอ็นโด ฉุชะกุนาเสนอใน *เส้นทางสู่ราชอาณาจักร* คือการรื้อสร้างมายาภาพเรื่องรักโรแมนติกระหว่างยะมะตะกับเจ้าหญิงพระธิดาของพระเจ้าทรงธรรมที่พบบ่อยครั้งในวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งใช้การครอบครองผู้หญิงเป็นสัญลักษณ์ของการผูกสัมพันธ์ไมตรี และการได้มาซึ่งอำนาจในการยึดครองแผ่นดินโดยชอบธรรม ผู้เขียนได้ใช้วิธีการแบบงานเขียนแนวอาณานิคมนิยม ที่สร้างภาพแทน “คนอื่น” ในลักษณะเป็นผู้หญิงที่อ่อนแอ ไร้คำพูด ยอมจำนนต่อการครอบงำ รอคับความช่วยเหลือ ดังที่ผู้เขียนได้ใช้เรื่องเล่าของตัวละครหญิงสองคน “ฟูกิ” และ “เจ้าหญิงโยธาทิพ” เป็นสัญลักษณ์

ยะมะตะ นะงะมะชะโน *เส้นทางสู่ราชอาณาจักร* เป็นเพียงขามูโรปลายแถวที่ไร้โอกาสก้าวหน้าในสังคมญี่ปุ่นใต้อำนาจปกครองของรัฐบาลทหารโทะกุงะวะแต่เป็น “คนหนุ่มไม่เจียมตัวที่

ฝืนจะตั้งตัวเป็นใหญ่ในต่างแดน” ยะมะตะไม่ได้มีความสามารถเก่งกาจเลิศเลอ แต่อาศัยใช้แผนอุบายต่างๆ เพื่อยกระดับฐานะของตน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายนำไปสู่ความสำเร็จ ยังทรมยศต่อคิอิ คิวเอมมิงหัวหน้าทหารอาสาชาวญี่ปุ่นที่เคยช่วยเหลือและส่งเสริมตนมาก่อน และสิ่งที่เป็นเป้าหมายของการครอบงำ สัญลักษณ์ที่แสดงถึงการได้ครองอำนาจสูงสุดในสยามของยะมะตะ คือการครอบครองเจ้าหญิงโยธาทิพระธิดาของพระเจ้าทรงธรรมซึ่งเขาหลงใหลใฝ่ฝันอยากได้พระองค์มาครองตั้งแต่แรกพบ

(俺の野望に相応しい女でなければ嫁にはせぬ)

長政は誰にも言わなかったが、おれの野望に相応しい女はこのアユタヤの都はただ一人しかいないひそかに考えていた。

ヨータイプ内親王

气ぐらいの高い女性であることは最初、会った時からわかった。目下の者を小石のように眺めるあの黒水晶のような眼、すべてに無関心な表情、普通の男なら敬遠するようなことこの内親王に長政は最初、会った時から妙に魅力を感じていた。輿の上で人を人とも思わぬような表情をして寺院に出かける彼女を見るたび、この女を自分の体の下に組し伏せてみたい欲望を覚えた。

(ข้าจะแต่งงานกับหญิงที่มีฐานะสมกับความทะเยอทะยานของข้าเท่านั้น)

ยะมะตะไม่เคยบอกรับอกเรื่องนี้กับใคร เพราะหญิงที่สมควรคู่กับความใฝ่ฝันของเขาในอยุธยานี้มีเพียงคนเดียวเท่านั้น

คือเจ้าหญิงโยธาทิพ

เขารู้ตั้งแต่พบกันครั้งแรกแล้วว่าพระองค์ทรงมีอุปนิสัยเย่อหยิ่ง ดวงพระเนตรดำสนิทเหมือนนิล ทอดพระเนตรเหล่าข้าราชการบริพารและประชาชนราวกับเม็ดกรวดเม็ดทราย สีพระพักตร์ไม่แยแสอะไรทั้งสิ้น ถ้าหากเป็นผู้ชายคนอื่นคงจะไม่กล้าใฝ่ฝัน แต่ยะมะตะรู้สึกประทับใจเสน่ห์นี้ของพระพี่นางนับแต่แรกพบ ทุกครั้งที่เห็นพระองค์ประทับบนเสลี่ยงเวลาเสด็จออกจากพระราชวัง ยะมะตะจะเกิดความต้องการอยากกอดพระองค์ไว้แนบร่าง (เส้นทางสู่ราชอาณาจักร, 1981: 157)

ในนวนิยายเรื่องนี้ผู้เขียนแสดงทัศนคติโต้แย้งต่อมายาคติเรื่องความรักแบบอาณานิคม ระหว่างผู้รุกรานกับผู้ถูกรุกราน ว่าเป็นเพียงความหลงระเหิดที่ไม่อาจเป็นไปได้ ซึ่งเป็นการปฏิเสธภาพของเจ้าหญิงสยามในวรรณกรรมยะมะตะสมัยก่อนสงคราม โดยเฉพาะเจ้าหญิงรุตะนะ ในนวนิยายของทซุโนะตะ คิคุโอะ ซึ่งมีความเป็นมิตร ชื่นชมญี่ปุ่น และหลงรักเทิดทูนความเป็นวีรบุรุษของยะมะตะ เอ็นโดได้สร้างภาพเจ้าหญิงโยธาทิพ ให้มีสถานะสูงส่งเกินกว่าคนต่างชาติอื่นด้อยต่ำเช่นยะมะตะจะมีโอกาสเอื้อมถึง โดยหยิบยกเอาประเพณีของสยามที่ว่า “ในวังหลวงสมัยอยุธยา มีการแบ่งแยกชายหญิงอย่างเข้มงวด เนื่องจากข้อห้ามของศาสนาพุทธ” และยะมะตะ “มีฐานะต่ำกว่าจึงไม่สามารถที่จะพูดกับเจ้านายที่เป็นผู้หญิงก่อนได้” มาเป็นข้อกำหนดให้ยะมะตะไม่สามารถมีโอกาสเข้าไปใกล้ชิดเจ้าหญิง

เนื่องจากเป็นการเล่าเรื่องจากมุมมองของยะมะตะ และเจ้าหญิงแทบไม่เคยเอ่ยพระวาจา กับยะมะตะโดยตรง ภาพของเจ้าหญิงที่บรรยายผ่านสายตาที่สวมทับด้วยกระจกเลนส์แห่งความปรารถนาครอบงำของยะมะตะ จึงมองพระองค์ซึ่งอยู่เบื้องสูงและมีสีหน้าเรียบเฉยไม่แสดงความรู้สึกใดๆ ว่าเป็นผู้หญิงที่ “หยิ่งยโส” 「奢った」 “อวดดี” 「生意気」 “มองคนเหมือนเม็ดกรวดเม็ดทราย” (1981:65) ไม่ว่าเขาจะแสดงวีรกรรม ประกอบความดีความชอบอย่างไร พระองค์ก็ไม่เคยแสดงความชื่นชมสนใจต่อยะมะตะ แม้แต่ตอนแรกพบซึ่งยะมะตะแสดงความกล้าหาญ ช่วยเด็กให้รอดชีวิตจากการถูกช้างเหยียบต่อหน้าพระพักตร์ พวกเขาชาวบ้านที่อยู่ ณ ที่นั่นต่างมองยะมะตะอย่างชื่นชม ทว่า “สีหน้าของพระองค์เรียบเฉยเป็นปกติ ราวกับไม่ได้รับรู้วีรกรรมของเขาเลย” หรือตอนที่ยะมะตะได้เข้าเฝ้า รับประทานพวงมาลัยในงานเลี้ยงฉลองผู้ประกอบความดีความชอบในการต่อสู้เอาชนะฝ่ายพระอนุชาศรีศิลป์ เมื่อสายตาสบกัน “เจ้าหญิงทอดพระเนตรระงะมะตะด้วยพระเนตรสีดำสนิท แต่ก็เพียงแค่นั้น” สำหรับเจ้าหญิงโยธาทิพผู้สูงศักดิ์ “ทหารอาสาชาวญี่ปุ่นก็เป็นเพียงแค่ชาวต่างชาติทั่วไปที่ไม่ได้มีความหมายอะไรมากไปกว่านั้น” (1981:89) ทว่านั่นกลับยังเป็นแรงกระตุ้นให้เขาต้องการเอาชนะเหนือพระองค์

ระหว่างที่ยะมะตะดิ้นรนได้เต้ายกระดับตัวเองขึ้นเรื่อยๆ แต่ก็ยังไม่มีโอกาสเข้าถึงเจ้าหญิงนั้น ผู้เขียนได้ใช้ตัวละครหญิง “ฟูกิ” บุตรสาววัยสิบปีของคิอิ คิวอะมะน หัวหน้าทหารอาสาชาวญี่ปุ่น ตอนที่ยะมะตะหรือโทโซ เดินทางมาถึงสยาม เป็นสัญลักษณ์แทนความสำเร็จในการได้มาซึ่งอำนาจขั้นแรกของยะมะตะ โดยยะมะตะได้ขึ้นเป็นใหญ่เหนือหมู่บ้านคนญี่ปุ่นแทนคิวอะมะนบิดาของฟูกิ หลังจากที่คิวอะมะน ปฏิบัติการทางการเมืองล้มเหลว ซึ่งแม้ว่ายะมะตะจะไม่ได้เป็นผู้ลงมือเองโดยตรงแต่การใช้เล่ห์กลของยะมะตะมีส่วนทำให้บิดาของฟูกิต้องถูกประหารและมารดาของเธอฆ่า

ตัวตาย ยะมะตะอ้างว่าเพื่อช่วยเหลือฟูกิซึ่งไร้ที่พึ่งจึงรับเธอมาเลี้ยงไว้ ภายนอกแสดงออกต่อชาวญี่ปุ่นคนอื่นๆเหมือนเป็นพี่น้อง แต่เมื่ออยู่สองต่อสอง กลับเอาเปรียบ ใช้ประโยชน์จากร่างกายของฟูกิเป็นที่ปลอบประโลมอารมณ์ โดยเฉพาะเมื่อมีเรื่องไม่สบายใจหรือต้องใช้ความครุ่นคิด ก็จะใช้ทรวงอกของเธอ โดยฟูกิต้องจำใจยอมรับโชคชะตาไม่สามารถหลบหนี ยะมะตะสร้างความชอบธรรมให้กับตนเองโดย อ้างว่าที่ไม่แต่งงานรับเป็นภรรยาเพราะ “ฟูกิยังเด็กนมเพิ่งตั้งเต้า” ทั้งที่โดยแท้จริงแล้ว เขาไม่มีเจตนาจะแต่งงานกับผู้หญิงคนอื่นนอกจากเจ้าหญิงโยธาทิพ เพราะการได้เจ้าหญิงมาครอง หมายความว่ายะมะตะจะได้เป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในสยาม หรือเป็นกษัตริย์ครอบครองดินแดนนี้แน่นอน

ด้วยความทะเยอทะยานไม่รู้จักพอ ยะมะตะจึงเสียท่าหลงกลของออกญาภิลาโหมจนต้องพบจุดจบในที่สุด เมื่ออภิลาโหมใช้เมืองนครและเจ้าหญิงโยธาทิพมาเป็นรางวัลล่อให้ยะมะตะยกทัพเดินทางไปเมืองลิกอร์เพื่อปราบกบฏชาวปัตตานี และระหว่างอยู่ที่เมืองลิกอร์นั้น นางกำนัลของเจ้าหญิงได้มาถ่ายทอดพระประสงค์ว่าทรงต้องการให้ยะมะตะยกทัพไปกำจัดออกญาภิลาโหม ช่วยเหลือพระอนุชาของพระองค์ซึ่งอยู่ตกในสภาพเหมือนตัวประกัน

思えばあの時、王女はソングタム大王の娘として人を人とも思わぬ傲った表情をしていた。(中略) その彼女が今、このようにへりくだり謙虚のお方となっている。それは母を失い、弟の国王を殺害され、自分と末弟の親王の運命も風前の燈火にひとしい—そんな苦勞の連続のせいかもしれないなかつた。

เมื่อหวนรำลึกถึงอดีตตอนนั้น เจ้าหญิงผู้อยู่ในสถานะพระธิดาของพระเจ้าทรงธรรม เคยมีที่ท่าหยิ่งผยองไม่เคยเห็นใครในสายตา [...] บัดนี้สตรีคนเดียวกันได้กลับมีที่ท่าอ่อนน้อมถ่อมตน นั่นคงเป็นเพราะทรงผ่านประสบการณ์อันยากลำบากมาหลายครั้ง ทั้งการสูญเสียพระมารดาและพระอนุชาที่ขึ้นเป็นกษัตริย์ อีกทั้งโชคชะตาของพระอนุชาของค์เล็กก็เหมือนไฟที่ริบหรี่จวนมอด

(เอ็นโด, 1984:323)

การที่เจ้าหญิงลดตัวลงมาก้มศีรษะขอร้องอย่างอ่อนน้อม ทำให้ยะมะตะปลาบปลื้มจนลืมตัวเพราะรู้สึกว่าคุณคิดว่าได้ชัยชนะครองใจพระองค์ผู้เคยอยู่สูงเกินเอื้อม ทั้งที่ใจหนึ่งลังเลเพราะรู้ว่าออกญาภิลาโหมไม่ใช่ศัตรูที่จะเอาชนะได้โดยง่าย แต่สุดท้ายยะมะตะก็ตัดสินใจทำตามพระประสงค์ ไม่เพียงเพราะความรู้สึกส่วนตัวที่ว่า “อยากได้รับความรักใคร่ลิเนหาจากพระองค์”

(เส้นทางสู่ราชอาณาจักร , 1984: 325) ทว่าจิตสำนึกทะเลาะทแยงนบอกเขาว่า “หากกำจัดออกญาภลาโหมออกไปแล้วตนย่อมจะได้เป็นผู้สำเร็จราชแทนพระโอรสซึ่งยังพระเยาว์ และมีอำนาจเหนือราชสำนักอยุธยา” “การที่คนญี่ปุ่นคนหนึ่งจะได้ขึ้นเป็นเจ้าครองดินแดนต่างประเทศเป็นความฝันที่แม้แต่โอะตะ โนะบุนะงะ และโทะโยะโตะมิ ฮิเดะโอะฉิยังไมอาจทำสำเร็จ ซึ่งข้านี้แหละที่จะเป็นคนทำมันเอง” (เส้นทางสู่ราชอาณาจักร, 1984:327) สำหรับยะมะตะผู้มีความทะเลาะทแยงนอยู่แล้ว “เป็นชะตากรรมที่เลี่ยงไม่ได้ว่า วันหนึ่งตนจะต้องปะทะแยงชิงอำนาจกับออกญาภลาโหม” โดยมีข้ออ้างสร้างความสำเร็จคือ “เพื่อช่วยเหลือเจ้าหญิงพระธิดาพระเจ้าทรงธรรม และพระอนุชาวัยเยาว์ให้รอดพ้นจากเงื้อมมือของคนผู้นั้น” (เส้นทางสู่ราชอาณาจักร , 1984:36)

เรื่องมาปรากฏในเวลาต่อมาว่าแท้จริงแล้วนั่นคือแผนการของออกญาภลาโหมที่ใช้เจ้าหญิงเป็นเครื่องมือหลอกยะมะตะให้ตายใจ เมื่อยกทัพมาอยุธยาที่โดนฝ่ายภลาโหมโจมตีตลบหลังโดยไม่ทันตั้งตัว ยะมะตะซึ่งได้รับบาดเจ็บจากการต่อสู้ ต้องหลบหนีกลับมายังเมืองลครอย่างซอกซำ หมดอาลัยตายอยากที่คิดว่าถูกเจ้าหญิงหลอกลวง ครั้นพอฟื้นไข้ได้เห็นหน้าฟูกิก็รู้สึกเหมือน “คนกระหายน้ำได้พบโอเอซิสกลางทะเลทราย” และยังไม่วายหลอกตัวเองว่า

ほとんど感情をみせぬ彼女の顔は、あの摂政の偽りの微笑、ヨターティプ王女の偽りの涙にだまされた長政には今は最も安心できる顔に思えた。ふきの無表情には嘘がないと思った。(中略) 彼には今はただ嘘がない人間がほしかった。

ใบหน้าอันแทบไร้ความรู้สึกของฟูกินั้น เมื่อเทียบกับรอยยิ้มหลอกลวงของผู้สำเร็จราชการและน้ำตาอันจอมปลอมของเจ้าหญิงโยธาทิพแล้ว ใบหน้าของฟูกิทำให้เขาไว้วางใจ เขาคิดว่าใบหน้าไร้ความรู้สึกของฟูกิจะไม่หลอกลวงเขา [...] ในเวลานี้เขาต้องการเพียงใบหน้าของคนที่ไม่หลอกลวง

(เอ็นโด, 1984:341)

แต่แล้วยะมะตะก็ต้องพบว่าตนเองผิดพลาดอีกครั้ง เมื่อได้ “รอยยิ้ม” ที่หลุดจากปากของเด็กสาวเป็นครั้งแรก ในวาระสุดท้ายที่กำลังจะสิ้นใจด้วยวางยาพิษ หลังจากที่เคยได้เห็นแต่ “ใบหน้าไร้ความรู้สึก” ของเธอตลอดมา “รอยยิ้ม” นี้เป็นเครื่องหมายบอกโดยนัยว่า ฟูกิมีส่วนรู้เห็นกับการวางยาพิษยะมะตะนั่นเอง กล่าวได้ว่านี่คือครั้งแรกที่ฟูกิแสดงความรู้สึกและตัวตนอันแท้จริง

หลังจากสูญเสียบิดามารดาไปและต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของยะมะตะ และถูกเอารัดเอาเปรียบทางเพศมาโดยตลอด

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการแสดงความอ่อนน้อมของเจ้าหญิง และการแสดงที่พ่ายอมรับชะตากรรมโดยไม่แสดงความรู้สึกรักของฟูกิ เป็นเพียงวิธีการ(หรืออาจใช้คำว่ากลอุบาย)ในการรักษาตัวรอดของผู้อ่อนแอ ที่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำ ซึ่งยะมะตะสามารถครอบงำได้เพียงกายไม่สามารถเอาชนะจิตใจของพวกเขาได้ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างยะมะตะกับฟูกิ และยะมะตะกับเจ้าหญิงโยธาทิพ เป็นเรื่องเล่าเปรียบเทียบ ที่ตีแผ่และได้กลับวาทกรรมอาณานิคมนิยมแบบญี่ปุ่น สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างญี่ปุ่นกับชาติอื่นๆในเอเชีย ที่ถูกสร้างภาพให้เป็นเสมือนผู้หญิงอันอ่อนแอ อ่อนด้อย ที่ญี่ปุ่นในฐานะบทบาทที่เป็นวีรบุรุษ จะต้องเข้าไปเพื่อช่วยเหลือปลดปล่อยจากการอำนาจครอบงำของตะวันตกซึ่งในที่นี้ทดแทนด้วยบทบาทของออกญาสุโขทัย แต่แท้จริงแล้วชาติเหล่านั้นมิได้ยินยอมพร้อมใจกับระบบแนวคิดที่ญี่ปุ่นพยายามโฆษณา ประชาสัมพันธ์ และนำมาใช้ในการครอบงำ โดยเฉพาะในกรณีของไทย ความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ที่เปิดเผยขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้รู้ว่าฝ่ายไทยมิได้ร่วมมือกับญี่ปุ่นแบบร่วมเป็นร่วมตาย แต่ได้ใช้นโยบายสองด้านเพื่อเอาตัวรอดจากสถานการณ์บังคับ

จะเห็นได้จากที่วิเคราะห์มาข้างต้นนี้ว่า การรื้อสร้างภาพความเป็นวีรบุรุษของกรรมยะมะตะ และนำเสนอภาพสยาม (ไทย) จากแง่มุมโต้แย้งกับมายาคติ ที่ปรากฏในตำนานวรรณกรรมยะมะตะช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ในวรรณกรรมยะมะตะที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น ซึ่งเป็นผลงานเหล่านี้เขียนขึ้นในช่วง 1980 ภายใต้บริบทกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ซึ่งนานาชาติเกิดความหวั่นเกรง และความรู้สึกต่อต้านอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในโลกนั้น นอกจากจะเป็นการแสดงทัศนคติของผู้เขียนในการตั้งคำถาม ทบทวนโต้แย้งต่อความผิดพลาดของญี่ปุ่นในสงคราม ยังเป็นการเสนอความคิดเห็นทักท้วง ตักเตือนต่อการรุกราน ความพยายามครอบงำในรูปแบบใหม่ภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยม ผ่านปฏิบัติการทางเศรษฐกิจที่ญี่ปุ่นกระทำต่อไทยและประเทศอื่นๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงทศวรรษ 1960-1970 อีกด้วย

4.4 ความเป็นญี่ปุ่นในโลกพหุวัฒนธรรม

หลังจากเสร็จสิ้นการฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจสังคมหลังสงคราม ผ่านระยะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างสูงในทศวรรษ 1960 ญี่ปุ่นได้ถือตัวขึ้นเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอีกครั้ง นับแต่ทศวรรษ 1970 คนญี่ปุ่นจำนวนเดินทางออกไปทั่วโลก ทั้งเพื่อการเรียน

ธุรกิจ ท่องเที่ยวข้อจำกัดด้านพื้นที่และทรัพยากรทำให้บริษัทญี่ปุ่นต้องออกไปลงทุนในต่างประเทศ เพื่อขยายกิจการ การยึดติดกับความเป็นญี่ปุ่น ไม่สามารถหรือไม่พยายามปรับตัว พยายามใช้ระบบ ความคิด พิธีปฏิบัติแบบญี่ปุ่นเข้าครอบงำกดทับคนอื่น ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งทางแรงงานซึ่งซ้อนทับกับความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ เกิดความสับสนย้อนแย้งทางอัตลักษณ์ เกิดการตั้งคำถามว่า “ญี่ปุ่นคืออะไร” “ตัวเรา(หรือคนญี่ปุ่นในฐานะปัจเจกบุคคล)คือใคร”

อีกประการหนึ่งคืออิทธิพลของสหรัฐอเมริกาได้เปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิตและสังคมญี่ปุ่นในทุกด้าน เช่นเดียวกับเมื่อครั้งสมัยเมจิที่ญี่ปุ่นรับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาอย่างล้นหลาม ระบบทุนนิยมเสรีนิยม สังคมวัตถุนิยมสุดขีด การถูกลบล้างสถาบันต่างๆ อัตลักษณ์ความญี่ปุ่นแต่ดั้งเดิมหลังตกเป็นผู้พ่ายแพ้สงคราม สูญเสียรากเหง้าที่เคยยึดมั่นความเป็นตัวตน เกิดโพรงกลวงว่างเปล่าในจิตใจ เชื่อมโยงไปสู่การเกิดกระแสนิยมการ “กลับคืนสู่เอเชีย” คนญี่ปุ่นหนุ่มสาวจำนวนมากออกเดินทางไปเผชิญโลกกว้างเพื่อแสวงหาตัวตน(ทางจิตวิญญาณ) ในเอเชียโดยเฉพาะอินเดีย ส่วนไทยเป็นทางผ่าน จุดเชื่อมต่อเดินทางไปสู่ประเทศอื่นที่ห่างไกลออกไป และเป็นเป้าหมายการลงทุนรายใหญ่

นวนิยายเรื่อง *บันทึกความรุ่งเรืองและล่มสลายของนักรบในประเทศสยาม* 『暹羅国武士盛衰記』 (1996) ของอิวะกิ ยูจิโร 岩城雄次郎 นำเสนอภาพคนญี่ปุ่นที่ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้สอดคล้องกับสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม การเรียนรู้ภาษา การยอมรับวัฒนธรรมประเพณีของคนอื่น และการสร้างทัศนคติในทางบวกต่อประเทศท้องถิ่นที่ตนอพยพเคลื่อนย้ายไปอยู่อาศัย ซึ่งสภาพความจริงในทศวรรษที่ 1970-1980 ที่มีคนญี่ปุ่นจำนวนมากเดินทางมาปฏิบัติงาน ลงทุนทำธุรกิจในภูมิภาคอุษาคเนย์ เรื่องจิตสำนึกการแบ่งแยกพวกพ้องและการไม่ปรับตัวให้เข้ากับท้องถิ่นนั้นยังเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้คนญี่ปุ่นถูกวิพากษ์วิจารณ์จากชาติอื่นๆ ไม่แตกต่างไปจากคนญี่ปุ่นในอดีต

ผู้เขียนคือ อิวะกิ ยูจิโรเป็นนักเขียนผู้มีความสนใจศึกษาภาษาและวรรณกรรมไทย เนื่องจากผู้เขียนเคยเรียนและทำงานในเมืองไทย สามารถใช้ภาษาไทยได้ดีมาก กล่าวได้ว่าตัวละครเอกอีกตัวหนึ่งคือนิมิระ มะชะนะงะ ที่ผู้เขียนสร้างขึ้นมาเป็นคู่แข่งเปรียบเทียบกับตัวละครยะมะตะในนวนิยายเรื่องนี้ สะท้อนความคิดและประสบการณ์จริงของผู้เขียนในการใช้ชีวิตในเมืองไทย แสดงถึงแก่นเรื่องที่เป็นวาทกรรมโต้แย้งมายาคติภาพความสัมพันธ์ญี่ปุ่นไทยสมัยก่อนสงคราม หรือสร้างภาพความเป็นพระเอกนักรบของคนญี่ปุ่น โดยผู้เขียนได้สร้างให้นิมิระ มะชะ

นะงะ ให้มีลักษณะแตกต่างเป็นขั้วตรงข้ามกับตัวละครยะมะตะ นะงะมะชะ (นิสะเอะมะน) และประสบความสำเร็จ เจริญก้าวหน้ากันคนละด้าน

ผู้เขียนได้กล่าวถึงเบื้องหลังการสร้างงานไว้ในบทส่งท้ายของหนังสือว่าได้ใช้เวลานานกว่า 20 ปีในการเขียนนวนิยายเรื่องนี้ และได้ไปเยือนจังหวัดนครศรีธรรมราชหรือเมืองลิกอร์ถึง 6 ครั้ง ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ผู้เขียนได้ค้นพบบทเพลงกล่อมเด็กที่ซับซ้อนถึงความน่ากลัวของยะมะตะ นะงะมะชะ ได้รับรู้เหตุการณ์อันเจ็บปวดสมัยสงครามเอเชียแปซิฟิกที่ยังหลงเหลืออยู่ในความทรงจำของชาวเมืองนครฯ และได้สัมผัสกับความรู้สึกต่อต้านญี่ปุ่นของชาวบ้านด้วยตนเอง เนื่องจากตนเรียนวิชาเอกภาษาไทยและเป็นนักวิจัยวรรณกรรมไทยจึงใช้ความสามารถภาษาไทยในการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลได้มากและระดับลึกอย่างที่นักเขียนญี่ปุ่นคนอื่นไม่สามารถทำได้

ผู้เขียนยังได้กล่าวถึงแรงบันดาลใจในการเขียนนวนิยายเรื่องนี้ว่ามาจากความขัดข้องไม่พึงพอใจต่อภาพยะมะตะ นะงะมะชะที่นักเขียนมากมายหลายคนวาดภาพให้เป็นวีรบุรุษยอดคน ที่เก่งกล้าสามารถไปเสียทุกอย่าง อีกประการหนึ่งคือความผิดพลาดเรื่องชื่อสถานที่ ชื่อคน ชื่อตำแหน่งที่ปรากฏอยู่มากมายในนวนิยายเหล่านั้น และความรู้สึกต่อต้านขัดแย้งเกี่ยวกับความไม่สมจริงของภาพการสื่อสารระหว่างคนญี่ปุ่นกับคนสยามที่สามารถสื่อสารกันเข้าใจได้ราวกับเป็นคนญี่ปุ่นด้วยกัน แทบไม่ได้สะท้อนหรือแสดงให้เห็นถึงอุปสรรคในการสื่อสารระหว่างคนต่างชาติต่างวัฒนธรรม ตลอดจนภาพวิถีชีวิตวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในสมัยอยุธยาบ้างเลย ผู้เขียนจึงเกิดความปรารถนาอย่างแรงกล้าว่าตนนี้แหละจะต้องเขียนนวนิยายเรื่องนี้ออกมาให้ได้ และอธิบายความหมายของภาพบนปกหนังสือซึ่งเป็นภาพชาวเมืองลิกอร์ต้อนรับขบวนของยะมะตะชะนะตราทัพเข้าเมืองในฐานะผู้มาปกครอง ด้วยสายตาเฉยชา ซึ่งเป็นภาพล้อเลียนเสียดสีวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะสมัยก่อนสงคราม ที่มักมีภาพประกอบเป็นภาพขบวนแห่ทัพของยะมะตะกลับจากทำศึกสงครามโดยมีชาวบ้านชาวเมืองแห่แหนรอต้อนรับอย่างแซ่ซ้องสรรเสริญ

ผู้เขียนจึงได้สร้างตัวละครใหม่ที่ไม่มีในเรื่องเล่าเดิมนิมิมุระ มะชะนะงะ ให้มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามเพื่อมาโต้แย้งอัตลักษณ์ญี่ปุ่นด้านการเป็นนักรบ ซึ่งมีตัวละครยะมะตะเป็นตัวแทน โดยต้องการจะสื่อว่าภาพความเป็นวีรบุรุษของคนญี่ปุ่นที่ถูกสร้างขึ้นสมัยสงครามนั้น เป็นเพียงมายาคติที่ถูกประกอบสร้างขึ้นใช้ชักจูงประชาชนญี่ปุ่นให้คล้อยตามและเข้าร่วมในการทำสงครามขยายดินแดน ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นอ้างว่าเป็นการทำเพื่อช่วยเหลือดินแดนเหล่านั้นจากการรุกรานข่มเหงของตะวันตก ในขณะที่ฝ่ายคนท้องถิ่นมิได้เห็นดีเห็นงาม และในกรณีของไทยที่ยอมร่วมเป็นพันธมิตร

กับญี่ปุ่นก็เพื่อเอาตัวรอดเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากการปล่อยให้เกิดปฏิบัติการเสรีไทยลอบให้ความร่วมมือกับโลกตะวันตก ซึ่งส่งผลให้ไทยรอดพ้นจากการเป็นประเทศแพ้สงครามได้ในภายหลัง

ภูมิหลังของตัวละครมะชะนะนะในญี่ปุ่นเป็นลูกชานา พ่อของเขาเดิมเคยอยากเป็นนักวิชาการ แต่ไม่ได้ทำดังใจปรารถนา และการที่พ่อเสียชีวิตตั้งแต่เขายังเด็กหลัง จากนั้นสองแม่ลูกถูกพี่ชายลูกเมียเก่าของพ่อซึ่งมีร่างกายใหญ่โตชอบการต่อสู้แบบนักรบข่มเหงทำร้ายอยู่เนืองๆ ทั้งสองจึงมีความฝังใจเกลียดชังนักรบ ก่อนที่แม่จะทนการถูกทำร้ายไม่ไหวแล้วหนีหายไป ได้เคยบอกกับมะชะนะนะให้อดทน เมื่อโตขึ้นจึงไปเกี่ยวโตหาวิชาความรู้ใส่ตัว แต่หลังจากแม่หายตัวไปชีวิตมะชะนะนะยิ่งตกระกำลำบาก ถูกพี่ชายต่างแม่ทำร้าย บังคับให้ทำงานในไรนาแต่ไม่ให้อาหารกินอย่างพอเพียง ทำให้มะชะนะนะมีร่างกายเล็กยิ่งไม่เหมาะกับการฝึกฝนการต่อสู้ และถ้าหากทนอยู่กับพี่ชายต่อไปก็ไม่มีวันได้ลืมตาอ้าปาก จึงตัดสินใจหนีมาแสวงหาโอกาสสร้างชีวิตใหม่ในสยาม

มะชะนะนะเห็นความสำคัญของการปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสยาม ทั้งเรื่อง ภาษา วัฒนธรรม และอาหารการกินซึ่งคนญี่ปุ่นทั่วไปมักมีปัญหา มะชะนะนะฝึกฝนภาษาไทย ตั้งแต่ระหว่างเดินทางอยู่ในเรือและเมื่อมาถึงอยุธยา ก็พยายามสื่อสารกับคนไทยด้วยภาษาไทย โดยตลอด ตัวอย่างของการสื่อสารเป็นผลสำเร็จเช่นการที่เขาสามารถปฏิเสธหญิงโสเภณีที่มาเชิญชวนให้ซื้อตัวกลับไปได้สำเร็จ ได้รับคำชมจากมะตะชะอะมนพ่อค้าชาวนะชะชะเกะที่ขึ้นเรือมาด้วยกัน (และเป็นคนที่เห็นความสำคัญของการรู้ภาษาสยาม) ว่าใช้ภาษาไทยสื่อสารได้รู้เรื่อง ไม่เหมือนกับลูกเรือคนอื่นที่ถูกผู้หญิงพัวพันไว้ ทำให้เสียเวลาออกเรือล่าช้าเป็นเรื่องธรรมดา และในทางตรงกันข้าม มะชะนะนะนักรบที่มากับเรือลำเดียวกัน (มะชะนะนะไม่ถูกชะตาจากปมฝังใจที่ได้รับจากการถูกทำร้ายโดยพี่ชายที่ชอบใช้กำลังเหมือนนักรบ) สื่อสารกับหญิงโสเภณีไม่รู้เรื่องเกิดความรำคาญจู่ๆ ก็เงี้ยวตาทำท่าเหมือนจะฟาดฟัน มะชะนะนะนี่ก็วิจารณ์การกระทำเช่นนั้นในใจว่า

馬鹿なのつぼ野郎、と正長は思った。アユタヤは交易する所で、人を折るない所じゃない。交易するのに必要なのは、刀ではなくて、相手の思っていることを理解する心だ。そして、そのためにまず必要なのはアユタヤで使われているシャム語ではないのか。

มะชะนะนะคิดในใจว่า ไอ้คนเถื่อนโง่เง่า อยุธยาเป็นที่ทำการค้าขาย ไม่ใช่ที่สำหรับฟาดฟันคน สิ่งจำเป็นในการทำการค้าไม่ใช่ดาบ แต่เป็นจิตใจที่คิด

อยากทำความเข้าใจความคิดของอีกฝ่าย และเพื่อให้ทำเช่นนั้นได้ สิ่งแรกที่ต้องทำก่อนอื่นคือภาษาสยามซึ่งใช้กันในอยุธยา (อิระกิ, 1996: 59)

ถ้าขอเอื้อมาทกรรมผู้มีชัยในแดนใต้ของทะเลาะโกะฉะ โยะสะบุโร มาประยุกต์ใช้ก็คือ มะชะนะมะมองว่า “ผู้ที่เอาชนะภาษาสยามได้ ก็เอาชนะหรือประสบความสำเร็จในขณะอยุธยาได้”นั่นเอง

การเล่าเรื่องผ่านมุมมองของตัวละครนิมิรุระ มะชะนะมะ ซึ่งผู้เขียนได้สอดแทรกทัศนคติของฝ่ายสยามไว้ ทำให้สะท้อนภาพยะมะตะ นะมะมะชะที่แตกต่างไปจากภาพความเป็นวีรบุรุษเป็นบุคคลตัวอย่างที่คนญี่ปุ่นเคยรู้จักกัน ยะมะตะ(นิสะอะมะ) ในเรื่องนี้ เป็นนักรบที่ป่าเถื่อนชอบใช้กำลัง เชื้อมันในฝีมือการต่อสู้ของตน และคิดว่าการใช้กำลังความสามารถด้านการรบเป็นวิธีการแก้ไขปัญหา เป็นเครื่องมือนำไปสู่ความสำเร็จ ตัวละครยะมะตะจึงสร้างความคิดความชอบ และได้เลื่อนขั้นตำแหน่งด้วยความสามารถทางการรบ ปฏิเสธที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจคนสยามจึงต้องพบจุดจบในที่สุด ในทางตรงข้ามตัวละครมะชะนะมะกล่าวว่าย้ายอยู่เสมอว่าการจะเข้าใจคนไทยและเข้าใจเมืองไทยต้องเริ่มจากการเข้าใจ เรียนรู้ภาษาไทย ใช้ความสามารถด้านอักษรศาสตร์ ทำหน้าที่เป็นล่ามมีบทบาทในการเจรจาทางการเมือง และยังได้ช่วยไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างคนสยามกับคนญี่ปุ่นหลายครั้ง เมื่อกลุ่มคนญี่ปุ่นที่มีบทบาทเป็นนักรบนำโดยยะมะตะ นะมะมะชะ พ่ายแพ้ในการต่อสู้ทางการเมืองภายในของสยาม ถูกกำจัดและหมู่บ้านญี่ปุ่นในอยุธยาถูกทำลาย คนญี่ปุ่นกลุ่มที่เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทย ผูกมิตรสัมพันธ์กับคนพื้นถิ่นและปรับตัวเข้ากับความเป็นอยู่แบบคนไทยกลุ่มนี้ จึงยังสามารถอยู่รอดต่อไปในอยุธยาได้ด้วยการฝังรกรากเปลี่ยนตัวเองเป็นคนสยาม

ในนวนิยายเรื่องนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอภาพชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมสยาม และความถูกต้องแม่นยำในรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อต่างๆ อย่างที่ไม่เคยมีวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะอื่นใดทำมาก่อน และได้แสดงให้เห็นถึงความยากลำบากในการสื่อสาร การมีชีวิตอยู่ในสังคมต่างวัฒนธรรมอย่างสมจริง เพื่อนำไปสู่แก่นเรื่องคือการรื้อสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นที่ถูกปลูกฝังตอกย้ำในสมัยก่อนสงคราม และปลี่ยนมาายาคติภาพความเป็นวีรบุรุษอันประเสริฐ ผู้มาช่วยเหลือกอบกู้ตลอดจนนำเสนอแนวคิดการปรับตัวให้เข้ากับท้องถิ่นเพื่อความอยู่รอด ในสังคมโลกยุคทุนนิยมพหุวัฒนธรรมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงการปะทะแก่งแย่งแข่งขัน กับผู้คนหลากหลายชาติหลายวัฒนธรรม

ซึ่งประเด็นเรื่องการสร้างตัวละครยะมะตะ หรือตัวละครชาวญี่ปุ่น ให้มีแนวคิดในการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมที่แตกต่าง ได้แย่งวาทกรรมอัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่นสมัยก่อนสงครามที่ไม่ยอมผสมผสานกลืนเข้ากับท้องถิ่น แต่กลับพยายามสร้างความเป็นอื่นด้วยการดำรงชีวิตในรูปแบบที่ใกล้เคียงกับมืออยู่ในประเทศญี่ปุ่น พบว่ามีอยู่ในวรรณกรรมเรื่องเล่ายะมะตะหลังสงครามหลายเรื่อง ดังอีกตัวอย่างหนึ่งจากเรื่อง หนุ่มผู้คว่ำไซค์ 『風雲児』 1994 ของฉิมิระอิชิอิชิโร ซึ่งได้สร้างตัวละครยะมะตะ ให้เป็นบุคคลที่มีความกล้าทำทนาย ขณะเดียวกันก็มีความยืดหยุ่นในการปรับตัวให้เข้ากับของแปลกใหม่ แตกต่างไปจากคนญี่ปุ่นหัวอนุรักษ์ ไม่ยอมปรับตัวให้เข้ากับท้องถิ่น หรืออยากทำก็ทำไม่ได้ เมื่อยะมะตะแต่งงานกับหญิงไทยตามพระราชบัญชา คนญี่ปุ่นทุกคนก็พากันทิ้งแสดงความนับถือ เพราะโดยทั่วไปพวกเขามีความรู้สึกแบ่งแยกทางชาติพันธุ์ไม่ชอบการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์

แค่เพียงแต่งงานกับหญิงไทยคนพื้นเมืองตามพระบัญชาขององค์กษัตริย์ คนญี่ปุ่นทุกคนก็แสดงความยกย่องนับถือนิสะอะมะนกันถ้วนหน้าแล้ว [...] ตามปกติคนญี่ปุ่นจะอยากแต่งงานกับผู้หญิงที่มีสายเลือดของคนญี่ปุ่นเท่านั้น

国王の命令で現地シヤムの女を嫁にしたというだけで、日本人全員が仁左衛門に敬意をはらっている。(中略) 日本人は日本人の血を引く女しか娶りたがらないのが通常だった。

(ฉิมิระอิชิอิชิ 1994:8)

ตัวละครยะมะตะในนวนิยายของฉิมิระอิชิอิชิ ยังพยายามปรับตัวกินอาหารแบบคนไทย โดยภรรยาให้ภรรยาช่วยปรุงให้เหมาะพอกินได้ พูดภาษาท้องถิ่นอุซาคเนย์ได้ อีกทั้งเมื่อมีลูกถือกำเนิดขึ้นมาก็ได้ปรึกษากับภรรยาและตกลงด้วยกันว่าถ้าลูกคือโอะอินโตขึ้นจะให้พูดทั้งสองภาษา

กล่าวโดยสรุป เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะที่ผลิตหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีทั้งด้านที่ผลิตซ้ำ ตอกย้ำทัศนคติทางประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ญี่ปุ่นดั้งเดิม ในการปฏิสัมพันธ์กับชาติพันธุ์อื่น (ถึงแม้ว่าจะหลีกเลี่ยงไม่แสดงออกอย่างโจ่งแจ้งดังเช่นสมัยก่อนสงคราม) กับด้านที่แสดงถึงความเปลี่ยนแปลงการรับรู้และจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ในมุมมองใหม่ภายใต้ระบบโลกที่ถูกรื้อสร้างจัดระเบียบใหม่ภายหลังสงคราม วรรณกรรมเหล่านี้สะท้อนภาพความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยในทัศนคติของคนญี่ปุ่น ผ่านปฏิบัติการวาทกรรมครอบงำแบบใหม่ภายใต้บริบททุนนิยมโลกาภิวัตน์

และวาทกรรมโต้แย้งต่อรอง ภาพความสัมพันธ์ ญี่ปุ่น-ไทยที่นำเสนอในดวับท ไม่เรียบง่ายตายตัว เป็นด้านเดียวเช่นวาทกรรมช่วงก่อนสงครามโลก มีทั้งที่แทรกความคิดเตือนใจชาวญี่ปุ่นถึง รอยยิ้มแบบไทยที่ไม่ได้ซื้อสัตย์จริงใจอย่างที่เห็น (สะท้อนความคิดที่ว่านโยบายการเมืองและ นโยบายต่างประเทศของไทยเป็นแบบลั่นสองแฉก) มีทั้งที่สร้างวาทกรรมต่อต้านภาพความเป็น วีรบุรุษของยะมะดะ และถ่ายทอดผ่านมุมมองของฝ่ายไทย สร้างความลึกให้กับตัวละครไทยซึ่งมี ความคิดจิตใจเป็นของตัวเองมากขึ้น แก้ไขทัศนคติที่ชาวญี่ปุ่นเคยมีต่อเหตุการณ์หรือต่อตัวละคร ไทยหลายๆตัว เป็นต้น ขณะเดียวกันก็แสดงออกถึงการตั้งคำถามต่ออัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่น และการแสวงหาทางออกสำหรับการอยู่ร่วมในสังคมสากลโลกภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และพหุ วัฒนธรรม

บทที่ 5

บทสรุป

การที่ญี่ปุ่นตั้งอยู่สุดปลายทิศตะวันออกของทวีปเอเชีย และมีภูมิประเทศเป็นเกาะ ล้อมรอบด้วยทะเลแยกห่างออกจากผืนแผ่นดินใหญ่ เมื่อมองไปทางทิศตะวันออกคือผืนสมุทรไกลสุดขอบฟ้า อาจเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผู้คนที่อยู่บนเกาะญี่ปุ่นเกิดจิตสำนึกว่า “พวกเรา” แตกต่างไปจาก “คนอื่น” บนผืนแผ่นดินใหญ่ เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น จะเห็นได้ถึง ความพยายามในการประกอบสร้าง ดำรงรักษาความเป็นตัวตนหรือความเป็นชาติที่เป็นกลุ่มก้อนหนึ่งเดียวกัน อันมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างไปจากคนอื่นหรือชาติอื่นๆ ที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์ นับตั้งแต่สมัยราชวงศ์ยะมะโตะรวมอำนาจการปกครองสู่ศูนย์กลางและสถาปนาอาณาจักรอันมีขอบเขตเป็นปึกแผ่นขึ้นทางตอนใต้ (ตะวันตก) ของเกาะฮนชูในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 3-4 ก็ได้มีการใช้วรรณกรรม ตำนาน เรื่องเล่าต่างๆ เป็นเครื่องมือในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ ความเป็นชาติ เพื่อประกาศความเป็นเอกราชอธิปไตยของรัฐญี่ปุ่นต่อจีนและเกาหลี และเมื่อญี่ปุ่น ดำเนินการสถาปนาสู่การเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ในสมัยเมจิ ก็ได้มีการนำตำนานเหล่านั้นมาฟื้นฟู เพื่อใช้สนับสนุนยืนยันยืนยันความเป็นชาติเช่นอีกเดียวกัน แม้ว่าเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะจะได้ เป็นประวัติศาสตร์กระแสหลัก แต่ได้ถูกนำมาใช้มีบทบาทช่วยสนับสนุนการประกอบสร้างและ ปลุกฝังภาพอัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่น ตั้งแต่ปลายสมัยโทะกุงะวะที่เริ่มมีการก่อตัวของจิตสำนึก ความเป็นชาติ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพัฒนาการด้านรูปแบบและเนื้อหาของเรื่องเล่า ยะมะตะ นะงะมะชะ ตั้งแต่สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงปัจจุบัน และบทบาทของเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะ ในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่น ผ่านการนำเสนอภาพแทนความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังต่อไปนี้

6.1 พัฒนาการด้านรูปแบบและเนื้อหาของเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะ

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ในด้านรูปแบบและเนื้อหา มีการนำเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะชะ มา ดัดแปลงและผลิตซ้ำในหลากหลายรูปแบบและเนื้อหามีความเปลี่ยนแปลงจากข้อมูลองค์ความรู้ เกี่ยวกับสยามที่เพิ่มมากขึ้น จากการสร้างเสริมโดยจินตนาการของผู้ประพันธ์ ทั้งยังเกี่ยวพันกับ วาทกรรมความคิดต่างๆ ในสังคมร่วมยุคสมัยของการสร้างงาน

6.1.1 รูปแบบและเนื้อหาของเรื่องเล่ายะมะตะนะงะมะชะสมัยเอโดะ(โทะงุวะวะ)

อาจแบ่งเป็นสองกลุ่มคือตัวบทปฐมภูมิ และกลุ่มตัวบทต้นแบบปลายสมัยโทะงุวะวะ ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงด้านโครงเรื่องที่เรียบเรียงใหม่ต่างไปจากตัวบทปฐมภูมิ

กลุ่มตัวบทปฐมภูมิคือ *ยะมุโระโกะกุ ยะมะตะนะงะมิ โคโบกิ* 『暹羅國山田氏興亡記』 (บันทึกความรุ่งโรจน์และล่มสลายของตระกูลยะมะตะในสยาม) *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* 『天竺徳兵衛物語』 (เรื่องเล่าของโทะกุเบแห่งซมพูทวีป) และ *ยะมุโระโกะกุ ฟุโตะ กุงกิ* 『暹羅國風土軍記』 (บันทึกเรื่องการศึกสงครามและชีวิตความเป็นอยู่ในสยาม) เป็นตัวบทที่บันทึกเรื่องราวร่วมสมัยที่ยะมะตะ นะงะมะชะอยู่ในสยาม และถูกนำมาใช้อ้างอิงโดยนักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นรุ่นหลังในฐานะเป็นเอกสารภาษาญี่ปุ่นชั้นปฐมภูมิที่ให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับยะมะตะมากที่สุด

กลุ่มตัวบทต้นแบบปลายสมัยโทะงุวะวะ คือ *ยะมะตะ นิสะเอะมอน โทะโดโระกุ* 『山田仁左衛門渡唐録』 (“บันทึกเรื่องการเดินทางไปแดนถังของยะมะตะ นิสะเอะมอน”) หรืออีกชื่อหนึ่งคือ “*ยะมะตะ นิสะเอะมอน คิจิ*” เรื่อง *ยะมะตะ นิสะเอะมอน* 「山田仁左衛門」 ที่บันทึกอยู่ในหนังสือ 『伊吹於呂志』 (“ลมหนาวแห่งเขาอิบุกิ”) และเรื่อง *ยะมะตะ นะงะมะชะ* 『山田長正』 ในหนังสือ *คะอิงะอิอิเด็น* 『海外異伝』 (“ตำนานวีรกรรมต่างแดน”) เป็นกลุ่มตัวบทที่เรียบเรียงขึ้นในสมัยหลังปิดประเทศแล้ว มีการดัดแปลงโครงเรื่อง การใช้สำนวนภาษา สะท้อนแก่นเรื่องหรือแนวคิดที่ต่างไปจากตัวบทปฐมภูมิสามเรื่องข้างต้น และมีอิทธิพลต่อเรื่องเล่าที่ผลิตในยุคต่อมาอย่างมากในด้านโครงเรื่อง

6.1.2 รูปแบบและเนื้อหาของเรื่องเล่ายะมะตะนะงะมะชะในตัวบทสมัยหลังเปิดประเทศ-สงครามโลกครั้งที่สอง

สามารถแบ่งเป็นช่วงใหญ่ๆสองช่วงได้เช่นกัน คือช่วงคือ

(1) ตั้งแต่สมัยเมจิ-ทศวรรษ 1930 ซึ่งตัวบทส่วนใหญ่ดำเนินเรื่องตามโครงเรื่องของตัวบทต้นแบบปลายสมัยโทะงุวะวะ มีความเปลี่ยนแปลงบ้างในด้านรูปแบบการประพันธ์ที่มีความหลากหลายขึ้น มีทั้งบทเพลง บทกวี วรรณกรรมเยาวชน การ์ตูน บทละครเช่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเขียนด้วยรูปแบบนวนิยายซึ่งญี่ปุ่นรับรูปแบบมาจากตะวันตกในสมัยเมจิ มีการเสริม

รายละเอียดที่สะท้อนวาทกรรมความคิดแตกต่างกันไปตามกระแสสังคม แต่เนื้อหาโดยหลักไม่ต่างไปจากเรื่องเล่าต้นแบบเดิมมากนัก

(2) ตัวบทที่ผลิตในช่วงทศวรรษที่ 1940 พบว่ามีความเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหาอย่างชัดเจนอันเป็นผลมาจากพัฒนาการขององค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “นินโย” ช่วงปลายทศวรรษ 1930 (เช่นงานวิจัยของกลุ่มศาสตราจารย์อิวะโอะ) และการตีพิมพ์แนะนำหนังสือประวัติศาสตร์สยามโดยชาวตะวันตกที่เพิ่มมากขึ้น (เช่นหนังสือประวัติศาสตร์สยามของ W.R.Wood และงานเขียนของ Jeremias van Vliet หรือวันวลิต) นักเขียนได้นำข้อมูลจากหลายแหล่งมาประกอบมากขึ้น ทำให้เนื้อหาเรื่องราวในตัวบทมีรายละเอียดที่ชัดเจนมากขึ้นและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มีความเบี่ยงเบนน้อยลง แกไขความคลาดเคลื่อนเข้าใจผิดเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เช่นเรื่อง การที่พระชนนีเป็นชู้กับกลาโหม หรือความเข้าใจผิดว่ายะมะตะได้เป็นกษัตริย์สยาม เป็นต้น ในช่วงสงครามที่วรรณกรรมถูกใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนนโยบายของรัฐ เรื่องเล่ายะมะตะที่ผลิตในช่วงนี้จึงมีการสอดแทรกวาทกรรมอุดมการณ์ตอบสนองนโยบายของรัฐ ปรากฏอยู่ในตัวบทอย่างชัดเจน

6.1.3 รูปแบบและเนื้อหาของเรื่องเล่ายะมะตะนะงะมะซะในตัวบทสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

รูปแบบการประพันธ์ยังคงมีความหลากหลาย ทั้งรูปแบบนวนิยาย วรรณกรรมเยาวชน การ์ตูน บทละคร และได้มีการสร้างภาพยนตร์ยะมะตะ นะงะมะซะแม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จได้รับความนิยมมากนัก แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือด้านเนื้อหา นอกเหนือจากกลุ่มที่สืบทอด ผลิตซ้ำ ความเป็นนิยามประวัติศาสตร์ที่รักษาเนื้อเรื่องตามต้นแบบดั้งเดิม แล้วมีกลุ่มที่ดัดแปลงเนื้อหา เสริมสร้างจินตนาการอย่างเป็นอิสระอย่างมาก มีการสร้างตัวละครใหม่ หรือการเปลี่ยนแปลงให้ ยะมะตะ นะงะมะซะเป็นตัวร้าย เพื่อนำเสนอแนวคิดที่แตกต่าง ได้แย้งเรื่องเล่ากระแสหลักใน สมัยก่อนสงครามที่มีเนื้อหาและแนวคิดสนับสนุนนโยบายของรัฐ

6.2 บทบาทของเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะ ในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นผ่านการนำเสนอภาพแทนความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย

ในด้านบทบาทในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ญี่ปุ่นนั้น พบว่ามีการนำเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะมาใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบสร้างและปลูกฝังอัตลักษณ์ญี่ปุ่นโดยผ่านการนำเสนอภาพความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างญี่ปุ่น-ไทยในตัวบท โดยอัตลักษณ์ญี่ปุ่นในเรื่องเล่า

ดังกล่าวมีลักษณะเป็นพลวัตที่เลื่อนไหลปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมวัฒนธรรม โดยแบ่งได้เป็น 3 ช่วงคือ

6.2.1 ช่วงที่ 1 ช่วงการก่อตัวของจิตสำนึกความเป็นชาติที่มีญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางอารยธรรมในสมัยเปิดประเทศ

ภาพความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยในช่วงสมัยนี้สะท้อนอิทธิพลจากโลกทัศน์ของคนญี่ปุ่นในยุคก่อนสมัยใหม่คือทัศนคติในการมองว่า“โลกประกอบด้วยสามอาณาจักร” และ โลกทัศน์“จีนเป็นศูนย์กลาง” สยามหรือไทยจึงถูกนำเสนอเป็นอารยธรรมซึ่งขบขันเน้นอัตลักษณ์ความเป็นชาติอารยะของญี่ปุ่นที่เจริญแล้วด้วยการรับอารยธรรมจีนเข้ามา จากนั้นได้พัฒนาผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นถิ่นกลายเป็นอัตลักษณ์หรือจิตวิญญาณญี่ปุ่นซึ่งมีคุณค่าไม่ด้อยไปกว่าอารยธรรมจีน มีลักษณะเป็นทวี้อัตลักษณ์ดังที่ปรากฏในการพรรณนาลักษณะความสามารถของตัวละครยะมะดะที่มีความรู้ทั้งแบบจีนและญี่ปุ่นติดตัว หรือที่เรียกว่า 和魂漢才 [วะคังคันชะเออิ] อีกทางหนึ่งการก่อตัวของจิตสำนึกความเป็นชาติ และแนวคิดจักรพรรดิชาตินิยมในช่วงปลายสมัยโทะกุงะวะ ทำให้มีแสดงแนวคิดการประกอบสร้างภาพอัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่นที่แตกต่างและเหนือกว่าชาติพันธุ์อื่นของตัวละครยะมะดะ นะงะมะซะ ด้วยวาทกรรมการการเป็น “ดินแดนแห่งนักรบ” 武国[บุโกะกุ] “ดินแดนแห่งเทพเจ้า” 神国[ฉิงโกะกุ] และ “ดินแดนแห่งองค์สมเด็จพระจักรพรรดิ”[โคโกะกุ] 皇国

6.2.2 ช่วงที่ 2 ช่วงการประกอบสร้างอัตลักษณ์ที่ซับซ้อนและขัดแย้งระหว่างการมุ่งเป็นตะวันตกกับการเชิดชูความเป็นตะวันออกตั้งแต่ญี่ปุ่นเปิดประเทศจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2

ในช่วงต้นสมัยเมจิซึ่งเป็นยุคสมัยของการสถาปนาประเทศเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ เรื่องเล่ายะมะดะถูกนำมาใช้ในการประกอบสร้างและปลูกฝังอัตลักษณ์ญี่ปุ่นที่พึงประสงค์ โดยนำเสนอภาพยะมะดะ นะงะมะซะเป็นเป็นบุคคลตัวอย่าง และในเรื่องเล่าเหล่านั้นสามารถเห็นได้ถึงพัฒนาการของแนวคิดด้านอัตลักษณ์ญี่ปุ่นที่มีความย้อนแย้งจากการปะทะขัดแย้งของแนวคิดชั่วคราวข้ามระหว่างการยอมรับกับต่อต้านตะวันตก ซึ่งภายหลังเปลี่ยนแปลงไปสู่การปลูกฝังตอกย้ำอัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่นในอุดมคติที่แตกต่างและเหนือกว่าชาติพันธุ์อื่นตามแนวคิดชาตินิยม เนื่องจากในระยะแรกนั้นยังขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับสยาม และถึงแม้ญี่ปุ่นกับไทยจะได้มีการฟื้นฟูสัมพันธไมตรีอย่างเป็นทางการในปี.ศ.1887 แต่ญี่ปุ่นซึ่งมุ่งเป้าไปสู่การ “เป็นอารยะ” แบบตะวันตก และยุ่งอยู่กับการแข่งขันต่อสู้กับจีนและเกาหลี จึงยังไม่ได้ให้ความสนใจกับไทยอย่างจริงจังมากเท่าใด ดังนั้นเรื่องเล่ายะมะดะ นะงะมะซะที่ถูกนำมาฟื้นฟูเผยแพร่ในช่วงแรก แม้

เรื่องราวจะดำเนินโดยมีไทยเป็นฉาก แต่เนื้อหาสำคัญของเรื่องราวไม่ได้เน้นเกี่ยวกับการบรรยายภาพไทย หรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองเท่าใดนัก นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าญี่ปุ่นเริ่มหันมาให้ความสนใจกับสยามหรือไทยอย่างจริงจังหลังเหตุการณ์ร.ศ. 112 (1893) และช่วงก่อนหลังทศวรรษสงครามญี่ปุ่น-จีน (1894-1895) จึงเริ่มมีการเชื่อมโยงเรื่องราวของยะมะตะ นะงะมะซะเข้ากับความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย

หลังจากญี่ปุ่นสามารถพัฒนาประเทศ “สู่ความเป็นอารยะ” และเป็น “ชาติมั่งคั่งกองทัพเข้มแข็ง” ได้สำเร็จภายในช่วงเวลาสั้นๆ เพียงสองทศวรรษแรกของสมัยเมจิ สามารถแก้ไขสนธิสัญญาไม่เป็นธรรมกับตะวันตก ได้ในช่วงทศวรรษ 1890 มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและการทหารจนสามารถมีชัยในการสู้รบกับจีนในปี ค.ศ. 1895 และกับรัสเซียในปี ค.ศ. 1905 ญี่ปุ่นซึ่งใฝ่ฝันอยากเป็นตะวันตกในตะวันออก จึงมีความภาคภูมิใจประหนึ่งได้กลายเป็น “คนผิวขาวกิตติมศักดิ์” ได้รับเอามุมมองอคติทางชาติพันธุ์อันมีอารยธรรมตะวันตกเป็นศูนย์กลางเข้ามาแทนอารยธรรมจีนและมองประเทศอื่นในเอเชียรวมทั้งจีนด้วยว่าล่าหลังด้อยความเจริญ ดังนั้นเป็นหน้าที่ของญี่ปุ่นซึ่งเจริญกว่าด้วยอารยธรรมความรู้แบบตะวันตก ที่จะเข้ายึดครอง จัดการช่วยเหลือยกระดับทางวัฒนธรรม พัฒนาดินแดนเหล่านั้นให้หลุดพ้นจากความป่าเถื่อน ซึ่งเป็นข้ออ้างเดิมและเดียวกันกับที่ชาติมหาอำนาจทั้งจีนในอดีตและเจ้าอาณานิคมตะวันตกในสมัยนั้นใช้ในการอ้างความชอบธรรมเพื่อเข้ายึดครองครอบงำชาติอื่นเป็นอาณานิคม ทศนะเช่นนี้ ประกอบกับปัญหาประชากรแออัด ขาดแคลนทรัพยากรและผลผลิตทางการเกษตรไม่เพียงพอตอบสนองความต้องการภายในประเทศ จึงต้องใช้นโยบายการส่งเสริมให้อพยพผู้คนออกไปต่างประเทศและการขยายอาณาเขตทางทะเล ที่เรียกกันว่า “นันทินรณ” หรือ “นันทินนิยม” ซึ่งในระยะแรกนั้นมีทั้งกระแสที่สนับสนุนการขยายตัวโดยสันติด้วยกิจกรรมทางการค้าและเศรษฐกิจ กับกระแสที่สนับสนุนการใช้กำลังยึดครอง ภายหลังนันทินรณจะได้กลายเป็นนโยบายแห่งชาติในปี ค.ศ. 1936 มุ่งเน้นด้านการใช้กำลังทางการทหารในการยึดครอง และพัฒนาไปสู่วาทกรรมวงไฟบุลย์มหาเอเชียบูรพาในช่วงทศวรรษที่ 1940

เรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะที่มีเนื้อหาสอดคล้องส่งเสริมการอพยพผู้คนไปสู่แดนใต้จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนนโยบายของรัฐ ในการประกอบสร้างภาพอัตลักษณ์ความเป็นชาติมหาอำนาจทางท้องทะเลของญี่ปุ่น ส่วนสยามเป็นคือดินแดนในอุดมคติที่เหมาะสมแก่การขยายออกไปสร้าง “อาณาจักรญี่ปุ่นแห่งที่สอง” ภาพสยามจึงถูกนำเสนอในลักษณะเป็นดินแดนโลกใหม่ที่อุดมสมบูรณ์ และเต็มไปด้วยโอกาสสำหรับผู้เดินทางมาบุกเบิกก่อร่างสร้างตัว คนสยามขึ้นขอบ

ญี่ปุ่น เป็นมิตรและให้ความร่วมมือ เหมาะสมแก่การสร้างอาณาจักรญี่ปุ่นแห่งใหม่ที่เป็นเสมือน สวรรค์แดนใต้ในจินตนาการ อีกด้านหนึ่งในเรื่องเล่ายะมะตะ นะงะมะซะที่สนับสนุนแนวคิดการ ยึดครองด้วยกำลังทางการทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มงานที่ผลิตในช่วงทศวรรษ 1940 จะเห็น การเน้นภาพยะมะตะซึ่งเป็นตัวแทนของญี่ปุ่น ในลักษณะเป็นวีรบุรุษผู้มาช่วยเหลือปกป้อง คุ่มครองสยามซึ่งเป็นประเทศที่อ่อนแอกว่าจากการคุกคามของตะวันตก เป็นสัญลักษณ์ทาง การเมืองเพื่อสนับสนุนอุดมการณ์ "วงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา" ซึ่งเป็นการสร้างระบบความสัมพันธ์ ในเอเชียใหม่ที่มีญี่ปุ่นเป็นหัวหน้า และเพื่อสนับสนุนว่านโยบายการขยายอาณาเขตสู่ทางทิศใต้ ของญี่ปุ่นเป็นสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม

6.2.3 ช่วงที่ 3 ช่วงการแสวงหาอัตลักษณ์ที่หลากหลาย ผ่านการนำเสนอภาพแทน ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยในโลกระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์และพหุวัฒนธรรมตั้งแต่ช่วงหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน

หลังญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สอง กองกำลังสัมพันธมิตรโดยการนำของ สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาควบคุมและจัดระบบต่างๆในประเทศญี่ปุ่น ล้มล้าง ลดทอนความสำคัญ ของสถาบันศาสนาและราชสำนัก ห้ามญี่ปุ่นมีกองทัพ ซึ่งเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นต้นเหตุที่นำพา ประเทศไปสู่การก่อสงคราม อีกทั้งญี่ปุ่นมีภาระเร่งด่วนเฉพาะหน้าต้องรีบฟื้นฟูประเทศชาติจึง เป็นช่วงสูญญากาศทางวรรณกรรม ประกอบกับภาพพจน์ของยะมะตะซึ่งถูกอุปโลกนขึ้นเป็น วีรบุรุษในสมัยสงครามนั้นกลายเป็นสิ่งต้องห้ามที่ผู้คนหลีกเลี่ยงจะกล่าวถึง ความสนใจต่อยะมะ ตะจึงเงียบหายไปประยะหนึ่ง หลังจากญี่ปุ่นฟื้นฟูประเทศจากสภาพหลังสงครามและกองกำลัง สัมพันธมิตรได้ถอนตัวออกไป พบว่าเริ่มมีการตีพิมพ์งานวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเล่า ของยะมะตะ นะงะมะซะ ททยอยออกมาใหม่ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1950 ซึ่งสอดคล้องกับช่วงเวลา ที่ญี่ปุ่นเริ่มฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใหม่อีกครั้ง

อย่างไรก็ตาม เช่นเดียวกับที่ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นหลังสงครามได้นำเสนอ ทศนะทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ญี่ปุ่นกับนโยบายที่เปลี่ยนแปลงไป ภาพอัตลักษณ์ญี่ปุ่นที่ นักเขียนหลังสงครามนำเสนอจึงมีความหลากหลาย มิได้เป็นภาพเบ็ดเสร็จด้านเดียวดังที่ถูก นำเสนออย่างตอกย้ำในสมัยสงครามอีกต่อไป กล่าวโดยสรุปได้ว่าอัตลักษณ์ญี่ปุ่นที่ผู้เขียน เรื่อง เล่ายะมะตะ นะงะมะซะหลังสงครามโลกครั้งที่สองนำเสนอ นั้น มีทั้งด้านที่ผลิตซ้ำ ตอกย้ำความ เป็นญี่ปุ่นตามกรอบทศนะทางประวัติศาสตร์ดั้งเดิม ถึงแม้ว่าจะหลีกเลี่ยงไม่แสดงออกอย่าง ใจแจ้งดังเช่นสมัยก่อนสงคราม กับด้านที่แสดงถึงความเปลี่ยนแปลงการรับรู้และจิตสำนึกทาง

ประวัติศาสตร์ในมุมมองใหม่ภายใต้ระบบโลกที่ถูกปรับจัดระเบียบใหม่ภายหลังสงคราม
วรรณกรรมเหล่านี้สะท้อนภาพความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทยในทัศนคติของคนญี่ปุ่น ผ่านปฏิบัติการ
วาทกรรมครอบงำแบบใหม่ภายใต้บริบททุนนิยมโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้ยังมีด้านที่สะท้อนถึง
ความพยายามแสวงหา ตั้งคำถามว่าคนญี่ปุ่นคืออะไร ซึ่งเป็นประเด็นโต้แย้งกันในสังคมญี่ปุ่นมา
ตลอดนับตั้งแต่หลังการเปิดประเทศและสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ขจร สุขพานิช. ข้อมูลประวัติศาสตร์: สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2523.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ญี่ปุ่นกับมหาเอเซียบูรพา. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2548.

ชะโตโกะ ทซึจิยะ. ภาพลักษณ์ของยามาดา นางามาซาในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ในคริสต์ศตวรรษที่ 20. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540

เซอร์ เออเนสต์ ซาเดา. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 20 จดหมายเหตุเรื่องทางไมตรีในระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงญี่ปุ่น. แปลโดยขุนจินดาสนิท (ล่ำม้าย ธนะสิริ). พระนคร : โรงพิมพ์เงินโนสยามวารศัพท์, 2463.

ทวี ธีระวงศ์เสรี. สัมพันธ์ภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2524.

ทนพร ตีร์รัตน์สกุลชัย. การศึกษาภาพไทยในวรรณกรรมเรื่อง “ไอโกะกุ เฮะโนะมิชิ-ยะมะตะ นะงะมะชะ”. เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 6. 2556: 134-146.

ธีรยุทธ บุญมี. ชาตินิยมและหลังชาตินิยม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สายธาร, 2546.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 64 กรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2479.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 76 จดหมายเหตุของโยส เซาเต็น พ่อค้าชาวฮอลันดาในสมัยพระเจ้าทรงธรรมและพระเจ้าปราสาททอง. พระนคร : ชุมชุมช่าง, 2504.

เพ็ญศรี กาญจโนมัย. สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.

ลัดดา แก้วฤทธิเดช. ภาพลักษณ์สยามประเทศที่ปรากฏในวรรณคดีญี่ปุ่นช่วงศตวรรษที่ 17-18. รายงานวิจัยกองทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภชปีงบประมาณ 2546. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

เยเรเมียส ฟาน ฟลีต. รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลีต (วันวลิต). แปลโดย

นันทา วรเนติวงศ์ และวนาศรี สามนเสน. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2548.

วุฒิชัย มูลศิลป์. วิเคราะห์เปรียบเทียบไทย-จีน-ญี่ปุ่นในยุคจักรวรรดินิยมใหม่.

กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2551.

สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม. ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิกาว่า โทชิฮารุ. ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี. กรุงเทพมหานคร:

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2530.

ภาษาญี่ปุ่น

青木保「近代日本文化論〈2〉日本人の自己認識」『近代日本のアジア認識』

岩波書店、1999: 87-112.

青木保『逆行のオリエンタリズム』岩波書店、1998.

芦間圭『少年倭寇と山田長政』大同館書店、1934.

網野善彦『「日本」とは何か—日本の歴史 00』講談社、2000.

池田宣政『山田長政: 南進日本の先駆者』三省堂、1941.

石井研堂編「天竺徳兵衛物語」『校訂漂流奇談全集』博文館、1908: 977-989.

石井研堂編「山田仁左衛門渡唐録」『校訂漂流奇談全集』博文館、1908: 968-976.

石井米雄、吉川利治『日タイ交流六百年史』講談社、1987.

井上 絵里「遠藤周作における歴史小説創作の意味—『王国への道 山田長政』から」

『九大日文』10、2002: 38-51.

直井文子「齋藤拙堂の『海外異傳』とその匡謬書とについて」、『日本漢文小説の世界』、2005: 78-98.

直井文子「『海外異傳』の執筆「異」職—」『日本漢文小説の世界』、2005: 99-115.

岩城雄次郎『新説ヤマダナガマサ 暹羅国武士盛衰記』光和堂、1996.

岩生成一『南洋日本町の研究』岩波書店、1941.

遠藤周作『王国への道 —山田長政—』平凡社、1981.

大畑篤四郎「南進論の系譜」『講座東南アジア学第十卷 東南アジア と日本』志文堂、1991:33-48.

大町桂月「山田長政」高木斐川編『英傑の面影：趣味と史実』教文社、1919.

- 岡本幸治編『近代日本のアジア観』ミネルヴァ書房、1998.
- 大仏次郎『日本人オイン』講談社、1932.
- 尾崎秀樹『歴史・時代小説の作家たち』講談社、1996.
- 小和田哲男『山田長政知られざる実像』講談社、1987.
- 海後宗臣、仲新、寺崎昌男.『教科書でみる近現代日本の教育』東京書籍、1999.
- 勝尾金弥『伝記児童文学のあゆみ—1891 から 1945 年』ミルネヴァ書房、1999.
- 姜尚中「日本的オリエンタリズム」の現在—「国際化」に潜む歪み 『世界』522、
1988 : 133-139.
- 姜尚中「オリエンタリズムの彼方へ」岩波書店、1998.
- 久保田裕子「近代日本における〈タイ〉イメージ表象の系譜」『立命館言語文化研究』
21(3)、2010 : 29-41.
- 後藤 乾一『近代日本と東南アジア—南進の「衝撃」と「遺産」』岩波書店、1995.
- 坂本麻裕子「明治修身教科書におけるこどもの〈労働〉倫理—二宮金次郎と塩原多助
—」『言葉と文化』13、2012: 45-58.
- 佐賀敏全『皇国史観と国定教科書』かもがわ出版、1993
- 櫻本富雄『古本から歴史の偽造を読む ぼくは皇国少年だった』インパクト出版会、
1991
- 佐藤三郎「日本人が中国を「支那」と呼んだことについての考察: 近代日中交渉史上の
一齣として」『山形大学紀要. 人文科 8』2、1975: 1-41.
- 佐藤次郎吉「山田長政」『日本男児：少年宝庫』14、東京堂、1891:76-79
- 佐藤春夫『山田長政の一生—函南の鵬』世紀書房、1943.
- 白石一郎『風雲児』上・下、読売新聞社、1994.
- 新村出編「暹羅国山田氏興亡記」『海表叢書卷 6』更生閣書店、1928: 1-55.
- 新村出編「暹羅国風土軍記」『海表叢書卷 5』更生閣書店、1928: 1-31.
- 鉄研子『海外異伝』宮城屋書房、1885.
- 関口隆正『山田長政伝：附・牛山復讐録』草深十丈書屋、1892.
- 高橋立吉「山田長政」『海国男児』海国少年読本：第 1 巻、尚友館、1906.
『広辞苑』 第 5 版、岩波書店、1999.
- 千葉省三『山田長政：南進日本の先駆者』講談社、1942.
- 遅塚麗水「山田長政」『少年読本』第 7 編、博文館、1899.

- 土屋了子「山田長政イメージと日タイ関係」 *Journal of Asia-Pacific studies* Vol.5, Tokyo: Waseda University Asia-Pacific studies Center's Press, 2003: 97-125.
- 竹内好「アジア主義の展望」『現代日本思想体系 9—アジア主義』筑摩書房、1963.
- 角田喜久雄『山田長政』大日本雄弁会講談社：東京、1941.
- トリラッサクルチャイ タナポーン「明治期の山田長政のテキストにおける「シャム」：遅塚麗水『少年読本第七編山田長政』を中心に」『代文学論集』37、2011: 1-15.
- 中津文彦『山田長政の密書』講談社、1989.
- 長山靖生『偽史冒険世界』筑摩書房、2001.
- 日本史研究会篇「明治維新」『講座日本史 5』第3版 東京大学出版会、1973.
- 林青梧『山田長政落日の日本町』光風社出版、1980.
- 平川祐弘『和魂洋才の系譜—内と外からの明治日本』河出書房新社、1971.
- 平田篤胤『伊吹於呂志』、1813.
- 福沢諭吉『文明論之概略』岩波書店、1962.
- 二上洋一「冒険活劇ロマンの変貌」『少年小説の世界』沖積舎、1991：84-99.
- 前川健一『旅行記でめぐる世界』文藝春秋、2003.
- 前田勉『近世日本思想構図—兵学と朱子学・蘭学・国学』平凡社、2006.
- 前野 みち子「国号に見る「日本」の自己意識」『言語文化研究叢書 5』、2006:27-62.
- 三木栄『山田長政』古今書院、1936.
- 村上貞一郎『アユタヤ日本町の死闘』新風者、2004.
- 森鳥城「山田長政」『少年世界』博文館 4(6)、1898.
- 森鳥城『海國男子山田長政』。「少年世界」博文館 4(6)、1898:18-24.
- 森貞次郎『山田長政遲邇偉蹟』春陽、1887.
- 矢野暢『日本の南洋史観』中公新書、1979.
- 矢野暢「〈山田長政〉神話の虚妄」、『講座東南アジア学第十卷 東南アジア と日本』弘文堂、1991: 64-86.
- 矢野暢『「南進の系譜」日本の南洋史観』千倉書房、2009.
- 山中恒、山本明編『勝ち抜く僕ら小国民』世界思想社、1985.
- 山岡莊八『山田長政他』講談社、1987.
- 吉川利治『近現代史のなかの日本と東南アジア』東京書籍、1992.
- 和久俊三『山田長政の秘宝: シャム日本人町の超人』角川書店、1986.

渡邊直樹「福澤諭吉と近代日本: ヨーロッパ啓蒙主義のコンテクストから」『宇都宮大学国際学部研究論集第16集』、2003: 125-137.

渡辺浩『日本政治思想史—十七～十九世紀』東京大学出版会、2010.

ภาษาอังกฤษ

Iida Yumiko. Rethinking Identity in Modern Japan: Nationalism as Aesthetics. London: Routledge, 2002.

Chris Baker, Dhiravat Na PomBejra, Alfons van der Kraan and David K. Wyatt. Van Vliet's Siam. Chiangmai: Silkworm, 2005.

John E. Van Sant. Asian Philosophy: An International Journal of the Philosophical Traditions of the East. Vol 14, Issue 3, 2004: 277-292.

Kath Woodward. Questioning identity: gender, class, ethnicity. edited by Kath Woodward
London: Routledge, 2004.

Mary Louise Pratt. Imperial Eyes : Travel Writing and Transculturation. 2 ed. London: Routledge, 2008.

Robert J.C. Young. Colonial Desire: Hybridity in Theory, Culture and Race. 1 ed London: Routledge, 1995

Sara Mills. Discourse of Difference : An Analysis of Women's Travel Writing and Colonialism. London : Routledge, 2003.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางน้ำทิพย์ เมธเศรษฐ์ เกิดวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ.2510 ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับสอง สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีพ.ศ.2532 ได้รับทุนจากรัฐบาลญี่ปุ่นให้เดินทางไปศึกษาต่อและได้รับปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (M.E.) สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่น (วรรณคดีญี่ปุ่นสมัยใหม่) จากมหาวิทยาลัยโตเกียวที่คุเกะอิ ประเทศญี่ปุ่น ในปี พ.ศ.2537 เข้ารับราชการเป็นอาจารย์ในภาควิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ.2542 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ.2548 เข้าปฏิบัติงานเป็นอาจารย์ในสาขาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ.2548 ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์สาขาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย